

Slavo Tomík

O PÁR TÝŽDŇOV SA VRÁTIME...

**ŽIVOT A SMRŤ VOJÁKOV TRENČIANSKEHO
REGIÓNU V I. SVETOVEJ VOJNE**

**Malé Stankovce, Veľké Stankovce, Rozvadze, Sedličná
(Trenčianske Stankovce)**

Selec

Veľké Bierovce

Opatovce

Krivosúd-Bodovka

Autor

Slavo Tomík

Odborný posudok

Ing. Vojtech Brabenec

Jazyková korektúra

Želmíra Mastihubová

Grafická úprava

Ing. Mária Mastihubová, PhD.

Preklady

Ing. Elena Balajová

Návrh obálky

Slavo Tomík

Predná strana obálky

Vojak a smrť – maliar Hans Larwin, 1917, olej/plátno, Heeresgeschichtliches Museum in Wien, Arsenal, in der Halle Nr. 6.

Zadná strana obálky

Vlčie maky – symbol vojnových veteránov, foto Gabriel Mojžiš.

Tlač

DUO PRINT s.r.o., L. Podjavorinskej 5, 915 01 Nové Mesto nad Váhom
Náklad 500 kusov

Vydal

autor vlastným nákladom s príspevím sponzorov

ISBN:

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovat', ukladať do informačných systémov ani inak rozširovať bez predchádzajúceho súhlasu autora.

*Venované tým, ktorí chceli prežiť celkom
jednoduchý život so svojimi najbližšími,
ale nebolo im to dopriať.
Ich mladé životy boli zmarené
a sny o návrate domov, ktoré snívali,
sa nenaplnili.*

Veľká vojna alebo I. svetová, ako bola neskôr nazvaná, tvrdo zasiahla do životov obyčajných ľudí nielen v Európe ale i ďalších oblastiach sveta. Táto kniha sa pokúša poodhaliť ľudské osudy tej doby iba z malého regiónu. Z obcí ležiacich v Trenčianskej kotline, neďaleko mesta Trenčín: **Malé Stankovce, Veľké Stankovce, Rozvadze, Sedličná (tieto boli zlúčené v roku 1972 do obce Trenčianske Stankovce), Selec, Veľké Bierovce, Opatovce a Krivosúd-Bodovka.**

V knihe nájdete mená padlých rodákov z týchto obcí aj viacerých ďalších, ktorí mali to šťastie a vrátili sa domov. Možno sú to pre nás naozaj už len mená. Za každým z nich sa však skrýva hlboký životný príbeh plný emócií, chuti po živote, lásky k svojim najbližším i smútku z rozlúčenia. Na týchto stránkach môžete spoznať len malý zlomok ľudských osudov, mnohé ďalšie sa nenávratne stratili v hĺbinách času.

OBSAH

ÚVODNÉ SLOVÁ AUTORA	8
OSUDNÉ VÝSTRELY V SARAJEVE	11
NÁROD OBORIL SA NA NÁROD	13
BUDE VOJNA BUDE, KTOŽE NA ŇU PÔJDE	15
NA BELEHRAD!	19
KRVAVÁ ŽATVA V HALIČI	23
- Hlavy dolu, kozáci idú!	25
ZOZNAM PADLÝCH Z OBCE MALÉ STANKOVCE	31
- Vrátil sa	34
- Prežil, ale domov sa nevrátil	35
NA ZÁPADE NIČ NOVÉHO	36
- Vianoce pri Ypre	39
ZOZNAM PADLÝCH Z OBCE VEĽKÉ STANKOVCE	46
- Vrátili sa	48
VTEDY NA TEJ PIAVE	53
- Nedopísaný list rodičom	59
VOJNOVÝ PRÍBEH JÁNA FILINU ZO SELCA	62
- Zákopová noha	65
ZOZNAM PADLÝCH Z OBCE SELEC	90
- Vrátili sa	98
BLESKOVÁ VOJNA V RUMUNSKU	105
DROTÁRSKY PLUK	109
- Charakteristika slovenského vojaka	111
HONVÉDI V TRENČÍNE	113
ZOZNAM PADLÝCH Z OBCE ROZVADZE	116
- Vrátili sa	117

VOJNOVÝ PRÍBEH ŠTEFANA PEVNÉHO Z ROZVÁDZ	120
ZOZNAM PADLÝCH Z OBCE SEDLIČNÁ	129
- Vrátili sa.....	130
ŤAŽKÝ ŽIVOT V ZÁZEMÍ.....	134
ZOZNAM PADLÝCH Z OBCE VEĽKÉ BIEROVCE	140
- Vrátili sa.....	144
JEDINÉ SPOJENIE VOJAKA S DOMOVOM	146
ZOZNAM PADLÝCH Z OBCE OPATOVCE	150
- Vrátili sa.....	152
ZOZNAM PADLÝCH Z OBCE KRIVOSÚD-BODOVKA	156
ŠTYRIDSAŤŠTYRI	159
ARMÁDA NEJESTVUJÚCEHO ŠTÁTU.....	169
ZOZNAM LEGIONÁROV	177
MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK.....	192
12. STRELECKÝ PLUK M. R. ŠTEFÁNIKA	196
NA STRANE BOLŠEVIKOV	203
STÁROČNÉ RÍŠE SA RÚCAJÚ.....	205
- Španielska chrípka	206
RABOVKY	208
VEĽKÁ VOJNA KONČÍ.....	210
- Vrch Skura	212
Z VOJNOVÉHO SPÁLENISKA SA RODIA NOVÉ ŠTÁTY.....	214
NAMIESTO ZÁVERU	218
CHRONOLÓGIA UDALOSTÍ I. SVETOVEJ VOJNY	220
PRAMENE SLUŽIACE NA VYHĽADÁVANIE PADLÝCH VOJAKOV	229
POUŽITÉ PRAMENE A LITERATÚRA	231
ZOZNAM FOTOGRAFIÍ A OBRÁZKOV	233
ZOZNAM NÁREČOVÝCH A VOJENSKÝCH VÝRAZOV	235

Vydanie knihy finančne podporili:

Ing. SEDLÁČEK Stanislav, KOPRETINA TN, s.r.o., Trenčín

Ing. SEDLÁČEK Vendelín, Bratislava

FS ROZVADŽAN, o.z., Trenčianske Stankovce

RADOSŤ PRE ŽIVOT, o.z., Trenčianske Stankovce

LETTRANS, s.r.o., Selec

Rímskokatolícka cirkev Farnosť Veľké Bierovce

Mgr. MEDAL Richard, Trenčín

TOMÍK Anton, Trenčianske Stankovce

ĎURIŠ Peter, Trenčianske Stankovce

Bc. KRIŽAN Jaroslav, Trenčianske Stankovce

MASTIHUBOVÁ Želmíra, Trenčín

MASTIHUBOVÁ Mária, Trenčín

LETKO Stanislav - CHSL, Trenčianske Stankovce

LETKO Jozef, Trenčianske Stankovce

POĎAKOVANIE

Moje úprimné poďakovanie patrí všetkým, ktorí mi akýmkoľvek spôsobom pomohli pri tvorbe tejto knihy.

V prvom rade to bola moja priateľka Majka, ktorej podporu som najviac ocenil pri „krízach“, kedy písanie šlo naozaj ťažko. Keď však povedala, že ona si knihu určite prečíta musel som prekonať všetky ťažkosti. Akonáhle máte čitateľa, jednoducho musíte písať. Vážil som si to najmä preto, že ju daná tematika vlastne ani nezaujíma.

V priebehu hľadania materiálu ku knihe som sa zoznámil s veľmi zaujímavým človekom. Pán Ondrej Sulo z Melčíc-Lieskového je dlhoročný numizmatik, ale vlastní tiež obsiahlu zbierku vojenskej korešpondencie z obdobia I. svetovej vojny doplnenú množstvom fotografií. Jeho súkromný archív obsahuje viac ako tisíc kusov korešpondenčných kariet, ktoré písali vojaci zo všetkých kútov Slovenska. Pán Sulo mi ochotne sprístupnil svoju zbierku a poskytol mi veľa cenného materiálu pre knihu. Keďže je, pravdepodobne, neprekonateľný odborník na vojenské poľné pošty v bývalom Rakúsku-Uhorsku, poprosil som ho o napísanie kapitoly o fungovaní vojenskej pošty počas vojny.

Za materiál k príbehom, ktoré sa nachádzajú v knihe zasa vďačím ľuďom, pre ktorých sú fotografie a písomnosti po svojich starých a prastarých rodičoch naozaj cennosťou a nevyhadzujú ich z domu. Aj po sto rokoch dokázali uchovať listinný materiál vo veľmi dobrom stave. Rozsiahlu vojenskú korešpondenciu a denník Jána Filinu mi ochotne poskytli jeho potomkovia Miloš Jančo z Veľkých Stankoviec a Ing. Ján Jančo z Trenčína. Po Štefanovi Pevnom sa zachoval denník a asi štyri desiatky frontových kariet, ktoré mi zapožičal Ivan Jančo z Rozvádz. Veľa informácií o vojakoch pochádzajúcich zo Selca som získal prostredníctvom Jozefa Letku z Rozvádz a Anky Svatíkovej zo Selca.

Ochotne so mnou spolupracovali aj starostovia našej i okolitých dedín, pracovníčky Obecných úradov, štátnych a vojenských archívov a Trenčianskeho múzea v Trenčíne. Ešte raz ďakujem ľuďom, ktorí sa podelili so mnou o spomienky na svojich predkov a poskytli fotografie z rodinných albumov. Tiež všetkým tým, ktorí mi nezištne pomáhali pri prekladoch, grafickej a jazykovej úprave i vydaní knihy.

A v poslednej rade ďakujem súkromným osobám, majiteľom a konateľom firiem a predstaviteľom cirkví, ktorí finančne prispeli k tomu, aby kniha mohla byť načas vydaná.

Veľká vďaka Vám všetkým!

Autor knihy

ÚVODNÉ SLOVÁ AUTORA

„Vojna je vzájomné hromadné vraždenie miliónoch ľudí, ktorí sa nepoznajú, v záujme malého počtu ľudí, ktorí sa poznajú, ale nevráždia sa navzájom.“¹

Táto kniha nie je len o prvej svetovej vojne, i keď sa takmer na všetkých stránkach o nej píše. Je hlavne o ľuďoch, ktorých vojna strhla ako divoká rieka ničiaci pri povodni všetko, čo jej stojí v ceste. Je o našich starých a prastarých rodičoch, ktorých táto divá riava vojnových udalostí vytrhla spomedzi svojich blízkych, z prostredia kde sa narodili a žili a zanesla ich ďaleko do sveta. Mnohí sa už domov nevrátili alebo prišli ako mrzáci s podlomeným zdravím.

Načo vlastne o tom všetkom písať, keď v dnešnej nepokojnej dobe sme z každej strany sytení správami o násilí vo svete? Napadá mi hneď niekoľko dôvodov. O tom, čo sa vo vojne deje, ako vzniká a aké má následky treba písať, aby ľudia vedeli, čo ich čaká, ak alibisticky a naivne nechajú riešenia problémov medzi štátmi a národmi na politikoch, ktorí často prioritne vyhľadávajú práve najradikálnejšie vyriešenie sporov, a to vojenským zásahom. Cítim tiež povinnosť voči svojim starým rodičom, ktorí bojovali vo vojne, oboznámiť sa s ich snahou o prežitie počas tých niekoľkých vojnových rokov a s udalosťami vojnového víru, v ktorom sa ocitli. Dajme si ruku na srdce. Čo my, ľudia tejto doby vieme o prvej svetovej vojne a osudoch našich predkov v nej? Táto vojna dostala prívlastok „Veľká vojna“, no ja by som ju skôr nazval „neznáma vojna“. V pamäti sa nám vynorí niečo o talianskej rieke Piava, o kanonáde diel pri Verdune, snáď si spomenieme, že doma sa hovorievalo ako náš starý alebo prastarý otec bojoval v Rusku, bol ranený prípadne zajatý. Vieme, že existovali nejakí legionári, vzbura vojakov v Kragujevci, ktorá nám evokuje číslo 44.

Nemôžem sa zbaviť dojmu, že my Slováci máme vlašný vzťah k našej histórii. A pritom súčasnosť nadväzuje na udalosti, ktoré sa udiali pred sto rokmi. Slováci sa vtedy zbavili dlhoročnej nadvlády Maďarov v Uhorsku, stali sa štátoprávnym národom v novej republike spoločne s inými slovanskými národmi – Čechmi a Moravanmi. Toto osamostatnenie a sebaurčenie slovenského národa nebolo jednoduché a nespadlo nám len tak z neba. Stálo veľa obetí a úsilia – vážme si toho. A aj keď Československá republika už nejestvuje, i vďaka jej existencii máme teraz samostatný štát.

Rozmýšľam nad tým, či je vôbec možné opísať hrôzy vojny a všetko to, čo prežívali vojaci pri bojovom nasadení v prvej línii. Ďaleko vo svete, odlúčení od rodín, v zime, v snehu alebo blate, ustavične premrznutí, premočení, špinaví a hladní. Vystavení takmer permanentnému ohrozeniu života, a aby toho nebolo

1 CÉLINE, Louis-Ferdinand – francúzsky spisovateľ.

dost' – prinútení zabíjať druhých ľudí. Obyčajní roľníci a robotníci, prevažne kresťania veriaci v Boha, mali bez príčiny zabíjať iných len preto, že stáli na opačnej strane bojového poľa. „Zabi alebo budeš zabitý!“ S týmto útokom na pud sebazáchovy človeka sa museli vyrovnat' všetci, ktorí dostali do rúk pušky, bodáky, granáty alebo stáli za delami. Bol to tvrdý a bezohľadný zásah do psychiky každého jedného z nich. A každého z nich aj natrvalo poznačil. Keď sa vrátili do normálneho života, ťažko to dostávali zo seba a málokto ich aj vedel pochopiť. Preto zriedka dokázali rozprávať o tom, čo prežívali vo svojom vnútri v tom pekle rozpútanom na frontoch. A pritom to mala byť len taká malá vojenská výprava na Balkán, aby Viedeň neposlušným Srbom ukázala, kto je tu pánom. Lenže situácia sa zvrhla a zmenila v niekoľkoročné zbytočné masové vraždenie. Otvorením Pandorinej skrinky sa medzi ľuďmi dostala nenávisť, povýšenosť, bezohľadnosť a chamtivosť. A skrotenie týchto „hydier nízkych pudov“ bolo nesmierne ťažké. Zostala však nádej. Už v polovici roka 1915 písal vojak Ján Filina domov: „*Mám nádej, že sa vojna už skoro skončí. Poznávam, že všade túžia po mieri.*“ S nádejou odchádzali chlapi na front a svoje ženy a matky utešovali slovami: „*O pár týždňov sa vrátíme...*“ Mnohí z nich sa nevrátili nikdy. Tí šťastnejší po niekoľkých rokoch.

Mojou pôvodnou myšlienkou bolo zozbierať čo najviac informácií o padlých vojakoch z nášho regiónu. Do výskumu som zahrnul bývalé samostatné obce terajších Trenčianskych Stankoviec – Malé a Veľké Stankovce, Rozvadze, Sedličnú a susedné obce: Selec, Veľké Bierovce, Opatovce a Krivosúd-Bodovku. Mal som snahu obsiahnuť i ďalšie obce, ale zistil som, že na to už moje sily nebudú stačiť. Potom som sa pustil do hľadania príbehov, fotografií a korešpondencie vojakov. S odstupom času musím priznať, že moja nádej na množstvo získaného materiálu bola nereálna. Po sto rokoch sa v našich rodinách zachovalo iba torzo predmetov viažucich sa k prvej svetovej vojne, nevynímajúc rodinné fotografie. Česť výnimkám! Následne som si však uvedomil, že tieto zozbierané údaje budú pre väčšinu ľudí akoby vytrhnuté z kontextu a bez náväznosti na udalosti, ktoré sa diali v rokoch 1914 až 1920. Preto som rozšíril publikáciu o stručný opis okolností vzniku vojny, jej priebehu na jednotlivých frontoch i v zázemí, vzniku a pôsobenia československých légii a ďalších udalostí, ktoré zažívali naši vojaci. Keďže nie som historik, pri hľadaní týchto informácií som čerpal z dostupných prameňov, ktoré som sa snažil v jednotlivých kapitolách uvádzať. Veľa zaujímavých informácií som našiel v časopise „1. svetová“ - edícia „extra VÁLKA“, ktorý vychádza v Českej republike.

Dúfam, že kniha „O pár týždňov sa vrátíme...“ Vás aspoň trochu oboznámi s faktami prvej svetovej vojny, prípadne vzbudí Váš záujem o túto tematiku. A možno v nej nájdete aj niekoho zo svojich predkov a dozviete sa niečo o jeho osude.

Autor knihy

OSUDNÉ VÝSTRELY V SARAJEVE

Atentát na následníka rakúsko-uhorského trónu

*„Vytrhli vás z domu, z hladných rokov ticha
lebo Ferdinanda v Srbsku zabili.
Starý cisár volá, modlí sa a vzdychá
utopiť svet v krvi, smútku, násilí....“²*

Bola by začala prvá svetová vojna, ak by sa neuskutočnil atentát na **následníka trónu Františka Ferdinanda d'Este 28. júna 1914 v Sarajeve**? S veľkou pravdepodobnosťou – áno. Politické snahy Nemecka a Rakúsko-Uhorska jednoznačne smerovali k vojne, čakalo sa len na povestnú iskru. A tú zapálili, dosť nešťastne, srbskí nacionalisti.

Balkán v tej dobe pripomínal sud pušného prachu. Tento priestor bol vždy prienikom dvoch rôznych kultúr – európskej a osmanskej. Akýkoľvek mocenský zásah na tomto území hrozil katastrofou a vyvolával vlnu odporu miestneho obyvateľstva. Preto aj po anexii Bosny rakúsko-uhorským mocnárstvom v roku 1908 boli nálady Srbov silne protirakúske. V takomto prostredí usporiadala c. a k. armáda v lete 1914 rozsiahle vojenské manévry, na ktoré prišiel aj následník trónu ako generálny inšpektor brannej moci cisárskej monarchie. Zakončením návštevy Bosny mala byť návšteva hlavného mesta Sarajeva, ktorú uskutočnil František Ferdinand spoločne so svojou manželkou Žofiou. Túto situáciu sa rozhodli využiť miestni nacionalisti na odstránenie jedného z najvyšších predstaviteľov tak nenávidenej monarchie.

Cisársky sprievod smeroval v kolóne šiestich áut smerom k radnici mesta. František Ferdinand s manželkou, guvernérom Bosny generálom Potiorekom a grófom Harrachom sa viezli v aute so stiahnutou strechou, keď na nich z davu prízerajúcich sa ľudí hodil bombu jeden z atentátnikov, Nedeljko Čabrinovič. Trieštivý granát s časovanou rozbuškou sa však odrazil od stiahnutej strechy auta a vybuchol až pod ďalším autom kolóny. Za vzniknutého chaosu sa kolóna dostala úspešne k radnici. Tu ale cisársky pár neočakávane zmenil plánovaný program a rozhodol sa ísť navštíviť ranených z atentátu do nemocnice. A tak už polhodinu po bombovom atentáte sa znova viezli ulicami mesta v aute Gräf und Stift

František Ferdinand d' Este. F1

² MIKUŠINEC, J. Sen o pomste, úryvok z básne.

so značkou A III-118, ktoré riadil Leopold Lojka pochádzajúci z juhomoravského Telču. Auto s arcivojvodom a jeho ženou šlo ako druhé v kolóne. Šofér na čele

**Automobil cisárskeho páru vystavený v expozícii
Vojenského múzea vo Viedni. F2**

kolóny údajne nebol informovaný o zmene trasy a odbočil do ulice, ktorou mali ísť podľa pôvodného plánu. Za ním zabočilo i druhé auto. Vtedy generál Potiorek upozornil šoféra, že idú zle. Ten zastavil auto a chcel cúvnuť späť. Podivnou hrou osudu sa toto dialo v blízkosti ďalšieho z atentátnikov.

Gavrilo Princip

odchádzal nahnevany, že sa pripravovaný atentát

nevydaril, keď mu vtom náhle auto s cisárskym párom zastavilo rovno pred nosom. Neváhal, priskočil k autu a dvakrát vystrelil. Františka Ferdinanda zasiahol do krku, jeho manželku do brucha. Obaja po krátkom čase, ešte v aute, zomreli.

Z hľadiska záujmov atentátnikov bola ich obeť vybraná veľmi nevhodne. František Ferdinand bol proti vojne so Srbskom, pretože vedel, že by mal do činenia i so silným Ruskom. Jeho smrť prišla vhod prívržencom vojnového riešenia. Z tohto uhla pohľadu sú potom na mieste otázky ohľadom zaistenia bezpečnosti následníka trónu. Bezpečnostné opatrenia boli napriek varovaniam veľmi slabé. Celú trasu návštevy strážilo sotva štyridsať policajtov a ani po prvom útoku neboli ich počty zvýšené. Navyše, plán trasy bol vytlačený v miestnych novinách.³

**M 1910 FM Browning
9 mm. F3**

Gavrilo Princip nebol odsúdený na trest smrti, pretože ešte nebol plnoletý, ale svoj život dožil v Terezínskej väznici, kde v roku 1918 zomrel na tuberkulózu. Výstrely z jeho 9 mm browningu boli prvými výstrelmi novej vojny. Iskra na sude pušného prachu bola zapálená, krvavé divadlo mohlo začať.

3 SOLAŘÍK, B. Rozbuška světové katastrofy? In *I. světová Speciál 2/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805-7195, str. 16 – 18.
SKOUPÝ, J. Řidičem vozu smrti. In *I. světová V/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805-7195, s.35–38.
SKOUPÝ, J. Váleční štváci. In *I. světová III/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805-7195, str. 22 – 25.

NÁROD OBORIL SA NA NÁROD

Vyhlasenie vojny

„A národ oboril sa na národ
s úmyslom vraždy, s besom skaziteľa.
Kreš spráskal pušiek, zahrneli delá:
zem stene, pišti vzduch, rvú vlny vód,
kde bleskom kmitla hrozná Astarot.⁴
A jak v žne postać zbožia líha zrelá
pod kosou, radom váľajú sa telá;
v cveng šabiel šplachce čerstvej krvi
brod...“

„... Čuls', Bože? tvoju pokúšali vôľu!
O triumf tlčú nebies na stropy,
ť'a vznešeného nad ich zmutky-chút'ky,
zvú v spor svoj: — Bojuj, vraj, ich na strane!...
Či si ty Mars, čo krvavé rád skutky?
Baal? Jahve? — Neslýchane trôňané:
tvoj vehlas miešať ľudskej do pohnút'ky!
Súd': je to vzývanie, či rúhanie?“⁵

„K Mojím národom!“

Najvrejšou mojou túžbou bolo, aby som posledné Moje roky z Božej milosti obetoval dielam mieru a Moje národy zachoval pred obeťami a ťarchami vojny. Prozreteľnosť inak určila.

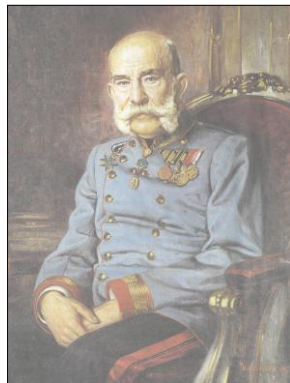
Nenávisťou naplnené pletichy⁶ nepriateľa nútia ma k tomu, aby som po dlhých rokoch mieru vytiahol meč na obranu statočnosti monarchie, k ochrane jej autority, veľmocenského postavenia a k zabezpečeniu jej teritoriálnej integrity.

... Srbsko zavrholo mierne a spravodlivé žiadosti Mojej vlády a odoprelo vyplniť povinnosti, ktoré sú prirodzenými a potrebnými základmi pokojného spoluzitia národov a štátov.

... Všetko som si rozvážil a rozmyslel. So spokojným svedomím vstupujem na cestu povinnosti. Dôverujem v Moje národy, ktoré vo všetkých víchroch verne a zjednotene hrnuli sa vždy k Môjmu trónu a za česť Svojej otčiny, jej veľkosť a moc vždy hotové stali i obeť prinášať.

Dôverujem v chabré armádu Rakúsko-Uhorska, naplnenú sebažertvujúcim oduševnením. A dôverujem vo Všemohúceho, že Mojím zbraniam dá víťazstvo.“

V Ischli 28. júla 1914, vlastnou rukou podpísaní: cisár František Jozef a gróf István Tisza.^{7, 8}

Cisár František Jozef I. F4

4 Astarot - bohyňa starovekých semitských národov, ktorú často uctievali obetovaním ľudí.

5 HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. Krvavé sonety, úryvok z básne.

6 pozri kapitolu „Zoznam nárečových a vojenských výrazov“.

7 Zramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI.b (Slováci v prvej svetovej vojne 1914 - 1918), In *Národné noviny*, roč. 45, 30. 7. 1914, č. 88.

8 István Tisza – ministerský predseda Uhorska.

Tento cisársky manifest bol faktickým **vyhlásením vojny Rakúsko-Uhorska Srbsku**. Aj keď uvádzaným dôvodom vojenského zásahu mal byť atentát na následníka trónu Františka Ferdinanda a jeho manželku v Sarajeve, tento akt bol len zámienkou začiatku vojny. Cisárska monarchia mala už dlhšiu dobu záujem o posilnenie svojho vplyvu na Balkáne. A hlavne nemecký cisár Wilhelm II. mal veľký záujem o vyvolanie vojenského konfliktu, od ktorého očakával presadenie nemeckých mocenských vplyvov a ich expanziu nielen v strednej a juhovýchodnej Európe, ale i na úkor mocností ako Francúzsko a Rusko a zároveň zväčšenie koloniálnych území. Nemecko bolo v roku 1914 na vojnu už dobre pripravené. Starnúci rakúsky cisár bol pod vplyvom svojho silného suseda a pri kladení podmienok Srbsku jednal pod nátlakom Wilhelma.

Srbsko nemalo záujem na vojenskom konflikte s Rakúsko-Uhorskom, pretože bolo vyčerpané po balkánskych vojnách s Osmanskou ríšou a Bulharskom v rokoch 1912 a 1913. Jeho vláda akceptovala takmer všetky body ultimáta, ktoré jej zaslala rakúsko-uhorská monarchia. Hlavne čo sa týkalo ospravedlnenia za atentát, potrestania atentátnikov a zakázania nacionalistických skupín. Nepristúpilo ale na požiadavku, aby sa na súdnom riadení proti účastníkom a organizátorom atentátu podieľali orgány delegované k tomu rakúsko – uhorskou vládou. Podľa Srbov by to bolo zásahom do suverenity štátu a mohlo by viesť k obmedzeniu územnej celistvosti.⁹

Predstavitelia Centrálnych mocností: Rakúsko-Uhorska, Turecka, Bulharska, Nemecka. F5

Vyhlásenie vojny
Srbsku 28. júla
vyvolalo reťazovú
reakciu. Rusko,
viazané dohodami
so srbským
kráľovstvom, zahájilo
mobilizáciu, na čo
reagovalo Nemecko

1. augusta 1914
vyhlásením vojny
Rusku a 3. augusta

aj Francúzsku. Zároveň nemecké vojská vpadli do Belgicka, čo bol dôvod, aby sa do vojny zapojili i Briti a vyhlásili vojnu **Centrálnym mocnostiam** (Nemecku a Rakúsko-Uhorsku). K **štátom Dohody** (Rusko, Francúzsko, Veľká Británia, Belgicko) sa pripojila Čierna Hora. Turecko vstúpilo do vojny v októbri na strane Centrálnych mocností. Rok na to sa k nim pridalo i Bulharsko. Dôležitý bol vstup Talianska v máji 1915, ktoré sa pripojilo k dohodovej koalícii.

⁹ SKOUPÝ, J. Rozhodnou zbraně! In *I. svetová IV/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805- 7195, str. 42–46.

BUDE VOJNA BUDE, KTOŽE NA ŇU PÔJDE?

Mobilizácia a jej priebeh

*„Ket pomašírujem z trenčanskej brány ven,
skážte pozdravení mojej milej,
aby sa vdávala, na mna nečakala,
ja som si namluvil dievča iné.
Dievčinu takovú, šablu ocelovú,
tá bude bojovať šade ze mnou.“¹⁰*

Hoci sa o vojne po atentáte na následníka trónu rozprávalo, každý dúfal, že nedôjde k jej vyhláseniu. Prišiel ale ten horúci letný deň, ktorý prevrátil naruby životy mnohým obyčajným ľuďom. Mobilizácia!

V **Opatovciach** opisuje kronikár túto udalosť takto: „*V nedeľu ráno, na svätú Annu, dňa 26. júla 1914 slnko veselo žiarilo. Do obce prišiel automobil a v ňom úradník okresného úradu, ktorého sprevádzala četnícka stráž. Úradník priniesol mobilizačné vyhlášky, ktoré prečítal hlasno pred občanmi. Zanechal starostovi niekoľko vyhlášok na vylepenie a nakázal, aby bolo všetko prevedené podľa nariadenia. Po jeho odchode nastal v obci značný rozruch. Z pošty priniesol posol telegram okresného úradu, že je nariadená mobilizácia. Podľa nej všetci vojaci do 37 rokov sú povinní ihneď nastúpiť vojenskú službu. Súčasne sa nakazovalo v telegrame rozoslanom do všetkých obcí, aby si starosta ihneď prečítal mobilizačné inštrukcie, ktoré boli v obciach uschované vo zvláštnych doskách, a ktoré vždy no vo nastupujúci obecný starosta od svojho predchodcu ako veľmi dôležitú úradnú vec preberal, a všetko podľa nich presne zariadil. V inštrukciách bolo veľmi podrobne uvedené ako sa má mobilizácia v obci vyhlásiť, koľko má byť ustanovených vodičov koní, pripravených povozov i s obručami a nepremokavou plachtou, ktoré má obec na rozkaz ihneď dodať.*

Tým, ktorých volali mobilizačné vyhlášky, oči vlhli, lebo priniesli ťažké rozlúčenie mnohým rodinám s drahými otcami, synmi, bratmi, manželmi, s niektorými i navždy. Potešovali sa, že vojna nemôže dlho trvať. Myslelo sa spočiatku, že to strašenie so zbraňami skončí len neškodnou prechádzkou k srbským hraniciam. Už v rokoch 1908 a 1912 boli pri nepokojoch na Balkáne prevádzané čiastočné mobilizácie. Vtedy sa povolani vždy vrátili domov. Každý bol teda presvedčený, že sa za krátky čas vráti.“

Podľa vyhlášky C zo dňa 26. júla 1914 o čiastočnej mobilizácii, vyhlášky C1 zo dňa 21. augusta 1914 o všeobecnej mobilizácii domobrancov, v niekoľkých dňoch vojenskú službu z Opatoviec nastúpili: Štefan Bujný, Michal Marcínat,

10 Regrútska ľudová pieseň z okolia Trenčína.

Michal Šulek, Štefan Marcinát, Ján Bulko-Kapsár, Ján Dohňanský, Ján Janík, Michal Horňák-Borčan, Ondrej Bulko, Adam Horňák, Štefan Šulek, Ján Margorin, Michal Chorvát, Ján Chorvát, Štefan Chorvát, Štefan Dohňanský, Ján Dohňanský, Ján Mahrík. Odporu sa zriedkakto dopustil, každý išiel konať svoju vojenskú povinnosť poslušne a v tupej oddanosti. Keď prví záložníci rukovali k svojim plukom, mnohí verili, že mobilizácia nepôjde hladko. Ale vojnový stroj, vďaka cieľavedomej organizácii a prísnej kázni, pracoval hneď od začiatku bezchybne. Kto otáľal, bol vypravený žandarmi. Vojaci prvej výzvy poslušne nastupovali vojenskú službu a tí ďalší boli radi, že na nich ešte nedošlo. Dňa 2. augusta museli všetci majitelia koní predviesť svoje kone k odvodu do Trenčína, kde tie najlepšie boli zrekvirované. Pohľad na kone, o ktorých sa vedelo, že zahynú, bol tiesnivý.

Zranení, nemocní, zajatí a padlí spôsobili v prvých mesiacoch vojny v radoch bojovníkov značné straty, a keď sa ukazovalo, že vojna potrvá dlhšie, až kým sa sily bojujúcich nevyčerpajú, bolo nutné doplňovať ľudský materiál. Preto na jeseň prvého roku vojny boli nariadené odvody všetkých domobrancov - mužov, ktorí predtým vojakmi neboli. Nariadené boli aj domobranecké prehliadky, ktoré sa konali v Trenčíne. Pri týchto prehliadkach boli 18 až 42 roční nevojaci, ktorí boli uznaní vojenskej služby, odvádzaní a po krátkom výcviku posielaní na front.¹¹

V pamätnej knihe obce **Sedličná** sú uvedení títo muži, ktorí narukovali v prvých dňoch: Ondrej Kašša, sluha, Ján Podzemný, robotník, Jozef Mlynek, listár, Štefan Baco, kováč, Ondrej Chrastina, robotník, Štefan Sýkora, robotník, Jozef Schlesinger, statkár a Ján Pevný, robotník. Ako domobranci nastúpili: Ján Chovanec, robotník, Ondrej Pevný, robotník, Štefan Chrastina, sluha, Izidor Grün, obchodník, Ondrej Zemánek, robotník, Ján Staník, roľník, Jozef Staník, roľník, Štefan Zlatoš, robotník, Štefan Vachánek, roľník, Michal Dohňanský, robotník a Albert Porubský, robotník.¹²

Ani **Rozvadze** neboli ušetrené mobilizácie. „Dňa 26. júla 1914, okolo jedenástej hodiny, rozľahol sa dedinou hlas bubna, ktorým sa oznámilo to, čo snád' v obci nikto nečakal. Prečítané boli mobilizačné vyhlášky, ktoré volali na nástup vojakov prvej zálohy do boja. Nástup sa mal previesť behom 24 hodín. V prvej zálohe nastúpili: Michal Goliaš, Ján Tomík, Ondrej Beták, Michal Miškech, Štefan Straka, Ján Mikoláš, Ján Kňazek, Štefan Fandro, Ján Pauchly, Jozef Cibulík. Tí, ktorí nepatrili do prvej zálohy sa tešili, že ich životy sú uchránené, keď sa nemusia dobrovoľne vydať napospas nebezpečnej vojne. Ženy sa tiež tešili, že im zostanú muži doma. Ale ich radosť dlho netrvala, lebo prišla ďalšia mobilizácia, podľa ktorej bol vyhlásený nástup druhej zálohy. Už vtedy nastala vážna obava, že vojna potrvá dlhšie, než sa myslelo. V druhej zálohe nastúpili: Štefan Tomík, Štefan Husár, Jozef Mikoláš a Štefan Mikoláš.“

11 Pamätná kniha obce Opatovce.

12 Pamätná kniha obce Sedličná.

Z tunajšej obce boli ako domobranci odvedení: Ján Hrušovský, Štefan Svorada, Jozef Lehocký, Štefan Pevný, Štefan Šulek, Štefan Oravec, Štefan Margorin, Ján Hrušovský, Štefan Mikoláš, Ján Húdek, Ján Ako, Ondrej Ako, Štefan Pevný, Štefan Pevný, Štefan Beták, Ján Beták, Ján Miškech, Adam Pevný, Ondrej Tomík, Štefan Goliaš, Ján Goliaš, Štefan Hrušovský a Ondrej Vašek.“¹³

Dva dni po oznámení čiastočnej mobilizácie sa začala samotná mobilizácia vojsk rakúsko-uhorskej armády. V tom čase konali vojenskú prezenčnú službu ročníky 1890, 1891 a 1892. Mobilizovaní muži sa hlásili pri svojich útvaroch v mieste ich

Odchod mužov na vojnu. F6

pôsobiska. V drvivej väčšine boli muži z nášho okolia pridelení k 71. pešiemu pluku alebo k 15. honvédskeму pešiemu pluku. Oba boli lokalizované v Trenčíne.

Mobilizácia takého množstva mužov v období žatvy ochromila poľnohospodársku výrobu. Takisto vo fabrikách sa obmedzila výroba, niektoré úplne zatvorili. Muži, nastupujúci na vojnu, nemali predstavu, čo ich čaká, veď ani ich generácia, ani generácia ich otcov vojnu nezažili. Už takmer 50 rokov bol v monarchii pokoj, posledná veľká vojenská akcia, ktorú cisárstvo viedlo, bola

13 Pamätná kniha obce Rozvadze.

rakúsko-pruská vojna v roku 1866. Odvodový vek chlapov v rakúsko-uhorskej armáde bol 19 rokov, v bežnom vojsku slúžili 3 roky a potom boli ešte 10 rokov v zálohe. V čiernych drevených kufríkoch mali zbalené len najnutnejšie veci. Tí predvídavejší aj teplé spodné prádlo, i keď sa všeobecne očakávalo, že do zimy bude po vojne so Srbskom. Ale tieto nádeje pohasli po tom, ako v priebehu augusta mobilizovali aj Rusi, Francúzi, Nemci a ďalšie štáty. Po príchode do kasární vojaci vyfasovali uniformu vzoru M 1908 vo farbe šťučeť šedi, absolvovali krátky výcvik a boli zaeľovaní do pochodových práporov, tzv. maršbataliónov, s ktorými boli vlakmi transportovaní do blízkosti bojových pozícií.¹⁴ Pred odchodom na front, pri slávnostnej poľnej bohoslužbe, museli prisahať poslušnosť a vernosť panovníkovi i monarchii: „*Prisaháme slávne Bohu Všemohúcemu, že budeme Jeho apoštolskému Veličenstvu... Františkovi Jozefovi Prvému... verní a poslušní. ... v každom čase i pri každej príležitosti budeme udatne a mužne bojovať, že svojich vojsk, práporov, zástav a kanónov nikdy neopustíme, s nepriateľom nikdy ani v najmenšom nenájdeme porozumenie, vždy tak sa správať budeme, ako to vojenské zákony žiadajú a dobrým vojakom náleží a týmto spôsobom, že chceme so čtou žiť i umrieť. K tomu nám dopomáhaj Boh. Amen.*“¹⁵

Lúčenie. F7

14 SKOUPÝ, J. Rozhodnou zbraně! In *I. svetová IV/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805- 7195, s. 42 – 46.

15 Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI.b, kap. 7 (Slováci v prvej svetovej vojne 1914 – 1918).

NA BELEHRAD!

Boje vedené v priestore Balkánu

*„Tam d'aleko, d'aleko od mora,
tam je moja dedina, tam je Srbsko,
tam je moja dedina,
tam je moja láska...”* ¹⁶

Napriek tomu, že sa Srbsko ospravedlnilo za atentát na následníka trónu Františka Ferdinanda, Rakúsko-Uhorsko ho využilo ako zámienku na potrestanie spurného suseda. Generáli cisárskej monarchie boli presvedčení, že vojna prebehne rýchle a so Srbmi si poradia skôr, než sa spamätá Rusko - spojenec Srbska. Proti nim sa postavila počtom menšia, no húževnatá armáda, ktorá bola síce oslabená bojmi v dvoch balkánskych vojnách v rokoch 1912 a 1913, ale morálne posilnená víťazstvami v nich a tiež silným nacionálnym cítením vojakov. Na strane Srbska bojovala aj Čierna Hora.

Rieky Drina, Sáva a Dunaj tvorili prirodzenú hranicu medzi oboma bojujúcimi stranami. Rakúsko-uhorským vojskám velil generál Potiorek, neslávne známy zo sarajevského atentátu, ktorý vlastne svojou ľahkovážnosťou umožnil. Pod jeho

Boje v Srbsku. F8

¹⁶ Srbská pieseň z prvej svetovej vojny.

vedením vstúpili do bojov tri armády (2., 5. a 6.), ale väčšia časť druhej armády sa musela urýchlene presunúť do Haliče, kde ruské vojská hrozili silnou ofenzívou.

Prvý útok rakúsko-uhorských vojsk začal 12. augusta 1914 prekonaním rieky Driny v smere od Bosny. Tu narazili na menej početné srbské jednotky, ale

Boj srbských žien v zázemí. F9

postup cisárskych vojsk bol sťažený členitým terénom a vysokými horúčavami. Život im komplikoval aj partizánsky spôsob boja, keď proti nim vo vnútrozemí nebojovali len ozbrojené skupiny mužov, ale do boja sa zapájali aj ženy

a odrastenejšie deti. Žiaden cisársky

vojak, ktorý sa čo len trocha vzdialil od útvaru, si nemohol byť istý svojim životom. Na túto situáciu reagovalo vedenie rakúsko-uhorských vojsk zavedením tvrdých protiopatrení. Ich výsledkom boli mnohé verejné popravy civilných osôb, žien i detí. Tie ale odpor srbského obyvateľstva proti monarchii len vystupňovali. Útočníci sa zastavili až na úpätí vrchoviny Cer, kde narazili na koncentrovaný odpor srbskej armády a po štyri dni trvajúcich bojoch boli nútení ustúpiť naspäť za Drinu.

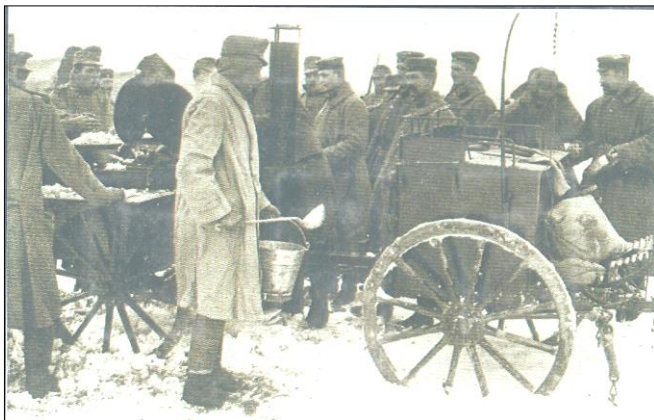
Ďalšiu ofenzívu zahájili rakúsko-uhorské vojská 8. septembra. Jej plánom bolo za spolupôsobenia oboch armád postupom cez rieku Drinu zo západu a Sávu zo severu obklúčiť a vyradiť z boja veľkú časť srbskej armády. Tento zámer stroskotal na pomalom postupe cisárskych vojsk a Srbi stihli zaujať výhodné obranné pozície. **Začiatkom novembra uskutočnili cisárske vojská tretiu ofenzívu** a prinútili srbskú armádu k ústupu do vnútrozemia a obsadili Belehrad, ktorý vtedy ležal na severnej hranici monarchie a srbského kráľovstva. K ďalšiemu postupu ale nenašli dostatok síl, nakoľko veľa bojových jednotiek museli presúvať na východný front proti Rusom. Bojmi zdecimovaná srbská armáda sa po dodávke vojenského materiálu od spojencov (štátov Dohody) ešte odhodlala na protiútok a za takmer dva týždne oslobodila Belehrad a zatlačila Rakúšanov za Dunaj a Sávu. Takže na konci roka 1914 sa nachádzali obe bojujúce strany na rovnakých pozíciách ako na začiatku vojny. Krvavé boje si však vyžiadali krutú daň. Rakúsko-Uhorsko prišlo asi o štvrtú milióna vojakov, či už padlých, ranených alebo zajatých. Straty srbskej armády boli 170 000 vojakov, ktorých už ale nemala odkiaľ doplniť. Navyše

sa v Srbsku rozšírila epidémia týfu, ktorá usmrtila okolo 150 000 ľudí. Boje na srbskom fronte utíchli na deväť mesiacov, rakúsko-uhorské vojská sa presunuli do Haliče a po vstupe Talianska do vojny v máji 1915, aj na taliansky front. Na hraniciach nechali iba jednotky domobrany.

Veľký vplyv na ďalší vývin situácie na Balkáne mala bitka o **polostrov Gallipoli** pri priplave Dardanely v Turecku. Dobytím Dardanel, Istanbulu a priplavu Bospor by štáty Dohody, Veľká Británia a Francúzsko, vytvorili morskú cestu k svojmu spojencovi Rusku a pravdepodobne by ním vyradili Turecko z vojny. Priebeh bojov tiež ovplyvňoval Bulharsko, ktoré ešte nebolo rozhodnuté, ku komu sa pripojí. Boje prebiehajúce takmer celý rok 1915 skončili neúspechom Dohody. Jej loďstvo nedokázalo obsadiť priplav, ktorý bol chránený z pobrežných tureckých pevností s príspešmím nemeckého velenia, zásobovania a tiež zásahom nemeckých ponoriek.

V októbri 1915 vstúpilo do vojny Bulharsko na strane Centrálnych mocností (Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Turecko) za prísľub zisku srbského Macedónska. Bulhari načasovali svoj útok proti Srbsku spoločne s ofenzívou spojených nemeckých a rakúsko-uhorských armád, ktoré zaútočili zo severu. Bulharské vojsko zasa odrezalo srbskú armádu od prísunu dohodovej vojenskej pomoci, ktorá prichádzala

z gréckeho prístavu Solún. Vyčerpaná a preriedená srbská armáda nemala žiadnu šancu odolať niekoľkonásobnej presile a jej obrana sa rozpadla. Zvyšky armády spoločne s tisíckami zajatcov ustupovali v zime 1915/1916 jedinou možnou únikovou

Výdaj stravy. F10

trasou cez hornatý terén Čiernej Hory

a Albánska k Jadranskému moru. Úmorný pochod cez zamrznuté horské priesmyky neprežilo tisíce zajatcov i vojakov. Zomierali od hladu, vysilenia, zimy alebo ich skosil týfus prípadne albánski bojovníci. Tento ústup srbského vojska je tiež známy pod pomenovaním „**srbská Golgota**“. Z albánskych prístavov boli potom prevážaní spojeneckými loďami na grécky ostrov Korfu. Kvôli nedostatku transportných lodí sa nepodarilo previezť všetkých vojakov. Ostatní museli ustupovať do južného Albánska, pretože na albánske prístavy zamerali teraz rakúsko-uhorské vojská svoje útoky.

Tesne pred rozpadom srbského frontu prenikli z Grécka do Macedónska britské a francúzske spojenecké jednotky, ktoré síce už Srbsku nepomohli, ale vytvorili tzv. **solúnsky front**, ktorý viazal na seba bulharské vojská. Do bojov na tomto fronte sa neskôr zapojili aj zvyšky z ustúpenej srbskej armády. Boje v tomto úseku sa však čoskoro zmenili na zákopovú vojnu a takmer tri roky tu k žiadnym zmenám neprišlo. V auguste 1916 vstúpilo do vojny Rumunsko a v júni 1917 aj Grécko na strane Dohody.

Albánsko bolo samostatné len od roku 1913, a hneď po začiatku vojny sa snažili jeho územie ovládnuť nielen rakúsko-uhorské ale i čiernohorské, francúzske a neskôr aj talianske vojská. Po rozpade srbského frontu boli zvädzané boje medzi jednotkami týchto vojsk nielen o prístavy ale i v hornatom vnútrozemí. Albánci vytvárali dobrovoľnícke zbory, ktoré bojovali na strane cisárskych vojakov, hlavne proti talianskemu ovládnutiu krajiny.

Definitívny koniec bojom na Balkáne urobila ofenzíva spojených britských, srbských, francúzskych a gréckych jednotiek, ktorá začala **15. septembra 1918 pri Dobrom poli v južnom Macedónsku**. Za silnej delostrečkej paľby a podpory letectva boli demoralizované bulharské jednotky na hlavu porazené a rakúsko-uhorské ustupovali smerom na sever. 1. novembra bol oslobodený Belehrad. Srbsko zaplatilo krutú daň za víťazstvo vo vojne. Zomrelo asi 1 100 000 obyvateľov, z toho až 650 000 civilistov.¹⁷

V priebehu bojov na Balkáne zahynuli štyria naši rodáci. Ján Oravec z Veľkých Stankoviec padol v boji pri Sjenici 30. augusta 1916.¹⁸ Ondrej Kadlečík z Krivosúd-Bodovky zomrel na choleru v albánskom Miloti v marci 1916.¹⁹ V nemocnici v srbskom Kragujevci zomrel na tuberkulózu v septembri 1918 Jozef Staník zo Sedličnej.²⁰ V Zemunskej nemocnici zomrel 29. novembra 1918 na následky ochorenia z Albánska, Štefan Zemánek z Veľkých Bieroviec.²¹

17 KOZELKA, P. Na Bělehrad a zase zpět. In *I. světová Specíál 2/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 66 – 68.

FLEK, V. Zapomenutá krvavá fronta. In *I. světová II/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 16 – 20.

NOVOTNÝ, R. Téměř splněný sen. In *I. světová V/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 20 – 22.

IVANOV, J. Balkánské finále. In *I. světová Specíál 2/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 30 – 32.

18 Matrika zomrelých v Trenčianskych Stankovciach.

19 tamtiež.

20 Vojenský historický archív v Bratislave, Zbierka vojenských matrik: matrika VHA-R272 str. 147.

21 Matrika narodených v Trenčianskych Stankovciach.

KRVAVÁ ŽATVA V HALIČI

Boje nemeckých a rakúsko-uhorských vojsk proti Rusku

*Dzívajte sa panenky, odkád sunko vychodí,
tam ležá srdénka v ruskej Galícii.
Ked sme šturmy robili, mnohí sme popadali,
tam ležá pješáci, slovenskí vojáci
v snehu zahrabaní.*²²

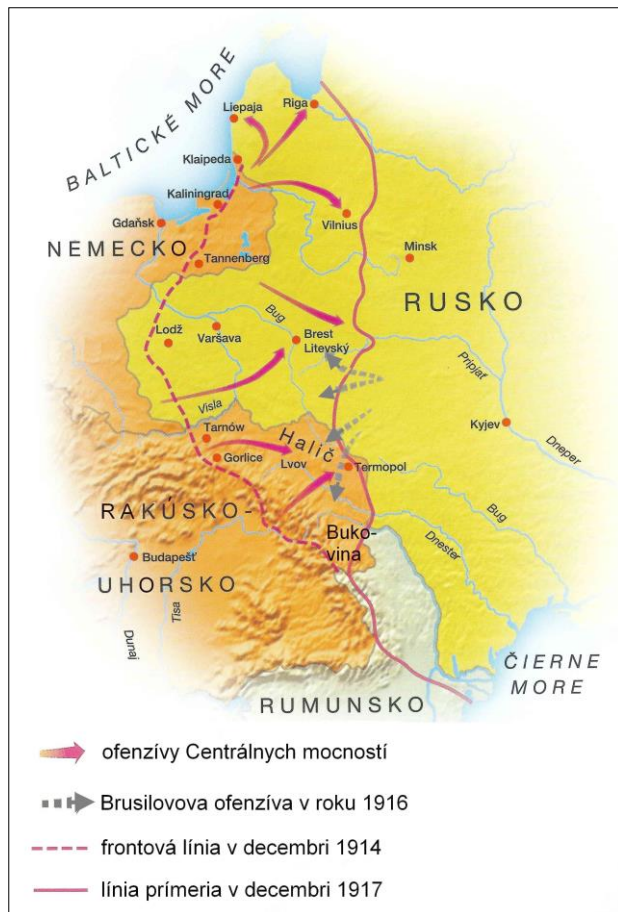
Pri vyhlásení vojny Rakúsko-Uhorska Srbsku sa nemecké aj rakúsko-uhorské vojenské velenie domnievalo, že silný slovanský spojenec Srbov, cárske Rusko, bude potrebovať na zmobilizovanie svojej obrovskej armády veľmi dlhý čas a dovtedy bude hlavný odpor Srbov zlomený. Ich predpoklady ale boli mylné. Srbsko bránilo svoju krajinu s veľkým oduševnením a Rusko dokázalo zmobilizovať väčšiu časť svojich vojsk už za 18 dní. Rýchle nasadenie ruských vojsk do bojov na východnom fronte malo zároveň pomôcť Francúzsku, ktoré sa bránilo vpádu nemeckých vojsk. Nemci ale aj Rakúšania boli nútení urýchlene presúvať viaceré divízie zo západného a srbského frontu na východ. Pre Rakúsko-Uhorsko to bol najhorší variant priebehu vojny, keď muselo svoje armády rozdeliť súčasne až na dva fronty. To ešte netušilo, že bude ešte horšie, keď o rok otvoria nový front aj Taliani.

Ruská armáda sa spoliehala na takmer neobmedzené ľudské zdroje, veď na začiatku vojny bolo zmobilizovaných asi 5 miliónov vojakov. Ale horšie to bolo s výzbrojou. Dostatočnú výstroj a výzbroj dostala ani nie polovica vojska. Proti nim stála výborne organizovaná a vyzbrojená nemecká armáda na severnom úseku frontu vo východnom Prusku.²³ Rakúsko-uhorská armáda bola sústredená v južnom úseku, v Haliči a v Bukovine. **Prvé boje začala cárska ruská armáda 17. augusta 1914 vo východnom Prusku.** Spočiatku sa Rusom vďaka početnej prevahe darilo postupovať. Ich 1. a 2. armáda tlačili cisárske vojská na západ. Nemci však pod novým velením generála Paula von Hindenburga prešli do protiofenzívy. Ten využil zlú komunikáciu medzi oboma ruskými armádami, a keď navyše zachytil ruské rádiatelegrafické správy, vedel o presunoch ruských jednotiek. Nemecké vojská dostali 2. ruskú armádu do obkľúčenia a v bitke **pri Tannenbergu** ju na hlavu porazili. O dva týždne na to **pri Mazurských jazerách** rozdrvili aj 1. armádu a zdecimované ruské jednotky sa museli stiahnuť. Cárske vojsko prišlo v bojoch v Pobaltí asi o štvrt' milióna svojich vojakov, ktorí buď zahynuli, boli ranení alebo zajatí.

22 Vojenská ľudová pieseň z Lozorna, Dr. BLAHO, J.: Záhorácké pjesničky 5, str. 25.

23 V roku 1914 Prusko susedilo priamo s Ruskom.

Takmer súčasne s bojmi na severe sa začali aj boje ruských a rakúsko-uhorských jednotiek v Haliči. Cisárska monarchia plánovala využiť v tomto priestore 1., 2., 3. a 4. armádu, ale 2. armádu presunula na Balkán proti Srbom, čo sa ukázalo ako chybné rozhodnutie a čoskoro títo vojaci boli dopravení naspäť do Haliče. Veliteľ rakúsko-uhorských vojsk Conrad von Hötzendorf vydal príkaz k útoku 22. augusta

Východný front. Obr.1

na širokom pásme frontu s rozličnými výsledkami. Na úseku Zamość – Komarów bola úspešná, ale v bitke pri rieke Gnila Lipa vo východnej Haliči utrpela cisárska

1914 s úmyslom dobytia mesta Lublin v ruskej časti Poľska. Tieto operácie vykonávala 1. armáda, v začlenení ktorej bol **71. trenčiansky peší pluk** aj **15. honvédskejší pluk**, kde bojovala prevažná väčšina mužov z našej oblasti. A tí zažili ozaj krst ohňom, pretože už v prvých **bojoch pri Krašniku**, od 23. do 25. augusta, nazvaných ako „krvavý kúpeľ“, utrpeli veľké straty. Ruská jazda dobyla prvé obranné pásmo a pobila v ňom väčšinu vojakov. Ďalšie **boje o Rudník a Lublin** od 26. do 28. augusta, skončili pre cisárskych vojakov síce úspešne, ale boli draho vykúpené obrovskými stratami na životoch.²⁴ Ofenzíva rakúsko-uhorských

vojsk pokračovala proti štyrom ruským armádam

24 Stručná história 71. pešieho pluku a jeho účasť na bojiskách prvej svetovej vojny, KaMC OS SR Trenčín, 2008.

3. armáda zdrvivajúcu porážku a prišla o väčšiu časť svojich jednotiek. Rusi obsadili

Hlavy dolu, kozáci idú!

V prvej veľkej bitke rakúsko-uhorskej armády pri Krašniku jazdeckto zohralo dôležitú úlohu. Terén nebol ešte narušený vojenskými zákopmi a jazda mohla naplno rozvinúť svoje bojové prednosti. V tejto bitke sa cisárski vojaci prvýkrát dostali do stretu s ruskými kozákmi. Spočiatku mali z obávaných rýchlych jazdcov hrôzu, ale čoskoro zistili, že paľba z guľometov podporená delostrelectvom narobí v radoch jazdeckta riadnu „paseku“. Kone mali navyše problémy s drátenými zátarasmi. V priebehu vojny bolo veľmi skoro jasné, že slávne časy cisárskych husárov i ruských kozákov sú preč. Cvalom uháňajúci jazdci s vytasenými šablami, vrhajúci sa na zmäteného nepriateľa sa stali v novej, technickej vojne prežitkom. Ich úlohu postupne preberali obrnené vozy a tanky. Väčšina jazdcov bola pridelená k peším plukom a zvyšky jazdy zabezpečovali výzvednú, spojovaciu alebo strážnu službu. Túto vojnu rozhodovala hlavne pechota mohutne podporovaná delostrelectvom.

Tarnopol' aj hlavné mesto haličskej provincie - Ľvov. Rakúske vojská ustúpili k **pevnosti Przemysl**, k strategickému bodu, na ktorý sa spoliehali, a ktorý bol budovaný a vyzbrojený práve na tento účel. Lenže Rusi objavili slabiny v obranných pozíciách rakúskych vojsk a donútili ich ustúpiť až ku Karpatom a nechať pevnosť Przemysl v obklúčení Rusov.

71. trenčiansky peší pluk spoločne so 72. bratislavským peším plukom a 11. práporom poľných strelcov, v rámci 27. pešej brigády sa v októbri zúčastňoval bojov na rieke San, pri pevnosti Ivangorod v ruskom Poľsku (teraz Dęblin), no bez väčšieho úspechu a celá formácia sa musela stiahnuť až k rieke Dunajec.²⁴

Útok ruskej jazdy. F11

V novembri a decembri zvädzali obranné boje pri Krakowe, kde v bojoch

pri Jangrote a Suloszowej padlo veľa našich rodákov, najmä z radov 15. honvédskeho trenčianskeho pešieho pluku. Týmito aktivitami sa snažili rakúsko-uhorské formácie už aj s pomocou nemeckých vojsk zabrániť preniknutiu Rusov do Sliezska, ktoré bolo jedným z priemyselných centier cisárskych mocností. V zime sa 71. peší pluk podieľal na pozičných bojoch pri ochrane severných hraníc Uhorska a Sliezska a koncom januára bol stiahnutý z frontovej línie na odpočinok a doplnenie.

Horšie ako územné straty veľkej časti Haliče boli pre cisársku monarchiu obrovské straty vojakov. V priebehu bojov **v roku 1914 prišlo Rakúsko-Uhorsko asi o jeden milión padlých, ranených a zajatých**. Ruská strana síce stratila až milión 800 tisíc vojakov,²⁵ ale nemala s ich dopĺňaním žiadny problém, rakúska generalita však pociťovala v tomto smere veľký nedostatok. Bolo jasné, že vlastnými silami tlaku cárskych vojsk neodolá a bude potrebovať podporu od svojho silnejšieho nemeckého spojenca. V zime 1914/15 sa ruským vojskám podarilo prebiť cez karpatské priesmyky a posunuli bojovú líniu až na východné Slovensko.

Ruské úspechy v haličskom úseku východného frontu mali aj iný význam ako územný zisk. Politici štátov, ktoré vyčkávali so vstupom do vojny (Taliansko,

Mažiarová batéria. F12

Rumunsko) aj pod vplyvom týchto okolností zahájili rokovania o vstupe do vojny na strane Dohody (Francúzsko, Veľká Británia, Rusko). Pokiaľ Centrálné mocnosti nechceli mať problémy po otvorení nových frontov v Európe, museli s tým niečo robiť. Preto nemecké velenie naplánovalo na začiatok roka 1915 veľkú protiofenzívu spojených vojsk na viacerých miestach východného frontu. Ofenzívu začal začiatkom februára nemecký poľný maršál von Hindenburg, ktorý dvoma

25 WESTWELL, I.: První světová válka den po dni, Naše vojsko Praha, 2013.

armádami zaútočil na protivníka na severnom úseku. Po tvrdých bojoch v druhej bitke pri Mazurských jazerách porazil ruské jednotky a frontová línia sa posunula o 110 kilometrov na východ. Na južnom úseku frontu sa už vojskám Centrálnych mocností tak nedarilo a nedosiahli väčšie úspechy. Až 2. mája sa podaril spojeným nemeckým a rakúsko-uhorským vojskám **prielom frontu v oblasti Tarnów-Gorlice** na severnom úpätí Karpát. Po intenzívnej delostreleckej paľbe 600 diel, nielen obyčajnými, ale i plynovými granátmi, dokázala pechota zatlačiť prekvapených Rusov, ktorých straty na životoch v prvých týždňoch bojov boli až 200 tisíc. Táto bitka znamenala radikálny obrat vo vývoji celého východného frontu. Vojská Centrálnych mocností obsadili celé ruské Poľsko, časť Pobaltia a veľkú časť Haliče aj s pevnosťou Przemyśl. Medzitým vstúpilo do vojny Taliansko a cisárske mocnosti museli presunúť časť vojsk na taliansky front, ale i napriek tomu sa demoralizované ruské vojská do septembra 1915 museli stiahnuť na niektorých miestach frontu až o 480 kilometrov.

Začiatkom roka 1915 boli rakúsko-uhorské vojská čiastočne zreorganizované. 71. trenčiansky peší pluk sa podieľal na bojoch v Karpatoch na úseku od Medzilaboriec po rieku Uh a až do mája bojoval severne od Vyšnej Jablonky a na

Ústup Rusov z Haliče. F13

vrchu Skory (severo-východné Slovensko). Po gorlickom prielome sa príslušníci 71. pešieho pluku zúčastňovali ofenzívnych bojov vo východnej Haliči a na západnej Ukrajine. Spočiatku v okolí mesta Sambor, neskôr v močariskách pri Dnestri, pri Veľkom Blate, medzi riekami Gnila Lipa a Zlata Lipa a Czortkówe. Od

polovice októbra bol pluk zaradený do prvej línie na južnom krídle 2. armády pri Gontowe. Krvavé zákopové boje počas zimných mesiacov 1915/16 pri Gontowe, Renówe, Ditkowciach znamenali pre pluk veľké straty na životoch, pričom bojové výsledky boli takmer bezvýznamné.²⁴

V marci 1916 ruská armáda zahájila protiofenzívu v priestore bieloruského jazera Naroč. Hlavným účelom tohto útoku na nemecké pozície bolo naviazanie nemeckých jednotiek a odľahčenie spojencom Ruska, ktorí na západnom fronte pri Verdune museli odolávať silnému tlaku Nemcov. Útok nebol úspešný, ale Rusko sa odhodlalo k ďalšiemu protiútoku vzhľadom na urgency spojencov už aj z talianskeho frontu. Generál Alexej A. Brusilov navrhol veleniu novú taktiku boja, pri ktorej by naraz zaútočili všetky armády na viacerých miestach frontu, aby nepriateľ nevedel lokalizovať miesto plánovaného prielomu, na ktoré by presunul svoje hlavné sily. Päť ruských armád vyrazilo 4. júna 1916 do protiútoku, ktorý sa stal známym ako „**Brusilovova ofenzíva**“. Postup vojsk bol naplánovaný na úseku

Guľomet Maxim M 1905. F14

Bukovinu a veľkú časť Haliče. Do ruského zajatia sa dostali státisíce rakúsko-uhorských vojakov. Rýchly postup ruských vojsk ovplyvnil Rumunsko, ktoré koncom augusta vstúpilo do vojny na strane Ruska, ale spojené cisárske vojská tri rumunské armády prevalcovali v priebehu pár mesiacov a situáciu nakoniec museli hasiť Rusi, lebo hrozil prielom frontu východným smerom v primorskej oblasti.

V priebehu Brusilovovej ofenzívy jednotky 71. pešieho pluku boli zapojené do ústupových bojov, v ktorých stratili veľa príslušníkov a zdecimovaných 14. pešiu divíziu, v ktorej bol pluk zaradený, museli v októbri 1916 stiahnuť z prvých línií a bola presunutá do zálohy 5. armády. V novembri bola celá divízia presunutá na taliansky front.²⁴ Honvédi z 15. trenčianskeho pluku bojovali v roku 1916 hlavne v Bukovine a po vstupe Rumunska do vojny sa presunuli na rumunský front.

Rok 1917 bol posledným rokom existencie východného frontu. Po Rusku sa začali šíriť sociálne nepokoje a demonštrácie. V marci bola ustanovená Dočasná vláda, cár Mikuláš II. abdikoval. Dočasná vláda sa podľa dohôd so spojencami zaviazala pokračovať vo vojne. Minister vojny Alexander Kerenský nariadil začiatkom júla ofenzívu s úmyslom obsadiť Ľvov. V týchto bojoch sa už zúčastňovali aj príslušníci československého zahraničného vojska, neskôr prezývaného ako légie. Tieto jednotky boli zostavované z krajanov žijúcich

frontu širokom až 320 kilometrov. Ruské vojská čoskoro dosiahli prielom na severe, pri mestách Rovno a Luck, kde rozdrvili zaskočenú 4. rakúsko-uhorskú armádu a na juhu zasa porazili 7. armádu. Hroziaci rozpad frontu museli zachraňovať Nemci rýchlym presunom svojich vojsk zo západu. Boje pokračovali až do septembra a frontová línia sa posunula o desiatky kilometrov na západ, keď Rusi obsadili

v Rusku, najmä Čechov a dobrovoľníkov z radov zajatcov. Práve **bitka pri východo-haličskom Zborove, 2. júla 1917**, sa stala zlomovou pri tvorbe légii v Rusku.

Československí vojaci v tejto bitke dosiahli výborné výsledky. Proti nemeckým a rakúsko-uhorským jednotkám bojovali s oduševnením, ktoré naopak chýbalo ruským vojakom. Kým naši legionári už

Zajatecký tábor v Rusku. F15

bojovali za vytvorenie nového štátu, nezávislého na nenávidenej monarchii, na ruských vojakoch sa zasa prejavovali revolučné myšlienky šíriace sa Ruskom. Odmietali poslušnosť dôstojníkom a nechceli už bojovať. Prudko stúpal počet dezercií vojakov z frontu. Ruská armáda bola v rozklade. Preto aj **Kerenského ofenzíva** zlyhala a nemecké vojská v priebehu nasledujúcich mesiacov postúpili ďaleko do ruského územia. 7. novembra bolševici na čele s Vladimírom I. Leninom zvrhli Dočasnú vládu a uzatvorili prímerie s Nemeckom. Nakoniec v Breste Litovskom boli bolševici pod hrozbou postupu nemeckých vojsk prinútení podpísať pre Rusko nevýhodné podmienky mierovej zmluvy. Podľa nej Rusko prišlo o Ukrajinu, Fínsko, pobaltské štáty, Poľsko a Kaukaz. Následne Nemci obsadili Ukrajinu, z ktorej vo veľkom množstve vyvážali najmä obilie pre svoje vojnu zdevastované hospodárstvo. Nemci aj Rakúšania mohli svoje jednotky presunúť na miesta najväčších bojov do Francúzska a Talianska.^{26, 27}

V Haliči a priľahlých oblastiach mala smrť naozaj krvavú žatvu. Iba tri roky stačili na zničenie státisícov ľudských životov - celkom zbytočne. Tieto územia sa stali hrobom aj pre mnohých mužov z našich dedín. Až 65 % všetkých doložených a lokalizovaných strát počas celej vojny je práve z obdobia bojov na východnom fronte. Tu sú mená tých, ktorí sa nevrátili:

Počas prvej ofenzívy rakúsko-uhorských vojsk pri Krašniku, Lubline a Ivangorode padli: Ondrej Hornáček a Michal Medvedík z Malých Stankoviec,

26 MAŠEK, M. Země zbrocená krví. In *I. světová IV/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 4 – 9.

27 VALOVÝ, J. Parní válec z východu. In *I. světová Speciál 1/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805– 7195, str. 37 – 41.

EHL, R. Poslední úder carské armády. In *I. světová Speciál 1/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805– 7195, str. 58 – 61.

Michal Letko a Jozef Truhlík zo Selca, Štefan Jašo a Ján Zaťko z Veľkých Bieroviec.

V priebehu obranných bojov pri Krakowe, hlavne v úseku Jangrot – Sułoszowa a pri ochrane Sliezska padli: Ondrej Beták z Rozvádz, Ondrej Janíček, Vincent Klobušický²⁸, Michal Krčmárik, Štefan Masár, Ján Nemček a Adam Puna zo Selca, Štefan Holos a Ján Ondrášek²⁹ z Veľkých Bieroviec, Ján Chorvát z Opatoviec.

Pri bojoch na slovenskej a poľskej strane Karpát, koncom roka 1914 a na začiatku roka 1915 zahynuli: Michal Fabo a Ján Horňáček-Chovanec z Malých Stankoviec, Ján Hrušovský z Veľkých Stankoviec, Martin Melicher, Štefan Melicher, Michal Ondriška a Ondrej Ondriška zo Selca, Ján Dohňanský a Ján Zemánek z Veľkých Bieroviec, Michal Šulek z Opatoviec.

V roku 1914, v bojoch v oblasti Haliče alebo ruského Poľska, na dosiaľ nezistenom mieste, padli: Michal Straka z Veľkých Stankoviec, Ján Kňažek z Rozvádz, Jozef Janíček a Ján Komorovský zo Selca, Štefan Oravec z Veľkých Bieroviec, Adam Horňák z Opatoviec.

Pri gorlickom prielome frontu a počas následných ofenzívnych bojov v Haliči a na západnej Ukrajine zahynuli: Adam Mojžiš a Ondrej Tanáč z Malých Stankoviec, Ondrej Hudec, Štefan Kluka a Ondrej Petro z Veľkých Stankoviec, Gustáv Pauchly a Ján Tomík z Rozvádz, Štefan Chochlík, Martin Kabát a Ondrej Králik zo Selca, Michal Bahno, Ján Hrebenár, Štefan Mojžiš a Štefan Oravec z Veľkých Bieroviec, Štefan Barták a Adam Šulek z Opatoviec, Gál Dolinský a Ondrej Kubáň z Krivosúd-Bodovky.

Počas Brusilovovej protiofenzívy a v priebehu ústupových bojov zomreli: Štefan Minárik, Štefan Sapák a Štefan Zlatoš z Malých Stankoviec, Štefan Pevný z Rozvádz, Ondrej Melicher, Štefan Rychtárech a Michal Vlk-Betiných zo Selca, Štefan Bočák a Michal Mahrík z Veľkých Bieroviec, Ján Bujný z Opatoviec, Ondrej Minárik z Krivosúd-Bodovky.

V ruskom zajatí zomreli: Štefan Zahumenský z Veľkých Stankoviec³⁰, Ján Švančara zo Sedličnej, Adam Kubiš zo Selca, Ján Bulko z Veľkých Bieroviec.

Ale straty našich rodákov na východnom fronte boli oveľa vyššie, pretože tam zahynuli aj mnohí ďalší, o ktorých nemáme záznamy presnejšieho miesta úmrtia. Pri tých obrovských stratách na oboch bojujúcich stranách bolo častým javom, že niektorí vojaci zmizli takmer bez stopy a bez akejkoľvek informácie o nich. To bol aj prípad Jozefa Minárika z Malých Stankoviec, ktorý po bojoch vo východnej Haliči bol vyhlásený za nezvestného a neskôr po vojne aj za mŕtveho, ale v skutočnosti padol do ruského zajatia. Po vojne zostal žiť na Ukrajine, kde sa oženil a založil si rodinu. Väčšina nezvestných vojakov však zahynula v bojoch a o ich hrobch, žiaľ, nemáme bližšie informácie.

28 Bol ranený a prevezený do nemocnice v Prahe, kde zraneniam podľahol.

29 Podľahol zraneniam v zdravotníckom vlaku, pri prevoze do nemocnice.

30 Zomrel na Ukrajine, pri návrate zo zajatia.

ZOZNAM PADLÝCH A ZOMRELÝCH Z OBCE MALÉ STANKOVCE

Do Malých Stankoviec sa z vojny nevrátilo 14 chlapov. Trinásti zahynuli na frontoch alebo zomreli v nemocnici. Väčšina z nich padla v Haliči alebo v Bukovine, jeden zahynul vo Francúzsku, u niektorých nie je známe miesto ich úmrtia. Jozef Minárik sa z ruského zajatia nevrátil, zostal žiť na Ukrajine. Štefan Kuník sa z vojny síce vrátil, ale bol zastrelený vojakmi pri rabovačke v miestnej krčme.

Rodičom Jánovi a Márii Minárikovcom z mlyna sa nevrátili dvaja synovia. Štefan padol a mladší Jozef, ako už bolo spomenuté, zostal v cudzine. V zozname trvalých invalidov je uvedený iba Štefan Juraj Horňáček so zníženou zdravotnou spôsobilosťou o 30%.

V zátvorke za údajom o každom vojakovi je uvedený zdroj informácie o úmrtí. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci knihy v kapitole: „Pramene slúžiace na vyhľadávanie padlých vojakov“.

FABO Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 25. júna 1884 v Malých Stankovciach č. 27, rodičia: Ján Fabo a Katarína, rod. Šuleková. Manželka Anna, rod. Urbánková – sobáš v roku 1910. Bol vojakom 71. pešieho pluku. Padol 16. marca 1915 v boji na vrchu Korbania pri obci Tyskowa, okres Lesko, Halič (Podkarpatské vojvodstvo, juho-východné Poľsko). Ako svedok smrti je uvedený veliteľ roty. Pochovaný bol 16. marca 1915 pri Tyskovej. (VHA-R272 s. 186)

FRAŇO Pavol, ženatý, rím. - katolík, nar. 1. februára 1883 v Biskupiciach pri Trenčíne, rodičia: Pavol Fraňo a Anna, rod. Hrabovská. Pred svadbou žil v Zlatovciach, po svadbe s Annou Fabovou v roku 1913 v Malých Stankovciach. Padol vo vojne. (EVP-1)

HORŇÁČEK Ondrej, ženatý, evanj. a. v., nar. 21. mája 1884 v Malých Stankovciach č. 36, rodičia: Michal Horňáček a Eva, rod. Bulková. V roku 1910 sa oženil s Katarínou Humerovou, mali dcéru Annu. Narukoval k 71. pešiemu pluku a dosiahol hodnosť čatára. Padol v bitke pod Ivangorodom 23. októbra 1914 (v súčasnosti Dęblin, Lublinské vojvodstvo, východné Poľsko). Bol pochovaný 24. októbra 1914 pri Berdzieza (teraz Bierdzież, Mazovské vojvodstvo). (VHA-R272 s. 46, EVP-1, Matr. zomr. –TS, Matr. nar. –TS)

HORŇÁČEK-CHOVANEK Ján, ženatý, evanj. a. v., nar. 20. novembra 1891 v Malých Stankovciach č. 9, rodičia: Štefan Horňáček-Chovanec a Anna, rod. Pevná. V roku 1913 sa oženil so Zuzanou Haškovou z Malých Stankoviec. V januári 1915 sa im narodil syn Štefan, no už dva mesiace na to, 12. marca 1915, Ján zahynul v Haliči v bitke pri obci Tyskowa, okres Lesko (Podkarpatské vojvodstvo, juho-východné Poľsko) ako pešiak 15. roty 71. pešieho pluku. Svedkovia smrti sú zapísaní spolubojovníci Dezider Friedl zo Sedličnej a Štefan Bočák z Rozvádz.

Pochovaný bol 13. marca 1915 na bojisku. (VHA-R272 s. 75, EVP-1, Matr. zomr. – TS)

HUMERA Ján, slobodný, evanj. a. v., nar. 19. januára 1898 vo Veľkých Bierovciach, rodičia: Štefan Humera a Anna, rod. Ondrejičková. Žil v Malých

Ján Humera - legionárska karta. F16

Stankovciach. Narukoval k honvédskeму vojsku. V bojoch pri Slanici v Rumunsku (teraz Slánic, župa Prahova) bol zajatý dňa 4. júla 1917. V srbskom zajateckom tábore sa prihlásil do československého vojska a stal sa príslušníkom československej légie vo Francúzsku, zaradený ako strelec 10. roty, 22. streleckého pluku. Padol 22. októbra 1918 v boji o kótu 153 pri Chestres, neďaleko Vouziers vo Francúzsku (región Ardenne, severo-východné Francúzsko). Pochovaný bol 24. októbra 1918 vo Vouziers. (VHA-C8 s. 134, VUA-D, Matr. zomr. – TS, Matr. nar. – TS, Pam.- V, PK-1). Pišeme o ňom aj v kapitole o legionároch.

KLOBUŠICKÝ Ondrej, ženatý, rím. - katolík, nar. 20. februára 1876 v Malých Stankovciach č. 10, rodičia:

Ondrej Klobušický a Alžbeta, rod. Svoradová. S manželkou Máriou, rod.

Svrbíkovou mal deti Annu a Štefana. Padol 8. septembra 1917 ako vojak 72. pešieho pluku. (EVP-1, ZS-výtl. 643 z 18. jan. 1918)

KUNÍK Štefan, slobodný, rím. - katolík, nar. v máji 1896 v Malých Stankovciach, rodičia: Michal Kuník a Anna, rod. Medvedíková. Odvedený bol 15. júna 1915 v Trenčíne k 71. pešiemu pluku, s ktorým bojoval na ruskom, neskôr na talianskom fronte, kde bol v roku 1917 ranený. Vrátil sa z vojny, no 5. novembra 1918 bol zastrelený pri rabovačke v krčme „Na Belovci“ vojakmi, ktorí boli privolaní z Trenčína. Pochovaný bol 7. novembra 1918 v Malých Stankovciach. (VHA-VC, Matr. zomr.-TS, PK-1)

MEDVEDÍK Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 26. septembra 1887 v Malých Stankovciach č. 24, rodičia: Pavol Medvedík a Alžbeta, rod. Bulková. Narukoval k 71. pešiemu pluku ako vojak do 6. roty. Padol 3. septembra 1914 v boji pri Krašniku, pri Lubline (Lublinské vojvodstvo, východné Poľsko). Svedkovia jeho

smrti sú uvedení spolubojovníci Ján Poruban zo Zlatoviec a Ján Mahrík z Turnej. Pochovaný bol na bojisku. Zostala po ňom sirota, dcéra Mária. (VHA-R272 s. 59)

MINÁRIK Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 3. júla 1887 v Malých Stankovciach č. 41 (mlyn), rodičia: Ján Minárik a Mária, rod. Gabrišová. V roku 1911 si vzal za manželku Katarínu Bulkovú-Princko z Veľkých Bieroviec. V apríli 1916 sa im narodila dcéra Anna. Je pravdepodobné, že otec svoju dcéru ani neuvidel, pretože v tom čase bojoval na východných hraniciach Rakúsko-Uhorska v Bukovine, a tam aj 10. júna 1916 zahynul v boji pri obci Dobronoutz (teraz Dobrynivtsi, okres Chernivtsi, západná Ukrajina). Bol pridelený k 71. pešiemu pluku ako pešiak-domobranec. Zostal na bojisku. Svedkovia smrti: Michal Bulko a Štefan Durek z Malých Stankoviec. (VHA-R272 s. 103, EVP-1, Matr. zomr. –TS, Pam. –R)

MOJŽIŠ Adam, slobodný, rím. - katolík, nar. 20. apríla 1894 v Malých Stankovciach č. 15, rodičia: Štefan Mojžiš a Katarína, rod. Šuleková. Bol odvedený k 15. honvédskeму pešiemu pluku v Trenčíne a zaradený v 3.rote ako pešiak. Padol 20. júna 1915 v bojoch v Haliči pri obci Buda, neďaleko Ľvova (Ľvovská oblasť, západná Ukrajina). Príčina smrti, strelná rana do hrude. Pred smrťou bol zaopatrený, pochovaný bol dňa 20. júna 1915 pri obci Buda. (VHA-R7 s. 250, VUA-KP, VUA-D, Matr. zomr. –TS)

MOJŽIŠ Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 29. júna 1884 v Malých Stankovciach č. 50, rodičia: Ján Mojžiš a Zuzana, rod. Margorínová, manželka Zuzana, rod. Horňáková z Malých Stankoviec. Bol robotníkom a podľa domovského práva mal príslušnosť v Kočovciach. Zúčastnil sa bojov vo vojne ako pešiak 71. pešieho pluku a od augusta 1918 bol nezvestný. Výrokom sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a stanovený deň smrti na 1. septembra 1920. (VHA-R274 s. 137)

SAPÁK Štefan, slobodný, rím. - katolík, nar. 30. mája 1894 v Malých Stankovciach č. 2, rodičia: Štefan Sapák a Anna, rod. Krátka. Bol obuvníkom. Ako vojak 71. pešieho pluku sa zúčastnil bojov na ruskom fronte a od augusta 1916 bol nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a stanovený deň smrti na 1. september 1918. (VHA-R273 s. 147, Matr. zomr. –TS, Matr. nar. –T)

TANÁČ Ondrej, slobodný, evanj. a. v., nar. 15. júla 1896 v Malých Stankovciach č. 7, rodičia: Ján Tanáč a Anna, rod. Kováčová. Ako vojak domobrany narukoval k 71. pešiemu pluku do Trenčína, zaradený do 15. neskôr do 7. záložnej roty. Padol v boji vo východnej Haliči dňa 18. decembra 1915 neďaleko obcí Milno a Bukowina, bezirk (okres) Brody (súčasný názov – Mylne, Ternopilská oblasť, západná Ukrajina). Bol pochovaný 19. decembra 1915 v Milne-Bukowine, na cintoríne za kostolom. (VHA-R269 s. 101, ZS-výtl. 419 z 10. mája 1916, Matr. zomr. –TS)

ZLATOŠ Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 13. júla 1881 v Turnej č. 3, rodičia: Tomáš Zlatoš a Katarína, rod. Hulajová. Pracoval ako robotník na majeroch.

Z prvého manželstva s Máriou Martinkovou z Turnej mal syna Jána, z druhého s Katarínou Bočákovou z Malých Stankoviec deti Štefana, Magdalénu, Máriu a Annu. Žil v Sedličnej, neskôr v Malých Stankovciach. Zúčastnil sa bojov na ruskom fronte v Bukovine a zomrel 10. júla 1916 v záložnej nemocnici v Máramaros Sziget (teraz Sighetu Marmăției, župa Maramureș, severné Rumunsko). (VUA-D, EVP-1, EVP-2, PK-4)

Poznámka: **KADLEČÍK Ondrej** je v zozname padlých obce Krivosúd-Bodovka

VRÁTIL SA...

MOJŽIŠ Štefan sa narodil 5. septembra 1899 v Malých Stankovciach č. 12. Rodičia: Štefan Mojžiš a Katarína, rod. Šuleková. Starší bratia Ján a Adam tiež bojovali vo vojne, Adam zahynul vo východnej Haliči v roku 1915. Štefan narukoval už ako 17-ročný. Pravdepodobne bojoval aj na ruskom fronte, ale celkom iste sa zúčastnil pozíčných bojov v Čiernej Hore a Hercegovine, odkiaľ bol s regimentom presunutý na taliansky front. Tu sa so svojim práporom zapojil do ťažkých bojov na rieke Piava. Spomienky na boje pri tejto talianskej rieke zostali v jeho pamäti do konca života. Daždivé hmlisté počasie, zákopy, v ktorých sa brodili po kolená v riedkom blate, močaristý terén v blízkosti rieky rozrytý delostreleckou

Štefan Mojžiš. F17

paľbou a rozvodnená Piava plná konárov, stromov, častí strhnutých mostov a mŕtvych tiel vojakov. Po niekoľkomesačnom držaní pozícií na ľavom brehu rieky boli rakúsko-uhorskí vojaci v dosť zlom stave. V močaristej oblasti dolného toku boli vojaci sužovaní maláriou a črevnými chorobami. Špinaví, zavšivavení a hladní vojaci prepadali beznádeji a strácali motiváciu do ďalších bojov. Napriek zlému stavu svojich jednotiek dalo cisárske velenie v júni 1918 povel na útok a prekročenie Piavy. Na niektorých miestach cisárski vojaci prekonalí rozvodnenú riekku a zaujali pozície na pravom brehu. Ustavičné menenie pozícií za chaotického velenia viedlo k dezorientácii vojakov, ktorí nemali prehľad

o tom, kde sa nachádzajú ich jednotky.

V takejto situácii osamotený Štefan v kukuričnom poli náhle narazil na vojaka v talianskej uniforme. Obaja stáli proti sebe vzájomne na seba mieriac puškami a čakali, kto prvý stlačí spúšť. Po chvíľke váhania, ktorá však obom pripadala aspoň ako hodina sa Talian otočil bokom, akoby Štefana nevidel a pokračoval ďalej. Štefan urobil to isté na opačnú stranu a s ulahčením sa vzdialil. Žiaden z nich netúžil po krvi toho druhého, mali už dosť zabíjania.

Vinou nedostatočného zásobovania museli rakúsko-uhorskí vojaci po pár dňoch ustúpiť na ľavý breh Piavy, no ani ten neudržali a spojenecké talianske, britské

a francúzske vojská v priebehu najbližších mesiacov prinútili demoralizované cisárske jednotky k chaotickému ústupu. Vojaci už mali vojny plné zuby. Tak i Štefan s ďalšími kamarátmi doslovne zahodili pušky a pobrali sa domov. Hladní a smädní šli talianskym vnútrozemím. „Mandžáre, mandžáre“ prosili domorodcov o kúsok jedla. Takýchto zúbožených ich bez odporu zajali britskí vojaci. Toto zajatie ich zachránilo. Dali im najesť, napiť, ošetrili im rany, zavšivavené šaty im spálili a odšivavili ich vápnom. Obliekli im čisté šaty a odviekli do zajateckého tábora. Štefan sa vedel dorozumieť maďarsky i nemecky a tu pochytil aj pár anglických slov. Angličania sa snažili naučiť našich chlapcov hrať futbal, ale mali z toho veľkú zábavu. Slovenskí roľníci pri pokuse kopnúť do lopty väčšinou spadli na zem. Jazda na bicykli im išla o trochu lepšie.

V zajateckom tábore sa Štefan Mojžiš prihlásil do čs. domobraneckých práporov, ktoré sa vytvárali na podnet Milana R. Štefánika. Prežité útrapy sa prejavili na Štefanovom zdraví. Tuberkulózu pľúc si však v Taliansku nedoliečil a po návrate domov problémy pretrvávali a musel sa liečiť. Ako neskôr spomínal, na tom všetkom bolo najhoršie to, že potom nemohol dva roky fajčiť. Zomrel vo veku 92 rokov.³¹

PREŽIL, ALE DOMOV SA NEVRÁTIL...

MINÁRIK Jozef sa narodil 2. júna 1890 v Malých Stankovciach č. 42, rodičia: Ján Minárik a Mária, rod. Gabrišová. Pracoval ako nádenník. Ako vojak 71. pešieho pluku sa zúčastňoval bojov v Haliči, kde bol v roku 1914 ranený do ľavého stehna. Bol prevezený do záložnej nemocnice v maďarskom Egeri. Po uzdravení šiel znova na východný front. Od júna 1917 bol nezvestný. Výrokom krajského súdu v Trenčíne zo dňa 27.3.1930 bol vyhlásený za mŕtveho a ustanovil sa deň jeho smrti na 31. december 1919. V skutočnosti však padol do ruského zajatia. Po vojne zostal žiť na Ukrajine, kde sa oženil a bol kováčom. Mal dve dcéry. Až v roku 1969 sa mu podarilo dostať domov na Slovensko a oznámiť rodine, že je nažive a býva na Ukrajine, v dedine Malá Ofirna v Kyjevskej oblasti. Potom udržiaval písomný kontakt s rodinou v Malých Stankovciach. Zomrel niekedy okolo roku 1980. (VHA-R272 s. 137, *Matr. zomr.* –TS)³²

**Odznak legionárov čs. domobrany
v Taliansku. F18**

31 Informácie poskytl: Jozef Mojžiš a Ladislav Mojžiš z Malých Stankoviec (vnuci).

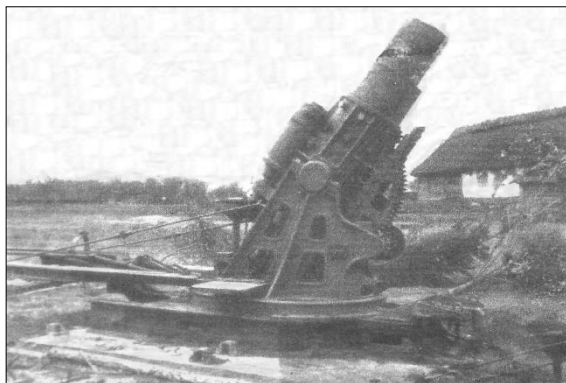
32 Informácie poskytol Jozef Letko z Rozváz. Napriek veľkej snahe p. Letku po získaní ďalších údajov o Jozefovi Minárikovi priamo na Ukrajine, nebolo toto úsilie zatiaľ úspešné.

koalícii sa v roku 1917 pridala aj americká armáda.

Aktivita nemeckej armády na západe začala **2. augusta 1914**, keď bez boja obsadila neutrálne Luxembursko a ešte v ten deň Nemecko poslalo ultimátum belgickému kráľovstvu,

v ktorom požadovalo voľný priechod armád smerom do Francúzska. Ofenzíva nemeckých vojsk bola založená na realizácii tzv.

Schlieffenovho plánu, ktorý predpokladal pôvodne nasadenie takmer 90 % všetkých jednotiek v útoku na Paríž a jeho rýchle obsadenie skôr, než sa na východe rozpútajú boje proti Rusku. Plán počítal

Mažiar 305 mm. F19

s masívnym útokom cez Belgicko, nakoľko prechod armád južným smerom cez predhorie Álp bol nemožný a prekonanie sústavy pevnostných opevnení na francúzskom území by znamenalo veľké zdržanie. Belgicko odmietlo nemecké podmienky ultimáta, a tak 4. augusta päť cisárskych armád vpadlo na jeho územie. Obrana malého kráľovstva bola založená na pevnostných komplexoch okolo miest Lutych, Namur a Antverpy. Prvou prekážkou pre postup Nemcov bola sústava dvanástich pevností okolo mesta Lutych (po franc. Liège). Na mohutné betónové stavby obohané hlbokými priekopami museli Nemci nasadiť supert ťažké húfnice kalibru 420 mm,³⁴ prezývané ako „tlstá Berta“.^{35, 36} Strelám tohto kalibru nemohli pevnosti odoláť, menili sa v ruiny a 16. augusta obrancovia kapitulovali. Po niekoľkých dňoch ťažkého bombardovania Nemci dobyli aj pevnosť Namur. Tu sa už na ostreľovaní zúčastnili aj rakúsko-uhorské jednotky pevnostných delostreleckých plukov so škodovácymi húfnicami kalibru 305 mm, tzv. „štíhla

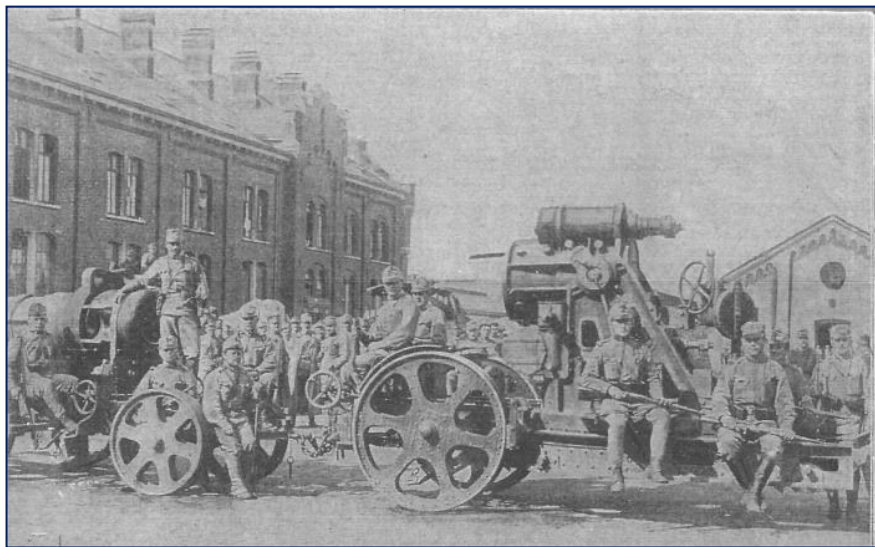
34 Húfnica na rozdiel od kanónu väčšinou strieľala nepriamou paľbou pod uhlom viac ako 45°. Dĺžka hlavne bývala najčastejšie do 20 násobku kalibra, niekedy až do 40 násobku.

35 Húfnica kalibru 420 mm bola vyvinutá v roku 1913 v Kruppových závodoch v Essene. Bola ustavená na kolesový podvozok. Celá zbraň vážila 42,6 tony a strieľala náboje vážiace okolo 830 kg. Dostrel 12, 5 km, kadencia 8 rán za hodinu. Obsluhu tvorila skupina 8 osôb. Kolesá boli opatrené nášľapnými doskami, ktoré dokázali hmotnosť rovnomernejšie rozložiť na zem. Pre prepravu zbrane skonštruovala firma Daimler špeciálny traktor, ktorý húfnicu rozloženú na 5 samostatných častí dopravil na potrebné miesto.

36 Belgické pevnosti boli staršej konštrukcie, postavené koncom 19. storočia a nemali ešte oceľovú výstuž. Projektily kalibru 420 mm sa po dopade na zem zaryli do zeme a až potom explodovali. Vzniknuté rázy potom otriasali pevnosťami v základoch. Výbuchy mali veľký ničivý účinok a ťažko vplývali aj na morálku obrancov.

Emma“.³⁷ Belgické jednotky museli postupne ustúpiť až do západného Flámska. V krajine sa rozmohol partizánsky boj, na čo Nemci odpovedali vypaľovaním dedín a popravam civilného obyvateľstva.

Po vypuknutí vojny francúzske velenie hneď nedokázalo rozpoznať smer hlavného útoku Nemcov a sústredilo sa na boje v Alsasku a Lotrinsku. Tieto územia Francúzi stratili po prehratej vojne v roku 1870 a ich opätovné získanie bolo vecou národnej cti. Keď francúzska generalita zistila, aké sú protivníkov plány, musela okamžite reagovať. Hlavné ťažisko bojov sa presunulo na hranice Belgicka a Francúzska, do oblasti Ardén, kde sa postup cisárskych vojsk na Paríž pokúšali zastaviť dve francúzske armády, ktoré však utrpeli obrovské straty a boli donútené ustúpiť. Do vojny sa už zapojili aj Briti, ktorí vyslali na pevninu expedičný zbor o sile asi 100 tisíc profesionálnych vojakov. Spojenecké vojská ustupovali

Mažiar 420 mm pri presune. F20

a na niektorých miestach sa nepriateľ priblížil k Parížu na 30 kilometrov. V tejto takmer beznádejnej situácii sa spojenci odhodlali na zúfale riešenie. Zastavili ústup a **5. septembra 1914 pri rieke Marna zahájili protiofenzívu** na celej dĺžke frontu. Nemecké pozície boli po rýchlom postupe nesúrodé, čo Francúzi a Briti využili a prekvapených Nemcov zatlačili desiatky kilometrov späť. „**Zázrak na Marne**“, ako sa tejto vojenskej operácii neskôr vravelo, nielen zachránil Paríž a zdvihol

37 Húfnica kalibru 305 mm bola vyvinutá v roku 1911 v Plzenskej zbrojovke Škoda. K doprave slúžili ťahače Daimler.

sebavedomie obrancov, ale definitívne pochoval nádeje Nemcov na rýchle víťazstvo. Schlieffenov plán skrachoval najmä z dôvodu oslabenia sily a intenzity útoku, pretože cisárske velenie bolo donútené veľkú časť jednotiek presúvať na ruský front. Po zastavení nemeckého postupu sa obe strany pokúšali o obchvaty protivníkových pozícií, čo vyústilo do menších bitiek, ktoré frontovú líniu približovali k pobrežiu mora. Ovládanie prístavov bolo dominantnou snahou oboch strán. Keď sa boje dostali do prímorskej oblasti v západnom Belgicku pri rieke Yser, do bojov sa zapojili aj zvyšky belgických jednotiek. Tlak nemeckých vojsk stúpал,

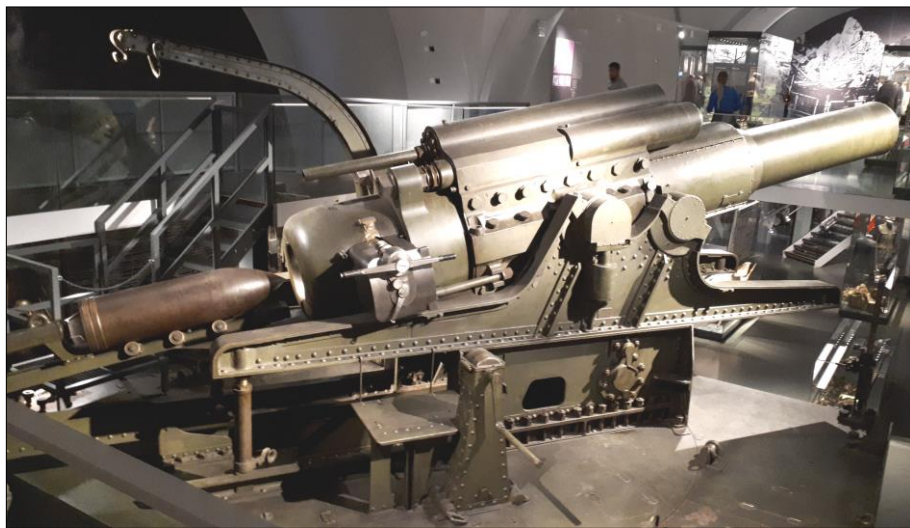
Vianoce pri Ypre

Na Štedrý deň v roku 1914 sa stalo niečo neuveriteľné. Vojaci sa prestali zabíjať a stali sa opäť ľuďmi. Začalo to nenápadne. Nemeckí vojaci v zákopoch pri meste Ypres v Belgicku si chceli navodiť vianočnú atmosféru, zapálili sviečky a začali spievať vianočné piesne. Na ich prekvapenie sa z neďalekých britských zákopov následne začal ozývať viachlasný spev anglických kolied. Najprv vojaci len komunikovali spolu cez zákopy, no potom zopár z nich nabralo odvalu a vydali sa cez bojovú líniu, kde sa stretli s protivníkmi. Podali si ruky a popriali príjemné sviatky. Dokonca si vymenili drobné darčeky – tabak, vreckové nožičky, gombíky. Táto atmosféra zasiahla mnohých. Vyšli zo zákopov, debatovali navzájom, popíjali rum a whisky. Zabudli na to, že len pred pár dňami sa zabíjali.

Bol to pravdepodobne britský nápad zahrať si spolu futbal. Tak sa stalo, že kúsok rovného vojnového poľa sa zmenil na improvizované ihrisko, na ktorom sa naháňalo niekoľko chlapov vo vojenských bagančoch a uniformách za loptou. Nebol to síce ozajstný futbal ale o to väčšia zábava. To sa dialo počas týchto Vianoc na viacerých miestach frontu a v priebehu viacerých dní, ale len na úsekoch, kde boli britskí vojaci. Medzi francúzskymi a nemeckými vojakmi k podobnému zblíženiu nedošlo. Podobné Vianoce sa už nezopakovali. Vojenská veliteľia na oboch stranách nemohli pripustiť pokles vojnej morálky mužstva a akékoľvek pokusy o zblížovanie s nepriateľom prísne trestali.

a preto belgický kráľ Albert I. vydal príkaz na otvorenie stavidiel na hrádzi oddeľujúcej nízko položené rovinaté územie od mora. Vzniknuté jazero o ploche asi 250 kilometrov štvorcových vytvorilo na fronte prekážku pre postupujúce nemecké vojská. Silné boje ale pokračovali južnejšie v okolí mesta Yper až do konca novembra. Vzhľadom na blížiacu sa zimu sa front ustálil a vojská sa zakopali na svojich pozíciách po celej dĺžke frontovej línie. Blesková vojna sa zmenila na **zákopovú vojnu**, a takou mala zostať aj po nasledujúce roky. Vojna trvala len päť mesiacov, no dohodové vojská už prišli o viac ako milión mužov, ktorí buď padli alebo boli ranení. Cisárska armáda stratila okolo 700 tisíc vojakov.

V roku 1915 sa obe znepriatelené strany snažili viacerými útokmi narušiť pozície protivníka, ale bez väčších úspechov. Prichádzali ku zisteniu, že nekonečnú zákopovú vojnu môže rozhodnúť len silné delostrelectvo. Koncom apríla začala druhá bitka pri Ypres, ktorú zahájili Nemci **plynovým útokom**. Udialo sa tak po prvýkrát na západnom fronte. Zo 4000 túb zakopaných pred vlastnými zákopmi púšťali za vhodného smeru vetra na protivníka chlór a horčicový plyn. Keďže obrancovia nemali žiadne ochranné prostriedky, boli nútení ustúpiť, ale potom si začali vyrábať primitívne rúšky na tvár.³⁸ Súčasťou ofenzívy spojeneckých vojsk

Pevnostná húfnica 380 mm model 1916, vystavená v expozícii Vojenského múzea vo Viedni. F21

na severe Francúzska začiatkom mája 1915 bola aj bitka pri Arrase, ktorej sa v plnom nasadení zúčastnila aj „**rota Nazdar**“, ktorá bola akýmsi predvojom vzniku československého zahraničného vojska vo Francúzsku. V tejto bitke bola nasadená do prvej línie, utrpela však katastrofálne straty, a preto bola zrušená. Vojaci boli presunutí do iných útvarov.

21. februára 1916 **zahájili Nemci ofenzívu pri Verdune**. Útok začal na úseku asi 24 kilometrov strelbou z 1200 kanónov a húfníc a trval od 7. hodiny ráno až do popoludnia. Vďaka tejto intenzívnej delostreleckej paľbe sa vžilo slovné

38 Metóda plynových túb bola závislá od smeru vetra a preto aj nevhodná. Neskôr boli vyvíjané plynové granáty. Tie boli naplnené plynom a obsahovali malú nálož, ktorá mala roztrhnúť teleso granátu. Zo začiatku sa ako náplň používal slzný plyn, chlór a až neskôr boli využité smrtiace plyny, najmä fosgén a horčicový plyn. Tento dostal neskôr názov yperit podľa miesta jeho použitia vo vojne.

spojenie „streľba ako pri Verdune“.³⁹ Po ukončení paľby nemecké jednotky vnikli do zvyškov zákopov a pomocou ručných granátov a za použitia novej zbrane – plameňometu obsadzovali francúzske pozície. V priebehu nasledujúcich týždňov v nesmierne krutých bojoch prišli o život desaťtisíce vojakov na oboch stranách. Nemcom sa podarilo obsadiť niektoré z predsunutých pevností (Douaumont, Vaux), ale už sa aj v ich jednotkách začínali prejavovať citeľné ľudské straty, a keď navyiac Rusi podnikli protiofenzívy na východe, odčerpalo to cisárskemu vojsku ďalšie divízie, ktoré museli presúvať na východ.

Ďalšou operáciou, ktorá mala uľahčiť preťaženým obrancom Verdunu, bola **protiofenzíva Britov na rieke Somma**, na severnom úseku frontu dňa 1. júla. Signálom k jej začiatku bola séria mohutných výbuchov podzemných náloží, ktoré boli podkopmi dopravené do blízkosti nemeckých zákopov. Bitka na Somme sa stala smutne známou vinou zlých rozhodnutí britského velenia, čo malo za následok obrovské straty na životoch, hlavne mladých dobrovoľníkov, ktorí doplnili stavy britskej armády. Generalita sa pri vedení boja opovážlivo spoliehala na to, že sedem dní trvajúca delostrelecká paľba dostatočne naruší bojaschopnosť nemeckých jednotiek v ich pozíciách a Briti útokom vlastne len obsadia územie nikoho. Lenže Nemci mali v predošlých mesiacoch dost času vybudovať v zákopoch betónové kryty, v ktorých prečkali delostreleckú prípravu protivníka. Po ukončení paľby zaujali okamžité pozície v zákopoch a guľometmi rozosievali smrť na bezstarostne postupujúcich britských pešiakov. Behom jedného dňa ich padlo alebo bolo zranených takmer 60 tisíc. Boje na Somme sa nakoniec natiahli na päť mesiacov a ukončili ich až jesenné dažde, ktoré premenili bojisko na bahnistý močiar. V priebehu týchto bojov boli 15. septembra prvýkrát do bojov nasadené tanky, ktoré mali pomôcť pechote pri útoku. Tieto oceľové monštrá spôsobili v radoch Nemcov paniku, ale väčších úspechov nedosiahli, lebo boli dosť poruchové. Spojenci síce posunuli frontovú líniu asi o 10 kilometrov, ale ich straty boli vysoké - 790 tisíc padlých a ranených.

Poľné delo 100 mm, vzor 99. F22

39 Verdunská pevnosť bola súčasťou línie opevnení, ktoré začali stavať Francúzi na hraniciach s Nemeckom koncom 19. storočia. Vo vyvýšených polohách v tesnej blízkosti mesta Verdun boli postavené predsunuté pevnosti, ktoré mali spravidla päťuholníkový tvar. Na stavbu pevností bol pôvodne použitý kameň, ale s vývojom silnejších diel a prieraznejších projektíllov sa prešlo na betón a oceľ. Pevnosti boli vyzbrojené stabilnými aj pohyblivými delami, najčastejšie kalibru 75 mm.

prudkých lejakov naplnili vodou a bahnom. Pomocné jednotky museli urobiť provizórne drevené lávky, aby vojaci mohli prechádzať terénom plným riedkeho bahna a to všetko za silnej paľby nepriateľa. Kanadským vojakom sa za dva týždne prudkých bojov podarilo obsadiť priestor Passchendaele za cenu štyroch tisíc ľudských životov. Z nich viac ako tisíc zmizlo bez stopy v hlbokom bahne.

Zničené francúzske mesto Remeš (Reims). F24

Nemecké velenie si uvedomovalo, že zapojenie čerstvých posíl v podobe americkej armády by pravdepodobne rozhodlo vojnu v ich neprospech, preto vsadili všetko na jednu kartu a snažili sa poraziť vojská Dohody ešte pred príchodom Američanov na front. **Od jari 1918 podnikli cisárske vojská niekoľko mohutných ofenzív na severovýchode Francúzska.** Bolo ich päť a mali krycie názvy: Michael,orgette, Blücher-Yorck, Gneisenau a Friedensturm. Po prvej sa dostali Nemci až na dostrel k Parížu, ktorý začali ostreľovať svojimi ďalekonosnými delami. Pri tretej postúpili opäť až k rieke Marna asi 60 kilometrov od Paríža, no tu už nemeckým zálohám dochádzal dych, veď od jari prišli v bojoch o pol milióna vojakov. Navyše sa do bojov zapojili aj americké posily. V polovici júla zaútočili do preriedených nemeckých radov spojenecké vojská a tomuto útoku, „**druhej bitke na rieke Marna**“, už Nemci neodolali a začali ustupovať.

Za tejto situácie sa obrátili na svojho rakúsko-uhorského spojenca o poskytnutie posíl. Nemci síce o vojenských schopnostiach rakúsko-uhorských pešiakov nemali vysokú mienku, ale vybrať si jednoducho nemohli. Hoci títo zvädzali tvrdé boje najmä v Taliansku, poslali na západný front štyri pešie divízie. Súčasťou 37. honvédskej pešej divízie bol aj **15. honvédsky trenčiansky peší pluk**, ktorý bol na západ presunutý z Rumunska a pridelený bol k nemeckým zálohám

pri Štrasburgu. Do bojov sa ale príliš nezapojil. Niektorí príslušníci 71. trenčianskeho pešieho pluku boli zadelení do novovytvoreného **112. pešieho pluku**. Tento sa zúčastnil v októbri 1918 silných bojov proti americkým jednotkám severne od Verdunu. V tejto oblasti bojoval aj Ján Škúci z Veľkých Stankoviec. V priebehu bojov pri Brandeville, asi 25 km severne od Verdunu, bol zajatý a presunutý spoločne s ďalšími zajatcami do zajateckého tábora Durot de Montovais Loure vo Francúzsku. Ako vojnový zajatec písal v novembri 1918 kartu domov, ale odpovede sa nedočkal, pretože karta došla na adresu do Veľkých Stankoviec až 15. októbra 1920.

„Karta písaná 25. novembra 1918. Milí rodičia a sestry! Ja vás srdečne všetkých pozdravujem. Ja som posel chvála Pánu Bohu zdravý, takého zdravia aj vám viňujem a vedomosť vám dávam, že som zajatý. 8. októbra ma zajali, som ve Francúzsku. Šak som tu aj ze Sýkorom, aj s Masárom, aj Poruban je tu z Turnej. Aj z Manovca Janko sú tu, ale s tým som v kope není, ten sú na druhém mieste. Toto

Ján Zahumenský. F25

vám druhú kartu posielam a píše mi, čo je s ľcom. Tak zbom. Milí rodičia aj sestry a pošlite mi hneď odpoveď. Škúci Johan, Prisoner de guerre No. 01439.“⁴⁰

8. októbra 1918 pri Verdune padli do francúzskeho zajatia aj Jozef Kuma a Ján Kuma zo Selca a Ján Zahumenský z Veľkých Stankoviec. Všetci traja sa v zajateckých táboroch prihlásili do čs. zahraničného vojska.⁴¹

Spojenecké vojská posilnené americkou armádou postupovali po celej dĺžke frontu a vytlačali Nemcov z ich pozícií. Jednou z viacerých operácií bola aj októbrová ofenzíva v Ardenách na rieke Mása (po francúzsky Meuse). Tu sa bojov po boku francúzskych a amerických jednotiek zúčastňovali aj slovenskí a českí vojaci ako príslušníci čs. zahraničného vojska, zaradení do 21. a 22. streleckého pluku. V týchto jednotkách boli zaradení aj viacerí naši rodáci. Vojaci 21. pluku sa zapojili do bojov pri dedine Terron. Vojaci 2. práporu 22. streleckého pluku 21. októbra, za prudkej paľby, prekročili rieku Aisnu pri dedine Vouziers (asi 5 km južne od Terronu). Jeden z legionárov spomínal na boje takto: *„Ranná hmla nám pomohla, aby sme prenikli až na 30 krokov k nemeckým zákopom. Tu však nepriateľské guľomety začali kosiť našich ako trávu a nedalo sa ísť ďalej. Paľba sa na nás sypala zo všetkých strán a za nás padali*

40 Viac o Jánovi Škúcom píšeme v kapitole o vojakoch z Veľkých Stankoviec. Vojenskú korešpondenciu poskytol Ondrej Sulo z Melčic-Lieskového.

41 Viac o nich píšeme v kapitole „Zoznam legionárov“. Vojenský ústřední archiv v Prahe „Osobné karty legionárov a legionárske poslužné spisy - VUA-OKL.

delostrelecké granáty. Takže sme nemohli ani dopredu, ani naspäť. A navyše sme sa ocitli na náhornej rovine, kde bola kamenistá pôda a nedalo sa zakopať. Kto mohol, skryl aspoň hlavu.“

3. prápor 22. streleckého pluku útočil proti kóte 153 pri dedine Chestres. Akciu zmarila prudká delostrelecká paľba Nemcov a kótu sa nepodarilo našim vojakom dobyť ani za cenu vysokých strát na životoch a ťažko ranených. V tomto boji zahynul Ján Humera z Malých Stankoviec a Pavol Dohňanský zo Selca.⁴² Mladá československá republika, ktorá vznikla necelý týždeň po ich smrti, sa aj vďaka ich obeti zaradila medzi víťazné krajiny vo vojnovom konflikte, čo jej výrazne pomohlo pri rozvoji v povojnových rokoch.

Po uzavretí prímeria rakúskej vlády so štátni Dohody 3. novembra všetky rakúsko-uhorské jednotky ukončili boje a stiahli svoje vojská z frontov. 9. novembra abdikoval nemecký cisár Wilhelm II. a **11. novembra 1918 bolo podpísané prímerie**. Boje na západe skončili.^{43, 44}

42 ČERNÝ, V. Legionári u Terronu a Vouziers. In *I. svetová II/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 38 – 41.

43 GROSSMANNOVÁ, J. Mgr. Masakr neslýchaných rozměrů. In *I. světová I/2013*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 34 - 37.

ČERVENKA, J. Nikdy se nevzdáme! In *I. světová IV/2013*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 10 – 13

STAROŇ, M., GROSSMANN, V. Francouzský boj o přežití. In *I. světová III/2015*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 4 - 9.

STAROŇ, M. Tudy Němci neprojdou! In *I. světová VI/2015*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 4 - 9.

NEČAS, J. Německá hra vabank. In *I. světová IV/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 38 – 42.

MAŠEK, M. Benelux v plamenech. In *I. světová VI/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 22 – 25.

SOBOTKA, J. Dost bylo války! In *I. světová I/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 46 – 48.

FLEK, V. Poslední pokus o obchvat. In *I. světová II/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 18 – 21.

MAŠEK, M. Západní mise c. a k. armády. In *I. světová VI/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 44–47.

KOZELKA, P. Hrdinství Čechoslováků u Arrasu. In *I. světová Speciál I/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 13 – 15.

KOZELKA, P. Francie měla padnout za šest týdnů. In *I. světová Speciál 2/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 86 – 89.

ČURDA, J. Bahno a krev. In *I. světová Speciál 2/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 8 – 11.

BÁRTEK, T. Poprvé a naposledy. In *I. světová Speciál 2/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 94 – 95.

44 WESTWELL, I. První světová válka den po dni, Naše vojsko Praha, 2013.

ZOZNAM PADLÝCH A ZOMRELÝCH Z OBCE VEĽKÉ STANKOVCE

Z Veľkých Stankoviec zahynulo vo vojne 12 mužov. U polovice z nich nepoznáme miesto ich smrti. Ostatní zostali roztrúsení doslova po všetkých stranách bývalej Rakúsko-uhorskej monarchie. Na hraniciach s Talianskom, v Rumunsku, v Haliči, v Bukovine, na Balkáne a Štefan Zahumenský zomrel na Ukrajine, keď sa vracal po vojne zo zajatia.

Ako trvalí invalidi boli vedení: Ján Haško, ktorý mal závažné poranenie a zníženú spôsobilosť o 75%, Ján Juraj Králik o 20%.

V zátvorke za údajom o každom vojakovi je uvedený zdroj informácie o úmrtí. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci knihy v kapitole: „Pramene slúžiace na vyhladávanie padlých vojakov“.

DOBIAŠ Štefan, slobodný, evanj. a. v., nar. 30. marca 1884 vo Veľkých Stankovciach č. 50. Bol zaradený do 6. záložnej rotý v 71. pešom pluku. Padol v boji na talianskom fronte zasiahnutý guľkou do hlavy dňa 20. decembra 1916 pri obci Kostanjevica, bezirk (okres) Görz, kraj Prímorsko (súčasný názov Kostanjevica na Krasu, Gorica, západné Slovinsko). Pochovaný bol v ten istý deň na cintoríne 17. honvédskeho regimentu v Kostanjevici. (*VHA-R271 s. 92, VUA-D, ZS-výtl. 556 z 18. apr. 1917*)

ĐURIŠ Ján, slobodný, evanj. a. v., nar. 3. júna 1894 vo Veľkých Stankovciach č. 25, rodičia: Ondrej Đuriš a Anna, rod. Dobiašová. Pracoval ako kolár. Vo vojne bol zaradený do honvédskeho husárskeho pluku č.7. Od septembra 1916 bol nezvestný, padol v boji na rumunskom fronte. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a stanovený deň smrti na 1. októbra 1918. (*VHA-R16 s. 233, Matr. zomr. –TS, PK-2*)

HLADKÝ Štefan, ženatý, evanj. a. v., nar. 17. októbra 1889 vo Veľkých Stankovciach č. 13, rodičia: Ondrej Hladký a Eva, rod. Jašová. Vo februári 1914 sa oženil s Annou Zahumenskou. Padol v boji dňa 27. februára 1917. (*VUA-D, EVP-2, Matr. zomr. –TS*)

HRUŠOVSKÝ Ján, evanj. a. v., nar. 21. januára 1896 vo Veľkých Stankovciach č. 20, rodičia: Michal a Eva Hrušovskí. Odvedený bol k 71. pešiemu pluku, do 12. rotý. Padol vo vojne začiatkom roka 1915. (*ZS-výtl. 213 zo 17. júla 1915, PK-2*)

HUDEC Ondrej, , evanj. a. v., nar. 22. mája 1892, rodičia: Pavel Hudec a Anna, rod. Filipová. Príslušník 4. rotý, 71. pešieho pluku v hodnosti slobodník. Začiatkom roka 1915 bol ranený na ruskom fronte. Zomrel 25. alebo 26. júna 1915. (*ZS-výtl. 238 z 15. aug. 1915, PK-2*)

CHUDÝ Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 1. októbra 1871 vo Veľkých Stankovciach č. 54, rodičia: Ondrej Chudý a Alžbeta, rod. Medvedíková. S Annou

Mojžišovou z Malých Stankoviec sa zobrali v roku 1896 a mali spolu deti: Jozefa, Katarínu a Michala. Padol v boji dňa 10. augusta 1919. (*EVP-2, Matr. zomr. –TS, PK-2*)

KLUKA Štefan, ženatý, evanj. a. v., nar. 11. septembra 1884 vo Veľkých Stankovciach č. 59, rodičia: Štefan Kluka a Zuzana, rod. Kováčová. V roku 1908 sa oženil s Annou Hlístovou z Veľkých Stankoviec a mali dve deti: Zuzanu a Annu. Ako vojak 2. roty, 71. pešieho pluku padol 20. júna 1915 v Haliči, v boji pri Novom Sambove (teraz Sambir, Lvovská oblasť, západná Ukrajina). Pochovaný bol 21. júna 1915 pri Novom Sambove. Svedkom jeho smrti podľa zápisu bol Štefan Heleš. (*VHA-C8 s. 128, VUA-D, EVP-2, Matr. zomr. –TS*)

ORAVEC Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 17. augusta 1873 vo Veľkých Bierovciach č. 39, rodičia: Michal Oravec a Anna, rod. Masariková. Po svadbe s Máriou Chudou žili vo Veľkých Stankovciach č. 120. Mali deti: Štefana, Jána a Michala. Bol príslušníkom 15. honvédskeho pešieho pluku. Padol 30. augusta 1916 v bojoch na Balkáne pri Sjenici v Srbsku (Zlatiborský obvod, juho-západné Srbsko). (*EVP-2, Matr. zomr. –TS, PK-2*)

PETRO Ondrej, evanj. a. v., nar. 13. apríla 1884 vo Veľkých Stankovciach č. 42, rodičia: Ján Petro a Eva, rod. Škúca. Bol zaradený ako vojak do domobraneckého pešieho pluku č. 15, batalión IV./32, 3. záložná rota. Padol 18. marca 1916 v Bukovine v bitke pri obci Bojan, bezirk Černovitz (teraz Boiany, okres Chernivtsi, západná Ukrajina, v blízkosti rumunských hraníc). Príčinou smrti bola strelná rana do srdca. Pochovaný 20. marca 1916 na cintoríne v Mahale, bezirk Černovitz (terajší názov Mahala, okres Chernivtsi). (*VHA-R11 s. 14, Matr. zomr. –TS*)

STRAKA Michal, rím. - katolík, nar. 30. mája 1894 vo Veľkých Stankovciach č. 40, rodičia: Ján Straka a Anna, rod. Betáková. Padol v boji ako desiatnik 2. roty, 72. pešieho pluku, v roku 1914. (*ZS-výtl. 57 zo 14. nov. 1914, PK-2*)

ZAHUMENSKÝ Pavol, ženatý, evanj. a. v., nar. 19. marca 1877 vo Veľkých Stankovciach č. 16, rodičia: Štefan Zahumenský a Katarína, rod. Devanová. S manželkou Annou, rod. Meravou, zo Zlatoviec mali deti: Jána a Annu. Zahynul vo vojne. (*EVP-2, PK-2*)

ZAHUMENSKÝ Štefan, evanj. a. v., nar. 30. októbra 1888 vo Veľkých Stankovciach č. 47, rodičia: Štefan Zahumenský a Anna, Jašová. Narukoval k 71. pešiemu pluku do Trenčína, bojoval na ruskom fronte, kde padol do zajatia. Keď sa po vojne vracal z ruského zajatia, ochorel a zomrel 12. mája 1919 v Arcare, neďaleko Kyjeva. Ako príčina smrti je uvedená horúčka. (*Matr. zomr. –TS, Matr. nar. –TS*)

VRÁTILI SA...

ŠKÚCI Ján sa narodil 5. marca 1896. Otec Ján Škúci bol z Veľkých Stankoviec, matka Anna Zbudilová pochádzala zo Štvrťka. Narukoval k 71. trenčianskemu pešiemu pluku a s ním sa zúčastnil bojov na talianskom fronte. Z jeho vojenskej

Ján Škúci. F26

korešpondencie sa zachovala karta, ktorú písal rodičom domov tesne po začiatku ďalšej talianskej ofenzívy v krasovej oblasti v blízkosti mesta Goricia. Táto vojenská operácia dostala neskôr prívlastok „11. bitka na rieke Soča“. Ján Škúci bol účastníkom bojov v južnej časti krasu, v oblasti Tomačevce (teraz západné Slovinsko).

Na samotnej korešpondencii je zaujímavý spôsob, akým sa snažil domácim podať správy o sebe. Vojaci mali zakázané oznamovať v listoch akékoľvek informácie o stave a lokalizácii vojsk aj o situácii na fronte. Každá karta podliehala kontrole od najbližšieho veliteľa aj ďalšej cenzúre. Mladý Ján Škúci sa preto vynašiel a časť textu zašifroval presunutím slabík a častí slov. Šifrovaný text je v našom prepise podčiarknutý.

„Karta písaná 20. augusta 1917. Milí rodičia aj sestry, ja vás srdečne pozdravujem. Ja som aj s ujčekom chvála Bohu zdravý, kerého zdravia vám tam vinšujeme. Rodičie moji, ja som tú kartu obdržal, čo ste mi vy tatenko, 16-ho písali. Šak som už vedomý, že ten Hrušovský sú už doma, aj že 23-ho budú sedieť na cug. No však okolo 26-ho budem jich očakávať. A teda je sucho, nemôžete ani orať, to je zle. Kebych ja mohel vám to sat napi satučo biro stebi timnat kalizapla lič su tu šnestra kibit ami zujčekom vñich emz šak keď mi píšete šeckoma dochodí. Tak zbohom, majte sa zbohom.“

Správne znenie textu: Keby som mohol vám napísať to, čo sa tu robí, by ste nad tým zaplakali. Sú tu čil (teraz) strašné bitky a my s ujčekom sme v nich.

Ján Škúci bojoval v lete 1918 v oblasti Brandeville, asi 25 km severne od Verdunu, v blízkosti hraníc Belgicka a Luxemburska. Odtiaľ písal domov:

„Karta písaná 31. mája 1918. Milí rodičia aj sestry. Ja som posel chvála Bohu zdravý, kerého zdravia aj vám vinšujem a na vedomie vám dávam, ten list, čo ste mi na Ducha písali som obdržal. Ale som vám hneď naň odpoveď nemohel dať, lebo

sme akurát v ten čas preč odchodili. My sme už na tých vrchoch. Časy sú tu akurát také jako u nás. O novém roku sňahu po krky, dobrú sanicu máme. Ináče, čo mám písať ...“ (zvyšok textu je cenzúrou znehodnotený).⁴⁵ O Jánovi Škúcom píšeme aj v kapitole: „Na západe nič nového“.

ADAMKOVIČ Ján z Ivanoviec slúžil ako kuchár v 16. pluku ťažkého delostrelectva. V januári 1917 bol na talianskom fronte v oblasti Kostanjevice. Odtiaľ sú aj fotografie.⁴⁶

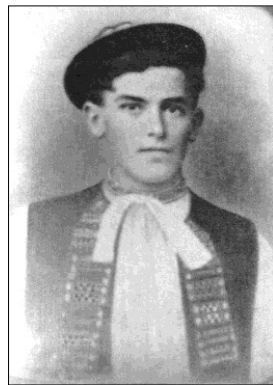

Ján Adamkovič – vľavo. F27

Ján Adamkovič – sediaci vľavo. F28

HAŠKO Ján sa narodil 12. februára 1897 vo Veľkých Stankovciach Anne Haškovej. V roku 1915 narukoval do rakúsko-uhorskej armády, s ktorou bojoval na ruskom fronte. Počas bojov bol ťažko zranený, do nohy ho zasiahol šrapnel a upadol do bezvedomia. Prežil len vďaka spolubojovníkom, ktorí ho našli na bojisku pri zberaní zranených a mŕtvych vojakov. No prežil najmä vďaka jeho kamarátovi, ktorý ho spoznal a odviezol do poľnej nemocnice. Tu mu museli amputovať časť nohy. Neskôr bol prevezený do nemocnice v Košiciach. Ale rana bola veľmi zahnisaná a nehojila sa. Museli ho znova operovať, a tak prišiel o celú nohu. Pre mladého muža to bola veľká rana, ale on sa nepoddal. V Košiciach sa vyučil za „šustra“ a robil čížmy pre „oficiarov“. Popritom sa priučil aj ďalším profesiám – holič, opravár hodín

Ján Haško – regrút. F29

⁴⁵ Korešpondenciu poskytol Ondrej Sulo z Melčíc-Lieskového.

⁴⁶ Poskytol Ondrej Sulo z Melčíc-Lieskového.

v prvých mesiacoch bojov padol do ruského zajatia. Zo zajateckého tábora sa neskôr dostal spoločne s ďalšími zajatcami do služby k roľníkovi, ktorý obhospodaroval obrovské lány obilia. Zajatí vojaci pochádzajúci zo Slovenska sa s obľubou hlásili do služby na ruskom vidieku, pretože práca v poľnohospodárstve im bola blízka, nakoľko boli väčšinou roľníci. Dostali sa zo stiesnených priestorov zajateckých táborov, kde trpeli podvýživou a rôznymi nemocami. Tiež sa čiastočne zbavili vplyvu maďarských, rakúskych a nemeckých nadriadených, ktorých povýšenie poctivovali aj v zajatí. Predsa len mali šancu, že na gazdovstve sa aspoň lepšie najedia. Gazda, ku ktorému sa dostal Ján Škúci však na zajatcov príliš nehľadel, vyžadoval od nich hlavne každodennú ťažkú prácu. Gazdiná ale bola mäkšieho srdca a keď sa dalo, dopriala im lepšej stravy.

Po niekoľkoročnom zajatí sa vrátil domov do Stankoviec. Keď zastal na koni pred vrátami rodného domu, vybehol mu oproti asi štvorročný chlapec – bol to jeho prvorodený syn Janko, ktorý sa narodil po otcovom odchode na front, vo februári 1915. Pre oboch to bolo ich prvé stretnutie. Ján Škúci zomrel 16. júla 1974.⁴⁸

Ján Hudec. F32

Ondrej Tehlár. F34

Ján Hudec. F33

48 Poskytol Peter Kmeťo z Krivosúd-Bodovky (pravnuke).

VTEDY NA TEJ PIAVE

Vstup Talianska do vojny a boje na talianskom fronte.

*„Už vyprávam s vami ostatnú hodinu,
lebo sa pobieram na tú veľkú ofenzívu,
do kerej ešte musíme ísť cez tú vodu pijavu.
Tak si myslím, lebo sa utopíme, lebo nás pobije
už inšie neni možné, len že Boha na pomoc volám.
Ostatné slová budú, zbohom celá rodina,
ja sa porúčam na Hospodina.“* ⁴⁹

Pamätáš sa Ičán, jako ta ten tvoj sused Ondrej Helešéč na chrbáte niesel, aby si sa vtedy na tej Piave neutopil?“ Takto a podobne si zvykli doberať Štefan Svorada svojho kamaráta z vojny, tiež Štefana - Ičánka Šuleka. Ten sa na to vždy vedel nahnevať. Bol síce nižší chlap ako Svorada alebo Heleš, ale načo mu to stále pripomínať. Či bola vojenská historka pravdivá, to sa už asi nedozvieme, ale jedno je isté. Vždy, keď sa títo dvaja stretli pri poháriku v krčme u Lehockého alebo u Cibulíka v Rozvadzoch, prišla na pretras „vojna na talianskej“ a zážitky z nej. Mladíci radi počúvali príbehy z vojny, ale nenechali si ujsť príležitosť, aby nepodpichli veteránov: „A je to pravda ujco, že keď ste stáli v tej Piave, len bodáky vám trčali z vody?“. Príbehy a zážitky, ktoré tam chlapi prežili, odišli spolu s nimi,

Štefan Svorada. F36

Štefan Šulek. F37

nebolo nikoho, kto by ich zaznamenal pre poučenie ďalších generácií. Nám zostávajú len historické fakty, ktoré nám hovoria o tom, ako to vtedy za tej „Veľkej vojny“ v Taliansku bolo.

Keď sa povedalo slovo „Piava“, každý z nás mladších vedel, že bude reč o bojoch na talianskom fronte, v ktorých sa zúčastnili i naši dedovia. Ale boje medzi rakúsko-uhorskou a talianskou armádou sa neodohrávali len pri Piave, ale predovšetkým trochu východnejšie pri rieke Soča (po taliansky Isonzo), ktorá tvorí v súčasnosti hranicu medzi Talianskom a Slovinskom. Piava

49 Z listu Ondreja Zemánka, ktorý zahynul v bitke na Piave.

sa stala známou svojou živelnosťou a dravosťou, keď v jej prúde našlo smrť mnoho vojakov.

Na začiatku vojny zaujalo talianske kráľovstvo vyčkávaciu pozíciu a snažilo sa prostredníctvom svojho spojenectva s jednou alebo druhou bojujúcou stranou zaistiť pre seba čo najväčšie územné výhody. Išlo mu hlavne o kontrolu nad Jadranom a územné nároky na Istriu s prístavom Terst, Dalmáciu a južné Tirolsko. Tieto podmienky boli pre rakúske cisárstvo neprijateľné, no štáty Dohody (Francúzsko, Veľká Británia) ich splnenie Taliansku, v prípade vstupu do vojny na ich strane, prisľúbili. A tak **23. mája 1915 Taliansko vyhlásilo vojnu** Rakúsko-Uhorsku.

Stalo sa to, čoho sa generalita rakúsko-uhorskej monarchie obávala. Vytvoril sa nový front a musela urýchlene presúvať vojenské jednotky z ruského a srbského frontu aj na taliansky, kde boli dovtedy len málopočetné oddiely strážiace hranicu. Na novovytvorenom fronte prebiehali boje v troch oblastiach: v horskom teréne Tirolska, Korutánska, no najsilnejšie boje sa viedli v strategicky dôležitom priestore Prímorska, pri rieke Soča v okolí mesta Gorica (tal. Gorizia). Členitý terén v krasovom, vápencovom masíve vyhovoval viac obrancom. Rakúsko-uhorskí vojaci tu vytvárali obranné pozície pozostávajúce zo sústavy zákopov, valov, jaskýň a úkrytov, ktoré vyhlúbili v skalách. Nazývali ich kaverny.

Taliansky front pri rieke Soča. Obr.3

23. júna 1915 zahájila talianska armáda útok na rakúsko-uhorské pozície v oblasti mesta Gorica. Každý útok začínal niekoľkokennou sústredenou delostreleckou paľbou, tzv. delostreleckou prípravou, za účelom zničenia zátarás z ostnatého drôtu, narušenia zákopov a úkrytov obrany. Až potom vyrážala do útoku pechota. Aj napriek viac ako dvojnásobnej presile útočníkov dokázali rakúsko-uhorskí vojaci odraziť útok a udržať svoje pozície. Na obrane tohto úseku frontu sa zúčastňovala 5. armáda pod velením generála Svetozára Boroeviča von Bojna.

Talianska armáda podnikla v tomto priestore v priebehu dva a štvrt' roka niekoľko intenzívnych ofenzív, aby dosiahla prelomenie obranných pozícií cisárskeho vojska. Tieto vojenské operácie vošli do histórie pod pojmom: **„Jedenásť bitiek na rieke Soča“**. V prvom roku sa uskutočnili štyri, ale bez akejkoľvek zmeny v postavení vojsk na frontovej línii. Boje ukončilo až zimné počasie a vojaci sa stiahli do záloh, kde hlavne vo vysokohorských oblastiach trpeli

Boje na Soči. F38

zimou. Boje sa opäť rozohoreli až v marci 1916, no až šiesta bitka priniesla Talianom úspech v podobe prekročenia rieky Soča a obsadenia mesta Gorica. V ďalších bojoch postúpili asi 10 kilometrov, ale viac im húževnato bojujúci cisárski vojaci nedovolili. Ich cieľ prebiť sa do prístavu Terst a obsadiť ho, nevyšiel.

Po ochabnutí vojenských aktivít ruskej armády na východnom fronte mohlo velenie rakúsko-uhorských armád časť vojska presunúť z Haliče ku rieke Soča. Tiež 71. trenčiansky peší pluk bol v novembri 1916 presunutý do bojov pri Vrtojbe pri Gorici. Vojaci z nášho regiónu sa potom zúčastnili desiatej a jedenástej sočskej bitky aj ďalších, ktoré sa viedli na talianskom fronte.

Výsledkom jedenástich krvavých vojenských stretov boli len malé územné zisky pre Taliansko, ktoré však zaplatilo obrovskými stratami na ľudských životoch aj na vojenskom materiáli. V priebehu viac ako dvojročného besnenia padlo, bolo ranených a zajatých, viac ako 600 tisíc talianskych vojakov. Rakúsko-uhorská armáda prišla o 400 tisíc vojakov. Máme doložené záznamy o troch našich rodákoch, ktorí zahynuli v priebehu týchto bojov: Štefan Dobiaš z Veľkých Stankoviec⁵⁰ a Ján Zemánek z Veľkých Bieroviec⁵¹ padli pri Kostanjevici na Krasu, Ján Svatík zo Selca zahynul pri Gorici.⁵²

K radikálnemu obratu v priebehu bojov na talianskom fronte došlo až

Boje v horách. F39

po posilnení preriedených stavov rakúsko-uhorských jednotiek niekoľkými divíziami nemeckých vojakov. **24. októbra 1917**, o druhej hodine v noci, začala nečakaná protiofenzíva spojených cisárskych vojsk. Za miesto prielomu frontu bol zvolený úsek v severnej horskej oblasti pri meste Caporetto (teraz Kobarid v severozápadnom Slovinsku). Útok viedol nemecký generál Otto von Below so 14. armádou zloženou z piatich rakúsko-uhorských a šiestich nemeckých divízií. Taliani neočakávali, že by sa cisárske vojsko mohlo pokúsiť o protiútok práve v takom neprístupnom horskom teréne, a preto mali v tomto priestore sústredených málo vojakov. Na prekvapených Talianov spustil nepriateľ niekoľko hodinovú paľbu

50 Vojenský historický archív v Bratislave, Zbierka vojenských matrik: matrika R271 str. 92.

51 Matrika zomrelých v Trenčianskych Stankovciach.

52 Vojenský historický archív v Bratislave, Zbierka vojenských matrik: matrika R275 str. 95.

plynovými granátmi za účelom paralyzovania obrancov v zákopoch a úkrytoch, až potom zaútočila pechota. Koordinovaný útok bol vedený na viacerých úsekoch frontu, ale napriek tomu táto „**dvanásta bitka na Soči**“ nesie prívlastok „**prielom pri Caporette**“, keďže práve úspešná ofenzíva v blízkosti tohto mesta rozhodla o osude celej bitky. Prekvapení a dezorganizovaní vojaci talianskych jednotiek kládli len slabý odpor, v ich radoch sa šíril zmätok a panika. Ústup Talianov sa čoskoro zmenil v útek a v priebehu dvoch týždňov spojené cisárske vojská postúpili do vnútrozemia až o 100 kilometrov. Zastavili sa až pri rieke Piava, za ktorou sa opevnili stiahnuté talianske jednotky, keď

Zničené mesto Gorica. F40

po prechode rieky stihli vyhodit' do vzduchu väčšinu mostov. Z obavy pred obklúčením sa talianske pluky stiahli aj z oblasti Tirolska a Korutánska, ale aj tak sa dostalo do zajatia viac ako štvrt' milióna vojakov.

Velenie cisárskych vojsk po príchode ku Piave usúdilo, že prechod rieky vzhľadom na vysokú hladinu vody je nerealizovateľný. Po stabilizovaní línie na Piave sa divízie nemeckých vojakov presunuli späť na francúzsky front. Keďže rakúsko-uhorské jednotky museli čakať na príchod záloh a prísun materiálu, boli nútené prezimovať na ľavom brehu rieky. Vojaci prežívali vo veľmi zlých podmienkach. Bývali v provizórnych drevených chatrčiach, postavených v bažinatom kraji, v ustavičnom chlade a vlhku. Baraky boli navyše za zvýšenej hladiny rieky podmývané. Boli sužovaní maláriou šíriacou sa od ústia rieky, črevnými chorobami a podvýživou, takže ich bojová morálka zo dňa na deň klesala. Napriek zlému fyzickému i morálnemu stavu mužstva, rakúsko-uhorské velenie pripravovalo novú ofenzívu vedenú v dvoch smeroch. V severnej horskej oblasti pri Asiagu a benátskej rovine na strednom a dolnom toku rieky. S plánovaným útokom nesúhlasil generál Borojevič, ktorý dobre poznal skutočný stav svojich jednotiek, ale vrchné velenie na čele s cisárom rozhodlo inak. **Zavčasia, 15. júna 1918, začal útok na rieke Piava** mohutnou delostreleckou paľbou. V priebehu prvých dvoch dní prenikli na niektorých miestach rakúsko-uhorské jednotky až na pravý breh Piavy, tu sa ale museli z dôvodu nedostatočného prísunu munície a ďalšieho materiálu zastaviť. Už na začiatku útoku mala hladina rieky stúpajúcu tendenciu, teraz sa však vinou intenzívneho dažďa v horských oblastiach

č. 71 bojoval v oblasti Ponte di Piave a po stiahnutí na ľavý breh bol umiestnený v dolnom toku rieky, v úseku od San Michele di Piave až k ústi.

Štyri mesiace zostali rakúsko-uhorskí vojaci na pozíciách v bažinatom ľavom brehu Piavy. Ich stav bol ešte horší ako na začiatku piavskej ofenzívy. Trpeli na maláriu a týfus. Zásobovanie potravinami, strelivom, šatstvom i zdravotníckym materiálom bolo slabé, keďže ekonomický potenciál rakúsko-uhorskej monarchie sa počas vojny vyčerpával a cisárstvo mlelo z posledného. Vojaci už nemali záujem bojovať za takmer zaniknutý štát. Preto, keď talianska armáda doplnená niekoľkými divíziami britských a francúzskych vojakov a posilnená prísunom vojenskej techniky, začala **24. októbra 1918 útok po celej dĺžke frontu**, o výsledku nebolo pochyb. Front bol v nasledujúcich šiestich dňoch prelomený a cisárske vojská boli nútené ustúpiť až na hranice monarchie. V priebehu týchto bojov pravdepodobne zahynul Ján Pavlovič zo Selca.⁵⁵

Tento poslednej ofenzívy talianskych vojsk, ale i menších vojenských stretov od bitky pri Piave sa už na talianskej strane zúčastňovali aj českí a slovenskí legionári, ktorí boli naverbovaní do vzniknutého československého zahraničného vojska zo zajateckých táborov. A tak, kým na jednej strane bojovali Slováci a Česi z vynútenej poslušnosti za rozpadajúcu sa monarchiu, na druhej bojovali proti nim ich kamaráti za prísľub a nádej nového štátu.

Boje na talianskom fronte boli ukončené **3. novembra 1918 podpísaním prímeria medzi rakúsko-uhorským velením a štátmi Dohody** vo Villa Giusti pri Padove. Celé vojenské snaženie v priestore medzi riekami Sočou a Piavou malo za následok státisíce mŕtvych a zmrzačených vojakov, zničené mestá a dediny a zbytočne vyplytvané finančné prostriedky oboch štátov.⁵⁶

NEDOPÍSANÝ LIST RODIČOM

Bojov na talianskom fronte sa v rakúsko-uhorskej uniforme, ako vojak 72. pešieho pluku, zúčastnil aj **Ondrej ZEMÁNEK**. Bol najstarším synom Ondreja a Anny Zemánkovcov z Veľkých Bieroviec. V jeho listoch, ktoré písal svojim rodičom a súrodencom v roku 1918 pred veľkou ofenzívou cisárskych vojsk pri rieke Piava, je opísané ťažké duševné rozpoloženie vojaka bojujúceho už niekoľko rokov v nezmyselnej vojne. Je v nich túžba po domove, blízkych a obavy i neistota z budúcnosti.

55 Vojenský historický archív v Bratislave, Zbierka vojenských matrik: matrika R272 str. 51.

56 KUTHAN, P. J. Tak začala válka na Itálii. In *I. svetová III/2013*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 8 – 11.

FUČÍK, J. Rozbroušená Piava. In *I. svetová VI/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 4 – 8.

STARONĚ, M. Zápas na štítech horských velikánů. In *I. světová V/2015*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 12 – 14.

VAŠÍČEK, M. Ve stopách bojových Římanů? In *I. světová I/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 20 – 22.

MAŠEK, M. Italský měsíc hanby. In *I. světová I/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 42 – 45.

ČERNÝ, V. Peklo na Soči. In *I. světová Speciál 2/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 19 – 23.

V liste z 28. januára 1918 domov napísal: „*Najmilší rodičovia, sestry aj malý brat! Veľký vďak vám za vaše písma a za váš dobrý vinš posielam a za vašu dobrú prajnosť s božským darom vás požehnávam v týchto mojich krátkych riadkoch, v ktorých vám i srdečný pozdrav posielam. Neskoršie vám odpoveď dávam, lebo*

Ondrej Zemánek. F42

nemám včul príhodného času. Som v štelunku, už tretí deň sa strojím napísať. ... Chcete vedieť, kde ja bývam? V zemi jak potkan, za pár dní však sa to prehodí, dostaneme ablez.⁵⁷ ... Koľko razy už človek nevie ani kde má hlavu a rozum, je zdivený jak zver v horách. Tak spomeniem si ešte na ten mladý život – kde je moja radosť a veselosť? Tešili ste ma, že môžem ešte byť šťastlivý, však všetko môže byť, ale toľ toto prežiť, to je otázka!“

Ďalší list je z 19. mája 1918. „... Otsílám vám krátky pozdrav na tom svátku svatodušnom. Zdelujem vám o tom, že som pri dobrém zdraví, len som smutný, keď som zas v tom smutnom životnom postavení a to je najhoršie, keď nemôžem k vám slovo premluiť. Ej, veru ťažko privykám, nemám nikde pokoja, len bych rád preč. Však mne už to neni možné, ja už tu dlho nebudem. Snád' sa Pánbo aj nade mnu zmiluje, čo už aj ja sa vyslobodím odtel'to, snád' tu len nezahyniem... Prosím vás, že by ste ešte

pre mňa volačo obstarali a po Betákovi z Rozvázď poslali. Už som s ním nemohel byť, keď odchodil, ale však som mu už písal. Nebojte sa, on to vezme. Chcel som to vrece poslať domov, aj hodinky, aj pár korún aspoň na tú blúzu, jak je spravená. Pošlite mi po Betákovi slíže aj zápražku, to je dobrá vec a nepokazí sa. A píšete mi, jak vám je po tom mojom urlabe. Ej, mamička moja neukázal som to pred vami, ale dávam vám vedieť, že idem akurát do tej najlepšej žatvy. To ma velice v hlave kláje odkedy som tu a neviem, čo bude so mnou. Aj to ma moc trápi, že som vám útraty narobel. Ale však ja nejako tie penáže zeženem, bárs sú aj mne vždycky treba.

Necelé dva týždne pred veľkou ofenzívou rakúsko-uhorských vojsk proti Talianom pri rieke Piava písal Ondrej domov list, z ktorého zaznievajú jeho obavy z blížiacej sa bitky a vyjadril svojim blízkym predtuchu voľačoho zlého, akoby cítil to, čo sa má s ním udiť.

⁵⁷ ... za pár dní sa to zmení, prídu nás vystriedať.

„List písaný dňa 3. júna 1918. Moji milí, dnes vám chcem oznámiť zas tie smutné časy, do kerych už za pár dní padnem. Rodičovia moji v tomto liste sa mi dá napísať a chcem vám oznámiť všetko. Bohu chvála, zdravý som ale smutný, lebo sa už neviem ani zasmáť. Už vyprávam s vami ostatnú hodinu, lebo sa pobieram na tú veľkú ofenzívu a síce veľká bitka sa nám ukazuje, do kerej ešte musíme ísť cez tú vodu pijavu, jak som vám o nej vyprával. **Tak si myslím, lebo sa utopíme, lebo nás pobije už inšie neni možné, len že Boha na pomoc volám. Ostatné slová budú, zbohom celá rodina, ja sa porúčam na Hospodina.**

Veru sa nám tu špatne ukazuje, ale nech vás to nezarmucuje, že vám snád' už ostatný list odpisujem. Šak bárs zarmúti ale aj poteší, holt jaký osud mám. Ale v tomto vás upomínam, že by ste tie veci nikomu nerozširovali, lebo také veci sa nesmú. Preto ho (list) posielam po jednóm urlábnikovi až do vienná a chcem, aby ste o mne mohli vedeť. Hlavná vec je: keď len tento mesác dokonca prežijem. Nato ništ nedajte, keď vám ja hneď písať nebudem, lebo vždycky to neni možné. Šak ešte sme pár dní na ticho. Ja myslím do 10-teho tu ešte na mieste budem.

Posielam vám 50 korún a mne ešte ostáva 30. To mám dosť. Ešte voľačo mám. Jestli zachytí Šefčoviča ze Zlatoviec tento list, pošlite mi od neho aspoň dva deci borovičky. Len to dobre zabalte, aby to nezabil a aj tej soli lebo tu neni. ... A tak s týmto končím moje slová a porúčam sa na Hospodina, tak zbohom. Tatičko moj, ruku vám podávam a Bohu vás porúčam. Zbohom. Mamička moja dobrá, šak už neviem, či očujem vaše slová, tak nech vás chráni ruka Krista Pána. Zbohom sestry, Anna, Evka nech vám Boh všetko dobré dáva. Tu vám podáva ruku láska braterská. Zbohom Janko, bratku malý, nech ti Boh zdravie a šťastie dáva na vše strany. Tak pa. Váš syn aj brat Ondrej Zemánek.

Posledný list, ktorý Ondrej písal 16. júna už nedopísal. „Drahí rodičovie moji, pozdravujem vás. Živý som aj zdravý aj pakel som dostal aj list. Všetko v porátku, ďakujem za všetko a zbohom, do Božej vôle. Amen.“ Podpis však chýba. List bol dopísaný cudzím vojakom: „**Milí přátelé, ja vás na mnoho krát pekne pozdravujem a na vedomie vám dávam, že váš syn lebo manžel je mŕtvy. Ja som našiel pri ňom túto kartu, tak som ju dopísal a vám som na oznámení dal, že je on mŕtvy. Ja som na hilsplaci a on u nás zemrel. Ja som čatár Straka Martin.**“ Na okraji bola ešte dopísaná adresa, na ktorú mohli domáci napísať, ak sa chceli dozvedieť niečo o smrti svojho syna. 26. júna 1918 im prišlo oznámenie od vojenského kňaza Vendelína K. „So smutným srdcom vám na vedomie dávam, že pešiak Zemánek Ondrej, rodený 1893 v Nagybiróc (Veľké Bierovce) 17-ho júna v tuhom boji pri Piave od nepriateľského granátu trafený do hlavy zomrel. Pochoval som ho pri dedine Levada Kasa Gasparinetti. Jako hrdina bojujúc zomrel. Boh mu daj ľahké odpčinutie, vám ale silu k udržaniu tohto veľkého smútku.“⁵⁸

58 Poskytli: Vladimír Zemánek zo Sedličnej a Ing. Štefan Husár. Listy aj fotografia publikované na internetovej stránke: embed.europeana.1914-1918.eu.

VOJNOVÝ PRÍBEH JÁNA FILINU ZO SELCA

Ján Filina sa narodil 14. októbra 1888 v Selci č. 59 Štefanovi Filinovi a Eve, rod. Hladkej. Bol evanjelického vierovyznania. Ako roľnícky gazda pracoval a žil v Selci spoločne s rodičmi. 19. júla 1909 sa oženil s Annou Jánošovou zo Selca.

Ján Filina. F43

V čase odchodu na vojnu mal jediná dcéru Evu, ktorá sa narodila v januári 1911. Syn Štefan manželom Filinovým zomrel ako jednoročný koncom júla 1914. Toto je jeho príbeh, čiastočne poskladaný zo zápisov, ktoré si robil vo svojom vojenskom denníku a čiastočne z jeho bohatej korešpondencie s rodičmi a s manželkou.⁵⁹

Poznámka: (V texte je použitých veľa dobových výrazov, ktoré sú vysvetlené na konci knihy v kapitole „Zoznam nárečových a vojenských výrazov“. Citácie z listov Jána Filinu sú písané kurzívou.)

Rok 1915

Bol som asentírovaný a odvedený ako landšturmlista počas vojny dňa 18. novembra 1914. Narukoval som 16. januára 1915. Sadnúť na transport v Trenčíne 17. januára o 8. hodine večer som do Viedne dorazil na druhý deň na poludnie. Pridelený som bol do Infanterie-Regimentu Nr. 71 (IR 71), 5-Ersatz kompánie, 1. dug.

Ubytovaný som bol najprv v hoteli A. Švejda Schausstrasse 31. V tom čase som bol v nebezpečenstve života, keď sa 1. februára 1915

pri štepení osýpok vo veľkej päť poschodovej budove „Zita hoľ“ chytil k tej potrebe prichystaný benzín. Tu som dostal dvakrát lenunk v sume 4 koruny 72 halierov.

„Drahí moji rodičovia, srdečne vám ďakujem, že ste Annu za mnou vystrojili, lebo všetko, čo mi priniesla práve potrebujem. A nadovšetko, že sme sa videli. Dosiaľ som bol ešte ako doma, ale až teraz idem skutočne už preč. Dosiaľ sa len k boju učíme, ako máme strieľať, lihome si na zem bárs je sneh, rozťahujeme sa do línie. Už nám aj desať ráz školu držali jako sa máme držať na ceste do Sedmohradska, aj ako máme zachádzať s rumanmi, aby sme sa s nimi nepohnevali, už sme mali aj všetko spakované. Keď naraz dnes nás rozsortirovali. Tých lepších chlapov vsotili do kompánie a tí idú do Sedmohradska. Nás ale dali

⁵⁹ Vojenskú korešpondenciu a fotografie poskytli: vnuk Ing. Ján Jančo z Trenčína, pravnuke Miloš Jančo z Veľkých Stankoviec a pravnuke Ján Januška zo Selca.

do iného regimentu, tuším do ôsmeho, a pôjdeme na Moravu do Brna. Myslím, že tam budeme len šiance kopať.“

Dňa 4. februára som bol preložený i za pol dňa prevezený do mesta Szombathely (západné Maďarsko), súc tam pridelený do Infanterie-Regimentu Nr. 90 (IR 90), 8. maršbataliónu, 1. kompánie. Odtiaľto som šiel 16. marca transportom do Karpát do frontu. 19-teho napoludnie

sme zišli na štácii Homonna - Koskocz (Humenné - Koškovce, východné Slovensko) v Zemplínskej župe a do večera sme prišli až na hitzplatze (bojisko) asi dva kilometre od Galície (Halič). V nedeľu 21. marca 1915 včas ráno som bol prvý deň v gefekte (v boji). Od 22-ho nás niekoľko mužov samých na seba zanechaných Boh zachránil pred zajatím. 24.

Rodný dom v Selci. F44

a 25. marca sme postovali po dva dni trvajúcim krutom boji. 26-teho sme prišli do iného chotára a tam po jednom cugu (ťžení) asi po tri hodiny ablezovali (vystriedali) prvý front. 29-teho sme zas všetci vstúpili do frontu.

30. marca včas ráno som bol ranený a do večera na štáciu Takcsány (Stakčín) odvezený. 31-ho večer som bol uložený v lazarete v Miskolci (Miškovec, severo-východné Maďarsko).

„Moji milí domáci. Ja sa nemôžem so zdravím veľmi chváliť, mám nohy veľmi boľavé, to od tej zimy. Už skoro pôjdem odtiaľto preč, len čo dostanem mundúr z prania...“

Z Miškovca som odišiel v sobotu 10. apríla. V nedeľu ráno sme sa už viezli v nádhernom exprese okolo veľikánskeho jazera Balaton. Vyše dvoch hodín sme jachali, kým sme ho obišli. Popoludní sme došli do Dolného Štýrska do mesta Cilli (Celje, severné Slovinsko). Tu som bol uložený v špitáli.

„Predrahi moji rodičovia aj moja milovaná manželka aj moja Evka. Milost' vám a pokoj budiž od Boha Otca a Pána nášho Jezu Krista, ktorý i mne a tak i vám preukázal svoje milosrdenstvo tak, že ma nenechal dlho v súžení ale vytrhnul ma z nebezpečenstva života, dokonca rečeno zo zahynutia, kde som sa zrovna smrti do očí musel dívať. No Pán ma oslobodil ľahkým spôsobom. To vám len ústne budem môcť všetko povedať. Hovorím ľahkým spôsobom tak, že som nemusel podstúpiť žiadnej bolestnej operácie. 19. marca sme prišli jako maršbatalión do Karpátov. Nie sú to tam len samé hory, ale do takého chotára sme vešli jako

priam aj selecký, lenže vysoko leží a je tam ešte zima, až 1. mája tam začína teplo. V nedeľu 21. marca ráno sme išli prvý raz do boja. Vtedy sme podnikli najväčšiu bitku. Štvrtý cug, v ktorom Štefan Hlatký bol, ležal v najväčšom ohni. Tak od tej nedele som Hlatkého viac nevidel. Hneď na druhý deň, keď sme mali trochu pokoja, som sa všetkých jeho kamarátov pýtal kde je, ale nikto nevedel o ňom povedať nič. Podľa toho viem, zostal tam. Nemôžem povedať, že mŕtvy ale možno ranený a od nepriateľa zajatý. To sa veľmi ľahko stane, že človek sa zamieša medzi cudzích ľudí a keď sa mu niečo stane, vtedy nevie nikto o ňom povedať. Stáli sme proti nepriateľovi až do 30. marca. Vtedy na 30-teho večer ráno som bol ranený do ľavého pleca a za jednu noc a deň do Miškovca odvezený. Vy si ani predstaviť nemôžete tú hrúzu ako je vo vojne. Práve v poslednú noc, keď som bol ranený, som spal medzi šianci, kde bolo plno už starších mŕtvol. To mi ani na myseľ neprišlo, že som v ich blízkosti. Keď si na to pomyslí teraz, mráz ma prejde. Čoho som sa najviac bál, to bola zima, ale Pán ma dosť zavčasu zachránil, takže mi neublížila.

V Miškovci som zostal až do 10. apríla. Tam sme skúsili, ktorí sme neboli Maďari aj ich lásku. Tie milosrdné sestry, ach radšie keby ich nebolo. Jedni mali hojnosť, až do aportu vyhadzovali a druhí si museli, keď cítili hlad od švindlerov kupovať drahé veci. K posledu tam prišli tiež ranení Prajzi, ľudia to na inakší poriadok naučení. Tí neboli takí trpezliví, tí sa hneď ohlásili. Ba spravili až veľký krik, že keď prídu domov, dajú ich do všetkých novín. Veru nikto sa proti nim nepostavil. Od toho času boli spravodlivejší. Na druhý deň 10-teho sme išli preč. V nedeľu v pol večera sme prišli do mesta Cilli, tu som v rezervnom špitáli. Tu je celkom ináč ako v Miškovci. Tu ma hneď opatрили, boľavé nohy ovázali. V Miškovci som sa toho nemohol dožiť, bárs som aj prosil, aby mi ich ovázali. Bárs je tu všetko nemecké, hneď nám dali hojnosť českého čítania. Noviny dostávame zdarma, tak sa tu cítim celkom dobre. Malá rana sa mi dobre hojí, len ľavú ruku nemôžem zdvihnúť. Myslím, že na tú ruku aj naveky budem voľačo cítiť.⁶⁰ Len nohy mám veľmi boľavé, veľmi to bolí, takže preto ani spať nemôžem. Zrovna takú bolesť cítim, ako keby mi prsty a podošvy horúcou vodou obliel.⁶¹

Zákopová noha – pokročilé štádium. F45

Viem, že by som sa vám zišiel doma, ale všade je to tak. Keď som sa viezol, veru nikde som nevidel mužského v poli, ale všade len ženy s koňmi orali alebo celkom malí chlapci. Píšte mi, či dostávate podporu, však tak slúžim, ako ktorý iný cisársky vojak. My sme landšturmisti len na papieri, ale vo vojne je to všetko jedno. Ja som si myslel, že nás nedajú

60 Projektil mal dĺžku 30mm a priemer cca 7mm (pravdepodobne kaliber 7,62 mm).

61 Jednalo sa o ochorenie nazývané „zákopová noha“.

do marškompánie. Na Kvetnú nedeľu nám obrlajtnant sľubil, že dostaneme lenunk. Zatím začalo pršať a na druhý deň dal rozkaz do boja. Tam som dostal lenunk – guľu. Čo sa mňa týka, vždy som sa usiloval byť verný, nikdy som ani slovom, ani skutkom nešvindľoval, že bych si chcel voľáko sám život zachrániť a poznal som, že pravda je vždy najlepšia. A tak som cítil i požehnanie vždy so sebou.

Zákopová noha

Týmto ochorením trpeli vojaci, ktorí trávili veľa času v zákopoch. Tieto sa v prípade daždivého počasia menili na bahnité stoky a vojaci mali čoskoro premočené nielen vojenské topánky ale i onuce. Pokiaľ nemali príležitosť si nohy osušiť, dochádzalo vplyvom chladu a vlhkosti k odumieraniu mäkkých tkanív nôh. V ľahších prípadoch trvala liečba pár týždňov, keď bolo potrebné nohy vysušiť o zohriať. Liečbu sprevádzalo potom bolestivé pálenie nôh pri obnove krvného obehu. V ťažších prípadoch dochádzalo ku gangréne a amputácii nohy.

Čo sa týka mojeho dobrodružstva nebol som nikdy opustený, kamaráta som mal vždy, ktorému som sa mohol zdôveriť. Zakiaľ som bol v Szombathelyi, najlepšieho som mal Hlatkých Štefana, ale ešte potrebnjší mi bol ten, ktorý vedľa mňa spával, voľáky Gustáv Polák, katolík z Trenčína, robotník v Grosovej tehelni. Ten bol vždy se mnu aj na bojišti. Keď som bol ranený a hľadal som sanitencov, náhodou som našiel Jurika z Kálnice. Ten ma oslobodil z vistunku, ktorý som mal na sebe navesaný. V Miškovci som mal dobrého kamaráta, jedného Čecha, ľúto mu bolo, keď nemohol ísť so mnou preč. Tu, kde som teraz, leží vedľa mňa jeden Bosnak, náboženstva je mohamedánskeho a bárs je viac zranený ako ja, hneď je hotový čokoľvek mi pomôcť.

Jaknáhle sme prekročili uhorskú hranicu, na prvej rakúskej štácii som poznal inakšieho ducha. Čokoľvek sme si žiadali, hneď nám priniesli z reštaurácie, čo v Uhorsku nebolo dovoleno. Tam sme dostali len trikrát denne jesť, aj to málo. Tu ráno s kávou nemusíme chlieb minúť, ale dostaneme každý žemľu, o desiatej máme po jednej viršle alebo po kúsku salámy a tri deci červeného vína, ktorého máme na celý deň dosť. Na obed je vždy dvojce jedlo a hodný kúsok massa. V pol večeri sú zas viršle alebo slíže, na večeru tiež slíže. A aby nám nebol dlhý čas dostávame každý deň noviny, každý podľa svojej reči a potom hojne všelijakých kníh a kalendárov. Po jednom kalendáriku dostal každý, keď sme tu prišli. Počilejšku sme nevedeli ani koľkého je, ani kedy bude aký sviatok.

Tu v špitáloch sme pomiešani zo všetkých regimentov a zo všetkých národností našej monarchie. Sú tu Nemci, Maďari, Slováci, Poliaci, Rumuni, Česi, Chorváti, Bosnáci, Slovinci Rusíni a konečne aj Prajzi, lebo aj prajzské vojsko bojuje na území

našej monarchie. Na našej cimre sú väčším dielom len Slovinci a Chorváti, ktorým je dobre, že vedia nemecky. Ja som tu samotný Slovák. Toto neni špitál s veľkými sálmi, ale len pánsky dom na špitál upotrebený. Tu sme roztratení po malých izbách po 15 alebo po 20 maródov. Čo sa týka mojich potrebných vecí, jakošto šitie, kefy, onuce, šnuptichle, prádlo – všetko som pomaly minul na bojišti. Zčiasťky som ho poškrkal, zčiasťky potratil. Keď ma začalo v noci ozábať nohy, veru som vytiahol trigové košeľe a zakrútil som si do nich baganče a keď prišiel náhly rozkaz, veru som ich nemal kedy vziať. Ostatné som všetko tam nechal, keď ma poranilo.

Čo ma najviac trápi, to ste vy drahí moji rodičia spolu s moju manželku a zvlášte moja milá Evka. Ach, keby som ju mohel skôr vidieť. Čím som tu dlhšie, tým viac ste mi na mysli. Bárš mi tu neni zle, ale keď si pomyslím na vás a na svoj domov, často si oči zakryjem a obrátim sa ku stene. Vykonám všetko možné, čím by som vám mohol radosť spôsobiť však i to je moja povinnosť. Keby dal Pán, aby sme sa mohli spolu zejst', velice sa mi srdce stíska po vás. Jakokoľvek by sa mi krivda zdála, ale keď pomyslím na tých, ktorí sú tam v Karpatoch, musím ďakovať Pánovi, že som tu na pokoji. Oj, čo tí tam podstúpili za ten čas, čo som tu od 30. marca. Tam bárš sa aj ukáže pekne cez poludnie, okamžite zas spadne hustá hmla a prší a cez noc obyčajne mrzne. Keď sme išli tam aj odtiaľ v Szombathelyi aj v Miškovci boli pekne suché cesty a tam v Karpatoch je blata, že ťažko prázdne vozy môžu behať. Čo som zažil za tie mesiace, to budem celý život pamätať, jak mi dá Pán života. “

V nedeľu 18. apríla 1915 som bol prevezený do mesta Gonobitz (Slovenske Konjice, severné Slovinsko), T. Militär Vereinsrekonvalszenterhaus Lazaret No. 2, des-rot Kreuzes.

„Milovaní moji. Darma som čakal od vás list, preložili nás do mesta Gonobitz, kde sme sa viezli asi tri hodiny. Najprv na exprese – šnelcug, potom na úzkej poľnej železnici. Akurát taká štreka jako v Selci, lenže vozne sú tak zariadené jako na exprese. Bolo nás všetkých asi pätnásť, väčším počtom Poliaci, dvaja Slováci a asi štyria Maďari. Keď sme zišli z mašiny Maďarov oddelili, tí museli ísť inde a peši, nás ale zobrali na voz a dovezli až pred samé dvere. Tu sa predsa aspoň môžem zhovoriť, aj všetky nápisy v tomto dome sú bárš nie slovenské, ale aspoň poľské. Je to tu zariadené tedy len pre slovanov.

Nežalujem sa, že by tu bolo zle. Láskave nás opatrujú a každý deň mi prinesú noviny, nielen české ale i slovenské „Slovenský denník, Slovenský týždenník“, takže ich mám celú kopu. Ale ani ich veľmi nečítam, lebo nenachádzam v nich potešenia. Čo sa týka môjho zdravia, cítim sa slabý, ranu mi už málo poznať. Vnútri v pleci mi ešte vždy vráža, kosť však nemám ranenú, lebo guľa prerazila najprv asi pol metra cez zamrzlú hlinu, takže ma len slabo poranilo. Nohy ma už tiež prestávajú bolet'. Tento dom, kde som teraz, je mestská škola, v ktorej je niekoľko izieb na špitál vynechaných. Toto je len také malé mestečko, asi toľko obsahuje jako Rozvadze, lenže koľko je tu domov. Sú to všetko veľké paláce. Na jednom vršku pri meste trčia múry starodávneho zámku. Tu sa môžeme celkom voľne pohybovať. Ponevač sú tu pekne časy, popoludní málokto zostanú vo vnútri, všetci sa rozídeme po meste,

po chotári alebo na starý zámek. Je to tu veľmi milý kraj, všade plno stromov, ktoré práve rozkvitajú. Tu príroda človeka uzdraví aj bez liekov.

Písali ste mi, prečo som sa nepýtal bližšie. To není tak jako si to myslíte. Keď ideme z jedného špitálu do druhého, to nás ide viac a nejdeme sami, ale ide s nami komandant, obyčajne feldvebel. A keď sa uzdravíme, potom ideme každý k svojmu regimentu. Keď napríklad patíš do 71. regimentu, prídeš do Trenčína alebo kdekoľvek do slovenského kraja. Ja keď patím 90. regimentu – poľskému, tak neprídem blízko vás ale patrne do Szombathelyi.

Napišem vám, prečo som tu len sám z nášho kraja. Keď sme išli do Karpát, však nás bolo v kompánii aspoň polovica Slovákov. Ale keď ktorého poraní, vtedy už nemôže čakať kamaráta, ale ide každý ranený sám preč a je šťastný keď môže ísť sám a nemusí čakať až ho odnesú. Tak sa zejdú ranení zo všetkých okolitých regimentov na najbližšiu štáciu. Tam ich naložia na transport. Potom ich dovezú niekde do barakov, tam ich rozdelia do každého baraku asi po päťdesiat. Keď sa trochu podhoja idú do špitálov a tam sa zas rozídu na všetky strany. Zo špitálov sa potom ako rekonvalescenti rozídu po rezervných špitáloch zasa na rôzne strany. V tejto cimre, kde som včil je nás pätnásť ale každý inakšej reči.

Prišiel nás navštíviť vojenský kňaz. Keď som povedal, že som Slovák, čudoval sa, že kde som sa tu vzal a jako sa cítim. Aj ja som sa divil, keď hovoril čisto po slovensky a hneď sa pýtal, z ktorej dediny som. Spýtal som sa ho, či teda zná kde je Selec. „No pravda“, odpovedá „však ja som tiež z Trenčína“. Dlho sa so mnou vyprával, spytoval sa, či mi píšete a jako si chválite. Konečne som sa opýtal, či by ma nemohli preložiť do Trenčína. Odpovedal, že sa to môže stať, ale len v tom páde, keď napíšem, aby mi tam v špitáli spravili miesto. Až keď príde odpoveď, potom ma pustia. To by ste mi mohli vykonať, že by ste mi spravili miesto v trenčianském špitáli a povolenie mi sem poslali. Druhý spôsob je, že by ste išli na vojenské komando, aby vám dalo svedectvo, či môžem tam slobodne ísť skrz nepriateľa. K poľným robotám, totiž na žatvu, môžete prosbu zadať. Ale to ma len tak pustia jak nebudem na bojišti. A to len zdravých pustia do práce, ale maródov nie, tým len doktor dá urlaub. Zato vám radím, aby ste poslali prosbu v nemeckej reči, že by ma na vašu žiadosť pustili.

*Poprosil som doktora o urlaub, že som velice slabý, aby ma pustil na zotavenie. Zasmál sa, že však aj tu vyzdraviem. Všetci by radi urlaub. Keď sa pýtaš domov, musíš vedieť zrozumiteľne povedať príčinu, pre ktorú by si rád domov. Keď som sem prišiel, tešil som sa, že sa tu skôr zhovorím. A darmo, tu sú len nápisy po stenách slávského jazyka, ale ináč každý hovorí len po nemecky. **Mám však nádej, že sa vojna už skoro skončí, bárs noviny píšu, že až v septembri. Ale poznávam, že všade túžia po mieri.***

Rád bych vedel, či je Januškech krstný doma. Potom Hudcových Ondrej a čo je s Jančom Adamom. Či sa len všetci pohľadáme, keď sme tak roztratení na všetky strany. Ach, jak veľmi ma to trápí, keď sa nemôžem čo len na chvíľku k vám dostať, abych vás mohel vidieť. Mimovoľne mi príde na myseľ, či ešte budem tráviť s vami

ten tichý život, jako som žil pred vojnou. Len sa modlite, aby nás Pán Ježiš potešil, keď nás noviny netešia. Zvláste ty, Anička moja, modli sa. Tak mi skutočne môžeš byť na pomoci. Pomysli si, keby sa nemal kto za mňa modliť, to jest keby som nikomu na svete nebol zapotreby, tak by som nebol zachránený. Čo sa týka mňa samého, jest mi jedno žiť alebo umreť, ale keď sa bude mať kto za mňa modliť, tak ma Boh istotne zachráni.“

„Milovaná moja manželka. Pán života udeliž ti svojho požehnania duchovného i telesného tak, aby si bola požehnaná. Mňa Pán požehná tu a teba zas doma. A keď nás privedie dohromady, budeme mať dvojnásob radosť. Ty si mi najprednejšia zo všetkých vecí prítomných, z ktorých sa môžem potešiť. Ty moje potešenie. Jako bych sa rád s tebu povyprával a myslím, že aj ty, ale ty sa predsa skôr máš s kým rozhovoriť jako ja. Moja milá Anička, ďakujem ti za všetko aj za tie riadky, ktoré si mi poslala. Ani ti to neviem napísať, jako ťa milujem. Viac sa starám o teba a o vás všetkých jako sám o seba. Mňa to veľmi poteší, keď mi niečo napíšeš. Ja nehladím na písmo, ale čo je napísané, lebo ja viem, že vy nemáte tak času písať jako ja. Nech ťa len Pán Boh požehná na duši i na tele a učiní ti dle tvojej žiadosti, aby si mi skutočne išla dvere otvoriť a nemusela ich viac za mnou zavierať. Anička moja drahá len nezabývaj na mňa, modli sa, lebo tebe na tom najviac záleží. Nech sa ti neťažá, lebo ku príkladu jako som to už skúsil na bojišti, je každá minúta drahá, ktorú doma človek ľahko zabudne jako by jej ani nebolo. A za každú minútu som povinný Pánu Bohu ďakovať, ktorú tam nemusím stráviť. S políbením tvoj verný manžel.“

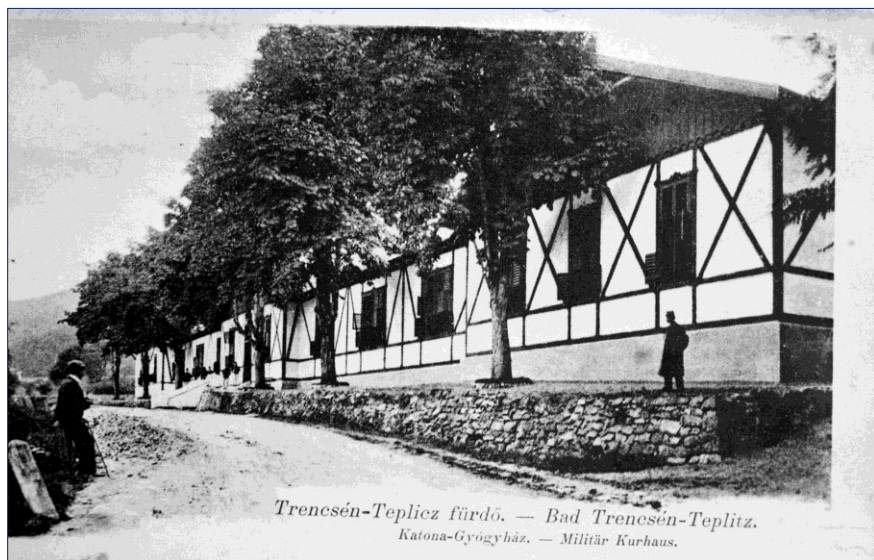
List z domu: otec Štefan Filina písal synovi Jánovi dňa 7. mája 1915

„Janičko náš milý. Tvoju žiadosť ti konám ja, otec tvoj. Až večer nám tie listy doniesel poštár a na druhý deň som išiel notárovi. Ale on mi nedal nič. Hneď som bežal do vojanskej kancelárie. Až ve dvoch kanceláriach som bol, kde sa patrilo, ale mi celkom nič nechceli dať. Že abych išiel do vojanského špitála. Aj som bol kde patrilo. Tam mi predsa dali karetku, ale domov celkom nechceli, len do Trenčína, do špitála. Ja som tú karetku scel dať do koperdy a v Trenčíne na pošte poslať ekspres. Ale mi ju nechceli tí páni dať, že ju oni sami dajú na poštu. Tento list som len na kolene napísal a v Trenčíne dal na poštu. Janko náš, len popros tých pánov, keby ta len domov sceli pustit aspon na mesiac. Pane Bože daj aj tebe žiadosť tú ščasne obdržať, aby sme sa mohli čím skôr uvidieť. A tak v ruce Pána Boha ta poručím, sinek moj milý, nech ta Boh milý ščasne dovede k nám. Amen.“

(Ján Filina dostal 10. mája 1915 povolenie na presun zo špitála v Gonobitz do rezervného špitála v Trenčíne.) *„Mojí drahí rodičovia. To, čo som si od Vás žiadal, aby ste mi vykonali sa podarilo, takže vaša práca nebola darebná. V pondelok 10. mája prišla karta z trenčianskeho špitálu do kancelárie v Gonobitz, kde mi hneď vydali moje písma a o piatej popoludní už som sa musel aj brať preč. Večer 11. mája som už bol tu v Trenčíne v rezervnom špitáli, ktorý sa nachádza v jednom pavilóne pri horném štacione za zámkom. Na ceste sa mi dost dobre*

vodilo, bárs som ešte len prvý raz sám cestoval, bez komandanta, a to ešte taký kus cesty. Až päť razy som musel presadať. Prešiel som tieto hlavnejšie štácie: z Gonobitz do Pöltschach (Poljčane) som sa doviezol na úzkej železnici a tu som presedal. V Pragerhofe (Pragersko) o 8. hodine večer som presedal a odtiaľto som šiel už len rýchlym transportom. Ďalej: Pettau (Ptuj), Friedau (Ormož), Polstrau - hranica (Središče ob Dravi), Czákornya (Čakovec), Murakeresztúr, Nagykanizsa - o polnoci som presedal, Szombathely - presedal som 11. mája ráno, Csorna, Hegyeshalom, Orosvár (Rusovce), Pozsony-Prešporok (Bratislava) - o 12. hodine som presedal, Bazin (Pezinok), Báhony (Báhoň), Nagyszombat (Trnava), Lipótvár (Leopoldov), Pöstyény (Piešťany), Vágújhely (Nové Mesto nad Váhom), Trenčín - 11. mája večer. Ja som všade pod vojenským dozorom Červeného kríža. Na každej prestupnej štácii som musel dať svoje písma potvrdiť. V Pragerhofe som dostal večeru aj víno, na druhý deň na poludnie som zas dostal obed v Prešporku aj hodný kus syra s chlebom a dva kúsky nábožného čítania. A už som sedel vo vagóne, keď mi mníška podala oknom jeden pomaranč. Tak sa mi veselo cestovalo. Jak náhle som zišiel z mašiny v Trenčíne, hneď ma zebrale saniterci a dovedli do špitálu. Príďte ma navštíviť a prineste mi niečo. Pýtajte sa na Pavilón 3 Reservespítál, tam som v cimre 32.“

V Trenčíne som zostal do 20. mája. Potom som prešiel do Trenčianskych Teplic, do filiálneho rezervného špitálu - Szanatorium 16. Szoba. Tam som dostal štyrikrát lenunk v sume 2 koruny 46 halierov. Zostal som tam do 28. júna 1915.

Záložná nemocnica v Trenčianskych Tepliciach. F46

„*Moji milí domáci. Ďakujem Bohu za tú milosť, že som ešte tu, bez každého ublíženia telesného i duševného, to jest, že som ešte na mieste skoro toľko, jak kebych aj doma bol. Všeobecne sa hovorí o vojne, že jako naraz začala, tak sa aj odrazu skončí. Na to mám aj ja nádej, že Pán Boh sa ešte nad nami zmiluje. Keby tak naraz prišlo, že je pokoj, to by bolo radosti. Každý deň lepšie správy počúvame, takže vždy lepšiu nádej prechováame, že sa konečne karta obráti k lepšiemu. Vidíme, že všetky národy budú už prinútené niečo vymyslieť, len si to nevedia jako zaviesť. Pýtal bych si urlaub, ale počul som, že komu dajú urlaub, jestli je zdravý, že ho hned' vypíšu a pošlú na káder, keď príde z domu. Som zdravý, pleco ma nič nebolí, vždy čakám, že ma niekto vyženie. Aj zo špitála Červeného križa ich včera moc vyhnali, že sú švindleri. Dal som sa vizitovať a doktor mi povedal, že už nebudem chodiť do sonderu (elektriky) ale len do kúpeľa a do blata. Bolo mi veľmi smutno, keď ste ma odešli. Musí to srdce bolieť, keď je človek navyklý k domácejmu kruhu. Tak do ochrany Božej seba i vás porúčam a srdečne si vás pozdravujem.*“

Na cestu ku kádru som dostal dve koruny. Z Trenčianskych Teplíc som odišiel popoludní 28. júna. Do Prešporka som prišiel o polnoci. Ponevač veľmi pršalo, tak som šiel z Prešporka až o pol druhej popoludní. Dorazil som do Rekonvaleszenter Abteilung I., des. Ersatz Boan No.90 v Szombathely 29. júna o 9. hodine večer. Odtiaľ som šiel 3. júla domov na urlab na 21 dní. Dostal som 39 korún 58 halierov. Z urlabu som sa vrátil do Szombathely 25. júla. V Rekonvaleszenter som zostal do 6. augusta, kedy som bol zaradený do 16. bataliónu K. u. K. Ersatz Boan No. 90, 3. Ersatzkompania.

V auguste 1915 sa nám narodila dcéra Anička. Podarilo sa mi odísť na druhý urlaub, aby som ju videl, skôr než odídem na front. 23. augusta som cestoval domov, teraz na 14 dní. Dostal som 30 korún 40 halierov. Do Szombathely som sa vrátil 5. septembra. Bol som zaradený do marškompanie III./16. Maršbatalión 1. zug. Zo Szombathely sme sa 15. novembra 1915 pohli do Srbska. Cez Nagy Almas, Kaposvár, Dombóvár, Szászvár-Máza, Alsónyék (mestá v juho-západnom Maďarsku), ponad rieku Dunaj, ďalej cez Baja, Bácsbokod–Barszharszek, Bácsalmás, Ujvédek (južné Maďarsko) sme 17-teho ráno prišli do Zemuna pri Belehrade. Tu sme zostali dva dni. Zo Zemuna do Srbska peší marš idúc cez Dunaj po drevenom moste asi trištvrte hodiny. V Belehrade sme zostali tiež dva dni. Z Belehradu sme cez Arandjelovac a Baňu prišli do Topole (stredné Srbsko, južne od Belehradu). Tu sme zostali až do 26. decembra.

„*Predrahi moji domáci. Ve jménu Pána všetko dobré vám vinšujem. Ja som však chvála Pánu Bohu zdravý, ktorého i vám vinšujem. Tu je od 1. decembra celkom teplo, takže ani mantla nepotrebujem. Už asi dva týždne som na jednom mieste a ešte nevedno kde pôjdeme. Tu žijem v pokoji, vojny žiadnej tu niet. Miesto, kde bývame, menuje sa tak, jako ten strom čo ten Kučera Mišo z neho raz spadnul. Podajte aj Jánošovom odo mňa pozdravenie. Podobne pozdravujem všetku rodinu stankovských ujčekov aj mojich susedov Zemanovičech.*“

Z Topole sme sa vrátili nazad do Zemuna 29. decembra.

„Vo mene Pánovom šťastný a veselý nový rok vám višujem. Nový rok svätím už bližšie vás ako som svätiteľ Vianoce. Jest mi to milá vec, že aspoň nový rok 1916 môžem svätiteľ v hraniciach našej domoviny. Višujem i vám, že by šťastnejší a veselší bol tento rok nový, než jaký bol ten starý.“

Rok 1916

6. januára o tretej hodine popoludní sme išli transportom zo Zemuna do Slavónie cez Novú a Starú Pazovu a Slavonski Brod (pohraničné mesto na rieke Sáva, Chorvátsko). V obci Podvinje sme zostali kvartírovať do 22. januára (teraz súčasť Slavonského Brodu). Zo Slavónie nás napravili do Dalmácie. Prešli sme Bosanski Brod, Lužani, Derventu, Lupljanicu, Doboj, Rječicu, Zenicu (mestá v Bosne a Hercegovine), Ali pašin most, ktorý je len asi štyri kilometre od Sarajeva. Kraj je tu veľmi skalnatý, údolím vždy okolo štreky tečie rieka. Ďalšie stanice boli Hadžiči a Raštelica. Stále jacháme hlbokým údolím, z oboch strán štreky tiahnu sa tesno nesmierne vysoké kamenné steny. Tu sme prešli sedemkrát tunelom pod kamenné kopce. V takomto mieste leží mesto Konjic, kde sme mali menáž (juho-západne od Sarajeva). Čím ďalej, tým väčší jest skalnatý dalmatský kraj. Tu vidno už Adriatické more. Cez mesto Glavska (južná Bosna a Hercegovina) železnicou v skalách vysoko nad morom sme prešli trikrát tunelom do mesta Cavtat – Ragusavecchia (pobrežné mesto pod Dubrovnikom). O 10. hodine večer 25. januára sme došli do Zeleniky, prístavného mesta pri morskom zálive. Tu sme sadli na parolod' 26-teho ráno. Plávame medzi vysoké skaly po zálive Golfo de Cattaro (Kotorský záliv) do prístavného mestu Kattaro (mesto Kotor v Čiernej Hore). Tu som videl v januári kvitnúť stromy i pomaranče na stromoch. Zostali sme tu do 5. februára.

„... Je tu mnoho pekných domov (vít) okolo celého zálivu. V jednom takomto dome, asi jeden kilometer od mesta, sme aj my bývali. Tu som zažil najlepšie dni, čo slúžim pri vojsku. Ponevač cez Hromnice tu bolo teplo, dobre sa nám odpočívalo pod zelenými pomarančovými stromami. Cez nedeľu podperili sme sa rozmajrinom, ktorého je tu dosť a išli sme do mesta. O vojne tu nič neslýchať, neznám ani jak ďaleko jest.“

Tu sme boli preložený do Landšturm Infanterie Batalión Nr. IV./39, 1. kompánia, 2. cug. Tento batalión, vlastne „Baon“ je zložený hlavne z rakúskych Nemcov starších ročníkov, ktorí slúžili u 22. landšturm bataliónu. Z toho zrobili 39. landšturm batalión, pretože tento káder veľa bojoval v Rusku. Neskôr boli do neho zaradení Moravia z 8. brnenského regimentu. Ďalej sme do neho prišli my, Poliáci a Slováci z 90. regimentu a zasa Slováci a Maďari z 59. regimentu. A my sme do týchto regimentov 90. a 59. taktiež narukovali predtým z rozmanitých vlastných regimentov, z 71., 72., 25., 19. atď., honvédi, infanteristi z kavalérie. A z toho všetkého sa urobil Landšturm Baon IV/39.

Z Kotora sme išli 6. februára peším maršom do Montenegro, ďalej potom cez Nebas, Cetinje, Rjeku (juho-východne od Kotora). V obci Ceklin sme kvartirovali od 11. februára do 16. marca. Tu sme dostali štyrikrát lenunk 14 korún 40 halierov.

Cetinje – budova veliteľstva. F47

„Predrahí moji rodičovia, aj milovaná manželka i s dietkami. Dnes som dostal od vás 20 korún. Ja by sa mal chvála Pánu Bohu dobre, len že by ste mi poslali tých fašiangov, lebo za peniaze tu nedostanem i tak nič kúpiť a nadovšetko, že som dostal dvacetikorunu v celkosti, s kerú si pomôžem až kebych sa navrátil niekde do nášho kraja. Druhý krát mi pošlite radšie drobné papierové dvojkoruny. Keby ste mi balik posielali, pošlite mi prosím aj Nový Zákon, tiež nejakú pevnú, s plátenými pergamenty knižičku, čo bych si v nej feldpostkarty udržoval. Veľmi by mi bolo platné, keby ste mi poslali celú škatuľku Franckovej kávy, čo vy cigóriou voláte. Nadovšetko cukru a niečo spôsobné kuvareniu. Najlepšie sú k tomu sušené strúhance, múka krupica a ryža. Najplatnejšie je drobné pečivo v sušenom stave v podobe cvibachu a rozmanité konzervy. Aj mydla mi pošlite, lebo ho pilne potrebujem a tiež papier, lebo takých vecí tu nekúpiš. Ničoho tu tak moc neni a tak lacno jako tabaku. Balíky vždy zašite do slabého plátna, lebo papier sa na ceste roztláči a obsah sa z neho vysype. Obsah sa musí najprv odvážiť asi do 31 deka a potom tuho pakovať, aby to všetko nebolo ťažšie jako 35 deka. A píšte mi viac, čo je tam nové. Vaše karty dostanem vždy na šiesty alebo siedmy deň.

Bývam už vyše mesiaca na jednom mieste, ale zato i tu máme vždy službu. Stojíme na vartách a časom ideme do lesa robiť siahly na pálenie do kuchýň.

Obyčajne na šesť dní a tam i nocujeme. Keď treba i cesty napravujeme. Od nás odchodia daktori na urlaub do jarnej práce. Nádejam sa, že i ja pridem vám pomôcť siať. Dokiaľ vám píšem, že nie som na fronte, vždy jest možnosť dostať dovolenie domov. Veľmi rád bych sa s vami potešil, už tak dlho cudzím krajom sa ponevieram. Srdečne si pozdravujem moju Evku i s malú Aničku. Veľmi bych rád vás videl. Len dobre poslúchajte a buďte poriadne. Veľmi mi je to vzácné, keď mi už aj malá Evka niečo napíše, však ja tiež na ňu nezabúdám.“

Z Ceklinu sme išli do Skutari (Skadar, severné Albánsko, na brehu Skadarského jazera) 16. marca. V Podgorici (Čierna Hora) sme nocovali vo veľkých kasárňach. Odtiaľ sme prešli do Tuzi v Albánii. Tam nás napravili do obce Kastna a zas do Skutari okolo jazera Scutarského (Skadarského).

„... dopoludní vždy dačo robíme a niekedy i popoludní do štyroch hodín. Potom viac roboty neni, tak musíme túlaním po meste svoj čas zabíjať. Lebo nemám horšieho jako na jednom mieste byť hladný a bez roboty. Časom chodievame ako patrola po meste, zastávajúc tak službu žandársku. A keď nemáme služby zasa musíme niečo robiť. V magazíne skladať alebo i hnoj nakydávať na vozy od vojenských maštalí, kopať v záhrade i zemiaky sadiť na pozemku od Albáncov zanechanom. V jednu nedeľu nás bol navštíviť tu v Skutari náš vojenský minister Excelencia gróf Alexander von Krobotin. Vtedy sme boli s ním všetci v katolíckom kostole. Tu jest už svet z väčšej častky turecký, kde každý deň namiesto zvonov počuť tureckého kňaza spievať z vrchu veže – minaretu a kde ženy so zakrytými obličajmi chodia po ulici. Čo som predtým len podľa písíem znal, teraz to všetko osobne skusujem a na vlastné oči spatrujem.“

Zo Scutari sme išli 15. apríla naspäť peším maršom direkciou do Zeleniky (na brehu Kotorského zálivu v Čiernej Hore). Najprv trochu na juh od Scutari pomaly sa točiacim údolím na západ a potom rovno k severu. Prvý deň ešte dost dobrým poľom, ktoré je už pluhom orané. Od 16-teho zasa len skalnatým krajom, kde len zriedka kúsok kopaniny vidno. Maširovali sme len poľnými cestami, až 16-teho popoludní sme prišli na hradskú cestu a hneď sme mali zblízka i z výšky až do večera pekný výhľad na celé Adriatické more. Večer 16-teho sme prišli až k šífom pri meste.

„... Najmilší moji domáci. Hospodín dosiaľ tak pomáhal, že z Jeho milosti som už skúsil sveta toľko jako máloko aj z našich vojakov. Spomocou Božou sa zas spátky navraciam bližšie ku nášmu kraju. Chcem vám poslať aspoň zopár obrázkov z niektorých miest na pamiatku, kade som sám osobne prešiel a kde som slúžil vojenčinu vo vojnovom čase roku 1916. Tento obrázek predstavuje morský záliv pri meste Kotor (foto F48). Na pravo vidieť hradskú hore vrchom v podobe cikaje, než vyjde človek na vrch musí asi dvadsať takýchto zvrátov urobiť. Po tejto ceste sme maširovali do Čiernej Hory. Premávku tu konajú len samé automobily, ktoré tadeto nepretržite idú. Lebo v týchto krajoch od Zeleniky nielo žiadnej železnice.“

Celý nasledujúci deň sme zostali v Antivare (pobrežné mesto Bar v Čiernej Hore). Z Antivaru sme maširovali okolo samého Adriatického mora vždy viac menej

Mesto Kotor. F48

v asi 50 metrovej výške nad morom. Tu som mal príležitosť vidieť ako saorské vlny s hukotom odrážajú od kamenných brehov. Z vysokých skalnatých vrchov tu vyviera hojnosť dobrej vody a po takýchto vlhkých miestach tu rastie veľa olivových stromov i fíkov. Cez Sutomore (severne od mesta Bar) sme prišli do Kaštel Lasta, kde sme nocovali pri mori v trojposchodovom dome. Keďže bol do rána veľký víchor, vlnyorské tak silno bili, až sme pocítili dosť silné zemetrasenie. Z tej príčiny po väčších budovách vidno železné štangle zamurované.

„... mašírujeme okolo samého mora priamo tak, ako sa ide pod Sobotišťe okolo Váhu. My sme tak šli okolo Adriatického mora dva dni. Tak sme šli 19. apríla aj okolo toho mesta, ktoré som Vám poslal na obrázku (San Stefano). Mesto leží uprostred mora, vystavané len na jednej skale. S brehom je spojené len jednou úzkou cestou.“

Ďalšiu noc sme nocovali v pobrežnej pevnosti Budva. 20. apríla sme vmaširovali do prístavu Teodo (mesto Tivat na brehu Kotorského zálivu). V Theodo sme zostali cez Veľký piatok. 22-ho ráno o 7.hod. sme sadli na šíf „Neretva Dalmatia“ preplávajúc do Zeleniky. Tu sme vysadli a maširovali ďalej peši asi dve hodiny cez pevnosť Kastelnuovo na štáciu Igalo (časť mesta Herceg Novi pri ústí Kotorského zálivu) a tu sme zostali pod celtami cez Veľkonočnú nedeľu a pondelok. Z Igalo sme vyjehali transportom 25. apríla ráno. Zasa sme sa viezli tým krkolomným vrchom, kde vlak z hĺbky prímorskej doliny vychádza asi 300 metrov vysoko na skalnatý vrch a síce najprv ide jednou stranou pomaly hore a tunelom prejde na druhú stranu vrchu a zasa čochvíľa na predošlú stranu prejde tunelom, ale

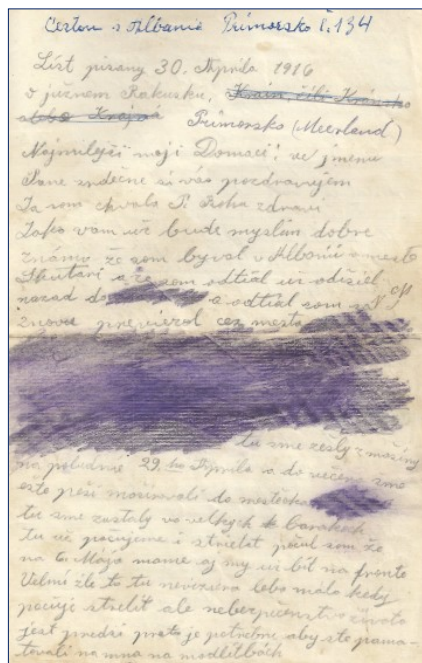
už asi o 100 metrov vyššie od štreky, po ktorej sme predtým jachali. Konečne, kým vyjde na vrch štyrikrát prejde tunelom popod skaly. Z tohto vrchu je naposledy dobre vidieť na more. Ďalej sme šli cez tieto štácie: Glavska, Uskoplje, Poljice, Ravno, Turkoviči, Čapljina až do Mostaru (juho-západná Bosna a Hercegovina). Odtiaľto jachajúc v noci krkolomnými skalami ponad závrtné doliny, hore brehom nás tislí až tri ťažké rušne. Náš zadný vagón sa práve dostal medzi dva ťažké rušne. Keďže nám prišlo jachať po polnoci asi päťkrát tunelom a to ešte hore brehom, tak sme sa skoro podusili od dymu a horúčosti. Náš vagón celý zasypalo ohňom, ktorý sa sypal z komínov tých dvoch rušňov. Cez Konjic, Ali Pašin most - štácia pri Sarajeve, Semizovac, Zenicu, Doboj sme prišli 27. apríla do Bosna Brodu (severná Bosna a Hercegovina). Prešli sme cez rieku Sávu do Slavónskeho Brodu, odtiaľto sme sa viezli cez Slavóniu a Chorvátsko.

„Najmilejší moji rodičovci a moja milovaná manželka i s dieťkami. Ja som teraz chvála Pánovi zdravý a mám sa dobre. Dostal som od vás dvadsať korún na ceste z Albánie. Včil sa mi najlepšie zišli, tu dostanem bársčo kúpiť a desaťkrát lacnejšie ako v Albánii. Aspoň som si mal za čo kúpiť chleba a tak som sa dobre obživil. Na ceste z Dalmácie nás celom dobre menážovali, o polovicu lepšie ako keď sme sa viezli sem s 90-tým regimentom. My sme totiž nemali menáž od našej kuchyne ale z nádražných kuchýň. Kde sme prišli na veľkú štáciu, menáž bol už prichystaný teplý. Ráno bola dobrá káva i po kúsku švajčiarskeho syra, na poludnie dobre hustý guláš a večer sme dostali kávu a po dve uvarené vajcia.

Teraz ideme kdesi na západ, na italský front. Nevieme vlastne žiaden, ani naši oficiéri nevedia, kde sa zastavíme, či v Trieste, alebo či pôjdeme až do Tirolska alebo Korutánska. Myslím však, že i tam niekde čas strávime pri nejakej práci ako v Čiernej Hore alebo Albánii, lebo my nie sme žiaden regiment, my sme len landšturm – batalión. Nečudujte sa, že tak škaredo píšem, lebo na mašine je veľmi zle písať. Zo Slavónskeho Brodu som vám poslal 16 farebných kariet, opatrujte si tieto obrázky na pamiatku, lebo mňa to tiež stálo peniaze.“

Z Agramu (Záhreb) sme sa viezli cez Karlstadt (Karlevac), Ozalj (Chorvátsko, juho-západne od Záhrebu), Bubnjarci, Mötling (mesto na hranici so Slovinskom), Gradac in Krajn, Rozental – Pribliče, Rudolfšvent (Rudolfovo) do Laibachu (Ljubljana). Ďalej cez Franzdorf (Borovnica), Loitsch (Logatec), St. Peter in Krajn (Sv. Peter na Krajnsku), Oberlesetsche (Gornje Ležeče), Sesanu (Sežana, juho-západné Slovinsko, pri meste Terst) do poslednej štácie St. Daniel. Odtiaľ maširujúc ešte do večera, prišli sme 29. apríla do mestečka Komen – Kraj Primorsko (severne od Terstu).

„Najmilejší moji domáci. Jako vám už bude myslím známo, že som býval v Albánii v meste Skutari a že som odtiaľ už odišiel nazad do (xxx – cenzurovaný text) a odtiaľ som sa znovu previezol cez mestá (xxx – cenzurovaný text). Tu sme zešli z mašiny na poludnie 29-teho apríla a do večera sme ešte peši maširovali do mestečka (xxx – cenzurovaný text) a tu sme zostali vo veľkých barakoch. Tu už počujeme i strieľať. Počul som, že 6. mája máme aj my už byť na fronte. Teraz sa

Cenzurovaný list. F49

ťažké šrapnele 28 cm kalibru. Ďalej sme zostali v Komene až do 31. mája. Dňa 1. júna, na Božie vstúpenie, nad ránom sme vmaširovali do štelungu neďaleko mesta Doberdo (východné Taliansko, južne od Gorície). Tu sme zostali v ustavičnom ohni, kde sa najviac mínami a kanónmi bojovalo. Najsilnejší útok bol s mínami na Svätodušnú sobotu 10. júna. Veľké talianske míny tzv. vzdušné torpéda padali v blízkosti okolo mňa. Na druhý deň, keď sme asi desiaty čakali vystrojení na *fasung* (pridel potravín), padla vedľa nás mína a troch z nás zranila. Dňa 20. júna sme išli na odpočinok navrátiac sa do obce Suta Lipa, tu sme prenocovali. Na druhý deň maširujeme ďalej cez mesto Reifenberg (Branik), kde stojí starodávny zámok, až do obce Osek v okrese Gorickem a v kraji Primorskom. Tu sme lagrovali až do 7. júla u Teuma.

„... Ja som z milosti Božej zdravý a žijem pri pokoji, vlastne na odpočinku. Musíme tu pomáhať robiť tunajším hospodárom poľné práce. Časy sú tu pekné, len sa mi zdá, že je tu omnoho viac teplo ako u vás, pretože je to kraj pri mori, dosť nízko položený. Niet divu, že pri každej príležitosti a pri každej práci jakú tu vidím robiť v hospodárstvach sa na vás rozpomínam. Boli časy, ale sa minuli, lebo sme si ich nevedeli vážiť. Kedy sa nám tie časy vrátia, či sa poveziem ešte kedy na Prešporok a Nové Mesto.“

nachádzam v Krajnsku, blízko talianskeho frontu u mesta Svätý Daniel (xxx – cenzurovaný text) vo veľkej obci (xxx – cenzurovaný text). Dá Pán Boh, že s pomocou Jeho i tu nejak ešte prežijem. I tak sme povinní Bohu ďakovať, že som za tak dlhý čas na podobnom mieste nemusel byť. Ja som ináč zdravý, len na tom chrbáte ma to vždy časom boli, lebo tá gulka není na jednom mieste. Už ju mám hodne vyššie, myslím, že niekedy vyjde aj ven. Dajte mi hneď odpoveď, či ste tento list dostali, lebo ho posielam len tak na príležitosť na civilnú poštu, však i tak nič zlého nepišem.“

Od 13. do 16. mája sme boli na talianskom fronte ako rezerva pri okolí mesta Konstanjevica (Konstanjevica na Krasu, Gorický región, západné Slovinsko). Tu sme už boli ohrozovaní od nebezpečných granátov aj od bômb hádzaných z aeroplánov, ktorých 15. mája asi desať nad nami krúžilo. Hneď jak sme odtiaľ odišli, nepriateľ hádzal na to miesto

Potom sme maširovali do Görzu (Gorizia, Gorica, mesto na hraniciach medzi Slovinskom a Talianskom). Cesta, ktorou sme išli do tohto mesta, menuje sa už po latinsky „Via Valdirose“. Vstúpili sme tu do štelungu pri meste Görz dňa 7. júla večer o 11. hodine. 24-ho ťažké granáty rozbili štáciu, kde som práve stál, no vyviazol som celý. V štelungu sme zostali do 27. júla, navrátiac sa na odpočinok do mesta Črniče (východne od Gorice). Tam sme boli do 6. augusta. Bojujeme ešte so starými kvérmi typu Mannlicher repetir – model 88, ale väčšinou už máme novšie modely No.95. Nový kvér sa skladá z ôsmich hlavných čiastok: Lauf, Auzac, Fršlus, Kasten mit cu bringel, Šaft mit obršaft, Kver garnitury, Bajonet mit šaide, Kver puc rekvizita. V Črniče sme boli pridelení do 121. brigády. Jej komandantom bol oberst Kox.

Mannlicher – model 95. F50

„... Toto vám píše jeden môj kamarát menom František Domka po poľsky takto: „Kochani přátelé, píše do vás tie kartke i proše vás, že by ste mi poslali páčke cigaretuf, ja to zaplace vašiemu synovi Johanovi všiecko i te oplate, čo splatite na pošte. Teraz vás srdečne pozdraviam, Domka František, kolega Jana Filiny, Servus.“ Prosí vás teda, aby ste mu poslali jednu škatuľku cigariet, ktoré sa menujú „športky“. Aj inakšie môžu byť, len „maďarky“ nie. Tu sú cigarety veľmi vzácne, pretože ich tu nedostanete nikde kúpiť.“

6. augusta sme mali alarm a o 7. hodine ráno sme vošli do frontu za Görzom.⁶² Siedmeho ráno sme išli do angrifu (útoku), v ktorom sme forsírovali, a tu som bol ľahko zranený na krku od handgranátu (Ferükung), takže som bol z toho šturmu odstránený. Ešte v ten deň sme sa vrátili do Dornbergu (Dornberk, západne od Črniče). Do 11. augusta sme sa ponevierali v rezerve na vrchu zvanom Vogelská. Dňa 12. augusta sme sa ferrikovali (bojovali) v hore nad cestou Via Valdirose na východ. Tu sme boli asi desať hodín v tom najhoršom ohni. V ťažkom angrife – šturme skoro všetci padli okolo mňa a len vďaka ochrane Božej, ktorú na veky obdivovať musím, som vtedy prežil. Večer sme sa vrátili na oddych, rastujeme (odpočívame) každý deň na inom mieste, až sme prišli do obce Vitovlje nad Osekom

62 Začiatok ďalšej talianskej ofenzívy, tzv. šiestej bitky na rieke Soča. Útok prebiehal najmä v oblasti mesta Goricia a Talianom sa podarilo po niekoľkých dňoch ťažkých bojov obsadiť mesto a strategické výškové body Monte San Michele a Doberdo južne od Goricie. Vojaci cisárskej armády sa stiahli do záložných obranných pozícií, taliansky prielom frontu sa opäť nepodaril.

a tam sme zostali dva dni. Tu bol do nás pridelený 6-ty batalión. 18-teho sme lágrovali v obci Ravne na jednom vrchu nad Črniče. Potom v noci mašírujeme cez Črniču, až sme prišli do obce Malovše.

Na talianskom fronte. Ján Filina (vľavo, označený šípkou). F51

Marš alebo tiež pochod sa robí na viacerý spôsob: Rajze marš – jest voľný postup proti nepriateľovi, keď je ešte veľmi ďaleko. Gefeks marš – je už postupovanie v švarmlinii, keď je nepriateľ blízko. Ge vald marš – postupuje sa ako najchytrejšie možno, a síce keď je rozkaz dostaviť sa na určené miesto v určený čas. Zicherte marš čiže zicherung – zabezpečujúci marš. Hlavná truppa si vysielá napred forhut (predvoj) a špíze zboku – rekstezajtehut (pravý voj), linkstezajtehut (ľavý voj) a zozadu nachhut (zadný voj). Tieto služby pozostávajú z jednej štvrtiny hlavnej truppy. Jeden švarm má počas pokoja najmenej 8 mužov a počas vojny najviac 20 mužov. Štyri kompánie nachytro zohnané z rôznych regimentov sa spolu nenazývajú bataliónom ale „truppou“. Štyri batalióny tým samým spôsobom zohnané sa nazývajú „gruppou“. Keď väčší oddiel vojska rastuje na nebezpečnom mieste, vtedy postaví na určených miestach obyčajne štyri feldvachy (poľná hliadka). Každá musí mať svoje numero a jedna od druhej čas po čase vysielajú tzv. formindungy z meldunky. Všetky tieto feldvachy majú vzadu jedno centrum „Hauptpost“ menované, ktoré prijíma meldunky (správy) od feldvach a odosiela ich ďalej do hlavnej truppy. Feldvachy pozostávajú z jednej štvrtiny hlavnej truppy a skladá sa najviac z jedného cugu (čaty) a najmenej z jedného švarmu.

20. augusta sme sa vrátili do Oseku (východne od Gorice) a zostali sme tu štyri dni. „Milovaná moja mamička. Ve jménu pána srdečné pozdravenie vám posielam a dobré dni vám vinšujem jakošto váš jediný syn, ktorý už veľmi mnoho skúsil

z prítomných udalostí. Včera som dostal od vás zavretý list, v ktorom mi láskavú zásielku oznamujete. Peniaze teraz nepotrebujem. Priali by ste si, abych vám prišiel pomôcť do práce, teraz veru není k tomu žiadna príležitosť. Mne je to samému ťažko, keď viem, že máte mnoho práce. Veľmi bych si prial, kebych vás mohol vidieť aspoň len na papieri. Ja som sláva môjmu Pánovi zdravý a mám sa dobre, len keby som bol bližšie vás, často bych vás potreboval. Do ochrany Božej si vás i naďalej porúčam. Váš jediný syn Ján.“

U Sabotino

Poznámka: (Taliansky front, ktorý sa tiahol od severu od Julských Álp až takmer k samotnému moru, bol rozložený v ťažko priechodnom teréne. Rakúsko-uhorskú obranu v oblasti mesta Gorica tvorila línia zákopov od vrchu Sabotino⁶³ až po Podgoru, čo bolo už predmestie Gorice. Za prvou líniou sa vo vzdialenosti niekoľko sto metrov kľukovalo ďalšie zákopové pásmo so zátarasmi z ostnatého drôtu a s guľometnými hniezdami. Obrancom pomáhala svojimi strmými svahmi i rieka Soča tečúca údolím od severu.)

Do štelungu pod Görzom sme sa vrátili 25. augusta 1916 nad ránom. Prežili sme tu pätnásť dní dosť pokojne a 9. septembra sme sa zas vrátili do Oseku. Tam sme zostali len šesť dní.

„... Ach milý Bože, však už bolo koľko razy prvého, čo som není doma. A je to už okrúhlym počtom 20-ty mesiac, čo nosím vojenský mundúr na sebe. Veru, pekný kus času, ktorý som s pomocou Božou šťastne prežil. Tie dni, čo mám za sebou, o tých viem jaké boli. Rád bych vedel ale o tých, čo mám ešte pred sebou, jaké budú. No s trpezlivosťou musím len pomaly po jednom pozorovať, až všetky prejdú. Z milosti Božej žijem ďalej prikladajúc jeden deň k druhému, lebo neviem, čo mi zajtrajší deň prinesie.“

Dňa 16. septembra sme zasa vstúpili do štelungu pod Görzom,⁶⁴ boli sme tu sedem dní. 23. septembra sme rastovali v rezervných štelungoch v doline u cesty Via Valdirose. Večer na druhý deň sme boli na práci v lese u Rosenthalu (Rožna Dolina) pri meste Görz a 26-ho sme sa vrátili na odpočinok do Oseku a zostali sme tam pätnásť dní. Dňa 11. októbra sme boli v brigáde-rezerve v obci Loke, potom prejdúc na druhú stranu 12-teho sme boli v rezerve na štácii Volčja Draga, tu sme štyri dni v obci Bukovica. Večer 15. októbra sme vrušali do štelungu.⁶⁵ Boli sme tam šesť dní a zasa sme sa vrátili do rezervy na štáciu Volčja Draga na dva dni.

63 Vrch v blízkosti mesta Gorica (609 m nad morom), ktorý bol využívaný ako strategický vojenský bod.

64 Siedma bitka na rieke Soča. Talianska armáda sa snažila využiť situáciu, keď rakúsko-uhorské velenie bolo nútené presunúť niektoré pluky na novovytvorený rumunský front a oslabilo tak silu svojej armády v Taliansku.

65 Osmá bitka na Soči.

„Milí a drahí moji domáci. Radujem sa z toho, že som sa z milosti Božej dožil až do tohto času, o ktorom som si, keď som sa dostal sem nemyslel, že do včilku tu

Gorica (Görz) – Piazza Grande. F52

budem. Jako vidím, dožijem sa už tretej zimy, čo som vzdialený od vás. A bárs som už tak mnoho musel skúsiť, zvlášte v tieto posledné dni, predsa vás ešte vždy môžem tešiť týmito karetkami, ktoré vám vždy z láskou posielam. Nedávno mi písali p. Chorvát, že ak si prajem, budú mi posielat' „Betánie“. No prv jako ich moja karta došla, dostal som k radosti dve čísla „Betánie“. Oni vedeli, že človek potrebuje slovo posilnenia každý deň a tento časopis je k tomu najlepší. Vedeli, že dobré čítanie viac potrebujem jako kus chleba v čas hladu. Práve na takom mieste kde je samý nepokoj, sa žiada človeku posilnenia a dobrého slova. Už tak dlhý čas, čo mi chýbajú také veci. Počnúc od 1. júna až do tohto dňa som skúsil, čo je písané v žalme 140.8 – „Pane, Pane, Ty si moja sila a záštita, keď bojujem, kryješ mi hlavu.“ Stále cítim Jeho podopierajúcu ruku a preto Jemu verím úplne, že ma i d'alej dobre povedie.“

Tu je práve teraz veľmi chladno. 15. októbra tu ešte hrmelo a blýskalo sa a o pár dní už boli hory pokryté snehom. Večer 23. októbra sme odišli odtiaľto druhýkrát do štelungu, naľavo k samému Görzu. Od 24. októbra do 3. novembra som bol na práci s pioniermi pri stavaní kaverien. 28. októbra sme prežili veľkú kanonádu

Talianov, ktorá sa 31-ho ešte vystupňovala a trvala až do 2. novembra.⁶⁶ Zato mi zostane deň Všetech svätých navždy pamätným, keď mi celý deň ťažké 80 kilové granáty nad hlavou na malú kavernu padali. Dňa 1. novembra som zažil tú najhoršiu chvíľu, tú najväčšiu kanonádu. Boli sme skrytí v kaverne, ktorá sa ešte len začínala stavať, a na ktorú celý deň padali tie najväčšie italské granáty, až nám zavalilo východ.

Dňa 4. novembra som onemocnel a dostal som sa na maród-cimru na tri dni. Šiesteho sme boli ablezovaní (vystriedaní v službe), dva dni sme zostali v rezerve v Bukovici a ôsmeho večer sme sa vrátili do Oseku. Tu sme rastovali dvanásť dní.

„... Ja som z milosti Božej zdravý, hoci som tu už len skoro sám zo všetkých mojich lepších kamarátov. Tí, čo sú tu teraz sú už všetko iní. Dobrý kamarát sa však vždy nájde, starí sa však mňajú. Som tu už skoro len sám a predsa ešte žijem. Mňa tu najdlhšie Pán Boh zdržuje. Po častých dešťoch dočkali sme sa krásnych časov. S radosťou očakávam každý listek z domu, len keby mi častejšie niečo prišlo v takom čase, keď mám pokoj. Teraz je i náš feldpost otvorený pre poštové balíky. Konečne sa začína prebúdať i nádej k lepšiemu, že sa dostane i mne tej radosti, že bych Vás mohol ísť navštíviť. Tak mnoho som už zažil a Pán bol vždy so mnou, takže a pokojnou myslou sa môžem dívať do budúcnosti.“

Vstúpili sme do štelungu večer 21. novembra vľavo od Görzu a cesty Via Valdirose u Rosenthalu. Dňa 21. novembra zomrel Jeho Císarské a Kráľovské Veličenstvo František Jozef.

25. novembra sme prisahali vernosť Jeho C. a K. Vel. Arcikniežati Františkovi Karolovi Jozefovi, nástupcovi trónu, jakožto cisarovi rakúskemu a kráľovi uhorskému Karolovi IV. Dňa 26-ho večer sme odišli do rezervy pri štelungu v Rosenthale na sedem dní (predmestie Gorice).

„... Nachodím sa teraz v rezerve. Zakrátko pôjdem ešte ďalej dozadu. Teším sa tým približujúcim sa sviatkom. Pamatujte, prosím, na mňa, kým je náš feldpost otvorený a pošlite mi väčší balík. Neposielajte mi žiadne fajnové veci, ale práve to, čo máte doma, voľačo masné aj topené maslo. Teraz som není tak háklivý, aby som

Pamätný odznak z bojov pri Soči. F53

66 Deviatá bitka na Soči opäť nepriniesla talianskemu vojsku vytúžený prielom frontu. Obranné pozície protivníka boli stabilné a malé územné zisky Taliani dosiahli za cenu veľkých strát mužstva.

to nemohol užiť. Hlavná vec, len aby to bolo tu a aby to šťastne obdržal. Pošlite mi tiež malý vačkový kalendárík na rok 1917, lebo bez toho je človek jako to nerozumné stvorenie, nevie ani kedy je nedeľa. Prítomný obrázek vám vysvetlí v jakéj službe sa práve nachádzam, ale zato až dá Pán sviatky budeme svätii v tichosti vzadu. Viem, že by ste sa veľmi zaradovali, kebych vás prišiel navštíviť. Však som aj zapísaný ešte od jari medzi dovolencov, aj u raportu som sa už koľkokrát hlásil, ale keď nás je vždy mnoho, čo sa hlásia a žiadosti z domu ukazujú, že už dva roky doma neboli.“

3. decembra sme sa vrátili do Oseku, zostanúc tu sedem dní. Tu bol do nás vradený 43. batalión. Znovu sme vstúpili do štelungu večer 10. decembra v Rosenthale a tu sme boli do 17-ho. S tým som skončil vojenskú službu v roku 1916, lebo 18. decembra som dostal urlab na 18 dní. Maširujeme asi sedem hodín peši zo štelungu na štáciu Reifenberg, kde som sadol na vlak 19. decembra o 6. hodine ráno. Cez Opčinu, Ljublanu, Pragerhof, Marburg (Maribor), Graz, Wien a Prešporok som sa dostal domov.

Ak mám zosumarizovať svoj doterajší vojenský život, tak od 19. novembra 1915, čo som vyšiel do Srbska, som tam prežil 37 dní, v Dalmácii som bol 12 dní, na Čiernej hore som zostal 40 dní a v Albánii 26 dní a konečne na talianskom fronte 200 dní. A tak všetko spolu aj s cestami, aj čo som bol 26 dní v Slavónii, strávil som do konca roku 1916 vyše trinásť mesiacov nepretržite v poli, mimo toho, čo som bol v marci 1915 na ruskom fronte. Čo som na talianskom fronte, počnúc od 1. júna až do 17. decembra som bol spolu 118 dní v štelungoch a medzitým som mal 82 dní odpočinku.

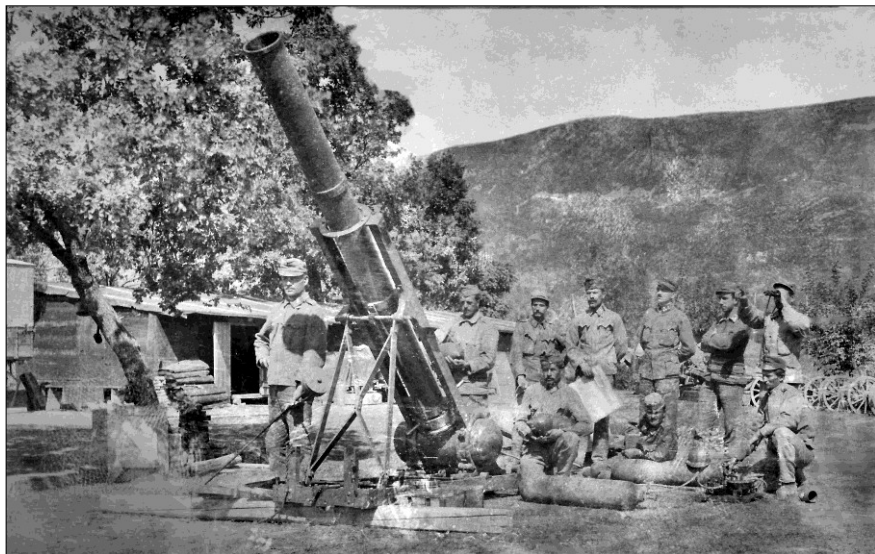
Poznámka: (Vianočné i novoročné sviatky strávil Ján Filina konečne, po dlhom odlúčení, doma v kruhu svojej rodiny. Mali však pre neho i celú rodinu trpkú príchuť, pretože to boli posledné chvíle, ktoré mohol prežiť so svojou prvorodenou dcérou Evkou. Keď odchádzal 7. januára 1917 na front, videl ju naposledy. Týždeň na to šesťročná Evka Filinová zomrela. Bolo to už druhé dieťa, ktoré Jánovi Filinovi zomrelo. Odchodom na dovolenku v decembri 1916 sa končia zápisky vo vojenskom denníku Jána Filinu. Na ukončení písania denníka mal pravdepodobne veľký vplyv duševný otras a smútok, ktorý prežíval zo smrti svojej dcéry, pretože posledný záznam v denníku je venovaný práve jej: „Naša milá Evka sa odobrала k Pánovi svojemu 14-ho januára roku 1917.“)

Rok 1917

Ďalej už pokračuje len jeho korešpondencia s komentárom autora knihy.

Celý nasledujúci rok 1917 sa Ján Filina zúčastňoval bojov na talianskom fronte ako vojak rakúsko-uhorskej armády presne v duchu vojenskej taktiky, ktorú nám opísal v druhej polovici roka 1916. Po nasadení vojakov do bojov v prvej línii, boli po niekoľkých dňoch nahradení a stiahnutí do záložných pozícií, ktoré sa nachádzali tesne za hlavnou bojovou líniov. Zo záloh boli doplňané bojové útvary v prípade väčších strát alebo v prípade náhleho útoku na nepriateľské pozície.

Neskôr sa vojaci zo zálohy presúvali ešte viac do zázemia, aby si odpočinuli od bojovej činnosti v zákopoch. Tu vykonávali strážnu službu objektov, muničných

Ján Filina v bitke pri Soči, 200 mm pneumatický mínomet, model 1916, systém Bartelmus. F54

skladov a pomáhali zásobovacím jednotkám v tyle.

(5. mája 1917) „Moja drahá manželka. Včera som dostal od teba tú prvú kartu aj list, čo si mi písala. Ja sa vďaka Bohu dobre cítim, veselšie ako doma pretože bolo celý čas tak smutno. A ty mi tiež tak smutno píšeš, čo ma veľmi zarmucuje. Nie sme hodní všetkých milosrdenstiev, prečo si za takú krivdu pokladáš, čo sme si zaslúžili? Požehnanie alebo zlorečenie, daj mi na to odpoveď! Z milosti Božej bude nám dáno, že i nás Pán prevedie cez všetky tieto skúšky a bolesti. Vinšujem vám všetkým, aby ste hodní boli toto všetko prijať od Pána.“

Aj v roku 1917 sa talianska armáda pokúšala o definitívne prelomenie obranných pozícií cisárskeho vojska a v máji uskutočnila dovtedy najväčšiu ofenzívu na veľkej dĺžke frontu, ktorá dostala prívlastok „desiata bitka na rieke Soča“ (taliansky Isonzo). Členitý terén a vápencové masívy poskytovali obrancom výhodu, ktorú dokázali využiť a Taliani napriek presile nedosiahli úspech. V tejto bitke prišli o 160 tisíc padlých, ranených a zajatých vojakov. Podobný priebeh mala aj „jedenásta bitka“ v mesiacoch august a september. Jej jediným výsledkom boli desaťtisíce mŕtvych a ranených na oboch bojujúcich stranách.

(10. novembra 1917) „... môžem sa pochváliť, že sa cítim dobre. Zaiste viem, že ma sám Otec Nebeský opatruje z nevymluvnej lásky svojej, ktorú najlepšie poznáme

vtedy, keď ľudská pomoc chýbuje. Prijmite odo mňa pozdrav, ktorý vám z Gorície posielam. Ináč sme stále ešte vždy na starom mieste.“

Koncom októbra uskutočnila rak.-uhorská armáda posilnená niekoľkými nemeckými divíziami nečakaný protiútok. Asi štyridsať kilometrov severne od Gorície v horskom teréne pri Caporette (teraz Kobarid v Slovinsku) dokázali spojené cisárske vojská prelomiť talianske pozície a zahnať prekvapených Talianov na ústup. V priebehu dvoch týždňov sa frontová línia posunula o 100 kilometrov na západ a zastavila sa až na rieke Piava v Taliansku, kde zostala po celú zimu. Začiatkom decembra bola vojenská jednotka s Jánom Filinom stiahnutá na oddych a prezimovanie do obce Schönpass (Šempas, západné Slovinsko).

(2. decembra 1917) „Drahý môj tatičko! Obrázek na karte vám pripomína tie časy, keď sme sa spolu prechádzali po krásnych parkoch v Trenčianskych Tepliciach. Lebo čo sa týka krásnych záhrad, promenády a príjemného života v prírode, na to je veľmi bohaté lázenské mesto Gorícia, z ktorého vám posielam i tento srdečný pozdrav. Bárš sme od neho viac ako pol tretej hodiny vzdialení, idem každú nedeľu do mesta na návštevu. Je to už tretí mesiac, čo nič o vás neviem, jako by vás ani nebolo. Čudujem sa tomu, že druhému pošta prichodí a ja zostávam naďalej pri svojich myšlienkach... Akokoľvek je dlhý tento rok, ale predsa sme už na konci. Jaké skúsenosti som to len zažil a zo všetkého môžem chváliť len dobrotu Božiu.“

Rok 1918

Začiatkom roka sa dostal Ján Filina domov na dovolenku a po jej ukončení sa vrátil k svojmu útvaru na taliansky front.

(18. marca 1918 Osek) „Prijmite odo mňa najsrdečnejší pozdrav drahí moji. Tatičko aj mamička, tiež i moja manželka s malou Aničkou. Keď som došiel 14-teho, hneď som Vám poslal rekomandovaný list. Došiel som šťastlivo až na miesto. Nového tu nič neni. Keď som sa viezol cez Štajersko bolo dosť zima, tam bolo všetko ešte pod snehom. Tu je teplo, len nám ho kazí búrlivý morský vietor. My tu máme ešte veru mnoho roboty, takže sa tak skoro nerozejdeme, len jak sa voľáko ináč rozkaz nepremení. Len keby sme mali čo jest'. Ja sa mám však dobre, dokiaľ mám plný kufor. A bárš sa aj nemám zle, ale cítim v srdci hlboký žiaľ jakého som tuším ešte nikdy necítil, bárš som už aj mnoho ťažkých chvíľ zažil. Vidím, že človek je v stave všetko zniesť i zlé časy i ťažké chvíle i cudzích ľudí i chladnosť tohto sveta ale to všetko len do času. Až človek tak pod tým ustane, že mimovoľne povie „Lépe mi je umrieť, nežli živý biť!“ Všetko toto, čo sa deje pod slnkom prevyšuje pravá a úprimná láska a domáci život, ktorému človek nikdy odvyknúť nemôže. Preto sa aj mne už tak veľmi stísa. Ach, veď už ani nepamätám, že som bol doma. Tých pár dní, tak sa mi minulo i to v samom trápení. Ja neviem, prečo sa mi len tak zle vodilo, ale však chvála Bohu doma som sa mal dobre. Všetka keby bolo možné, hneď bych utekal späť, tak mi je smutno, keď tu musím byť sám bez všetkej roboty. Už len čakám, keby skôr ten môj kamarát Bachurek prišiel, čo by sme sa spolu rozhovorili. Či už

naveky budem tak odlúčený? Už nikdy nebudem užívať úprimnej lásky svojich domácich? Tak bych sa vyplakal, kebych mal pred kým. Ach, keby sme sa len ešte mohli spolu vidieť. Tak to ťažko padá na srdce.

V muničnom sklade. F55

Včera som mal 24-hodinovú službu na štácii v Batuje pri munícii, ktorú tam odvážame. Za celý ten čas som bol veru dosť nezdravý. Najprv ma len zuby veľmi boleli aj hlava. Potom som dostal veľkú horúčosť, pritom ma aj zima hodne vytriasla. Celý deň som nemohol nič jesť, veľmi som zoslabol a preto i teraz som taký smutný, že sa nijako neviem potešiť. Len mi aspoň vy čím skôr voľačo napíšte.“

(6. júla 1918) „... Ja sa cítim toho času dobre. Robíme tu teraz okolo sena, ktoré sme pre naše kone zakúpili. Žijeme tak ako doma. Môj priateľ Bachurek tento týždeň prišiel k nám. Konečne mám blízkeho človeka pri sebe. Stalo sa konečne to, čo som si dávno prial. Mám slúbené, že v najbližšom čase vás prídem navštíviť. Viem, že máte mnoho roboty. Prial by som si, abych vám mohol niečo pomôcť.“

Po tri a polročnej službe vo vojne, fyzicky i duševne unavený, vidiac bezvýchodiskovosť nekonečnej pozičnej vojny, sa snaží Ján Filina o oslobodenie od vojenskej služby a uvoľnenie do civilu. Poslal domov po nemecky vypísanú žiadosť, v ktorej uvádza dôvod uvoľnenia z vojenčiny.

(18. júla 1918) „Drahí moji rodičovia. Posielam vám tieto listiny, už hotové vypísané, pre moje oslobodenie od vojenskej služby. Stojí v nich obširne napísané toto: Že vy jako otec jediného syna, na tento čas v Šempase vo vojenskej službe postaveného, prosíte Uhorské kráľovské honvédske ministerstvo o prepustenie vášho syna do civilu. Ponevač vy ste už šesťdesiat rokov starý a k tomu nemocný a tak

k poľnej práci celkom neschopný a že ste celý majetok, 26 juter čítajúci, ohľadom udržiavania na mňa poručili. Lebo ináč by celý majetok musel prepadnúť a vy by ste na milosrdenstvo druhých ľudí museli byť odkázaný. Na toto si dajte pozor, čo som vám napísal, aby ste podľa toho jako v tých listinách stojí, vedeli aj vy odpovedať. Jakonáhle toto dostanete, hneď mi to vykonajte. Ešte v ten deň nech vám to richtár podpíše a potom notár aj žandári nech to potvrdia. Potom to hneď doneste do Trenčína na stoličné predstavenstvo a počkajte až vám to pán vicišpán potvrdí. Hneď to aj na poštu odovzdajte. Jestli sa nám to podarí, tak istotne prídem domov. Ak by to nechceli prijať, ponevač je to v nemčine písané, hneď to dajte preložiť do maďarčiny. Takého človeka si nájdete napríklad v osobe pána Štúra v Trenčíne. “

Pokus o reklamáciu z vojenskej služby bol však neúspešný. Po vyčerpávajúcich bojoch s Talianskom stratila rakúsko-uhorská armáda príliš veľa vojakov na to, aby si mohla dovoliť ešte ďalších prepúšťať do civilu. Nemohla pripustiť, aby sa jej vojsko rozutekalo. I tak bolo stále ťažšie nútiť unavených a demotivovaných vojakov do útoku. Po neúspešnom pokuse spojených rakúsko-uhorských a nemeckých vojsk o prekročenie rieky Piava v júni 1918 bol potrebný prisun záloh do blízkosti frontu, ktorý sa nachádzal práve na tejto rieke. Preto po mnohých mesiacoch odchádzajú záložné pluky zo svojich pozícií a po prechode rieky Soča sa presúvajú smerom na západ.

(22. júla 1918) „... Posielam vám ešte srdečný pozdrav z tohto miesta, ponevač už dnes, zajtra ideme preč. Čakáme len na vagóny. Prišiel konečne ten čas, keď po osemnástich mesiacoch idem odtiaľto preč. Na počiatku som si myslel, že po toľkém čase už budem úplne doma a teraz idem, ale kde? Domov? Ba ešte hodne ďalej od domu. Mal som už sľúbený urlaub na 28 dní, no prišiel rozkaz na presun o 130 kilometrov ďalej do Talianska. Tie listiny mi neposielajte! Mne to tu už není treba, môžete to hodiť na oheň. Čakajte len kedy prídem. “

(30. júla 1918) „... Viezli sme sa cez Goríciu, Cormons a Udine. Štyri dni tu kvartierujeme, ale ešte sa povezieme po železnici aj späťky, kým sa niekde ustálime. Máme dosť dobré bývanie v sedliackom dome na treťom poschodí. Máme tú istú prácu ako v Šempase. “

(10. augusta 1918) „... Po tieto dni sme putovali späťky! Viezli sme sa cez Udine, Risano, Palmanova až sem do Terzo (Terzo d' Aquileia). Je to malé mestečko, práve tak ako Teplice. Bývame v jednej vile nie ďaleko od mesta. V nedeľu som bol pri maród vizite a pán doktor mi napísal abych ležal. Mňa už všetko omrzelo. Kedy prídem domov sa ma radšej ani už nepýtajte. “

(15. septembra 1918) „... ešte sa pomaly pohybujem ale ďalej neviem jako bude. Nejak pošmurme sa mi zdá do budúcnosti. Nového vám nemám čo písať, len to že sme dnes prešli do inej kompánie a síce do deviatej delostreleckej. Ináč sme stále na tom istom mieste. Dostali sme sa jako nováčikovia do kasárne. Nemyslel som veru, že to tak s nami dopadne. Kamarát Bachurek i môj známy pán leutnant odišli s našou kompániou do Ljubljani. Tam zostanú asi mesiac a možno, že viac neprídu za nami, jestli sa im trafi nejaké dobré miesto. “

(25.septembra 1918) „Milovaná moja manželka. Ja sa so zdravím nemôžem pochváliť. Čochviľa ti budem asi zo špitála písať. Už by si ma ani nespoznala. So švagerkom (Štefan Jánoš) sme si niekoľkokrát karty vymenili. Bol zasa na fronte pri gebirg kanónoch (horské delostrelectvo). Teraz je v Terste v špitáli. Je nezdravý na maláriu. Čochviľa pôjde bližšie domov.“

Rakúskym vojskám sa nepodarilo preraziť pozície protivníka za riekou Piava a 24. októbra 1918 talianska armáda, doplnená spojeneckými britskými aj francúzskymi pešími plukmi, zahájila protiofenzívu na celej dĺžke frontu. Rakúsko-uhorský front bol prelomený a cisárske vojsko bolo nútené ustúpiť až k hraniciam svojej monarchie. Na talianskom fronte bolo podpísané prímerie. Vojnové šialenstvo sa chýlilo ku koncu. Vyzíabnutí, strhaní vojaci mali už len jediný cieľ – v pokoji sa dostať domov.

Vojak Ján Filina prejavil svoju radosť z blížaceho sa konca vojnového utrpenia básňou, ktorú zložil a poslal na karte svojim najbližším dňa 28. októbra 1918. Takýchto básní napísal v priebehu vojnových rokov (neskôr aj doma) viacero. Keďže bol hlboko veriaci človek, všetky mali silný náboženský podtón.

*„Skryš (stráž) srdce drahá, Ježiš,
On miluje mne sám,
na skálu veků pevně
se vždycky spoléhám.
Zde tiše budu čekat,
zde čekat přes noc jen,
než nový zřím vzházet
na zlatém břehu den.*

*Kráčejíce parnem pouště
hned jsme svěží poznovu,
když se ozve v řadách našich
„Blížíme sa k domovu!“
Ó, kraj země požehnané
již nám mile kyne vstříc,
z příbytku tam za Jordánem
nepůjdeme nikam víc.“*

Medaila za statočnosť.
F56

Ján Filina sa po takmer štyroch rokoch strávených vo vojne vrátil domov. Fyzicky i duševne unavený po zážitkoch a útrapách vojny i z častej, bezprostrednej blízkosti smrti. Vychudnutý ale živý. Uvedomoval si, že mnohí jeho kamaráti také šťastie nemali. Bol za to Bohu vďačný po celý zvyšok svojho života. Z vojny si priniesol okrem zranení aj medailu

Vojenský kríž.
F57

za statočnosť⁶⁷ a pamätný Vojenský kríž cisára Karola.⁶⁸ Zostal žiť v Selci. S manželkou mal okrem Anny, narodenej v roku 1915 a Kataríny, narodenej v roku 1918, ešte ďalšie štyri dcéry: Zuzanu (1921), Evu (1923), Alžbetu (1925) a Pavlínú (1927). Pracoval ako roľník na rodičovskom grunte, počas zimných večerov vyrábala varešky, keďže vareškárstvo bolo v Selci veľmi rozšírené. Manželka i dcéry tkali na krosnách plátno, ktoré potom tiež predávali na trhu v Trenčíne. Ako bolo cítiť z celej jeho vojenskej korešpondencie, bol hlboko veriaci človek, vzdelaný po náboženskej i biblickej stránke. Tieto svoje znalosti rozdával ľuďom v obci, keď až do roku 1942 vyučoval náboženstvo, nielen dospelých ale hlavne deti. Táto aktivita a služba spoluobčanom sa tradovala v jeho rodine niekoľko generácií. Jeho otec i starý otec boli v Selci „nediplomovanými“ učiteľmi, keď dedo Jána Filinu učil nielen náboženstvo ale i písanie a počty, až kým mu to koncom 19. storočia maďarská vrchnosť nezakázala.

Projektil z ruského frontu. F58

Bolesti zo zranenia, ktoré Ján Filina utrpel na ruskom fronte, pociťoval celý život. Náboj, ktorý mu uviazol v tele, menil polohu až sa nakoniec po viac ako

tridsiatich rokoch od zranenia odhodlal na jeho chirurgické odstránenie a lekár mu ho vybral. Zomrel vo veku nedožitých 89 rokov, 15. augusta 1977. Jeho manželka Anna zomrela tri roky po ňom.

Ján Filina s manželkou a dcérami. F58-1

67 Medaila za statočnosť bola udeľovaná za prejavenu odvahu pred nepriateľom, záchranu dôstojníka, spolubojovníka alebo vojenského majetku.

68 Podmienkou udelenia Kríža bola najmenej tri mesiace trvajúca služba v rámci bojovej jednotky. Zaviedol ho cisár Karol v decembri 1916. Patril k najčastejšie udeľovaným rakúsko-uhorským vyznamenaniam.

Putovanie Jána Filinu počas vojny. Obr.4

ZOZNAM PADLÝCH A ZOMRELÝCH Z OBCE SELEC

V prvej svetovej vojne zahynulo až 43 Selčanov. Nie všetci v čase začiatku vojny bývali v Selci, ale buď sa tam narodili alebo mali domovskú príslušnosť v tejto obci. Väčšina mužov zo Selca zahynula v prvých rokoch vojny, v ťažkých bojoch a za krutých podmienok vo východných Karpatoch a v Haliči. U mnohých nemáme doložené miesto ich úmrtia, ale aj z nich viacerí pravdepodobne zahynuli v bojoch na bývalých východných hraniciach rakúsko-uhorskej monarchie. Z nich Štefan Melicher padol na slovenskom území, neďaleko obce Hostovice. Štyria chlapi zomreli na následky zranení alebo na chorobu v nemocniciach v Prahe, v Budapešti a v Trenčíne. Ján Puna a Adam Lachký, ktorí zomreli v trenčianskej nemocnici, sú pochovaní na vojenskom cintoríne v Kubrej. Adam Kubiš zomrel v ruskom zajatí. Ondrej Svatík podľahol zraneniam doma a je pochovaný v Selci na starom cintoríne. Legionár Pavol Dohňanský sa prihlásil do vojny v Amerike, kde pred vojnou pracoval. Zahynul na sklonku vojny vo Francúzsku.

Obzvlášť kruto zasiahla vojna rodinu Martina a Kataríny Melicherovcov, keďže im zahynuli až štyria synovia: Ondrej, Adam, Štefan a Martin. Ďalší syn Michal bol poranený guľkou do ľavej ruky niekedy koncom roka 1914. Z frontu bol prevezený do záložnej nemocnice v Hohenmauth (teraz Vysoké Mýto, okres Ústí nad Orlicí, východné Čechy). Rodina Vlková – otec Ján Vlk-Adamec a manželka Mária, stratila troch synov: Jána, Štefana a Michala. Manželia Ján a Mária Januškovci prišli o synov Adama a Jána. Michal Krčmárik so ženou Máriou oplakali dvoch synov: Štefana a Michala. Z rodiny Michala a Anny Ondřiškovcov zahynuli dvaja synovia: Ondrej a Michal, tretí syn Štefan sa vrátil so zranením nohy. Manželia Ján a Eva Lachki prišli vo vojne o synov Adama a Jána, ktorí padli na fronte a navyše im zomrel v roku 1914 na zápal žalúdka aj syn Štefan, ako 17-ročný.

Veľa chlapov sa vrátilo do Selca s trvalo poškodeným zdravím. Michal Chochlík mal drevenú nohu, následkom čoho mu bola priznaná invalidita 75% a tomu prislúchajúci finančný mesačný príspevok. Adam Masár po ochrnutí pravej ruky aj nohy mal tiež zníženú zdravotnú spôsobilosť o 75%. Aj František Brachtier mal 75% invaliditu, ďalej Štefan Vlk 55%, Anton Krištof 40%, Štefan Ondřiška 35%, Matej Masaryk 30%, Ján Lachký 30%, Jozef Panák 25%.

V zátvorke za údajom o každom vojakovi je uvedený zdroj informácie o úmrtí. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci knihy v kapitole: „Pramene slúžiace na vyhľadávanie padlých vojakov“.

DOHŇANSKÝ Pavol, slobodný, rím. - katolík, nar. 29. júna 1894 v Selci č. 30, rodičia: Štefan Dohňanský a Anna, rod. Punová. V cirkevnej matrike farnosti Selec je v tomto dni uvedený záznam o narodení dieťaťa menom Peter Dohňanský, avšak v registračnej karte pre cudzincov v Amerike z roku 1917 je pre túto osobu zaznamenané meno Paul (Pavol). Žil vo Fairfielde v meste Bridgeport, štát Connecticut, USA. Pracoval ako šofér. V Bridgeporte sa dňa 15. októbra 1917

prihlásil do československého zahraničného vojska (légie). Bol zaradený do 21. streleckého pluku, neskôr bojoval v 10. rote 22. streleckého pluku vo Francúzsku. Padol 23. októbra 1918 pri boji o kótu 153 pri Chestres neďaleko Vouziers (región Ardennes, severo-východné Francúzsko). Pochovaný je v Chestres. (VUA-D, Pam. - V) Píšeme o ňom v kapitole o legionároch.

CHOCHLÍK Štefan, rím. - katolík, nar. 23. augusta 1887 v Selci č. 6, rodičia: Adam Chochlík a Mária, rod. Cagalincová. Vo vojne bojoval v 15. honvédskom pešom pluku na ruskom fronte, kde bol ranený. Záznam o zranení je v zozname strát: ZS-výtl. 494 z 28. nov. 1916. Zomrel 27. apríla 1916 na následky strelných zranení pri osade Kol. Knierut (teraz Pidhai, východne od mesta Luts'k, Volynská oblasť, západná Ukrajina). (VUA-D, Matr. zomr. -TS, Pam. -S, PK-5)

JANIČEK Jozef, rím. - katolík, nar. 22. marca 1877 v Selci č. 63, rodičia: Michal Janiček a Katarína, rod. Botková. Domovskú príslušnosť mal v Mníchovej Lehote. Cez vojnu bol zaradený do 15. honvédskeho pešieho pluku, s ktorým sa zúčastnil bojov v Haliči. Od roku 1914 bol nezvestný, pravdepodobne padol na severnom ruskom fronte. Výrokom vojenskej sedrie bol vyhlásený za mŕtveho. (VUA-D)

JANIČEK Ondrej, rím. - katolík, nar. 29. marca 1892 v Selci č. 33, rodičia: Adam Janiček a Zuzana, rod. Ondříšková. Narukoval k 71. pešiemu pluku do Trenčína. Padol ako pešiak 3/4 marškompanie dňa 21. novembra 1914 v boji v Haliči pri obci Suloszowa (okres Krakow, Malopoľské vojvodstvo, južné Poľsko). Príčinou smrti bol priestrel hlavy. Pochovaný bol 21. novembra 1914 pri obci Suloszowa. (VHA-R270 s. 10, ZS-výtl. 480 z 21. okt. 1916, Matr. zomr. -TS, Pam. -S, PK-5)

JANUŠKA Adam, evanj. a. v., nar. 27. mája 1894 v Selci č. 85, rodičia: Ján Januška a Mária, rod. Straková. Padol vo vojne v roku 1917. (Pam. -S, PK-5)

JANUŠKA Ján, slobobný, evanj. a. v., nar. 5. októbra 1897 v Selci č. 85, rodičia: Ján Januška a Mária, rod. Straková, brat Adama Janušku (nar. 1894) – vid' vyššie. Padol vo vojne v roku 1918. (EVP-5, Pam. -S, PK-5)

KABÁT Ján, rím. - katolík, nar. 23. júna 1896 v Selci č. 57, rodičia: Jozef Kabát a Katarína, rod. Dohňanská. Padol vo vojne v roku 1917. (Pam. -S, PK-5)

KABÁT Martin, ženatý, rím. - katolík, nar. 22. mája 1884 v Selci č. 89, rodičia: Ján Kabát a Mária, rod. Svatíková. V roku 1911 sa oženil s Annou Punovou a mali dve dcéry: Máriu a Annu. Zúčastnil sa bojov v Haliči ako vojak 3. roty 15. kráľovského honvédskeho pešieho pluku a zahynul 6. augusta 1915 v bitke pri Gliniku (Podkarpatské vojvodstvo, juhovýchodné Poľsko). Príčinou smrti bola strelná rana do hrude. Pred smrťou bol zaopatrený a pochovaný bol 6. augusta 1915

Pavol Dohňanský. F59

Selecká kapela v roku 1910. Martin Kabát – štvrtý sprava. F60

pri Gliniku. Jeho manželka Anna zomrela v roku 1918 na španielsku chrípku. (VHA-R7 s. 479, VUA-KP, VUA-D, EVP-5, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5)

KLOBUŠICKÝ Vincent, slobodný, rím. - katolík, nar. 7. decembra 1887 v Beckove č. 243, rodičia: Ján Klobušický a Katarína, rod. Komorovská. Domovskú

Vojenský cintorín v Prahe – Olšanoch. F61

príslušnosť mal vo Veľkých Stankovciach, ale v čase vojny žil v Selci. Bol vyučený zlatník. Narukoval ako záložník k 15. honvédskeму pluku, s ktorým bojoval v Haliči, kde bol ranený. Bol prevezený do posádkovej nemocnice č. 11 v Prahe. Dňa 24. novembra 1914 tu podľahol strelným zraneniam. Pochovaný bol 27. novembra 1914 na vojenskom cintoríne v Prahe - Olšanoch. (VUA-KP, EVP-5, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5)

KOMOROVSKÝ Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 11. apríla 1891 v Trenčíne č. 363. Matka Mária Komorovská mala domovskú príslušnosť v Selci, ale Ján sa po sobáši s Veronikou Vereyovou usadil v obci Veča (teraz miestna časť Šale). Bol vojakom 15. honvédskeho pluku. Podľa výroku vojenskej sedrie v Nitre padol na ruskom fronte a ako dátum úmrtia je uvedený 31. december 1914. (*Matr. zomr. –TS*)

KRÁLIK Ondrej, ženatý, rím. - katolík, nar. 6. septembra 1879 vo Veľkých Stankovciach č. 58, rodičia: Ján Králik a Eva, rod. Letková. Po svadbe s Máriou Kabátovou zo Selca v roku 1903 žil v Selci č. 5. Mali spolu deti: Michala, Pavla, Jozefa a Ondreja. Bol príslušníkom 15. honvédskeho pluku. Padol 13. júna 1915 v Rusku na bojisku, bodnutý bodákom do brucha. (*EVP-5, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5*)

KRČMÁRIK Michal, slobodný, rím. - katolík, nar. 3. júna 1891 v Selci č. 39, rodičia: Michal Krčmárik a Mária, rod. Rychtářechová. Narukoval do Trenčína k 71. pešiemu pluku. Bojoval ako vojak 1. roty v Haliči a padol 19. novembra 1914 v bojoch pri Jangrote (Malopoľské vojvodstvo, južné Poľsko). Pochovaný bol v ten istý deň v Jangrote (*VHA-R268 s. 179, EVP-5, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5*)

KRČMÁRIK Ondrej, rím. - katolík, nar. 3. marca 1897 v Selci č. 51, rodičia: Štefan Krčmárik a Eva, rod. Betáková. Zahynul dňa 18. augusta 1917 ako vojak 4. roty 71. pešieho pluku. (*OÖLb- výtl. 620 z 25. okt. 1917, Pam. –S, PK-5*)

KRČMÁRIK Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 25. júla 1884 v Selci č. 39, rodičia: Michal Krčmárik a Mária, rod. Rychtářechová, brat Michala Krčmárika (nar. 1891) – vid' vyššie. S manželkou Katarínou, rod. Punovou sa zobrali vo februári 1908 a mali dcéry: Máriu a Evu. Narukoval k 15. honvédskeму pešiemu pluku. Zomrel, takmer na konci vojny, dňa 14. októbra 1918 v nemocnici Milosrdných bratov v Budapešti na otravu krvi. Pochovaný bol 16. októbra 1918 na ústrednom cintoríne v Budapešti. (*VHA-R12 s. 66, EVP-5, Pam. –S, PK-5*)

KUBIŠ Adam, ženatý, rím. - katolík, nar. 24. decembra 1893 v Selci č. 69, rodičia: Ondrej Kubiš a Zuzana, rod. Masárová. Vo februári 1914 sa oženil s Evou Svatíkovou zo Selca. Bol vojakom 3. roty 71. pešieho pluku. Zomrel 10. júla 1918 v zajatí v nemocnici v Samare v Rusku na zápal pľúc. Pochovaný bol 12. júla 1918 v Samare. (*VHA-R272 s. 51, Pam. –S, PK-5*)

LACHKÝ Adam, ženatý, evanj. a. v., nar. 22. decembra 1888 v Selci č. 94, rodičia: Ján Lachký a Eva, rod. Jančová. V roku 1913 sa oženil so Zuzanou Križanovou z Veľkých Stankoviec. Zahynul vo vojne v roku 1917. (*Matr. nar. –TS, Pam. –S, PK-5*)

LACHKÝ Adam, evanj. a. v., nar. 22. septembra 1895 v Selci č. 94, rodičia: Adam Lachký a Eva, rod. Janušková. Zahynul vo vojne v roku 1917. (*Pam. –S, PK-5*)

LACHKÝ Adam, slobodný, evanj. a. v., nar. 3. novembra 1898 v Selci č. 94, rodičia: Štefan Lachký a Judita, rod. Jančová. Bol príslušníkom 15. honvédskeho pešieho pluku. Zomrel 23. apríla 1918 v záložnej nemocnici v Trenčíne. Pochovaný

bol 25. apríla 1918 v Kubrej - číslo hrobu 50/D. (VUA-KP, EVP-5, Matr. zomr. –TN, Pam. –S, PK-5)

LACHKÝ Ján, slobodný, evanj. a. v., nar. 1. decembra 1894 v Selci č. 94, rodičia: Ján Lachký a Eva, rod. Jančová, brat Adama Lachkého (nar. 1888) – vid' vyššie. Padol vo vojne. (EVP-5, Matr. nar. -TS)

LETKO Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 16. januára 1879 v Selci č. 70, rodičia: Ján Letko a Zuzana, rod. Rychtárechová. S manželkou Katarínou Králikovou z Veľkých Stankoviec sa oženil v roku 1904 a mali spolu synov Pavla a Gustáva. Po smrti svojej ženy sa v roku 1914 znova oženil, vzal si Annu Frnovú zo Selca. Aj tá však zomrela mladá. Michal sa zúčastnil bojov na ruskom fronte ako vojak 15. honvédskeho pešieho pluku. Od augusta 1914 bol nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a stanovený deň smrti na 1. septembra 1916. (VHA-R16 s. 181, EVP-5, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5)

MASÁR Štefan, slobodný, rím. - katolík, nar. 7. júna 1893 v Selci č. 6. Jeho rodičia Ondrej Masár a Anna, rod. Hanáčková žili pred vojnou v Rakúsku pri Viedni, ale domovskú príslušnosť mali v Selci. V čase vojny Štefan býval vo Viedni na Klostennenburgerstrasse 71, pracoval ako robotník. Narukoval k 71. pešiemu pluku a bojoval v Haliči. Od novembra 1914 bol nezvestný, pravdepodobne padol do ruského zajatia. Podľa výroku Zemského súdu vo Viedni z júna 1923 bol vyhlásený za mŕtveho s dátumom smrti 1. marec 1919. Tento výrok potvrdila aj vojenská sedria v Trenčíne o štyri roky neskôr. (VHA-R273 s. 18, VHA-R274 s. 31, ZS-výtl. 614 z 8. okt. 1917, Matr. zomr. –TS)

MELICHER Adam, ženatý, rím. - katolík, nar. 3. decembra 1882 v Selci č. 32, rodičia: Martin Melicher a Katarína, rod. Punová. Za ženu si v roku 1907 zobral Zuzanu Kadákovú z Horného Slnia. Mali deti Antóniu a Pavla. Bol príslušníkom 15. domobraneckého pešieho pluku. Zahynul na bojisku dňa 20. decembra 1916. (VUA-D, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5)

MELICHER Martin, rím. - katolík, nar. 6. augusta 1894 v Selci č. 33, rodičia: Martin Melicher a Katarína, rod. Punová. Ako vojak 15. roty 71. pešieho pluku bojoval v Haliči, kde 12. marca 1915 padol v bitke na vrchu Korbania pri obci Tyskowa, okres Lesko (Podkarpatské vojvodstvo, juho-východné Poľsko). Pochovaný bol 17. marca 1915 pri Korbanii - Tyskowe. (VHA-R270 s. 118, ZS-výtl. 480 z 21. okt. 1916, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5)

MELICHER Ondrej, ženatý, rím. - katolík, nar. 24. novembra 1876 v Selci č. 32, rodičia: Martin Melicher a Katarína, rod. Punová. So Zuzanou Krčmárikovou zo Selca sa zobrali v roku 1902 a mali päť detí: Magdalénu, Zuzanu, Jána, Vendelína a Jozefa. Bol príslušníkom 15. domobraneckého pešieho pluku. Padol na ruskom fronte pravdepodobne 30. augusta 1916 (vo VUA-databáze padlých je uvedený dátum 30. august 1914). (VUA-D, EVP-5, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5)

MELICHER Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 1. júna 1891 v Selci č. 32, rodičia: Martin Melicher a Katarína, rod. Punová. Štefan mal s manželkou Katarínou, rod. Zaťkovou z Veľkých Bieroviec (svadba v novembri 1911) tri deti:

Dominika, Magdalénu a Katarínu. Padol dňa 20. apríla 1915 v bojoch v Karpatoch pri Škura vrchu (Skory, Skura) neďaleko obce Vendégi (Hostovice, okres Snina, východné Slovensko). Pochovaný bol 22. apríla 1915 na bojisku. (VHA-R270 s. 129, EVP-5, Pam. –S, PK-5)

MICHAL Teodor, ženatý, rím. - katolík, nar. 17. augusta 1884 v Selci, rodičia: Mikuláš Michal a Magdaléna, rod. Tyasková. V roku 1911 sa oženil s Alžbetou Halušicovou zo Starej Turej. Narodil sa im syn Ján. Bojoval ako vojak 71. pešieho pluku v Haliči. Od 2. mája 1916 bol nezvestný, pravdepodobne padol v boji. Ako dátum jeho úmrtia bol stanovený 31. december 1916. (VUA-D, EVP-5, Matr. zomr. –TS)

NEMČEK Ján, slobodný, rím. - katolík, nar. 21. februára 1884 v Selci č. 98, rodičia: Jozef Nemček a Zuzana, rod. Chochlíková. Domovskú príslušnosť mal vo Vieske. Bojoval v 71. pešom pluku v Haliči, kde 23. novembra 1914 padol v bitke pri Jangrote (Malopoľské vojvodstvo, južné Poľsko). (VHA-R273 s. 164, Matr. zomr. –TS)

ONDRIŠKA Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 23. septembra 1891 v Selci č. 52, rodičia: Michal Ondriška a Anna, rod. Danková. V auguste 1911 sa priženil do Turnej. S manželkou Annou Ježíkovou mal dvoch synov: Jozefa a Štefana. Padol na ruskom fronte začiatkom roka 1915, pri bojoch v Karpatoch v oblasti Leska (Podkarpatské vojvodstvo, juho-východné Poľsko). Fotografia, ktorú Michalovi poslala manželka, aby sa potešil pohľadom na svoje deti, sa vrátila s poznámkou, že padol v boji. Na fotografii je jeho

Rodina Michala Ondrišku. F62

Ondrej Ondriška. F63

manželka, obaja synovia a sestra Mária, vydatá Janičková. (VV-DS ev.č.27128, Pam. –T)

ONDRIŠKA Ondrej, ženatý, rím. - katolík, nar. 23. novembra 1875 v Selci č. 52, rodičia: Michal Ondriška a Anna, rod. Danková. Bol bratom Michala Ondrišku-vid' vyššie). V januári 1900 sa oženil s Máriou Miškechovou zo Selca, s ktorou mal deti: Vendelína, Antona, Angelínu, Annu a Margitu. Ako vojak 15. honvédskeho pešieho pluku sa zúčastnil bojov v Haliči. Zahynul v Karpatoch dňa 17. februára 1915

pri obci Dwernik pri rieke San (Podkarpatské vojvodstvo, juho-východné Poľsko). Pochovaný bol v tom istom dni pri Dwerniku. (VHA-R7 s. 304, VUA-KP, EVP-5, Pam. –S, PK-5)

PAVLOVIČ Ján, ženatý, evanj. a. v., nar. 22. mája 1886 v Selci č. 37, rodičia: Jozef Pavlovič a Eva, rod. Stachová. Žil v Selci, ale domovskú príslušnosť mal uvádzanú v Starej Turej. Pracoval ako pomocný robotník. Bol vojakom 71. pešieho pluku. Po bojoch na talianskom fronte bol od októbra 1918 nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a stanovený deň smrti na 31. decembra 1919. (VHA-R272 s. 51)

PUNA Adam, slobodný, rím. - katolík, nar. 6. februára 1891 v Selci č. 105, rodičia: Ján Puna a Mária, rod. Bulková. Padol v bitke pri Jangróte v Haliči (Malopoľské vojvodstvo, južné Poľsko) dňa 17. novembra 1914 ako vojak 5. roty, 15. honvédskeho pešieho pluku. Pochovaný bol v tom istom dni v Jangróte. (VHA-R7 s. 96, VUA-KP, VUA-D, Matr. zomr. –TS, Pam. –S, PK-5)

PUNA Ján, rím. - katolík, nar. 18. marca 1896 v Selci č. 48, rodičia: Ján Puna a Anna Kabátová, rod. Dianová. Počas vojny bol zaradený ako vojak do ženijného pluku č.5. Zomrel 14. októbra 1918 v nemocnici v Trenčíne. Pochovaný bol 18. októbra 1918 na vojenskom cintoríne v Kubrej, číslo hrobu 675/C. (VUA-KP, Matr. zomr. –TN)

RYCHTÁŘECH Štefan, slobodný, rím. - katolík, nar. 12. marca 1895 v Selci č. 14, rodičia: Štefan Rychtářech a Anna, rod. Oravcová. Bol klerikom. Študoval v kňazskom seminári sv. Štefana v Ostrihome. Narukoval do vojny a bojoval ako kadet 15. domobraneckého pešieho pluku (neskôr 20. domobraneckého pešieho pluku). V zozname strát rakúsko-uhorskej armády je uvedený, že bol zajatý, ale výmenou za iného zajatca bol vrátený späť. Podľa ústneho podania bol ranený do nohy a liečil sa v nemocnici v Budapešti, kde vraj zomrel. No záznamy vojenskej matriky uvádzajú, že zahynul na ruskom fronte dňa 1. júla 1916 pri Kolomeje (teraz Kolomyia pri rieke Prut, oblasť Ivano-Frankivsk, západná Ukrajina). Ako svedkovia jeho smrti sú uvedení: rotmajster Ondrej Chrumka a čatár Imrich Friedenthal. Podľa záznamu „zostal nepochovaný v rukách nepriateľov“. (VHA-R11 s. 37, VUA-KP, Pam. –S, PK-5)

SVATÍK Ján, slobodný, rím. - katolík, nar. 19. mája 1894 v Selci č. 43, rodičia: Ján Svatík a Anna, rod. Masárová. Narukoval k 71. pešiemu pluku do Trenčína. V roku 1917 bojoval ako vojak domobrany 4. záložnej roty na talianskom fronte pri meste Görz, kde bol ranený. Zomrel 15. októbra 1917 v poľnej nemocnici č. 1602 umiestnenej pri obciach Svätý Kríž a Cesta. Príčinou smrti bol priestrel pľúc. Pochovaný bol 16. októbra 1917 na rímsko-katolíckom cintoríne vo Svätom Kríži, hrob č. 190 (teraz Vipavski Kríž, obvod Ajdovščina, západné Slovinsko). (VHA-R275 s. 95, EVP-5, Pam. –S, PK-5)

Klerik Štefan Rychtárech – v hornom rade tretí zľava. F64

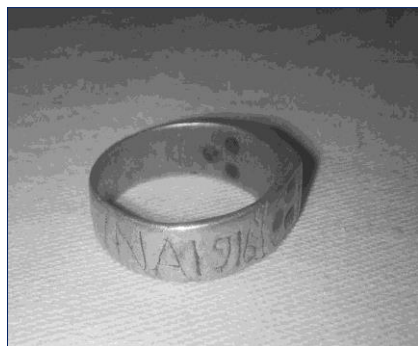
SVATÍK Ondrej, ženatý, rím. - katolík, nar. 27. apríla 1889 v Selci č. 43, rodičia: Ondrej Svatík a Anna, rod. Masárová. S manželkou Katarínou Melicherovou sa vzali v roku 1912. Bol príslušníkom 71. pešieho pluku. Zomrel 9. februára 1916 doma v Selci na následky zranenia z vojny. Pochovaný bol v Selci. Hrob bol označený krížom s nápisom, v súčasnosti však už nie je identifikovateľný. V matrike zomrelých v Trenčianskych Stankovciach je uvedená ako príčina smrti zápal pľúc. (VHA-VC, Matr. zomr.-TS)

ŠVEC Štefan, rím. - katolík, nar. v roku 1867. Zahynul vo vojne v roku 1915. (Pam. -S, PK-5)

TICHAŤSKÝ Ján, rím. - katolík, nar. 5. marca 1898 v Selci č. 78, rodičia: Ján Tichavský a Eva, rod. Punová. Padol v roku 1917 na bojisku v Rumunsku. (Matr. zomr.-TS, Pam. -S, PK-5)

TRUHLÍK Jozef, ženatý, rím. - katolík, nar. 27. októbra 1887 v Starej Turej, rodičia: Juraj Truhlík a Mária, rod. Zellová. S manželkou Katarínou Ščelinákovou žil v Selci, kde sa im v októbri 1914 narodil syn Jozef. Spoločne s manželkou vyrábali varešky. Domovskú príslušnosť mal v Selci. Bojoval v Haliči ako príslušník 15. honvédskeho pešieho pluku a od 20. augusta 1914 bol nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a deň jeho smrti bol stanovený na 20. august 1916. (VHA-R14 s. 85, EVP-5)

Z tohto obdobia sa zachoval jeho prsteň s vyrytým nápisom „BUKOVINA 1916“. Z jeho rozprávania sa zachoval príbeh z prvej vojnovnej Veľkej noci (rok 1915), keď vojaci ešte neboli tak otupení zabíjaním a nepriateľstvom voči protivníkom. Počas

Prsteň - spomienka z frontu. F66

slávania Veľkej noci sa stalo niečo neslýchané. Vojaci bojujúcich strán, rakúsko-uhorskej a ruskej, vyšli bez zbraní zo zákopov, podali si ruky a pozreli si navzájom do očí bez strachu zo smrti. Na počesť zmŕtvychvstalého Krista, v ktorého verili. Žiaľ, takýto závan ľudskosti sa stal na dlhé roky ojedinelým. Velitelia takéto činy prísne zakázali. Po návrate z vojny mal Adam ešte dvoch synov: Ondreja a Štefana. Ondrej Jančo bol medzi tými, ktorých 29. novembra 1944

odvliekli Nemci zo Selca z pomsty za pomoc partizánom. Domov sa už nevrátil, pravdepodobne zahynul vo väzení alebo v pracovnom tábore. Adamov brat Ján zostal žiť v Amerike.⁷⁰

JURÁK Adam sa narodil 14. decembra 1873 v Selci č. 60. Rodičia: Ondrej Jurák a Katarína, rod. Masárová. V roku 1897 sa oženil s Evou Kabátovou, s ktorou mal tri deti: Ondreja, Jána a Máriu.

Adam dúfal, že jeho ročník sa vyhne mobilizácii, ale po obrovských stratách na životoch už v prvom roku vojny v Haliči, bol potrebný prísun ďalších vojakov. Po bojoch proti ruskej armáde na východe bola jeho jednotka presunutá na rumunský front a ku koncu vojny boli zálohy sťahované aj na taliansky front, kde sa zapojili do bitky na Piave.

Zo spomienok jeho vnuka Ľudovíta Kubiša sa vynorili dve príhody z vojenského života Adama Juráka. Prvá bola z obdobia bojov na ruskom fronte. V čase vyhláseného prímeria medzi vojakmi rakúsko-uhorskej a ruskej armády bol Adam Jurák

Adam Jurák. F67

⁷⁰ Poskytli: Ing. Ján Jančo z Trenčína (vnuk) a Miloš Jančo z Veľkých Stankoviec (pravnuk).

na feldvache (na strážii). Trochu bokom od pozícií, kde boli zákopy ruských vojakov, videl na stromoch kŕdeľ vrán. Keďže sa už po niekoľkých „odstátych“ hodinách v strážii nudil, začal na vrany strieľať. Po chvíli došiel jeho veliteľ a vraví mu: „Čo nevieš, že je prímerie a nesmie sa strieľať?“ Adam mu zaklamal: „Videl som tam troch Rusov sa vytrčať a dvoch z nich som už dostal.“ „Tak aj toho tretieho môžeš,“ hovorí mu spokojný veliteľ. Druhá príhoda sa stala už cestou domov z frontu. Vojaci sa viezli vlakom od Prešporka smerom na Trenčín. V partii Adamových kamarátov bol aj mladý vojak, ktorý sa veľmi trápil tým, že neodovzdal svoju pušku a bál sa, aby ju u neho nenašlo vojenské komando. Keď už vystupoval na stanici v Novom Meste, Adam mu povedal, že on od neho tú pušku zoberie. „Keby ju hľadali, šak vieš komu si ju dal,“ hovorí mu. A tak Adam prišiel domov s dvoma puškami a ťažkým vojenským kufrom s množstvom nábojov.^{71, 72}

LETKO Štefan sa narodil 25. mája 1899 v Selci č. 90. Bol najstarším synom Adama Letku-Minárových a Márie, rod. Kubišovej. Pred vojnou pracoval v seleckých horách pri ťažbe dreva, najskôr ako drevorubač, potom ako pomocník vedúceho ťažby.

V roku 1916 bol, ako sedemnásťročný, odvedený k delostrelcom. Jednotka, v ktorej bol zaradený, bola umiestnená v Dalmácii a čakala na presun na taliansky front. V dobe pobytu jeho jednotky v Dalmácii tam boli veľké horúčavy.

Štefan Letko – tretí sprava. F68

Neochladzovalo sa príliš ani v noci. Vojaci nemohli spať a preto sa chodili ochladzovať do horských potokov a pod tamojšie vodopády. Tesne pred tým, ako

71 Poskytli: Anna Svatíková zo Selca (pravnučka) a Ing. Ľudovít Kubiš z Prievidze (vnuk).

72 KUBIŠ, Ľ. Ing.: Selec - Genealógia rodín, str. 28 – 31, Vydavateľstvo Ivan Štelcer, Trenčín, 1995.

sa jeho prápor mal presunúť na taliansky front do Dolomitov, Štefan ochorel na maláriu. Mal horúčku viac ako 40 stupňov, no napriek tomu i vysokým horúčavám, ním stále drgľovala zimnica. Musel byť prevezený do nemocnice. Nikto z rodiny nevedel, kde a ako dlho sa liečil. Domov z vojny sa vrátil až v roku 1919, keď ho už všetci oplakali. Pravdepodobne sa zúčastňoval bojov v Albánsku a Čiernej Hore, keďže v spomienkach jeho detí sa zachovalo otcovo rozprávanie o plavbe na lodiach Jadranským morom, o krajine v Dalmácii a v Albánsku.

Po vojne Štefan začal chodiť „na roboty“. Keďže bol dobrý organizátor a vedel jednať s ľuďmi, Selčania, ktorí chodievali „robotovať“, si ho vybrali za svojho gazdu, aby ich zastupoval v jednani s úradmi pri podpisovaní robotníckych zmlúv. So svojou prvou manželkou, Magdalénou Melicherovou, mal dve dcéry: Františku a Máriu. Po štyroch rokoch ale jeho žena zomrela. Už vtedy pracoval ako hospodársky správca v Horných Lovčiciach, takže potreboval gazdinú, ktorá by sa starala o robotníkov na statku. Preto sa už rok

Štefan Letko. F69

po smrti svojej prvej ženy znova oženil. V roku 1934 si vzal Máriu Ondriškovú zo Selca, s ktorou mal troch synov: Antonína, Štefana a Pavla. Neskôr sa presťahoval s rodinou do Nového Dvoru pri Kroměříži, kde pracoval ako správca majetkov. Zomrel v roku 1971.^{73, 74}

**Štefan Ondriška
(vpravo) s bratom
Ondřejom. F70**

ONDRIŠKA Štefan (Masárech) sa narodil 27. augusta 1882 v Selci č. 52. Jeho rodičmi boli Michal Ondriška a Anna, rod. Danková z Turnej. Mal dvoch bratov Ondreja a Michala a sestry Annu a Máriu. Po smrti otca hospodáril spoločne so starším bratom Ondřejom na rodičovskom gazdovstve. Ich dom však vyhorel a obaja bratia sa rozhodli odísť do Ameriky, aby zarobili peniaze na opravu domu. Po čase sa vrátili, dom opravili a ďalej viedli spolu hospodárstvo aj so svojimi

73 Poskytli: Ing. Antonín Letko z Kroměříža (syn) a Jozef Letko z Rozváž.

74 LETKO, A. Ing.: Rodokmeň rodiny Letkovej, Kroměříž.

rodinami. Zobrali si za ženy sestry. Ondrej - Máriu Miškechovú a Štefan - Katarínu Miškechovú. Najmladší brat Michal sa priženil v roku 1911 do Turnej. Štefan mal s manželkou Katarínou štyri deti: Dominika, Magdalénu, Katarínu a Máriu. Jeho žena však v roku 1918 zomrela na španielsku chrípku.

Všetci traja bratia boli odvedení do prvej svetovej vojny. Ondrej a Michal padli hneď začiatkom vojny na ruskom fronte, počas bojov v Karpatoch. Štefan vojnu prežil, bol však ranený do nohy, následkom čoho doživotne kríval. Po návrate mu bola priznaná čiastočná (35%) invalidita vo výške 120 korún mesačne.

Vo februári 1919 sa Štefan znova oženil a vzal si za ženu Annu Kabátovú. S ňou mal ďalšie deti: Annu, Františku, Janku a Jozefa. Okolo roku 1920 kúpil usadlosť pod kostolom, kam sa s rodinou presťahoval. V rodnom dome zostala rodina po nebohom bratovi Ondrejovi.^{72, 73} Zomrel v roku 1945.

Štefan Ondriška s manželkou Annou a dcérou Jankou. F71

CHOCHLÍK Michal sa narodil 27. marca 1896 v Selci č. 97. Jeho rodičmi boli Ondrej

Chochlík a Eva, rod. Chudá. Za manželku si vzal Annu Kostelníkovú. Mali dcéru Katarínu. Bol vojakom 71. pešieho pluku. V roku 1916 bol ranený do nohy. Z vojny sa vrátil ako invalid, spodnú časť nohy po koleno mal drevenú. Z toho dôvodu bol zaradený medzi invalidov s ťažším zdravotným postihnutím a jeho spôsobilosť bola znížená o 75%. Mesačne dostával podporu 288 korún.⁷⁵

MASÁR Adam sa narodil 26. júla 1896 v Selci č. 30.

Jeho rodičmi boli Štefan Masár a Anna, rod. Švecová. Narukoval k 71. trenčianskemu pešiemu pluku. Začiatkom roka 1917 bol zranený. Domov z vojny prišiel, keď už ho celá rodina považovala za mŕtveho, asi tri roky po jej skončení. Vo vojne bol ranený do hlavy, do pravej sluchy ho zasiahla guľka. Ako vravieval: „Dostal som šús (dávku) z guľometu“. Liečil sa vraj niekde vo Švajčiarsku. Následkom zranenia bolo ochrnutie pravej ruky aj nohy. Aj napriek tomuto obmedzeniu bol Adam viac životaschopnejší ako mnohí zdravší chlapi. Obec mu ako invalidovi postavila malú chalupu na hornom konci pri potoku. V jednej miestnosti býval aj s rodinou

⁷⁵ Poskytla Anna Svatíková zo Selca.

a z druhej urobil „trakslovňu“, v ktorej mal sústruh. Pri práci si zmeravenú ruku podopieral druhou. Dokázal vyrábať rôzne potreby z dreva pre gazdov aj domácnosť. S manželkou Máriou, rod. Punovou, mal deti: Annu, Margitu, Bertinu a Vincenta. Ako invalid so 75% zdravotným obmedzením dostával mesačnú podporu 176 korún 80 halierov.⁷⁶

Trakslovňa Adama Masára na vodný pohon. F73

MELICHER Ján sa narodil 28. augusta 1879 v Selci č. 31. Zo šiestich bratov Melicherovcov, ktorí narukovali do vojny, až štyria zahynuli. Štefan a Martin na jar 1915 v bojoch v Karpatoch, Adam a Ondrej v druhej polovici roka 1916. Ďalší z bratov, Michal, bol poranený guľkou do ľavej ruky niekedy koncom roka 1914. Ján Melicher tiež bojoval na východnom fronte a dostal sa do ruského zajatia. Po návrate z vojny sa oženil s Katarínou Ondriškovou.

Sústrast' s úmrtím štyroch synov vyjadril po vojne rodine Melicherovej listom aj vtedajší prezident T. G. Masaryk. Ale smutným faktom zostáva, že vdovy po Adamovi, Ondrejovi a Štefanovi museli tvrdo zápasiť so životom, aby užívali svoje deti bez mužov. Vdovské a sirotské príspevky od štátu boli slabou náplast'ou na smrť ich najbližších.

Ján Melicher. F74

⁷⁶ Informácie poskytl: Ing. Jozef (Stano) Miškech a Anna Svatíková zo Selca.

A aby toho nešťastia nebolo dost, prišiel Ján Melicher v roku 1944 o syna Františka. Ten bol spoločne s ďalšími Selčanmi odvečený Nemcami ako trest za pomoc obce partizánom. František Melicher sa už z koncentračného tábora nevrátil.⁷⁷

⁷⁷ Poskytla Terézia Chochlíková zo Selca (pravnučka).

BLESKOVÁ VOJNA V RUMUNSKU

Vstup Rumunska do vojny a vytvorenie rumunského frontu

*„...Kde som sa narodil to ja viem,
kde zomriem, to neviem,
kde ja svoje mladé kosti zložím.
Zložím ich ve válke na malej hromádke,
vem si ich má milá ku pamiatke.“⁷⁸*

Po začiatku vojny v roku 1914 Rumunsko zostalo mimo vojnového diania a rozhodlo sa vyčkávať. Pre svoju výbornú strategickú polohu a hlavne veľké náleziská ropy, ktorej význam prudko stúpol po zavedení motorizovanej techniky pri bojových operáciách, bolo žiadaným partnerom oboch bojujúcich zoskupení. Rumunské kráľovstvo bolo nezávislé iba päť desaťročí a I. svetovú vojnu vnímalo ako príležitosť na rozšírenie svojich území. Malo eminentný záujem najmä o Sedmohradsko, ktoré patrilo do Uhorského kráľovstva, ale žila tam silná rumunská národnostná menšina. Toto územie spoločne s časťou Bukoviny (južná Ukrajina) dostalo prisľúbené v prípade vstupu do vojny na strane štátov Dohody (Veľká Británia, Francúzsko, Rusko a i.). Predstavitelia rumunského kráľovstva vedeli,

V palebnom postavení. F75

78 Regrútska ľudová pieseň z okolia Trenčína.

že nesprávne rozhodnutie pri výbere spojencov by mohlo mať v prípade prehratej vojny za následok rozpad mladého štátu.

Rumunsko vstúpilo do vojny až v auguste 1916 najmä pod vplyvom úspešnej ruskej, tzv. Brusilovovej ofenzívy na východnom fronte, keď to s rakúsko-uhorskou

Obsluha mažiara. F76

armádou vyzeralo zle. Nemecké vojská boli vyčerpané bitkami na západnom fronte a vstup asi 800 tisícovej rumunskej armády do bojov mohol byť rozhodujúcim momentom na prelomenie východného frontu. Bol vhodný moment zaútočiť na oslabeného protivníka, preto sa Rumuni zapojili do vojny po boku Dohody.

27. augusta 1916 vyhlásilo Rumunsko vojnu Rakúsko-Uhorsku a jej vojská vpadli do Sedmohradska. Rýchly postup za srdečného víťania miestnym obyvateľstvom rumunskej národnosti však čoskoro ustal. Zásobovacie čaty nestačili rýchlemu postupu vojsk a navyše protivník, pochopiac význam novovzniknutého frontu, urýchlene presúval celé pluky z bojísk pri Verdune vo Francúzsku, z Talianska aj z Haliče. Silnou protiofenzívou spojené rakúsko-uhorské a nemecké vojská zatlačili Rumunov späť za Karpaty. Túto situáciu nezmenili ani ruské jednotky, ktoré im prišli na pomoc. Takmer súčasne došlo k preniknutiu bulharských vojsk, ako ďalšieho člena Centrálnych mocností, cez južnú hranicu Rumunska, na posilnenie ktorej rumunské velenie v ošiali rýchlej vojny akosi pozabudlo. Rumunské vojsko v priebehu pár mesiacov prišlo o takmer štvrt milióna vojakov a množstvo výzbroje.

Zima vo východných Karpatoch prišla v roku 1916 skôr. Už v októbri napadlo veľa snehu a priesmyky v horách, kde sa opevnili rumunské jednotky sa stali takmer nepriechodnými. Zdalo sa, že priebeh bojov sa do jari zastaví, no nemecké a rakúske velenie súrne potrebovalo svojich vojakov aj na ostatných frontoch, a preto bolo nútené boje v Rumunsku čo najrýchlejšie ukončiť. Ešte v novembri ich jednotky prekročili zamrznuté sedlá južnej časti Karpát a vpadli do Valašskej nížiny. Mrazivé počasie medzitým vystriedali lejaky, vojaci bojovali aj pochodovali trvalo premočení a skrehnutí bez možnosti zohriať sa alebo osušiť. Straty v bojových útvaroch z dôvodu omrznutých končatín a zápalov pľúc boli preto veľmi vysoké.

Koncom roku 1916 obsadili vojská Centrálnych mocností prístav Constanta, hlavné mesto Bukurešť a ropné polia Ploiesti. Hospodárstvo Rumunska bolo v rukách nepriateľa, ktorý vyvážal na západ tisíce ton ropy, obilia a dobytky, čo mu výrazne pomohlo v ďalšom vedení vojny. Adam Jurák zo Selca, ktorý sa zúčastnil bojov v Rumunsku, po vojne spomínal, ako bol svedkom ťažby obrovského množstva ropy Nemcami a jej odvozu vagónmi, ktoré boli denne plnené „čiernym zlatom“.⁷⁹

V rumunských Karpatoch. F77

V roku 1917 sa front stabilizoval za riekou Siret, kam boli rumunské vojská prinútené sa stiahnuť. Ale väčšia ťarcha obrany tohto úseku frontu ležala najmä na pleciah ruských vojakov. Ak by ruské vojská stratili tieto pozície, hrozilo by vpadnutie rakúsko-uhorských a nemeckých vojsk na Ukrajinu od južného smeru. Celý priebeh vojny na rumunskom fronte nabral rýchly spád koncom roka 1917, keď pod vplyvom občianskej revolúcie v Rusku boli po podpísaní prímeria v Brest-Litevsku ukončené boje na ruskom fronte a Rumunsko stratilo svojho najsilnejšieho spojenca. Preto uznalo svoju porážku a **v decembri 1917 podpísalo prímerie.**

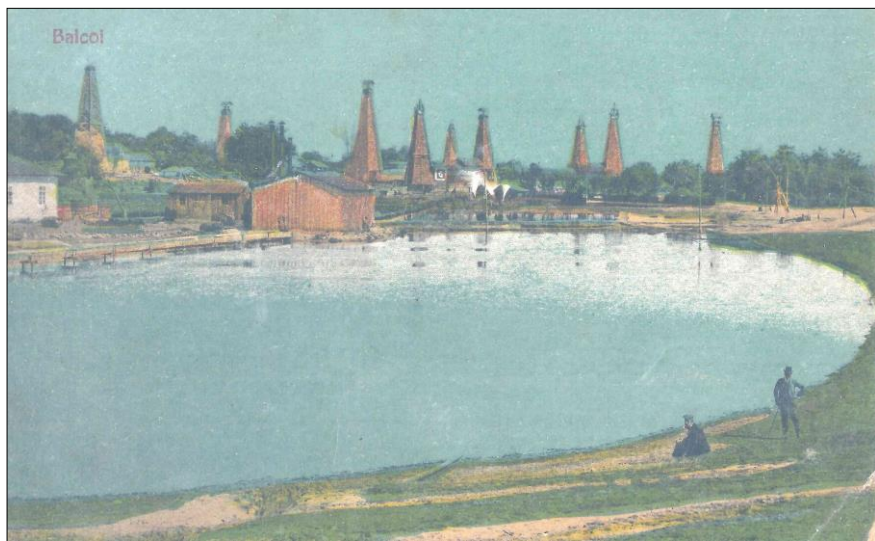
Identifikačná známka rakúsko-uhorského vojaka. F78

V tej chvíli to vyzeralo na úplný kolaps kráľovstva. V bojoch stratilo okolo 300 tisíc vojakov, približne aj toľko mužov padlo do zajatia. Na následky epidémie týfusu zomrelo asi 200 tisíc civilistov, hospodárske zdroje štátu boli zničené.

79 Zo spomienok Ing. Ľudovíta Kubiša z Prievidze (vnuk Adama Juráka).

Ale na samotnom konci vojny sa Rumunsko takticky pridalo opäť na stranu víťaznej Dohody a **10. novembra 1918**, iba jeden deň pred oficiálnou kapituláciou Centrálnych mocností, **vyhlásilo vojnu Nemecku**. To mu zaručilo, že pri mierových dohodách po vojne sa mohlo hlásiť o skôr požadované územia. Tak sa i stalo – Rumunsko získalo Sedmohradsko, Banát aj južnú Bukovinu.^{80, 81}

V bojoch na rumunskom fronte zahynuli aj naši rodáci. Hneď na začiatku rumunskej ofenzívy padol, pravdepodobne v Sedmohradsku, Ján Ďuriš z Veľkých Stankoviec.⁸² Na nezistenom mieste v roku 1917 zahynul Ján Tichavský zo Selca.⁸³ 16. februára 1918 zomrel vo východných Karpatoch, v blízkosti stanice lanovej dráhy medzi vrchmi Zboina Verde a Zboina Neagră (kóta 1287) na zápal pľúc Štefan Mahrík z Veľkých Bieroviec.⁸⁴ Toto udáva vojenská úmrtná matrika, podľa ústneho podania jeho potomkov vraj zahynul pod kolesami voza.⁸⁵

Ropné ťažné veže v oblasti Balcoi. F79

80 NOVOTNÝ, R. Sázka na správneho koně. In *I. svetová I/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 28 – 31.

81 FLEK, V. Návrat k pohyblivé válce. In *I. svetová VI/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 13–17.

82 Vojenský historický archív v Bratislave, Zbierka vojenských matrik: matrika R16 str. 233.

83 Matrika zomrelých v Trenčianskych Stankovciach.

84 Vojenský historický archív v Bratislave, Zbierka vojenských matrik: matrika R7 str. 979.

85 Zo spomienok Ľubomíra Ondráška z Veľkých Bieroviec.

DROTÁRSKY PLUK

71. trenčiansky peší pluk

*„Ešče len v Trenčíne kasáren stavali,
už moja mamička žalosne plakali.“⁸⁶*

Po vypuknutí prvej svetovej vojny do Trenčína rukovala drvivá väčšina chlapov z nášho okolia, pretože boli príslušníkmi 71. pešieho pluku alebo 15. honvédskeho pluku, ktoré boli umiestnené v meste. Národnostné zloženie plukov pechoty rakúsko-uhorskej armády sa v priebehu vojny menilo z dôvodu veľkých strát v bojoch na frontoch. Ale aj napriek tomu najväčšie zastúpenie Slovákov bolo v 71. trenčianskom pešom pluku. Ich podiel bol až 85 percentný, a keďže pod jeho pôsobnosť patrili regrúti nielen z okolia Trenčína, ale aj horného Považia, Kysúc, Oravy a Liptova dostal prezývku „drotársky“. **Cisársky a kráľovský peší pluk č. 71** (po nem. Kaiserlicher und königlicher

Infanterieregiment Nr. 71, skratka K. u. K. IR 71) bol vytvorený v roku 1860 v Benátkach. Počas rakúsko-pruskej vojny bol dislokovaný v Moravskej Třebovej. V roku 1882 sa sídlom veliteľstva pluku, dvoch poľných práporov a náhradného práporu stal Trenčín a od októbra 1887 boli vojaci umiestnení

v novopostavených

Fridrichových kasárňach.⁸⁷

Kasárne 71. pešieho pluku – Štefánikova ulica. F80

Majiteľom pluku bol podmaršál Anton Galgóty.⁸⁸ Veliacou rečou bola nemčina. Straty frontových jednotiek boli počas vojny dopĺňané z náhradných práporov (po nem. Ersatzbatallion).

Mobilizácia bola vyhlásená plukovým rozkazom č. 175 a prvým dňom mobilizácie bol 4. august 1914. Už po troch dňoch dosiahol pluk vojnový stav a začalo sa s výcvikom mužstva. 8. augusta bol pluk zhromaždený v plnej zbroji na cvičisku na hornej Sihoti, kde sa uskutočnila poľná omša. Slúžil ju poľný kurát

⁸⁶ Regrútska ľudová pieseň z okolia Trenčína.

⁸⁷ Teraz kasárne pri hlavnej železničnej stanici, na Štefánikovej ulici.

⁸⁸ Stručná história 71. pešieho pluku a jeho účasť na bojiskách prvej svetovej vojny, KaMC OS SR Trenčín, 2008.

pluku Dr. Jozef Tiso. Asi 4 tisíc vojakov tu zložilo

Výplata žoldu – lenunk. F81

odvážne.⁸⁹ To mali možnosť naši chlapi dokázať už o týždeň, keď boli nasadení do prvej ofenzívy proti ruskej armáde v oblasti poľského Lublinu. Už v prvý deň nasadenia sa dostal pluk do ťažkých bojov pri obci Polichna a následné boje o Krašník, Rudník a Lublin spôsobili v niektorých jeho oddieloch až 40 percentné straty na životoch. Pluk bol stiahnutý z prvej línie a doplnený novými maršbataliónmi. V priebehu roka 1914 bojovali jeho príslušníci v oblasti Haliče pri rieke San, na jeseň boli prinútení brániť hranice Uhorska v bojoch pri Krakowe a v Karpatoch na východnom Slovensku.^{90, 91}

Začiatkom roka 1915 bola 14. pešia divízia začlenená do zostavy 2. armády, s ktorou 71. peší pluk až do mája bojoval na severnom úpätí Karpát. Po gorlickom prielome frontu sa boje presunuli až do západnej Ukrajiny, kde sa zastavili až do polovice roka 1916. No z dôvodu Brusilovovej protiofenzívy sa frontová línia posúvala opäť západným smerom a príslušníci trenčianskeho pluku museli podstupovať ťažké, ústupové boje za cenu veľkých strát. Napokon bola 14. divízia stiahnutá a v novembri 1916 presunutá na taliansky front.

prísahu vernosti. V prvých mesiacoch vojny narukovalo do pluku postupne až 16 tisíc vojakov. Prvé prápory odišli transportmi cez Žilinu do haličského Rzeszowa. Na východnom fronte bol 71. peší pluk v rámci 27. pešej brigády 14. pešej divízie začlenený do 1. rakúsko-uhorskej armády. 15. augusta plk. von Tilzer oboznámil vojakov s vojnovými udalosťami a vzletnými slovami ich vyzval správať sa v boji vždy hrdinsky a na smrť

89 Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1, kapitola 14, str. 42 – 44, VHA Bratislava, 2016.

90 HRONSKÝ, M.: Vzbur slovenských vojakov v Kragujevci, 2. doplnené vydanie, Martin, 1988, str. 22 – 36.

91 O bojoch 71. pešieho pluku píšeme aj v kapitole „Krvavá žatva v Haliči“.

V Taliansku 71. peší pluk spoločne so 72. bratislavským bojoval na strednom úseku sočského frontu, v priestore Gorície, pri Vrtojbe a Kostanjevici.

Charakteristika slovenského vojaka.

Je nenáročný, vytrvalý a mimoriadne schopný pochodovania. Poslušný a závislý, dá sa ľahko viesť a je učenlivý. Je tak výborným materiálom pre pechotu. Takto charakterizovali slovenských vojakov ich rakúski a maďarskí velitelia. Oddanosť panovníkovi a poslušnosť Bohu bola jednoduchým slovenským mužom samozrejmosťou. Preto ako vojaci boli v očiach cisára obľúbení. Ale ich táto často slepá dôvera stála životy a veľa utrpenia. Na čom sa podpísala aj ich neskúsenosť v reálnych bojových situáciách. Obyčajným roľníkom chýbali bojové skúsenosti a draho za to platili.

Pluky boli zaradené do 5. armády. Zúčastnili sa 10. a 11. bitky pri Soči, v ktorých rakúsko-uhorská armáda odolávala náporu talianskych vojsk. No dôsledkom dvanástej bitky pri Soči, tzv. prielomu pri Caporette, bolo zatlačenie talianskej armády hlboko do vnútrozemia k rieke Piava. 14. pešia divízia postúpila cez Palmanovu, riekou Tagliamento, Chiarano až ku Noventa di Piave. V bitke na Piave, ktorá začala 15. júna 1918 sa trenčiansky pluk v oblasti Ponte di Piava dostal cez riek, ale zhoršené počasie a zvýšená hladina rieky spôsobili problémy v prísune materiálu a záloh. Po niekoľkých dňoch ofenzíva zlyhala a jednotky sa stiahli na ľavý breh. V tom období zvädzala nemecká armáda tuhé boje na západnom fronte a požiadala rakúske velenie o posily. Preto boli do Francúzska poslané štyri pešie divízie. V začlenení 1. pešej divízie bol novovytvorený **112. peší pluk**, ktorého súčasťou bol aj 3. a 5. prápor 71. trenčianskeho pešieho pluku. Jeho vojaci sa zúčastnili v októbri bojov severne od Verdunu.

Rakúsko-uhorskými jednotkami sa však už šírili myšlienky nespokojnosti a odporu voči vojne. Príslušníci trenčianskeho pluku boli silne ovplyvnení udalosťami, ktoré sa stali pri vzbure slovenských vojakov v záložnom útvere v Kragujevci.⁹² Niet preto divu, že pri ofenzíve dohodových vojsk v októbri 1918 padla do talianskeho zajatia takmer tretina príslušníkov pluku.

Po skončení bojov na frontoch sa 71. peší pluk vrátil do Trenčína, kde bol zreorganizovaný a na jar v roku 1919 sa niektoré jeho jednotky zapojili do boja o južné hranice novovzniknutej republiky. Zúčastnili sa najmä bojov proti maďarským boľševikom pri Lučenci. Od roku 1920 bol pluk začlenený do československej brannej moci a prečíslovaný na peší pluk č. 17.

92 O vzbure píšeme v kapitole „Štyridsaťštyri - Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci“.

71. peší pluk s mažiarom 305 mm. F82

HONVÉDI V TRENČÍNE

15. honvédske trenčianske peší pluk

*„Keď som na konička sedal,
môj otec mi ruku podal,
má mamička plakala,
že ma ťažko chovala.“*

Honvédske jednotky boli jednotkami vlastibrany v uhorskej časti monarchie. V Zálitavsku (v rakúskej časti monarchie) mali názov Landwehr, zemebrana. Ako doplnujúce zložky armády boli v čase vojny povolávané do stavu bojových jednotiek, v čase mieru boli aktivované pri mimoriadnych situáciách. Honvédi (vlastibrana) boli súčasťou vojenskej posádky v Trenčíne takisto ako 71. peší pluk a sídlili v honvédskejších kasárňach.⁹³

Oficiálny názov pluku bol: **Uhorský kráľovský trenčiansky 15. honvédskejší peší pluk** (skratka: K. u. LIR Nr. 15 alebo HIR Nr. 15). V Trenčíne bol umiestnený štáb pluku a tri prapory, veliteľom bol Henrik Dormándy. Veliacou rečou bola hlavne maďarčina. Pluk patrilo do 74. honvédskej pešej brigády v Nitre,

ktorá bola súčasťou 37. honvédskej pešej divízie v Bratislave. Takmer celú vojnu bola podriadená V. zboru z Bratislavy. Pod pôsobnosť pluku patrila Trenčianska župa s Oravou, Kysucami a časťou Liptova, preto jeho národnostné zloženie bolo z 85 % slovenské.⁹⁴ Dá sa povedať, že takmer polovica chlapov z našich dedín rukovala práve k honvédom.

Pri mobilizácii dosiahol 15. honvédskejší peší pluk plnú bojovú pohotovosť už 7. augusta 1914⁹⁵ a na druhý deň odišlo prvých 3000 honvédov vlakovými transportmi cez Žilinu a poľský Zwardoň do Haliče. O tri dni ich nasledovali ďalšie prapory.⁹⁶ V začlenení do 1. armády naši honvédi už 26. a 27. augusta po bojoch obsadili obec Tarnawa (južne od Lublinu) a zajali vyše 500 Rusov. V ťažkých

Honvédske kasárne v roku 1910. F83

93 Neskôr tzv. Masarykove kasárne (terajšia Legionárska ulica). Boli zbúrané po roku 2000.

94 Článok na stránke kvhbeskydy.sk : Zoznamy rakúsko-uhorského "trenčianskeho" honvédskeho pešieho pluku č. 15 (časť XII.).

95 Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1, kapitola 24, str. 56 – 57, VHA Bratislava, 2016.

96 BRABENEC, V. Ing. Spomienka na sté výročie začiatku prvej svetovej vojny v Trenčíne – prednáška, Trenčín,

bojoch pri Lubline a pri pevnosti Ivangorod v ruskom Poľsku (teraz Dęblin) utrpeli ich jednotky veľké straty a museli byť dopĺňané zálohami. V novembri sa museli stiahnuť južným smerom ku Krakowu a na hranice Sliezska. Tam pri obci Jangrot vybojovali bitku, ktorá sa stala pamätnou pre celý 15. honvédskejší pluk. Dokázali viesť úspešný útok aj napriek tomu, že susedné pluky v boji zaostali. Ukoristili 3 guľomety a zajali asi 350 zajatcov.⁹⁷ Za ten úspech ale zaplatili vysokými stratami na ľudských životoch. Pri Jangrote zahynulo aj niekoľko našich rodákov.

Pamätňý odznak pluku.

F84

kasárňach. Navrátilci z ruského zajatia sa správali nedisciplinovane, počas cvičenia zvalili na zem veliaceho poručíka. Spísali požiadavky, v ktorých žiadali okrem iného, vydať im uniformy a obuv, pretože niektorí boli bosí. Tiež žiadali, aby neboli pridelení do pracovných skupín k bohatým sedliakom, keďže ich vlastné polia ležia ladom a ich rodiny hladujú.⁹⁹ Situáciu ale veliteľstvo vyriešilo pridelením dovolení vojakom.

V polovici júla bola 37. honvédskejší pluk poslaná na taliansky front do oblasti Udine a Gemony, kde prebiehal výcvik vojakov na nový typ bojiska. Koncom septembra bola divízia prevezená cez Salzburg na francúzske bojisko do oblasti Štrasburgu na pomoc nemeckým vojskám v ofenzívnych bojoch na západnom fronte.⁹⁴ Tu opäť prebiehal výcvik vojakov pod vedením nemeckých inštruktorov na iný spôsob boja s novými protichemickými prostriedkami. Do bojov ale honvédi nestihli zasiahnuť. Po podpísaní prímeria medzi Rakúsko-Uhorskom a štátmi Dohody 3. novembra 1918 v Taliansku, boli rakúsko-uhorské jednotky sťahované z frontu. Príslušníci 15. honvédskejšieho pluku po odovzdaní zbraní

97 Význam bojov pri obci Jangrot pre 15. honvédskejší pluk dokladá aj pamätňý odznak. Na tomto odznaku je zaznamenaný odkaz na tieto boje, ako na jednu zo slávnych bitiek pluku.

98 Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1, kapitola 124, str. 175 – 178, VHA Bratislava, 2016.

99 Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1, kapitola 215, str. 313, 314, VHA Bratislava, 2016.

a ostatného vojenského materiálu (bodáky, prilby, plynové masky a i.) nemeckému veleniu nastúpili 12. novembra peší pochod z bojových línií cez rieku Rýn. Cez Viedeň boli honvédi prevezení do Komárna, kde ročníky po rok 1895 boli demobilizované a ročníky 1896 až 1900 dostali osemdňovú dovolenku.¹⁰⁰ Niektoré prápory sa potom ešte zúčastnili bojov proti Maďarsku na južnom Slovensku.

Trenčiansky 15. domobranecský pluk

Domobranecské jednotky boli tiež zložkami c. a k. brannej moci. Boli sústredované v rámci ostatných zložiek vojska. V Trenčíne sídlil Uhorský kráľovský trenčiansky 15. domobranecský pluk (skratka: K. u. Lst. IR Nr. 15). Domobranecské pluky mali totožné číslovanie s honvédkymi a aj ich vnútorná organizácia bola podobná ako u vlastibrany. Trenčiansky domobranecský pluk patril pod 100. domobranecskú brigádu v Bratislave.

Domobrana (landšturm) plnila strážnu a policajnú službu. Jej členovia boli príslušníkmi strážnych oddielov železničných staníc, vodojemov, zásobníkov pohonných hmôt a iných strategických objektov. Ale po obrovských stratách v bojoch v Haliči už v prvých mesiacoch vojny bola cisárska generalita nútená siahnuť aj po menej kvalitných zložkách armády a domobrancami doplniť bojové prápory na fronte. V roku 1914 sa zúčastňovali bojov juhozápadne od Lublinu (Tarnobrzeg, Sandomierz, Tomaszów, Kielce). V ďalších rokoch vojny boli domobranci rozptýlení do rôznych vojenských jednotiek v rámci rakúsko-uhorskej armády.¹⁰¹

Pamätná tabuľa 15. honvédskeho pluku. F85

100 Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1, kapitola 129, str. 189 – 193, VHA Bratislava, 2016.

101 Organizácia rakúsko-uhorskej armády podľa V. Dangla: POD ZÁSTAVOU CISÁRA A KRÁĽA (Kapitoly z vojenských dejín Slovenska 1848 – 1914), Historický ústav SAV, Bratislava 2009.

ZOZNAM PADLÝCH A ZOMRELÝCH Z OBCE ROZVADZE

V Rozvadzoch prvá svetová vojna vyhasila osem životov. Traja chlapi padli v Haliči, jeden zomrel v nemocnici v Užhorode, u dvoch nepoznáme miesto ich posledného odpočinku. Štefan Fandro zomrel na španielsku chrípku a je pochovaný na cintoríne v Rozvadzoch. Legionár Michal Goliaš sa vrátil z bojov v Taliansku, ale na následky zranenia po roku zomrel v trenčianskej nemocnici.

Dve úmrtia mali v rodine Ondreja a Zuzany Betákovcov, keďže padol ich syn Ondrej aj manžel ich dcéry Ondrej Vašek. Na následky zranenia nohy bol invalidom s trvalými následkami Štefan Pevný. Mal priznanú 45% zdravotnú obmedzenosť.

V zátvorke za údajom o každom vojakovi je uvedený zdroj informácie o úmrtí. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci knihy v kapitole: „Pramene slúžiace na vyhľadávanie padlých vojakov“.

BETÁK Ondrej, slobodný, rím. - katolík, nar. 9. októbra 1891 v Rozvadzoch č. 14, rodičia: Ondrej Beták a Zuzana, rod. Holičková. Nastúpil vojenskú službu v roku 1914 k 15. honvédskeму pešiemu pluku v Trenčíne. Bol zaradený v 8.rote ako pešiak. Zúčastnil sa bojov v Haliči, kde aj padol 22. novembra 1914 v bitke pri Jangrote (Malopoľské vojvodstvo, južné Poľsko). Bol pochovaný 22. novembra 1914 v Jangrote. (*VHA-R7 s. 110, VUA-D, EVP-3, Matr. zomr. –TS, Pam. –R*)

FANDRO Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 2. apríla 1877 v Malých Stankovciach č. 43, rodičia: Jozef Fandro a Anna, rod. Dušalová–Marikovská. Bol odvedený v októbri 1898 v Bratislave, v roku 1902 sa oženil s Katarínou Godálovou zo Selca. V čase vojny žil s manželkou a deťmi Máriou a Jánom v Rozvadzoch, v Pastierni. Zúčastnil sa bojov na východnom fronte ako desiatnik 15. honvédskeho pešieho pluku. Zomrel 10. augusta 1918 doma v Rozvadzoch na španielsku chrípku a pochovaný bol dňa 12. augusta 1918 v Rozvadzoch. Jeho hrob je vedený v evidencii VHA v Bratislave ako vojenský. V súčasnosti je neoznačený. (*VHA-VC, EVP-3, Matr. zomr.-TS, KmL*)

GOLIAŠ Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 1. októbra 1876 v Rozvadzoch č. 21, rodičia: Ján Goliaš a Anna, rod. Plášková. S manželkou Máriou, rod. Staníkovou mal päť detí: Jána, Annu, Štefana, Máriu a Michala. Pracoval ako robotník. V roku 1897 bol odvedený k c. a k. práporu poľných strelcov č. 19. Do vojny narukoval 3. augusta 1914. Ako desiatnik 15. honvédskeho pešieho pluku sa zúčastnil bojov v Haliči, neskôr v Taliansku, kde bol 15. júna 1918 zajatý talianskou armádou v bojoch na rieke Piava. V zajatí bol zaradený do 32. čs. streleckého pluku. Činnosť v légii ukončil 6. apríla 1919. Zomrel 4. októbra 1920 v nemocnici v Trenčíne. Ako príčina smrti je uvedená otrava krvi. Pochovaný je na cintoríne v Trenčíne. (*EVP-3, Pam. –R, KmL*) Píšeme o ňom aj v kapitole o legionároch.

KŇÁŽEK Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 16. apríla 1876 v Skalskej Novej Vsi, rodičia: Michal Kňážek a Mária, rod. Ovadová. V apríli 1897 bol odvedený

k honvédskeму vojsku. Od roku 1905 pracoval na rozvadzskom majeri ako robotník. S manželkou Agnesou, rod. Holubovou z Hrabovky mali deti: Štefana, Michala, Máriu, Agnesu a Ondreja. Na vojnu narukoval v auguste 1914, mal hodnosť desiatnika. Bojoval na ruskom fronte a tam i padol. Bol vyhlásený za nezvestného od roku 1914 a vojenskou sedriou prehlásený za mŕtveho. (KML, EVP-3)

PAUCHLY Gustáv, ženatý, rím. - katolík, nar. 13. mája 1891 vo Veľkých Stankovciach č. 5, rodičia: Alojz Pauchly a Katarína, rod. Rusnáková. Bol obuvníkom a pred vojnou žil s manželkou Máriou, rod. Valkovou v Rozvadzoch č. 14, kde sa im v roku 1914 narodila dcéra Helenka. Bojoval ako pešiak 3. roty, 15. honvédskeho pešieho pluku v Haliči. Padol 25. mája 1915 na bojisku pri Chmielowe (východné Poľsko). Zomrel zaopatrený vojenským kňazom a pochovaný bol 26. mája 1915 v Chmielowe. (VHA-R7 s. 357, Matr. zomr. –TS, Pam. –R)

PEVNÝ Štefan, evanj. a. v., nar. 19. januára 1891 v Rozvadzoch č. 11, rodičia: Štefan Pevný a Eva, rod. Petrová. Narukoval do 3. roty, 71. pešieho pluku v Trenčíne. Padol vo vojne dňa 4. augusta 1916. (ZS-výtl. 529 z 26. febr. 1917)

TOMÍK Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 28. novembra 1884 v Rozvadzoch č. 23, rodičia: Štefan Tomík a Anna, rod. Mikulášová. V roku 1908 sa oženil s Máriou Helešovou z Malých Stankoviec, mali spolu troch synov: Pavla, Štefana a Jána. Odvedený bol v júni 1906. Zúčastnil sa bojov na východnom fronte. Zomrel 6. mája 1915 v barakovej nemocnici v Užhorode v Podkarpatskej Rusi. Príčinou smrti bol akútny zápal pľúc – bronchopneumonia. Pochovaný bol 7. mája 1915 na cintoríne pri barakoch. (VUA-KP, EVP-3, Pam. –R, KML)

VÁŠEK Ondrej, ženatý, rím. - katolík, nar. 9. mája 1889 v Malých Stankovciach č. 8, rodičia: Štefan Vašek a Anna, rod. Janíčková. Po svadbe so Zuzanou Betákovou v roku 1912 žili v Rozvadzoch č. 14. Mali dcéru Annu. Padol v boji. Úmrtie bolo súdne stanovené vojenskou sedriou ¹⁰² v Trenčíne na 2. júna 1918. (EVP-3, Matr. zomr. –TS, Pam. –R)

VRÁTILI SA...

PEVNÝ Štefan (z Madovca) býval v Rozvadzoch č.13. Narodil sa 30. apríla 1878 v Rozvadzoch č.18. Rodičia Adam Pevný a Alžbeta, rod. Letaši boli roľníci. 17. novembra 1902 sa oženil s Annou Škúcou z Veľkých Stankoviec. Po svadbe v roku 1903 sa vybral za zárobkom do Ameriky (West Frai), ale zostal tam len krátky čas, vrátil sa domov a venoval sa hospodárstvu. Už v čase Štefanovho odchodu na vojnu mal spolu s manželkou šesť detí, z nich však 10-ročná Evka v roku 1917 zomrela. Vo vojnových rokoch bývala Štefanova rodina v rodičovskom dome spoločne s viacčlennou rodinou jeho mladšieho brata Adama. Po vojne, začiatkom 20-tych rokov, odkúpil dom č.13 (Madovec), kam sa presťahoval. Vo vojne bol ranený do ľavej nohy, ktorú mal potom o niekoľko centimetrov

102 Vojenský súd, ktorý vydal právoplatné rozhodnutie o úmrtí.

kratšiu, ako je aj vidno na civilnej fotografii. Vedľa neho je jeho syn Janko (nar. 1910). Dostával peňažnú podporu pre invalidov vo výške 157 korún 50 halierov za 45% zdravotné obmedzenie.¹⁰³

TOMÍK Štefan
sa narodil 26.
decembra 1874
v Turnej Štefanovi
Tomíkovi a Anne,
rod. Mikulásovej.
Rodičia koncom 19.
storočia odkúpili
usadlosť č. 10
v Rozvadzoch, kde
potom so synmi
Štefanom, Jánom

Štefan Pevný so synom Jánom. F86

a dcérou Annou žili. V novembri 1898 sa Štefan oženil s Annou Oravcovou z Veľkých Bieroviec. Pracoval ako bielešský gazda na majeroch v Rozvadzoch,

Štefan Tomík s manželkou Annou. F87

Turnej a inde. Do vojny narukoval k 15. honvédskeму pešiemu pluku v hodnosti slobodníka. V čase odchodu na vojnu mal päť detí: Katarínu, Štefana, Magdalénu, Máriu a Annu. Už v prvých mesiacoch bojov na východnom fronte bol ranený do ľavého stehna. Liečil sa v nemocnici v Tullne pri Viedni (teraz Tulln an der Donau, Dolné Rakúsko). Neskôr, po návrate na front, padol do ruského zajatia, z ktorého sa vrátil až koncom roka 1918. Po vojne bol richtárom Rozváz do roku 1922. V apríli 1920 mali s manželkou syna Jozefa.

Jeho o desať rokov mladší brat Ján sa z vojny nevrátil. Zomrel na ťažký zápal pľúc neďaleko Užhorodu (Podkarpatská Rus). Zostala po ňom vdova s tromi synmi: Štefanom, Pavlom a Jánom.¹⁰⁴

103 Poskytla Pavla Pevná, rod. Minarechová z Rozváz (synova manželka).

MARGORÍN Štefan sa narodil 19. apríla 1897 vo Veľkých Stankovciach č. 69, rodičia: Ján Margorín a Zuzana, rod. Klobušická. Na rozdiel od prevažnej väčšiny chlapov, ktorí boli odvedení k pechote, Štefan narukoval k husárom. Títo sa tešili medzi obyvateľstvom veľkej oblube a úcte. Jazdectvo bolo pýchou každej armády a vedelo rozhodovať dôležité bitky. Už prvé skúsenosti z bojísk ale ukázali, že jazda proti guľometom a delám nemá šancu. Veľké straty koní armáda nebola schopná nahrádzať, a tak husári stratili svoje výhodné postavenie a museli sa pripojiť k pechote v zákopoch. Štefan bol takisto preradený k pešiakom. Po vojne spomínal, ako sa brodili blatom a bahnom pri presune diel. Vojaci museli často pomáhať vlastnými silami, aby dokázali presunúť vojenskú techniku rozmáčaným terénom. Od hlavy až po päty zablatení, bez možnosti umyť sa alebo prezliecť do čistej uniformy.

Štefan Margorín. F88

Po návrate z frontu Štefan ešte dosluhoval vojenskú službu pri 16. čs. pešom pluku v Jelšave. Ukončil ju v roku 1921 a následne na to sa oženil s Máriou Králikovou. Keď v 20-tych rokoch bola v Rozvadzoch pridelená pôda na stavebné pozemky pre legionárov a navrátilcov z vojny, Štefan s bratom Jánom si vybrali pozemky vedľa seba a na nich postavili v rokoch 1925 – 1928 svoje domy.

Ondrej Ako. F89

Hneď v susedstve mal pozemok legionár Jozef Cibulík, ktorý tu neskôr postavil obchod a obecnú krčmu. Cibulík mal za manželku sestru bratov Margorínovcov, Annu.¹⁰⁵

AKO Ondrej sa narodil 6. februára 1887 v Rozvadzoch č. 9. Rodičia: Štefan Ako a Katarína, rod. Margorínová. 6. februára 1911 sa oženil s Annou Tomíkovou. Tá neskôr spomínala: „*Tak som sa úpenlivo modlievala každý deň, len aby toho môjho muža na tej vojne ranilo, aby sa mi mohol vrátiť.*“ Aj sa tak stalo. Ondrej bol na fronte ranený, mal prestrelené rameno a predčasne bol poslaný z vojny domov. Ako spomienka na vojnu mu zostala jazva po guľke.¹⁰⁶

104 Z archívu Slava Tomíka z Rozváždz.

105 Poskytla Zuzka Červeňanová, rod. Letková z Rozváždz (vnučka).

106 Poskytla Helena Aková z Rozváždz.

sestrami. Tak vám všetkým posielam toto moje srdečné pozdravenie, ktoré ja tu píšem medzi veľkými vrchami. No srdečne by ma to tešilo, keby vás to pri dobrom a stále zdraví šťastlivo dôjst' mohlo. Ja som tiež, dakovať Pánu Bohu, zdravý. Nuž ale aj vám ešte lepšieho zdravia srdečne vinšujem a prajem. Milá rodinka, ja som dneska čakal od vás, že niečo dostanem, ale keď som nič nedostal, tak ja vám píšem túto kartu. Aby ste aspoň vy o mne vedeli. Veru aj v noci mám vždy na mysli, že by som doma lepšiu noc mal ako tu, lebo tu sa mi málo ujde spať, keď je aj zima. Nemôžem vám to všetko opísať. Ešte sme neni v dekunkoch (zákopoch) všetci, lebo nás hneď rozdelili medzi starých do každej kompánie. Aj v cugoch (čatách) sme pomiešaní. Nevieť, kedy my pôjdeme do dekunkov. Len keby dal Boh nebeský čas a tepla. Lebo to je vždy horšie, keď prší a človek tam musí ve vode stáť.“

Stadiaľto sme šli do bojov na Santa Mariu (teraz Sveta Marija na Krasu, Istrijský polostrov, Chorvátsko). Tam sme zažili zlé časy.

(7. až 12. decembra 1915) „... Včil tu máme mrcha časy. Stále prší, nuž a človek veru musí stáť na tom daždi, v blate, či vo dne lebo v noci. Aj keď túto kartu píšem, tiež začalo pršať aj hrmieť. Nemôžem veru môj život opísať, nechcem vám žiaľu narobiť. Poručeno Pánu Bohu. Však len nám to Pán Boh voľáko pomôže pretrpieť. Túto kartu píšem v dekunku, ale keď prší, neni platný ani dekunek, voda tečie všade. Jako zmokneme, tak musíme aj uschnúť. Veru by sa mi zišlo toho vašeho teplého odpočinku. Ja viem, že ma neraz spomeniete v takém zlém čase. Tie fusakle (ponožky) čo ste mi poslali, som si včil nebul. Keby sa mi hneď zmáčali a zamazali, potom by mi bola zima, nebolo by z nich nič. Nuž neviem, či mi Pán Boh dá dožiť týchto vianočných slávností. Na vedomie vám dávam, že som dostal od vás kartu včera ráno. Nuž, ale som ju nemohol prečítať. Keď mi ju dávali, bola už zamazaná a potom mi ešte padla do blata. Bolo nás tu v dekunku moc chlapov a volákery mi ešte stúpil na ňu – no už bolo po nej. Tak neviem ani, čo tam bolo napísané. No aj tak som to s veľkou vďačnosťou od vás prijal. Keď som včil v dekunkoch, ve švarum línii, je ťažké karty odevzdávať. Lebo sa musia dávať aj podpisovať, nuž a odtiaľto nemôžem odísť. No tak už s Pánom Bohom.“

Keď nám Čierna Hora vypovedala vojnu, museli sme ísť tam. Zo štelunkov (zákopov) sme vyšli 22. decembra a v jednej dedine blízko Santa Lucie (na pobreží mora, západné Slovinsko) sme odbavili vianočné sviatky roku 1915. Na sv. Štefana, 26-teho, sme sadli na mašinu (vlak).

„Kartička písaná na deň svätého Jána a vám rodinka moja milá z mojej cesty, z mašiny poslaná. ... Dostal som od vás ten vianočný darček, ešte tam, kde sme boli na mieste 18-teho v sobotu. Ale len jeden som dostal, čo tie oplátky boli v ňom. ... My včil ideme zas do inšieho kraja bojovať, nuž a to je veru ďaleko. Toto vám píšem na štácii, kde sme obedovali.“

Prišli sme do Slavónie, tam sme išli do dediny Podvinje (teraz súčasť Slavónskeho Brodu), kde sme odbavili **Nový rok 1916**. Ale v ten istý deň o polnoci sme zasa išli preč do Bosna brodu na mašinu, až sme došli do Zeleniky (prístav

na brehu Kotorského zálivu v Čiernej Hore). Odtiaľ sme sa previezli do Theoda na šife (mesto Tivat na brehu Kotorského zálivu). Tam sme zostali tri dni v kasárňach. Siedmeho večer sme išli na Lovčín a ráno 8. januára sme začali angryf t.j. bitku s Čiernohorcami. Tak to trvalo až do konca januára.

(22. januára 1916) „... Kartička písaná v sobotu zarána, ešte z tohto černohorského kraja. ... Dostal som od vás kartu, čo ste mi vy môj milý tatíčko písali. Veru som sa velice z toho potešil, keď som to vaše písmo videl a keď som čítal, že ste zdraví všetci. Šak som už dávno na to čakal, lebo som už od 30. decembra nič od vás nedostal. Veru mi to bolo už velice ľúto. ... Tuto sú chvála Pánu Bohu pekné časy, snahu tu neni. Ale kde sme boli prv, tam sme sa po kolená po snahu brodili. Nuž tuto je teplejší kraj. Aspoň to je pre nás dobre, že tu neni tak krutá zima. Lebo keď mosíme venku nocovať, skaly máme jako podušky. Ale to by nebolo tak zlé, len keby nám dal Pán Boh toho pokoja a dobrého a stáleho zdravia, aby sme sa mohli ešte šťastlivo domov navrátiť. No už vám nemám viac kde písať. No tak až s Pánom Bohom.“

V Albánsku. F91

Potom sme prešli pešo do Albánie. Najskôr sme šli k Duradzu do bitky, ale odtiaľ nás vrátili (prístav Drač/Durrës). Tak sme prišli do Kavaje (Kavajë, asi 20 km južne od mesta Drač), kde sme boli od 1. marca až do 2. apríla 1916.

(27. februára 1916) „Karta písaná z Albánskeho kraja. ... Dnes ráno som dostal ten list, čo ste mi písali ešte 16. januára. Keď som ho prečítal, veru mi slzy veľmi kvapkali, lebo som už dlho od vás nedostal žiadne písmo. Už 16-teho sme išli ze Skutari až sem len na nohách. Ale medzitým sme boli na jednom vršku tri dni

a tam sme nosili drevo na mosty. Cez takú vodu robili mosty, jako u nás je Váh, lebo ináč sa nemohlo prejsť. A potom zas každý deň maširujeme, len neskoro v noci máme trošku pokoj, lebo ráno už ideme do švarum línie do boja. Nevieťm jako nám bude Boh nebeský na pomoci.“

(15. marca 1916) „... Ja som chvála Pánu Bohu zdravý. Dneskam ráno som od vás dostal tých 20 korún. Nenazdal som sa, že by ste mi až toľko poslali. Ale ste mi veru dobre urobili, lebo my zas už len štvrtku chleba fasujeme.“

Po trojdňovom pochode sme 4. apríla došli do Fieri (Fier v južnom Albánsku, asi 70 km južne od mesta Drač) a tam sme zostali až do Svätého Ducha. Potom sme išli do štelunkov proti nepriateľovi. Keď sme boli v meste Fieri, chodili sme na

Albánski dobrovoľníci na hliadke. F92

patroly a na feldvachy do vrchov aj k vode nazývanej Vajusa (rieka Vjosë). Tam boli Taliani.

(25. mája 1916) „... My sme sem prišli do Albánska len na pomoc bojovať proti talianovi. Ale oni (albánska domobrana) včilek už tak urobili, keď talian cez rieku prechodil na tento bok, kde sme na patroly chodili. Albánci začali na nich strieľať, ale talian strieľal po nich z kanónmi, až sa tí naľakali a už nechcú viac obranu viesť a uchodia odtiaľ preč.“

(7. júna 1916) „... Na vedomie vám dávam, že som včil dostal od vás kartu, čo mi moja milá manželka písala. Potešil som sa z toho, že ste všetci zdraví a keď ešte píšete, že máte aj v poli všetko pekné. Janko, môj milý synáček úprimný. Ja ta tiež srdečne pozdravujem a za tvoju rečnovanku pekne ti dakujem. Vieš už dobre písať, to sa mi ľúbi. Ja ta včil napomínam, aby si dobre poslúchal dedka, babku, manku aj tetky. Aby si bol poslušný jako si písal na tej rečnovanke.“

(11. júna 1916) „... Dnes večer odtiaľto odchádzame. A tak neviem, kedy vám už budem písať. Najhoršie je to, keď sú tie rieky a musíme cez ne prechádzať. Keby sa len Boh nebeský nad nami smiloval a poprial šťastia, aby sme mohli nepriateľa premôcť a zahnať.“

(8. júla 1916) „... Píšem vám, že už sme ablezovaní (vystriedaní). Vo štvrtok sme prišli do mesta Fieri, ale v meste nebývame. Sme asi pol hodiny od mesta pod celtami. Moc chlapov tu včil onezdravelo od horúčosti. Mám zas robotu šiť, lebo aj ten šnajder včera onezdravel.“

(30. júla 1916) „... Tú vašu prosbu o urlab som včera už dostal. Nuž ale tu už není ništ platná. Vo štvrtok sme boli na raporte a prosili sme o ten urlab. Povedali nám, že až druhý raz my dostaneme, teraz len tých starších povybierali, ktorí boli prv v poli a v boji. Tí, čo pôjdu, musia len na nohách asi 10 dní maširovať, lebo šífmí za nami nemôžu, keď talian bije. Cez Albániu aj cez Čiernu Horu musia ísť len peši až k mašine do Zeleniky. Nuž, to je veru veľká špacírka. Keby ste mi napísali, koľko križov čoho máte. Jaké je to žito pod tým Sobotiščom, či bude dobre sypať.“

(11. septembra 1916) „... Včera som dostal od vás kartu aj dva kúsky mydla. Ja sa z toho najviac poteším, keď od vás dostanem tých pár rádečkov. Píšete, že by ste mi poslali peniaze na ten urlab. Nuž ale to je všetko márne. Tu v poli sa to nedá tak spraviť jako v kancelárii u regimentu.“

Po nejakom čase sme šli do Levanetoje (Levan, južne od Fieri). Potom sme 9. októbra prišli do mesta Lušne, kde sme zostali do konca roka (Lushnjë, asi 25 km severne od Fieri). Tam sme chodievali do služby.

6. decembra som dostal urlab a šiel som domov. Tá cesta mi trvala 11 dní. K Vianočným sviatkom som prišiel domov. Naspäť som šiel až po Troch kráľoch v roku 1917 zasa do Albánie, ale počas cesty som ochorel a v Čiernej Hore v meste Antivari som zostal na maród vizitu (pobrežné mesto Bar v Čiernej Hore). Tam ma dali do špitála na Gutorman, na jeden vrch (Durmani, pri meste Sutomore). Odtiaľ šifom do Zeleniky, kde som bol tiež tri dni v špitáli. Poslali ma do ďalšieho špitála do Slavónskeho brodu, kde som zostal 11 dní. Odtiaľ ma zasa vypravili do Przemyslu na rekonvalescenciu, ale tam som ešte viac ochorel. Potom som šiel do špitála do Lubačova, kde som zostal od 17. februára až do 4. apríla (Lubaczów, asi 50 km od Przemyslu). Tam som dostal urlab na päť týždňov, do 10. mája. Vrátil som sa ku kádru do Przemyslu. Slováci, ktorí sme tam boli, sme sa pýtali do nášeho regimentu do Kragujevcu (stredné Srbsko). Pustili nás hneď v tom istom mesiaci, pred Svätým Duchom. V piatok sme odišli, v sobotu večer sme došli do Viedne, kde sme zostali aj v nedeľu. Až v nedeľu večer sme sa dostali na mašinu a v pondelok ráno sme prišli do Budapešti, kde sme presadali. Keď sme odtiaľ odchádzali, dostal som maláriu. Zostal som teda v špitáli v Sabatke, kde ma nechali asi 14 dní (Szombathely, západné Maďarsko). Tých, čo mali maláriu – maláriašov - poslali späť do Budapešti a tam som bol do 10. septembra 1917. Potom som šiel do Kragujevcu, kde som v októbri zasa dostal urlab na päť týždňov, až do Martina. V sobotu pred našimi hodami som šiel naspäť na rekonvalescenciu a potom do kasární. 1. decembra nás, maláriašov, poslali do Prešporku (Bratislava). Tam sme boli len týždeň, ale v tom čase som stihol byť aj dva dni doma. Všetkých nás poslali do Keszegu (severný Maďarsko).

Tam som začal aj svoj **štvrtý vojnový rok – 1918**. V Keszegu sme boli skoro až do Veľkej noci. No v týždni pred Veľkou Nocou sme až tri marškompánie odišli odtiaľ preč. My sme prišli do Sarajeva práve na Veľkú Noc. Ostatné šli až do Albánie. Bol som zaradený do 72. pešieho pluku (K. u. k. IR 72), marškompánie 4/38, do bataliónu pohraničných strelcov číslo 5 (K. u. k.

Grenzjägerkompagnie Nr. 5N).¹⁰⁸ V Sarajeve sme zostali do 11. júna, no potom sme tiež išli do Albánie. V Zelenike sme čakali štyri dni.

(15. júna 1918) „... Ešte sme v Zelenike a nevieme, kedy budeme sadat' na šif. Ale nás tu veru plano chovajú. Vo štvrtok sme mali taký mináž, jakého som ešte pri vojsku nikdy nemal. Zupa (polievka) jako býva všade, len čistá a kúštek masa. Namiesto čužpajzli (prílohy) sme dostali zemáky so šupou, štyri alebo päť, ale vy čistejšie pre svine uvaríte, jako tieto boli pre nás. Tak potom aj moc chlapov onezdravelo z toho, veľké bolenie a vracanie mali. Voľakerých aj do špitála dali. Ja som bol tiež v strachu, ale mne to prešlo. Tu je hrube zlý doktor. Nechce uznať maródov, až keď vidí, že už neni z chlapa ništ. ... Vždy ste mi veru všetci na mysli, či liham lebo vstávam. Za tebou mám srdce ťažké, jako len bude ďalej s tebou, manželka moja milá.

(18. júna 1918) „... sem do Antivari sme šťastlivo cez noc prišli. Keby nám Boh nebeský dal takého šťastia ešte aj nastávajúcej aj budúcej noci. Lebo ideme až do Duradza, ale na jeden raz nemôžeme, len v noci sa vezieme. Dneskam do večera tu stojíme a v noci pôjdeme.“

(19. júna 1918) „Rodinka moja premilá! So slzami, ale z radosti pišem vám tieto moje slová. Ani vám to nemôžem opísať, jaká je preveliká moc a ochrana Božia. Môžete si pomyslieť, jakú radosť v srdciach sme pocítili, keď nám jasné slnce milosti Božej dnes zasvietilo na brehu mora v Duradze, keď sme sa v prístave na suchej zemi videli. Vďaku vzdávam Pánu Bohu, že nás šťastlivo sprevádzal po takej strašnej a nebezpečnej ceste morom, lebo keď sme včera večer išli z Antivari, tak sme si mysleli, že to už iste bude naša posledná noc. Nepriateľ, talian, na nás číhal, išiel za nami. Ale netrúfol si, lebo vedľa nás išli naše tri kanónové šify jako sprievod. A tak si myslím, jak ste dovčilkú nedali, že by ste mohli aj do chrámu Pána na modlenie pár korún obetovať podľa vašej možnosti. Zajtra ráno o tretej hodine ideme preč, do ďalšieho frontu.“

(23. júna 1918)

„Bože veľký od večnosti jenž všecken svet spravuješ,
a mne též od mladosti ridíš a opatruješ...“

„Milá a drahá rodinka! Stelem som od vás ďaleko vzdialený, ale s duchom a týmito slovami som s vami spojený. Keď si myslím, že si ich dnes spievate aj vy, oči mi slzy roní. Keď si na to myslím, jako sme spolu niekedy spievali, srdce mi žiali. Či ešte voľakedy sa spolu zejdeme a tie milé slová piesne spievať si budeme. ... Pišem vám, aby ste aspoň vy o mne vedeli, lebo ja neskoro od vás niečo dostanem. My ideme každý deň ďalej, ani nevieme kedy prideme na miesto. Ideme len peši, ruksaky sa nám vezú na feldbane. V Rogožine (Rogozhině, západné Albánsko, južne od Tirany) sme prenocovali a poobede ideme ďalej, ešte do horšieho miesta jako som tu prv bol.“

108 Grenzjägerkompagnie Nr. 5 – rota pohraničných strelcov č. 5. Nadriadené veliteľstvo: 3. horská brigáda v Avtovaci (1914).

(29. júna 1918) „Písané v Gramši (Gramsh, asi 60 km juho-východne od Tirany). ... Ó Kriste, ráč mi dať dnes i po všecek vek dobrý boj bojovať. Bych to se svatým Pavlem mohel povedať.“ Toto naše putovanie a bieda zrovnáva sa s týmito slovami. V krátkom čase nás čaká ťažký boj a práve dnes máme sviatok sv. Petra a Pavla, nuž som si vzal za povinnosť tieto hore napísané slová tu zapísať. Čo sa týka môjho zdravia, dneskaj sa slabo cítim, lebo včera sme sa hrube vymordovali. Išli sme 20 kilometrov cesty, ale sme viezli tri káry len na sebe a to bolo hrube moc na nich naložené, kisne aj vistunk. A po brehoch hore – dolu,

V zákopoch. Obr. 5

Autor obrázka: Ivan Jančo ml., prapravnuk Štefana Pevného.

veru to bolo ťažko v tej horúčosti. Už som si myslel, že tu nedôjdeme. Prišli sme sem až o pol piatej poobede a o takej chove je veru človek jako mucha slabý. Nuž čože môže človek o tej troške vody a kukuričnej kaše. A to je každý deň. Keby toho aspoň viac dali. Chlieb je vždy jednaký a tu sa kúpiť nedá nič. Mal by som vám čo písať, ale nemôžem. Tam, kde teraz ideme, sú francúzi aj s talianmi na fronte. Včil ideme až na spodek Albánie, neviem jako nám tam bude Pán Boh na pomoci.“

(1. júla 1918) „ ... Ďakujem Pánu Bohu za ten dobrý dar, že ma dočilku ve zdraví udržuje a od zlého varuje. Ja som zdravý, len som veľmi z cesty unúvaný, lebo sme včera mali takú nedeľu,

že sme maširovali ráno od piatej hodiny až do štvrtej popoludní bez mináže. Až tu sme dostali každý jednu konzervu, chlieb a kávu nám dali až večer. Nuž tak, o tej

kvapke vody musí človek ísť toľkým svetom. Toto kde sme, sa volá Tomovica. Je tu len pár kučí (chalúp) a baraky. Odtiaľto máme ešte jeden deň cesty do štelunkov. Veru sme tu strašne ďaleko odevzdani medzi veľkými vrchami, čo je na nich ešte snah. Tu neni žiadnej cesty, ani s vozom tu nikto neprejde. Odtiaľto sa tak ľahko človek nevysslobodí. “

(2. júla 1918) „... Napoledne sme prišli do samých štelunkov. Včera večer sme odišli z tej Tomovice, potom sme trochu spali a ráno o piatej sme zas išli. Veru sme tu dosť ťažko došli. Veľmi pršalo a hore tými vrchmi sme ledva vyšli. Tá tarcha, čo nám všeličo navesali, ale chleba nám nedali na cestu. Ráno sme ništ nejedli, až tu nám dali chleba aj mináž. Ani len žiadneho ovocia tu neni. “

(4. júla 1918) „... Tejto noci sa mi snívalo o vás, že som bol doma, ale som sa zas preč vystrájal. Aj tetky boli u nás a tie ma tiež vystrájali. Nuž, Pán Boh vie, čo bude znamenať taký sen. Chleba tu už máme polovičku na deň a prv sme mali len štvrťku. To je lepšie, už mi zostáva aj na ráno s kávou. Keď je v noci ticho, tak spíme pod celtami, ale keď sa voľačo deje, tak utekáme kde treba. Minulá noc bola veru nepokojná. V noci je už dosť chladno. “

(16. júla 1918) „... Veľké trápenie dolieha na mňa. Jedno je to, že neviem čo je s vami, keď som dlho od vás ništ nedostal. A druhé, že sa mosíme po tých veľkých vrchoch stále motať. Už sme mali ísť späťky z Albánie, ale zas sa to zastavilo. O našom položení a trápení vám nemôžem písať, ale keby ste nás videli, veru by ste zaplakali.

(21. júla 1918) ... Túto kartičku píšem na vysokom vrchu, kde som na stráží aj s dvoma kamarátmi. Ostatní sú zas inde, tiež tak podobne. Často sú mi na pamäti tieto slová: „Žiadné okamžení, žiadné miesto neni, kde bych neměl tech myšlení, že smrt na mne s poslední hrůzu připadne.“ Tieto slová sa velice zrovnávajú s týmto našim životom a terajším súžením, jaké tu my včil znášať a trpieť mosíme. V tejto horúčosti prechádzame zo zlého ešte do horšieho. Každú chvíľu sme na inšiem mieste, chodíme po tých veľkých vrchoch, z jedného na druhý. Aj prv, keď som tu bol, dosť sme sa natrápili. Nuž, ale to si môžem povedať, že vtedy som tu bol jako na hodoch oproti včilejsku. Ach, Bože, Otče náš, smiluj sa nad nami a zastav už to hrozné krveprolévání a vyslobod' nás z tohto hrozného trápení! “

(28. júla 1918) „ ... pre mňa je najlepši dar od Pána Boha, že som aspoň zdravý, lebo inšie ma tu neteší. My sme tu len jako tá zver, tiež sa len po horách zdržujeme. Slova božieho tu neočujeme ale namiesto toho hrozné a strašné hrešenie. Keď to počujem, jako by ma nožom pichal, bárs to mne nepatrí. Taký je už tento biedny národ z tej vojny zunovaný. Všetko človeka trápi a sužuje. Ani sa nemôžeme porádne opucovať, ani oprat' si nemáme kde, keď ťažko nám na pitie stačí voda. Je jej máličko, keď si aj chceme uvariť kávu alebo kúsek masa. Len raz cez deň nám donesú mináž. Každý si sám varí, nuž a keď sa dá, chytime ovcu alebo kozu a tak sa tu živíme. Lebo ináč by sme veru slabo vyzierali. Nevie, čo ďalej s nami bude. “

(31. júla 1918) „ ... Dostal som karty, čo si mi ty, milá manželka, písala ešte 15-teho júna a 7-ho júla. Veru dlho sem ide tá pošta. Píšeš, že by ste mi poslali

prosbu o urlab. Netrúfam, že by som ho dostal, lebo sú tu takí, čo už vyše roka neboli doma. Ináč sa človek odtiaľto nevyslobodí, len keď ťažšie ochorie. Tomu Pán Boh pomôže aspoň načas z tohto trápenia. Moseli sme hodný kus nazad ustúpiť. Už sme si mysleli, že nás Boh nebeský vyslobodí z tejto zeme a že nás vyženú nepriatelia, ale zas sa to tak ukazuje, že tu naďalej zostaneme.“

V Albánii sme boli až do 3. októbra 1918, keď sme dostali rozkaz na odchod. A tak od polnoci sme sa presúvali zo štelunkov s mašinkverami až do večera. Najprv sme deň aj noc odpočívali a potom ešte držali front dve noci a deň. To bolo pri Papriali, tam sme mali špatnú noc. Strašne pršalo, bolo zima a veľká tma. Odišli sme odtiaľ až ráno a potom sme stále šli, len niekde sme sa zastavili, zadržali front na deň alebo dva a prešli sme pešo celú Albániu aj Čiernu Horu až do Kotora. Tam sme sa dostali medzi Čechov. Z Kotoru sme odišli 16. novembra a až 26. novembra sme došli do Fiumy (Rijeka, prístav v Chorvátsku).

Tu sme zostali jeden deň aj noc a odtiaľ sme jedným vlakom prišli až do Břeclavi (južná Morava). Tam sme sa rozišli s Čechmi a ja s kamarátmi z trenčianskej a nitrianskej stolice sme o šiestej ráno sadli na cug a šli sme na Hradište a na Vlárú až do Teplej a Trenčína. Tam sme všetci museli zísť, lebo cug už ďalej nešiel. Tam nás viziterovali a zobrali mi deku aj dve celtý.

A tak som prišiel domov na Ondreja, posledného novembra popoludní, roku Pána 1918. Keď som prišiel domov, bol som nejaký čas chorý ale pomaly mi to prešlo. Potom aj tatko ochoreli na záduch, stále slabli a koncom apríla zomreli. Pohreb bol 30. apríla 1919. Mamka boli tiež dávno chorá na reumu aj na pravé oko. Zomreli v auguste 1922.

Štefan Pevný bol nielen dobrý roľnícky gazda, ale aj vynikajúci remeselník s drevom. V Rozvadzoch a v susedných dedinách bol známym výrobcom a opravárom krosien, kolies aj iných častí vozov a ďalšieho dreveného náradia. Preto jemu i jeho potomkom ľudia v obci dali prezývku „Kolárech“, keďže Štefanov Pevných bolo v tých časoch v Rozvadzoch niekoľko. Bol tiež výrobcom „lodkov“ pre potreby obce alebo majera. Lodek, ako sa v Rozvadzoch hovorilo, bola niekoľko metrov dlhá, plytká loďka z drevených lát, ktorá slúžila na prepravu cez Váh. Používali ho najmä pastieri a ich pomocníci, aby sa dostali na pasienky, ktoré mala obec na pravej strane Váhu. V rokoch 1932 až 1938 bol zvolený za richtára obce.

Štefan Pevný zomrel dňa 29. decembra 1976 a je pochovaný na cintoríne v Rozvadzoch. Manželka ho predišla na ceste do večnosti o 12 rokov.

ZOZNAM PADLÝCH A ZOMRELÝCH Z OBCE SEDLIČNÁ

Z o Sedličnej zahynulo vo vojne päť mužov. Jeden padol v Haliči, jeden zomrel v nemocnici v Kragujevci a u dvoch nepoznáme miesto ich skonu. Ján Švančara pravdepodobne zomrel v ruskom zajateckom tábore. Albert Porubský mal zníženú zdravotnú spôsobilosť až o 85%, Ján Pevný o 50% a Ján Vašek o 30%.

V zátvorke za údajom o každom vojakovi je uvedený zdroj informácie o úmrtí. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci knihy v kapitole: „Pramene slúžiace na vyhľadávanie padlých vojakov“.

CHRASTINA Ondrej, evanj. a. v., nar. 18. októbra 1892 v Malých Stankovciach č. 30, rodičia: Ondrej Chrastina a Katarína, rod. Vlčeková. Býval v Sedličnej. Zúčastnil sa bojov vo vojne. V pamätnej knihe obce Sedličná sa uvádza ako nezvestný, ale pravdepodobne zahynul. (*EVP-4, PK-4*)

MOJŽIŠ Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 27. februára 1886 v Sedličnej č. 17, rodičia: Ján Mojžiš a Anna, rod. Fábiková. Pracoval ako robotník na majeroch. Pred svadbou býval v Biskupiciach pri Trenčíne, po svadbe s Máriou Mojžišovou v roku 1912 sa presťahoval do Veľkých Bieroviec, kde mal potom aj domovskú príslušnosť. Jeho žena zomrela na zápal pľúc už v roku 1916. Narukoval k 71. pešiemu pluku v Trenčíne a bojoval na ruskom fronte. Od 18. júla 1918 bol nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a úradne stanovený dátum jeho smrti na 18. júla 1920. (*VHA-R273 s. 59, Matr. zomr. -TS*)

PODZEMNÝ Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 27. decembra 1887 v Sedličnej č. 7, rodičia: Ján Podzemný a Katarína, rod. Helešová. S manželkou Zuzanou, rod. Letkovou zo Selca a dcérou Magdalénou žil v Sedličnej. Narukoval do Trenčína k 71. pešiemu pluku a bojoval na ruskom a pravdepodobne aj na srbskom fronte. Od februára 1915 bol nezvestný a výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a stanovený dátum jeho smrti na 1. marca 1917. Jeho manželka sa presťahovala aj s dcérou do Selca. (*VHA-R273 s. 90, EVP-4, EVP-5, Matr. zomr. -TS, PK-4*)

STANÍK Jozef, ženatý, rím. - katolík, nar. 23. októbra 1885 vo Veľkých Bierovciach č. 1, matka: Mária Staníková. V septembri 1907 sa oženil s Katarínou Lazovou z Turnej, s ktorou potom býval v Sedličnej spoločne s deťmi: Jozefom, Máriou a Floriánom. Vo vojne bojoval ako vojak 71. pešieho pluku. Zomrel 16. septembra 1918 na tuberkulózu pľúc v záložnej nemocnici v Kragujevci v Srbsku. Pochovaný bol 17. septembra 1918 na vojenskom cintoríne v Kragujevci. (*VHA-R272 s. 147, EVP-4, Matr. nar. -T, PK-4*)

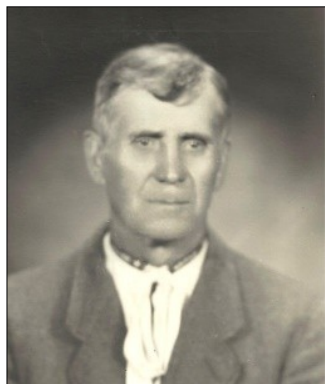
ŠVANČARA Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 29. septembra 1886 v Sedličnej č. 1, rodičia: Ján Švančara a Alžbeta, rod. Ondrušková, manželka Júlia, rod. Stopková. Bol vojakom 71. pešieho pluku. Bojoval na ruskom fronte, kde bol v roku 1915 zajatý a prevezený do zajateckého tábora Šuja v Rusku (teraz Shuya,

Wladimirovská oblasť, centrálna ruská oblasť). V matrike je záznam o jeho smrti so stanoveným dátumom 31. december 1915. (*Matr. zomr. –TS*)

Poznámka: **ZEMÁNEK Ondrej** je v zozname padlých obce Veľké Bierovce.

VRÁTILI SA...

PEVNÝ Ondrej sa narodil 17. augusta 1887 v Sedličnej č.9. Otec Ján Pevný pochádzal z Veľkých Bieroviec, v Sedličnej kúpil v roku 1875 dom od Jozefa Cagana, kam sa presťahoval aj s manželkou Annou, rod. Horňáček-Chovancovou z Malých Stankoviec. Ondrej sa v januári 1911 oženil a vzal si za manželku Annu Tehlárovú. V čase odchodu na front mal už dvoch synov: Jána a Štefana. Neskôr k nim pribudli: Anna, Zuzana a Ondrej.

Ondrej Pevný. F93

Na vojnu narukoval do Trenčína k 71. pešiemu pluku a s ním odišiel na východný front. Začiatkom roka 1915 bojoval proti Rusom v Karpatoch v oblasti severovýchodného Slovenska, rieky San a západnej Ukrajiny. V 71. trenčianskom pluku bolo veľa

vojakov
z našej

oblasti, preto aj bok po boku bojovali kamaráti zo susedných dedín. Pomáhali si navzájom znášať ťažký vojenský život. Bolo dobré mať pri útoku alebo v zákope vedľa seba blízkeho človeka. V prípade zranenia odtiahol kamaráta do bezpečia alebo mu poskytol základné ošetrovanie. V prípade úmrtia počas útoku mohol už len dosvedčiť kamarátovu smrť u veliteľa. Tak tomu bolo aj pri smrti Jána Zemánka z Veľkých Bieroviec, ktorý zahynul na bojisku pri Jablonke v Karpatoch koncom marca 1915. Ako svedkovia jeho smrti sú uvedení jeho kamaráti Ondrej Pevný zo Sedličnej a Adam Pevný z Rozvádz.

Ondrej bol v bojoch na západnej Ukrajine zajatý ruskou armádou

Ondrej Pevný ako nováčik – vpravo. F94

pravdepodobne v roku 1916. Záznam o jeho zajatí je v „Zoznamoch strát“, ktoré počas vojny vydávalo viedenské ministerstvo vojny. V zázname je uvedený zajatecký

tábor Walki
(teraz mesto
Valky pri
Charkove,
východná
Ukrajina),
neskôr bol
presunutý do
tábora v Tule
(južne od
Moskvy). Po
ukončení

V zajateckom tábore v Rusku. F95

bojov na ruskom fronte bola časť príslušníkov 71. pešieho pluku presunutá zo zajateckých táborov do Srbska, kde sa v Kragujevci vytváral záložný prápor, ktorý mal odísť na taliansky front. (18. júla 1917) *„Milá manželka, ja ťa srdečne pozdravujem a zdravia všetkým viňšujem a prajem. Ja som zdravý, idem do Srbska, už som uchystaný...“*

Ondrej sa dostal do srbského Kruševacu, odkiaľ posíla manželke kartu s fotografiou. Karta písaná 3.10.1917. *„Ja som chvála Pánu Bohu zdravý, kerého*

Ondrej Pevný v Kruševaci – ležiaci vpravo. F96

zdravia aj vám vinšujem. Posielam ti našu zábavu s mojimi kamarátmi, keď nemôžem ináč vás navštíviť...“

Po návrate z vojny žil v Sedličnej. Bol obecným hlásnikom a tiež hrobárom v obci. Jeho veľkou záľubou bolo ovocinárstvo. Jeho brat Ján mal krčmu na dolnom konci Sedličnej.¹⁰⁹

Adam Šmatlák. F97

ŠMATLÁK (Mahrík) Adam sa narodil 11. októbra 1894 v Dubnici. Prímenie Mahrík mal po svojej matke Márii, pochádzajúcej z Veľkých Bieroviec, ktorej sa narodil ešte za slobodna. Priezvisko Šmatlák získal až po svadbe matky s jeho otcom Ondrejom Šmatlákom v roku 1898.

Učil sa za krajčír. Na vojnu narukoval 15. októbra 1914 do Bratislavy k 5. vozatajskému práporu (K. u k. Traindivision Nr. 5). Bojoval na srbskom fronte (Belehrad, Sarajevo), neskôr aj na talianskom fronte. V sošských bitkách sa zúčastnil bojov v oblasti Terstu a po postupe rakúsko-uhorských vojsk k Piave aj bojov pri Bellune. Na vojne bol kuchárom. S vozatajským práporom zabezpečoval prisun materiálu a zásob pre vojsko.

V máji 1917 písal z vojny svojej milej listy zo Zvolena: *Karta písaná dňa 11. mája 1917.*

„Pochválen pán Ježiš Kristus. Milá drahá Anička, ja ťa nastokrát pekne pozdravujem, aj mamičku Zuzku, chlapcov. Ja som chvála Pánu Bohu zdravý, kerého zdravia aj tebe vinšujem. Karetku som včiek dostal, tak aj porád (hneď) pišem ti. List som dostal ostatný 29-teho, čo bol písaný vtedy som ešte nedostal. A tak ešte raz ťa pekne pozdravujem, milá Anička úprimná. Teplo je tu dosť, ale už treba aj dežďa trochu. A tak pozdravujem aj dievčence. A len mi hneď piš...“

Karta písaná dňa 28. mája 1917. „Pochválen pán Ježiš Kristus. Milá drahá Anička, ja ťa nastokrát pekne úprimne pozdravujem, aj mamičku Zuzku, aj chlapcov. Ja som chvála Pánu Bohu zdravý, kerého zdravia aj tebe vinšujem a prajem. Nebudem sa ti chváliť, ale svátky som mal včera dobré až moc. Od samého obeda pri muzike až do rána. Moc dobre sa mi vodilo, že som sa ani jakživ tak nevytancoval. Kartu som včera dostal, z kerej som sa potešil, ale som hneď písať

109 Poskytla Zuzka Michalcová zo Sedličnej (pravnučka).

nemal kedy. Ešte ťa raz pekne pozdravujem, bozkávam. A tak zbohom, dovidenia, do nášeho písania.“

Tesne pred koncom vojny dostal dovolenku na svadbu. Ženil sa 3. novembra 1918. Manželka Anna Dohňanská - Oravec bola zo Sedličnej. Po svadbe sa už na front nevrátil, ale ešte tri roky slúžil v Trenčíne.¹¹⁰ Po vojne pracoval v Dohňanských mlyne v Sedličnej. V roku 1921 bol ale veľmi suchý rok. Sedličniansky potok vyschol a nemlelo sa, takže si musel nájsť prácu u žida v Kostolnej. V roku 1938 sa vrátil s rodinou do Sedličnej, kde sa uvoľnil dom po Mlynekovi, ktorý odišiel do Ameriky.

S manželkou Annou mal 7 detí: Máriu, Jána, Štefana, Pavla, Annu, Jozefa a Gabriela, z ktorých päť sa dožilo vysokého veku. Adam Šmatlák bol chlap veselej povahy, o čom svedčia aj spomienky jeho potomkov na neho. Vraj si stále popískoval a pospevoval ľudové pesničky. Jednou z jeho obľúbených bola táto:

... s manželkou Annou. F98

Koníček môj sivovraný,
preberaj len nožičkami.
/: Kým zájdem za tú horu,
spoza hory do tábora. :/

Koníček môj smutný, vraný,
prečo nejdeš v rodné strany.

/: Odpoveď dať mojim zlatým,
že sa viac už nenavrátim. :/

Chod' povedať mamke mojej,
aby žila v biede svojej.

/: Za moju dušu úbohú
modlila sa k pánu Bohu. :/

110 Poskytla Gabika Orságová rod. Šmatláková zo Sedličnej (dcéra).

ŤAŽKÝ ŽIVOT V ZÁZEMÍ

Následky vojny na život civilného obyvateľstva

*... Neplačte mamička,
že ja budem vojak,
ale si zaplačte,
kdo vás bude chovať.* ¹¹¹

Ťažko bolo mužom v zákopoch východného, talianskeho alebo západného frontu. Smrť na nich cerila zuby na každom kroku. V zime im omrzali nohy už predtým navlhnuté od ustavičného státia a pochodu blatom a vodou. Premočení do nitky za prudkých lejakov, kedy v zákopoch bolo po kolená slizkého bahna. Vysilení ustavičnou námahou pri presunoch techniky, veď keď nevládali kone a mulice, nastupovala ľudská sila. Vyciciavani množstvom vší, ploštíc, ktoré navyše rozširovali choroby na aj tak už zoslabnutých chlapov. A tak, aby celkom nezdivili v tom vojnovom šialenstve – spomínali, ako to bolo doma pred tým, než museli ísť bojovať. Snívali, že to všetko predsa len skončí a pôjdu domov, objímu si svoje matky, manželky, deti. No kým sa to stane, ešte chvíľu vydržia, len aby sa ich rodina mala dobre a bola v bezpečí.

Ale život v zázemí tiež nebol jednoduchý pre tých, ktorí zostali doma. Ťažká práca na poliach, majeroch, fabrikách doľahla na ženy, starých ľudí a deti. Vojnová mašineria musela byť živená. Nielen ľudským materiálom, ale aj zásobami potravín pre vojakov, zvieratá. Materiálom pre delá, húfnice a pušky, šatstvom, zdravotníckymi potrebami a hlavne peniazmi. Hneď na začiatku vojny zmizli z obehu zlaté peniaze, do konca roku 1914 strieborné, potom boli stiahnuté aj niklové a bronzové. Nedostatok drobných bol nahradený vydaním veľkého množstva papierových korún a dvojkorún, tiež razením dvadsaťhaliernikov a dvojhaliernikov zo železa.

Nasledovali všetky sprievodné javy vojny. Zdražovali sa potraviny a iné denné potreby. Zdražovanie stúpalo rýchle až do konca vojny. Obchodníci čoskoro pocítili, že pre nich nastala dobrá konjunktúra, že bude možné vypredať staré zásoby, ktoré celé roky ležali v skladoch. Vojnový rok 1916 doľahol ťažko na každého, zvlášť na obyvateľov v mestách, hoci i v niektorých rodinách na dedinách sa už dostavoval citeľný nedostatok, ktorý sa v rokoch 1917 a 1918 ešte stupňoval. Zásoby boli vyčerpané, nastala núdza o potraviny. Nielen chudobní, ale i vrstvy odkázané na pevný plat trpeli dražbou potravín, ktoré bolo ťažko dostať. V tej dobe sa zrodilo „keťasovanie“, hlavne zásluhou poľských židov, ktorých vláda nasadila

111 Regrútska ľudová pieseň z okolia Trenčína.

najviac do Čiech. „Keťasovanie“¹¹² nezastavili ani súdy na znemožnenie úžery. Ku všetkému, bývala ešte niekedy ťažko nadobudnutá aprovizácia na nádraží zabavená. Túlanie sa hladujúcich za potravinami bolo kruté. Na dedine sa predsa len dalo zohnať to najnutnejšie živobytie, ale v mestách museli ľudia dlho čakať v radoch na nepatrný prídel. Často prichádzali na vidiek za pokrmom a ponúkali nielen peniaze, ale tiež tabak, karbid, šatstvo, šperky a iné veci. Našlo sa aj medzi roľníkmi veľa dobrákov, ktorí sa zľutovali nad trpiacimi, ale boli aj „kamenosrdci“, ktorí nečinili rozdiel medzi zbohatlým keťasom a chudákom, predávali obom rovnako drahó, alebo predávali len za strieborné a zlaté mince, alebo výmenou za cennosti, ktorých hodnota pri nedostatku stúpala.

Štát rekviroval obilie, zemiaky, lušteniny, mak, seno, slamu, vlnu, dobytok, uhlie a iné. Všetko si ľudia kupovali na lístky. Boli tzv. chlebenky, múčenky, cukrovky, mastenky, mydlenky, tabačenky, solenky, kávenky, uhlenky. Začiatkom roku 1918 sa objavili aj lístky na topánky, na ktoré bolo možné dostať obuv s drevenými podrážkami za 100 korún. Trocha lepšia bola obuv za 200 korún. Obilie sa mlelo na mlecie výkazy, ale dosť sa ho zomlelo aj bez nich, „pod rukou“ ako sa hovorilo. V mlynoch preto bývali často prísne prehliadky, pri ktorých obilie nekryté mlecími výkazmi bolo bez náhrady zabavované. Ale roľníci radšej predávali obilie štátu, lebo boli podriadení vojenským prehliadkam. Neskôr sa konávali rekvirácie za asistencie četníctva a vojakov. Prešli celý dom a prehliadali každý kút. Štát za zrekvirované obilie mnoho neplatil, potajomky predané obilie malo omnoho väčšiu cenu. Hoci gazdovia nesmeli obilie, ani zemiaky nikomu predávať, pretože celá úroda bola štátom zabavená, predsa len príbuzným a známym potajomky predávali. Pretože nikto nemohol byť živý zo štátneho prídelu múky, do ktorej bola pridávaná múka z bôbu a gaštanov. S prídelom múky mohol vystačiť len ten, kto sa mohol najesť mäsa. Ale toho bolo tiež nedostatok a bolo veľmi drahé. Gazdovia, hoci mali veľký rekviračný predpis, predali pokiaľ mohli tým, ktorí nemali ničoho. Ale boli i takí, ktorí domácim nič nenechali, lebo rôzni keťasi platili im za obilie vysoké ceny a nič neprezradili. Takto získané obilie skúpili mlynári a potom múku drahó predávali (1 kg za 5,80 až 15 korún). Keďže mali veľký odbyt, nazhromaždili si mnohí mlynári značný majetok, čo sa čoskoro prejavilo v prepychu a nákladných stavbách.

V roku 1915 bol denný prídel múky 200 g, pracujúci dostávali 350 g, samozásobitelia 350 g, počas zimy 300 g obilia. V roku 1918 bolo po žatve roľníkom počítané 300 g obilia denne, od marca 1919 mesačne 12 kg obilia a od augusta 25 kg. Koňom sa určovala dávka ovsu 1 kg denne, roľníci kfmili ale podľa seba, nedbajúc príkazu. V júni 1915 bol urobený prvý „Súpis osevných plôch“ a tiež boli urobené súpisy dobytka, slamy, sena, zásob múky, cukru, zemiakov, masti, mosadzných a cínových predmetov. Kto niečo mal, tak si to dobre ukryl,

112 Dobové výrazy sú vysvetlené na konci knihy v kapitole „Zoznam nárečových a vojenských výrazov.“

pretože v rokoch 1916 až 1918 bola veľká núdza o všetko. S ukrývaním pri prehliadkach bolo vždy mnoho práce a myši mávali hody. Ľudia vymýšľali rôzne úkryty: pod dlážkou, v sene, v stodole, v úľoch alebo v lese.

Okrem potravín boli schovávané tiež predmety cínové, medené a mosadzné, ktoré četníctvo hľadalo. Zbierali sa aj rôzne predmety z iného kovu, len keď sa leskli. Nakoniec boli spisované i hromozvody, mosadzné kľučky a závesy.

Už v roku 1915 bolo zakázané pečenie žemlí a rožkov a v roku 1917 boli zavedené tri bezmäsité dni v týždni, pretože častými rekviráciami hovädzieho dobytky bol stav značne znížený, takže nastal aj nedostatok mlieka. Preto sa veľmi rozmohol chov kôz. Tiež nebolo možno dostať petrolej, uhlie, cukor. Tá trocha múky bola len na lístky, niekedy ani to nie, ryža a káva nebola žiadna, alebo len za prehnajú cenu, mydla bolo málo. Samozrejme za províziu bolo možné dostať všetko, počínajúc tabakom a cvernami, ktorých tiež nebol nadbytok. Roľníci boli v ťažkom položení, keďže skoro každý žiadal od nich obilie a všetkým vyhovieť nemohli. Rozmohlo sa mletie domácimi mlynčekmi, rozšíril sa svietenie acetylénom z karbidu, ktorý bol tiež za pokrm vymieňaný. Školským deťom a učiteľstvu bolo nariadené zbierať a sušiť ostružinové a jahodové lístie vojakom na čaj, zbierať staré kovy, šatstvo, prádlo, papier, gumu atď.

Zlé časy nastali aj pre fajčiarov. Štát prideľoval malé množstvá tabaku a z toho tiež ešte väčšia časť bola predávaná pod rukou za províziu. V obci predával cigaretle kde kto, niektorí s nimi keľasovali. Fajčivo bolo, ale len za drahé peniaze. V trafikách bolo stále ako po vyhorení a ako by aj nie, keď sa niekedy celé koleso tabaku odkotúľalo do mlyna, alebo niekde do hospodárstva a fajčiarom, keď aj lístky na tabak mali, nedostalo sa ničoho. V tabaku bolo hodne bukového listia, otrusky zo sena, lístie chmeľu, čo veru nebolo dobré na fajčenie. Ale ani takéhoto fajčiva sa nedostávalo a nič nemohlo nahradiť tabak. Preto niektorí fajčiari si pestovali tabak doma práve tak, ako sa varilo pivo v domácnostiach. Následkom toho, že sa tabak doma dobre nevymoril, poskytoval zlé fajčivo.

Okrem iných vojenských slasťi, bol zavedený počas troch rokov, od apríla do konca augusta letný čas, kedy bolo poludnie o 11. hodine. Letným časom sa riadili úrady a dráhy, ale na dedinách sa pracovalo podľa starého času.

V poslednom vojnovom roku, v roku 1918, nebolo k dostaniu v hostincoch pivo, hostia museli piť sódoVKu. Tiež o tabak bola veľká núdza, fajčiari fajčili suché lístie z orechov, hrozna, jahôd. Následkom vysokého vymieňania bolo málo otrúb a kravy kľmené sečkou, dávali málo mlieka, takže jeho nedostatok bol znateľný. Mäso nebolo možné vôbec kúpiť, len na nedeľu sa dávalo štvrt kila hovädzieho. Od apríla 1918 smel spotrebovať každý človek len 1 kg cukru mesačne. V novembri bola dávka cukru znížená na trištvrte kila na mesiac. Ľudia si vyrábali cukor doma z cukrovej repy. Kávu si páľili zo žita alebo z jačmeňa. Gazdiné si doma vyrábali aj cigóriu zo sušených hrušiek a cukrovej suchej repy. Od januára boli znížené i lístky na kávu na 1/8 kg kávovej zmesi pre osobu na mesiac. Kávu varievali zväčša z praženého obilia, najviac žita, ktoré bolo chutnejšie ako rôzne kávové náhražky.

Pre porovnanie, takéto boli ceny potravín, šatstva, dobytky a ďalšieho tovaru na začiatku vojny a na jej konci. Ceny sú uvádzané v korunách.

	rok 1914	rok 1918
1 q pšenice	18,-	300,- až 800,-
1 q zemiaky	5,-	300,-
1 q čierneho uhlia	1,60	50,-
Kôň	300,-	10000,- až 20000,-
Krava	200,-	3000,- až 5000,-
Prasa	10,-	300,-
Koza	20,-	600,-
Topánky	11,-	300,- až 500,-
Oblek	50,-	800,- až 1300,-
Košľa	3,-	200,-
Klobúk	5,-	300,-
1 kg múky	0,30	15,-
1 kg hovädzieho mäsa	1,20	14,-
1 kg bravčového mäsa	1,60	20,-
Sadlo	1,80	80,-
1 kg masla	2,-	60,-
1 kg loja	1,-	20,-
1 l mlieka	0,17	2,20
1 vajce	0,05	2,-
1 m bavlnenej látky	0,40	40,-
1 m vlnenej látky	7,-	300,-
1 cigara	0,04	2,-

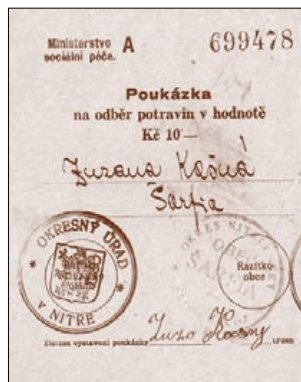
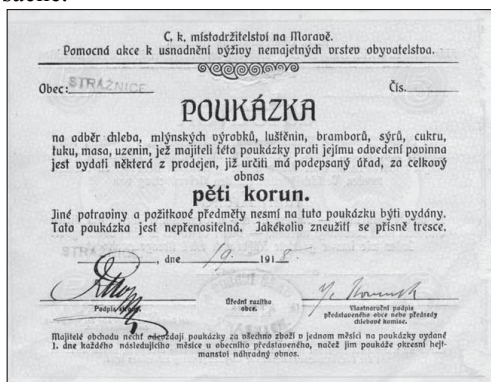
Viac ako za peniaze, dostávalo sa výmenou: 1 l petroleja za 1 l mlieka, 10 kg múky za podrážky topánok, 2 kg masť za 10 l petroleja, 1 kg cukru za 2 kg múky, 1 kg kávy za 50 kg pšenice, 5 vajec za 10 balíčkov tabaku, 5 kg masla za 50 kg bielej múky, 1 q sena za 2 kg masla, 5 kg múky za železko k pluhu, 1 q pšenice za 4 dni murárskej práce, 1 kg brokov za 25 kg pšenice, 100 prázdnych nábojníc za 5 kg múky, 3 m látky na šaty za 40 kg cukru, 160 až 200 kg obilia za 4 vozové ráfy, 50 kg pšenice za 70 kg jablák, 5 kg múky za 100 škridiel, 4 až 5 kg pšenice za 1 deň práce pri parnej mláťačke, 30 kg pšenice za pripustenie kanca, atď.

Veľký rozruch a hnev obyvateľstva vyvolala v roku 1916 rekvirácia kostolných zvonov a cínových píšťal z organov. Evanjelikom boli v Malých Stankovciach odobraté dva zvony. Takisto po dvoch boli zhabané zvony z bierovského a turnanského katolíckeho kostola, jeden zo zvonice v Sedličnej, jeden z Opatoviec a dva menšie z malostankovskej zvonice.¹¹³ V súvislosti s rekviráciou organových

113 HORŇÁK, R. Historia domus parochiae Trenčianska Turná.

píšťal z malostankovského evanjelického kostola zaznamenal kronikár nasledujúcu udalosť: „Keď už takmer ani zvonov nebolo a vojna ešte pokračovala, tak maďarská vláda nariadila, aby boli z organov pobraté všetky kovové píšťaly. Naše ženy sa však statočne postavili na obranu svojho cirkevného majetku a kde - ktorá s rýľom, s motykou, s vidlami, s kosou sa postavili pred kostolné dvere a milého rekvirátora vyhnali ďaleko za dedinu a organ, ktorý vtedy ešte len asi rok bol postavený, zachránili.“¹¹⁴

Manželky vojakov, nakoľko výživa rodiny závisela od zárobku hlavy rodiny, taktiež nemajetní rodičia, dostávali od berného úradu príspevky na výživu 30 korún mesačne.

Poukázky na odber potravín – žobračienky. F99

Financovanie vojny bolo obrovskou záťažou pre štáty, ktoré boli nútené tlačiť nové peniaze a tým znehodnocovať svoju menu. Úspory strácali na hodnote, rovnako ako aj dlhy, takže všetci dlžníci z vojny profitovali. K vojnovým účelom boli vypisované tzv. vojnové pôžičky, ktorých bolo osem. Ručil za ne štát výhodným úrokom a ľudia boli vyzývaní k upisovaniu pôžičiek, čo malo byť prejavom vlastenectva. Aby však človek dostal svoje peniaze, prípadne i s úrokmi späť, bolo potrebné „iba“ vyhrať vojnu. Po vojne sa stali bezcennými. Od polovice roka 1917 bola inflácia v monarchii už nezvládnuteľná a v roku 1918 ekonomika skolabovala, čo bol vlastne hlavný dôvod porážky vo vojne.¹¹⁵

Pokiaľ doma bol život sťažovaný nedostatkom potravín a iných životných potrieb, zatiaľ na bojiskách panovali hrôzy, ktoré nemožno ani vyjadriť. Vzduchom hvízдали šrapnely, granáty rozrývali pôdu, ničili dediny, mestá, pustošili lesy a obracali celé krajiny v púšť. Mladí otcovia rodín obetovali svoje nádejné životy, nevediac prečo. Smútok, bieda a smrť panovali všade. Nemocnice boli zaplnené

114 Pamätná kniha obce Malé Stankovce.

115 Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI.b (Slováci v prvej svetovej vojne 1914 - 1918), str. 98.

dokaličenými mužmi. Ľudia z nášho okolia húfne chodili navštevovať ranených, ktorí boli dopravení do trenčianskej nemocnice. Robili to väčšinou aj preto, aby sa niečo dozvedeli o svojich príbuzných, bojujúcich na frontoch. Civilné obyvateľstvo, zväčša starci, ženy a deti sa strachovali o životy svojich drahých na fronte.

Ľudská myseľ a svedomie pozvoľna otupovali, všetko sa prijímalo ako nevyhnutné a žilo sa len pre daný okamih. Každý sa snažil, následkom zlých pomerov, utrhávať ako sa len dalo a bol ľahostajný k biede a utrpeniu druhého. Krádeže, zoberanie, zločinnosť vzrastali neutešenou mierou, lebo ľudské srdcia boli po toľkých bolestiach otupené.¹¹⁶

116 Z pamätných kníh obcí: Opatovce, Malé Stankovce, Rozvadze, Selec, Sedličná a Veľké Stankovce. V texte bola ponechaná pôvodná štylizácia.

ZOZNAM PADLÝCH A ZOMRELÝCH Z OBCE VEĽKÉ BIEROVCE

O bec Veľké Bierovce prišla vo vojne o 23 svojich rodákov. Takisto ako pri ostatných obciach aj tu väčšina chlapov zahynula na ruskom fronte ako príslušníci 71. trenčianskeho pešieho pluku alebo 15. honvédskeho pešieho pluku. Dvaja vojaci padli na talianskom fronte – jeden v bojoch pri Soči, druhý pri Piave a ďalší v Rumunsku. Ján Ondrášek podľahol zraneniam vo vlaku pri prevoze do nemocnice, Ján Bulko zomrel v ruskom zajateckom tábore. Štefan Oravec zomrel doma, vo Veľkých Bierovciach, tiež vinou zranení z vojny. Na zápal pľúc zomreli pravdepodobne aj Štefan Mojžiš v nemocnici v Bratislave a Štefan Zemánek v Zemune pri Belehrade. Štefan Dohňanský mal priznaný 20% vojenský invalidný príspevok vo výške 57 korún mesačne.

V zátvorke za údajom o každom vojakovi je uvedený zdroj informácie o úmrtí. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci knihy v kapitole: „Pramene slúžiace na vyhľadávanie padlých vojakov“.

BAHNO Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 26. augusta 1887 vo Veľkých Bierovciach č. 30, rodičia: Ondrej Bahno a Eva, rod. Čačíková. V roku 1913 sa oženil s Máriou Bachyncovou z Mnichovej Lehoty, s ktorou mal deti: Margitu a Jána. Narukoval k 15. honvédskeму pešiemu pluku, bol trubačom v hodnosti slobodníka. Padol pri meste Mielec v Haliči dňa 30. júna 1915 (Podkarpatské vojvodstvo, juhovýchodné Poľsko). Príčinou smrti bolo strelné poranenie pľúc a následne nakazenie pľúcnou sneťou. Miesto úmrtia: Deutschen Ordens-Verwundetenspital Nr. 4 (lazaret pre ranených). Pochovaný bol v Mielci. (*EVP-6, ZS-výtl. 451 z 28. aug. 1915, Matr. zomr. –TS*)

BOČÁK Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 19. októbra 1885 vo Veľkých Bierovciach č. 36, rodičia: Ján Bočák a Katarína, rod. Ondrášková. Bol nádenníkom na majeroch a u bohatších gazdov. S manželkou Annou Sýkorovou z Turnej, ktorú si vzal v roku 1910, mal synov Štefana a Jozefa. Neskôr žili v Turnej. Ako príslušník 15. honvédskeho pešieho pluku bojoval v Haliči. Koncom roka 1914 bol ranený do pravého ramena. Na preliečenie bol poslaný do kúpeľov v Piešťanoch. Po vyliečení sa zapojil do bojov na ruskom fronte, kde zahynul 29. júna 1916 pri meste Wladimir Wolynskij (teraz Volodymyr-Volynskiy, Volyňská oblasť, severo-západná Ukrajina). Príčinou smrti boli strelné zranenia. (*Matr. zomr. –TS, Pam. –T*)

BULKO Ján, ženatý, evanj. a. v., nar. 5. júna 1882 vo Veľkých Bierovciach č. 46, rodičia: Ján Bulko a Anna, rod. Zemánková. Bol poštárom. Bojoval ako vojak 71. pešieho pluku na ruskom fronte, kde padol do zajatia. Zomrel 26. augusta 1916 v nemocnici zajateckého tábora v Moskve na zápal slepého čreva. Ako svedok smrti je uvedený spoluzajatec Ján Trnecký, obuvník zo Žiliny. Pochovaný bol 27. augusta 1916 na vojenskom cintoríne v Moskve. (*VHA-R272 s. 50*)

DOHŇANSKÝ Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 1. marca 1882 vo Veľkých Bierovciach č. 25, rodičia: Ján Dohňanský a Anna, rod. Bulková. V roku 1902 sa oženil s Katarínou Masárovou zo Selca, no v roku 1910 sa ženil znova, vzal si Máriu Mahríkovú z Hámrov, s ktorou mal dcéry: Helenu a Annu. Bol vojakom 15. honvédskeho pešieho pluku a padol na bojisku v Karpatoch. Ako dátum jeho smrti je uvedený 31. december 1917. (*EVP-6, Matr. zomr. -TS*)

HOLOS Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 28. apríla 1885 vo Veľkých Bierovciach č. 50, rodičia: Štefan Holos a Anna, rod. Horňáková. S manželkou Máriou Kuníkovou z Veľkých Bieroviec sa vzali v roku 1912. Ako vojak 1. roty 15. honvédskeho pešieho pluku padol v boji pri Jangrote 22. novembra 1914 (Malopoľské vojvodstvo, južné Poľsko). Pochovaný bol v Jangrote. (*VHA-R7 s. 108, VUA-D, Matr. zomr. -TS*)

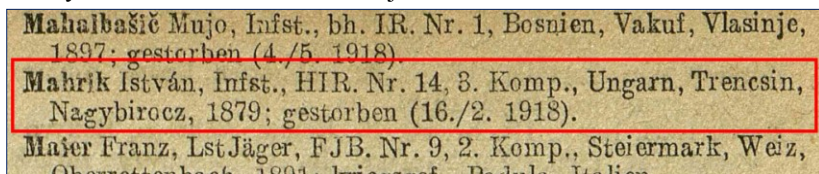
HREBENÁR Ján, slobodný, rím. - katolík, nar. v roku 1897, rodičia: Pavol Hrebenár a Mária, rod. Bilčíková. Otec Pavol pochádzal z Abrahámoviec pri Kežmarku, matka z Malých Stankoviec. Žili vo Veľkých Stankovciach, neskôr vo Veľkých Bierovciach. Syn Ján sa vyučil za obuvníka. Narukoval do Trenčína k 71. pešiemu pluku, zaradený bol do 1. záložnej roty. Zahynul v bojoch pri Sambore v Haliči 21. mája 1915 (teraz Sambir, Ľvovská oblasť, západná Ukrajina). Príčinou smrti boli zranenia z boja a následná otrava krvi. Pochovaný bol v deň úmrtia v Sambore. Jeho otec sa vrátil z vojny ako invalid. (*VHA-R270 s. 64, EVP-1, Matr. zomr. -TS*)

JAŠO Štefan, ženatý, evanj. a. v., nar. 24. januára 1887 vo Veľkých Bierovciach č. 20, rodičia: Štefan Jašo a Zuzana, rod. Hašková. V roku 1912 si vzal za manželku Annu Horňáčkovú z Malých Stankoviec, mali dcéry: Katarínu a Annu. Bol vojakom 71. pešieho pluku, 8. záložnej roty. Podľa svedectva svojich spolubojovníkov padol v boji pri obci Polichna, neďaleko Krašniku dňa 26. augusta 1914 (Lublinské vojvodstvo, juho-východné Poľsko). Svedectvo o smrti potvrdil Ján Ondriška z Rozvádz. (*VHA-R272 s. 34, EVP-6, Matr. nar. -TS*)

MAHRÍK Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 3. decembra 1873 vo Veľkých Bierovciach č. 22, rodičia: Ján Mahrík a Anna, rod. Chalupková. S manželkou Annou Bulkovou mali deti: Máriu a Štefana. Bojoval na ruskom fronte v 15. honvédskom pešom pluku a od 28. júna 1916 bol nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho a stanovený dátum smrti na 1. januára 1917. (*VHA-R15 s. 11, EVP-6, Matr. zomr. -TS*)

MAHRÍK Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 22. decembra 1879 v Dubnici, rodičia: Ján Mahrík a Anna, rod. Oravcová. S Máriou Ferovou sa vzali v novembri 1903 a mali deti: Annu, Štefana, Jána, Magdalénu a Máriu. Bývali vo Veľkých Bierovciach č. 15. Bol vojakom 14. honvédskeho pešieho (nitrianskeho) pluku. Zomrel 16. februára 1918 vo východných Karpatoch v Rumunsku, pri stanici lanovej dráhy medzi vrchmi Zboina Verde a Zboina Neagră (župa Vrancea, východné Rumunsko). Pred smrťou bol zaopatrený vojenským kňazom a bol

počovaný 17. februára 1918 na vojenskom cintoríne umiestnenom neďaleko

Záznam o úmrtí zo „Zoznamu strát“ – Kramerius. F100

bojiska. (VHA-R7 s. 979, EVP-6, ZS-výtl. 687 z 23. júla 1918)

MASARIK Michal, matka Eva Masariková, rod. Pazúrová. Zomrel vo vojne. (EVP-6)

MOJŽIŠ Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 16. decembra 1887 vo Veľkých Bierovciach č. 9, rodičia: Ján Mojžiš a Katarína, rod. Mikulová. S manželkou Annou, rod. Horňákovou mal deti: Ondreja, Máriu, Štefana, Jána. Pracoval ako nádenník na majeroch a chodieval na práce do Čiech. Narukoval k 71. pešiemu pluku do Trenčína ako domobranec. Padol 22. októbra 1915 v bitke pri Uzsarowej Gore pri Neu-Alexinieci (teraz Novyi Oleksynets, Ternopilská oblasť, západná Ukrajina). Pochovaný bol 5. februára 1916 na bojisku 12. pešieho regimentu pri Neu-Alexinieci. (VHA-R271 s. 9, Matr. zomr. –TS)

MOJŽIŠ Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 11. októbra 1889 vo Veľkých Bierovciach č. 40, rodičia: Štefan Mojžiš a Katarína, rod. Vavrušová. V roku 1912 sa v Trenčíne oženil. Živil sa ako hospodársky robotník. Domovskú príslušnosť mal v Lubine. Bol vojakom 71. pešieho pluku. Zomrel 12. decembra 1918 na zápal pľúc v posádkovej nemocnici č. 19 v Bratislave. Pochovaný bol 13. decembra 1918 na ústrednom cintoríne v Bratislave. (VHA-R272 s. 58, VUA-KP)

ONDRÁŠEK Ján, slobodný, rím. - katolík, nar. 11. februára 1893 vo Veľkých Bierovciach č. 2, rodičia: Ján Ondrášek a Zuzana, rod. Fabová. Bol zaradený k 15. honvédkemu pešiemu pluku. Podľahol strelnému zraneniu hrude v zdravotníckom vlaku, v lôžkovom vozni č. 8 pri meste Mähr-Weisskirchen (Hranice na Morave) dňa 24. novembra 1914. Pochovaný bol 27. novembra 1914 na mestskom cintoríne v Hraniciach na Morave. (VUA-KP, EVP-6, Matr. zomr. –TS)

ORAVEC Ondrej, ženatý, rím. - katolík, nar. 11. septembra 1877 vo Veľkých Bierovciach č. 33, rodičia: Ján Oravec a Katarína, rod. Mikulková. V roku 1904 mal svadbu s Annou Gabrišovou z Veľkých Bieroviec, mali syna Ondreja. Bol príslušníkom 5. delostreleckého pluku. Padol v boji a ako dátum jeho smrti je zaznamenaný 1. január 1916. (EVP-6, Matr. zomr. –TS)

ORAVEC Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. v roku 1875 vo Veľkých Bierovciach, manželka: Eva, rod. Urbánková. Bojoval na ruskom fronte ako vojak 15. domobraneckého pešieho pluku. Od roku 1914 bol nezvestný a bol vyhlásený za mŕtveho so stanoveným dátumom úmrtia na 15. novembra 1916. (VUA-D, Matr. zomr. –TS)

ORAVEC Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 6. júna 1877 vo Veľkých Bierovciach č. 33, rodičia: Štefan Oravec a Zuzana, rod. Bulková. V roku 1902 sa oženil so Zuzanou Sedláčkovou z Rozvádz, s ktorou mal syna Jána. Po smrti manželky si v roku 1912 vzal za ženu Alžbetu Svatíkovú zo Selca, s ňou mal dcéru Magdalénu. Jeho pôvodné vojenské zaradenie bolo v prápore poľných strelcov v Komárne, no v roku 1914 narukoval do Trenčína k 15. honvédskeму pešiemu pluku. Zomrel doma vo Veľkých Bierovciach na následky ťažkého zranenia z vojny dňa 3. júna 1918. Pochovaný bol 7. júna 1918 na cintoríne vo Veľkých Bierovciach. Hrob v súčasnosti nie je označený. (*VHA-R275 s. 152, VHA-VC, EVP-6*)

ORAVEC Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 2. augusta 1877 vo Veľkých Bierovciach č. 17, rodičia: Ondrej Oravec a Alžbeta, rod. Skarjebka. Domovskú príslušnosť mal v Drietome. Ako vojak 15. honvédskeho pešieho pluku sa zúčastnil bojov na ruskom fronte a od 17. októbra 1915 bol nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne v roku 1925 bol vyhlásený za mŕtveho a stanovený deň smrti na 17. januára 1917. (*VHA-R15 s. 3*)

PAZÚR Štefan, rím. - katolík, nar. 16. marca 1893 vo Veľkých Bierovciach č. 41, matka: Eva Pazúrová. Pracoval ako hospodársky robotník. Zahynul vo vojne dňa 16. januára 1916. (*Matr. zomr. -TS*)

ZATKO Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 28. júna 1886 vo Veľkých Bierovciach, rodičia: Ján Zatkó a Alžbeta, rod. Oravcová. S manželkou Zuzanou Kunikovou sa vzali v januári 1910 a mali dcéru Máriu. Bojoval v Haliči ako vojak 5. roty 71. pešieho pluku. Padol 7. septembra 1914 pri Bychawe (Lublinské vojvodstvo, juho-východné Poľsko). Podľa svedectva spolubojovníka Štefana Zovčáka zostal na bojisku v mieste výbuchu. (*VHA-R272 s. 34, EVP-6, Matr. zomr. -TS*)

ZEMÁNEK Ján, ženatý, evanj. a. v., nar. 15. októbra 1889 vo Veľkých Bierovciach, rodičia: Adam Zemánek a Anna, rod. Blašková. V roku 1908 si vzal Annu Mojžišovú z Veľkých Bieroviec a mali deti: Katarínu, Adama, Annu. Bol príslušníkom 71. pešieho pluku. Podľa tvrdenia svedkov, spolubojovníkov Adama Pevného z Rozvádz a Ondreja Pevného zo Sedličnej, padol 28. marca 1915 na bojisku v Karpatoch pri obci Jablonka zasiahnutý do hlavy (pravdepodobne obec Vyšná alebo Nižná Jablonka v okrese Humenné, východné Slovensko). Pochovaný bol na bojisku. (*VHA-R272 s. 56, Matr. nar. -TS*)

ZEMÁNEK Ján, evanj. a. v., nar. 28. júla 1893 vo Veľkých Bierovciach č. 28, rodičia: Ján Zemánek a Eva, rod. Zahumenská. Padol 25. marca 1917 na talianskom fronte pri Kostanjevici v Prímorí (teraz Kostanjevica na Krasu, západné Slovinsko). Príčinou smrti boli strelné zranenia. Pochovaný bol 26. marca 1917 na vojenskom cintoríne v Ivanji Grade. (*VUA-KP, ZS-výtl. 594 zo 4. júla 1917, Matr. nar. -TS, Matr. zomr. -TS*)

ZEMÁNEK Ondrej, slobodný, evanj. a. v., nar. 18. septembra 1893 vo Veľkých Bierovciach č. 31, rodičia: Ondrej Zemánek a Anna, rod. Hladká. S rodičmi žil neskôr v Sedličnej. Padol vo vojne na bojisku pri Piave v Taliansku dňa 17. júna 1918. Príčinou smrti bol zásah črepinou z granáta do hlavy. Pochovaný bol

pri dedine Levada Casa Gasparinetti (Levada, neďaleko Ponte di Piave). (*Matr. nar. –TS, EVP-4*). Viac o ňom píšeme v kapitole „Vtedy na tej Piave“.

ZEMÁNEK Štefan, evanj. a. v., nar. 4. júla 1894 vo Veľkých Bierovciach č. 42, rodičia: Štefan Zemánek a Anna, rod. Jankechová. Ochorel na bojisku v Albánsku a zomrel 29. novembra 1918 v nemocnici v Zemune (v súčasnosti mestská časť Belehradu, Srbsko). (*Matr. nar. –TS*)

VRÁTILI SA...

JAŠO Adam, evanj. a. v., sa narodil 14. júna 1895 vo Veľkých Bierovciach.

Adam Jašo. F101

Koncom roka 1914 narukoval na ruský front, keďže tam mala rakúsko-uhorská armáda už v prvých mesiacoch vojny obrovské straty. Neskôr bol jeho útvar presunutý na taliansky front. Tu sa zúčastňoval neľútostných bojov pri rieke Soča. Ako následok pobytu vo vlhkých zákopoch trpel ochorením, ktoré bolo nazývané „zákopová noha“. Vojakom, ktorí boli v bojových pozíciách a nemali možnosť po niekoľko dní si vysušiť obuv, onuce a nohy, začali odumierať mäkké tkanivá dolných končatín. Každý krok i dotyk nohy s navlhnutou topánkou bol sprevádzaný veľkými bolesťami.

Adam
neskôr
spomínal,
ako mu

malý
vreckový

kalendár, ktorý mu poslal brat z Ameriky, zachránil život. Kalendár vložený v náprsnom vrecku vojenskej blúzy dokázal zastaviť projektíl alebo črepinu, ktorá smerovala na srdce.

V roku 1918 bola rakúsko-uhorská armáda už v úbohom stave. Naplno sa prejavoval kolaps hospodárstva. Dodávky vojenského

i zdravotníckeho materiálu viazli. Vojaci boli viac hladní ako syti, navyše ich sužovali okrem malárie i črevné choroby. Ich bojová morálka klesala, mali už plné zuby vojny a zabíjania. Preto keď sa v jednej bitke stretol Adam v zákope, v bezprostrednej blízkosti s talianskym vojakom, po krátkom mierení puškami na seba sklonil zbraň

Adam Jašo ako obuvnícky učeň v Trenčíne. F102

k zemi. A Talian keď videl v akom žalostnom stave je tento cisársky vojak, uvedomil si, že jeho smrťou by nič nezískal. Zobral ho do zajatia a dokonca, keď videl ako sa už na talianskej strane vyhladnutý Adam zohol, aby zdvihol z blata kúsok špinavého syra, dal mu z batoha časť svojej poživne.

Dostal sa do zajateckého tábora na Sardínii. Cestu museli zajatci absolvovať pešo alebo na vozoch horúcim talianskym vnútrozemím. Preto im bolo vzácné, keď sa zastavili v niektorej dedine a mohli sa pri studni napiť a občerstviť. Pri studni bývala veľká tlačienica a nie každý vojak sa stihol dosýta napiť. Adam spomínal, ako v jednej talianskej dedine, keď prišli ku studni, si unavený radšej sadol bokom od vojakov zápasiacich o vodu. Tu prišli k nemu miestni ľudia z blízkeho domu a ponúkli mu kukuričnú kašu a trochu vína na zapitie. A tak, kým ostatní bojovali o vodu, on v pokoji popíjal vínko. Na sklonku vojny sa prihlásil do jedného z československých domobraneckých práporov, ktoré boli zostavované z dobrovoľníkov hlásiacich sa do čs. vojska už po vzniku republiky. S nimi sa v roku 1919 dostal vlakovým transportom domov.¹¹⁷

ZAJAC Pavol, evanj. a. v., sa narodil 17. mája 1890 v Hámroch. Manželka Anna Zemánková. Bol švagrom Jána Zemánka z Veľkých Bierovciac (nar. 1889), ktorý zahynul v bojoch v Karpatoch.¹¹⁷

Preukaz člena čs. domobrany v Taliansku. F103

Pavol Zajac. F104

¹¹⁷ Poskytla Amália Lakotová, rod. Jašová z Veľkých Bierovciac.

JEDINÉ SPOJENIE VOJAKA S DOMOVOM

Rakúsko–uhorská poľná pošta v rokoch 1914 – 1918

Spracoval Ondrej SULÓ z Melčíc-Lieskového.

S rakúsko-uhorskou poľnou poštou sú spojené ružové a nahnedlé lístky z obdobia 1. svetovej vojny. Pretože ich poľná pošta prepravovala desiatky

tisíc denne, musel byť jej systém organizačne na výške. Úlohou každej poľnej pošty bolo zabezpečiť spojenie vojaka s domovom a naopak. Pokiaľ je to smerom do poľa, tak istou nevýhodou bolo, že stanovišťa poľnej pošty sa menili a boli v neustálom pohybe.

Obranný post s poštovou schránkou. F105

Na začiatku vojnových operácií, keď

ešte nebola plne zorganizovaná činnosť poľnej pošty, zásielky od vojsk presúvajúcich sa na pozície preberali určené civilné pošty. Na ich označenie sa používali tzv. okresné kontrolné pečiatky, líšiace sa podľa územia, kde boli používané:

Rakúsko s rím. č.
II, III, IV, V, VIII

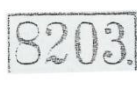
Halič s rím. č.
IX

Bukovina
s rím. č. X, XI

Uhorsko len
s arabskými č.

Bosna s arab. č.
v krúžku

V uvedenej dobe mali svoje poľné pošty aj iné armády. Líšili sa však tým, že na pečiatkach boli názvy alebo čísla jednotiek, ktorým poľná pošta slúžila. Rakúsko-uhorská armáda prišla s novinkou, keď pečiatky jej poľných pôšt mali svoje čísla. Malo to veľké výhody pri utajení vojenských jednotiek, vďaka číselnému označeniu sa zjednodušovalo a urýchlňovalo triedenie veľkého množstva zásielok. Niet divu, že v tomto pokračovala i čs. armáda u poľných pôšt v rokoch 1918 – 1920 a 1938. Systém prevzali aj ďalšie armády a poštové smerové čísla u nás i vo svete majú pôvod a vzor práve tu. Ďalšou novinkou bolo aj zavedenie vojenských vlakových pôšt, zberných a triediarní.

Organizácia c. a k. poľnej pošty mala **v prvej skupine časť administratívnu** – to boli organizačné zložky: Generálne riaditeľstvo etapného vrchného veliteľstva, ktoré vzniklo 1. augusta 1914 vo Viedni. 18. augusta bolo premiestnené do Przemyslu a 13. septembra do Nového Sadu. Najdlhšie pôsobilo v Tešíne (od 11. nov. 1914 do 4. nov. 1917), neskôr v kúpeľnom meste Voslau a koniec vojny ho zastihol vo Viedni, kde koncom marca 1919 ukončilo činnosť. K dispozícii malo poľnú poštu č. 51 a neskôr č. 11. Armádne poštové riaditeľstvá pri etapných veliteľstvách armád, ktorých bolo celkovo 30 a každé malo pridelenú svoju poľnú poštu.

V druhej skupine – výkonnej boli tieto organizačné zložky: hlavné úrady poľnej pošty, rakúske (HAUPTFELDPOSTAMT) mali 2 až 8 expozitúr a desať typov pečiatok, uhorské (TABORI FÖPOSTAHIVATAL) dva typy. Poľné pošty, rakúske (K.u.K. FELDPPOSTAMT) mali jedenásť typov pečiatok, uhorské (TABORI POSTAHIVATAL) mali štyri typy a tzv. bosenský (K.u.K.FELDPPOSTAMT). Číslované etapné pošty, rakúske

Príchod pošty. F106

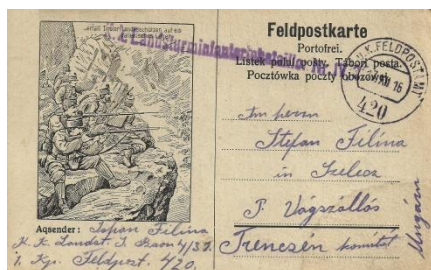
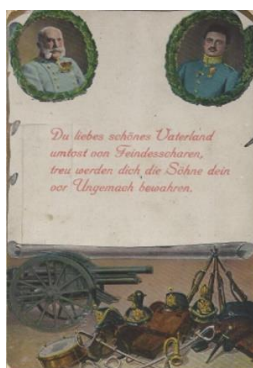
(ETAPENPOSTAMT) mali sedem typov, uhorské (HADTÁP POSTAHIVATAL) dva typy. Etapné pošty miestne, tých bolo: s domincilom na území Albánska – 16, Čiernej Hory – 20, Poľska – 101, Srbska – 43, Talianska – 29.

Poľné pošty 300 až 311, pôsobiace na Balkáne, používali asi do polovice roku 1915 hranaté dátumové pečiatky. Celiny s ich odtlačkami sú zriedkavé. Číslované poľné poštové úrady boli od čísla 2 do čísla 650. Pečiatka s číslom 1 bola vyrobená, ale táto pošta nebola zriadená. Od októbra 1916 boli zriadené pošty číslo 1002 – 1010 a od augusta 1918 pošty číslo 1051 – 1200. Celkovo bolo používaných asi 2280 pečiatok.

Svoje poľné pošty mali tieto vyššie veliteľstvá: vrchné operujúce, vrchné etapné, veliteľstvá armád, vojskových telies, peších a jazdeckých divízií a niektorých brigád.

Cesta zásielok prepravovaných poľnou poštou zo zápolia (zázemia) do poľa bola nasledovná: civilná pošta-vlaková pošta-triediareň-zberňa-vojenská vlaková pošta-hlavný úrad poľnej pošty príslušného armádneho riaditeľstva-úrad poľnej pošty vyšších vojenských telies, divízií a etapných pôšt. Odtiaľ sa zásielky prepravovali k nižším veliteľstvám a ich podriadeným zložkám. U zásielok z poľa bol postup opačný. Osadenstvo hlavných poštových úradov tvorili: vedúci úradník, deväť úradníkov, traja vodiči, päť poštových sprievodcov, päť pomocných úradníkov, štyria civilní pohoniči. K dispozícii mali osem koní, štyri povozy a tri poštové autá.

Ukážky vojenských korešpondenčných kariet a pohľadníc:

ZOZNAM PADLÝCH A ZOMRELÝCH Z OBCE OPATOVCE

Opatovce prišli následkom vojnových udalostí o 16 chlapov, pričom oblasť Haliče sa stala miestom posledného odpočinku väčšiny z nich. U šiestich sa nepodarilo zistiť lokalitu, kde zahynuli. V bojoch v Čiernej Hore padol Juraj Marcinát, Štefan Oravec zomrel na maláriu. Doma v Opatovciach podľahol následkom zranenia Ján Mahrík a Štefan Marcinát ochorel na španielsku chrípku, čo bola aj príčina jeho úmrtia.

Rodičom Jánovi a Anne Chorvátovcom sa nevrátili z vojny dvaja synovia: Ján a Jozef. V evidencii vojnových poškodenecov je v zozname trvalých invalidov zapísaný Michal Marcinát so zníženou zdravotnou spôsobilosťou o 20%.

V zátvorke za údajom o každom vojakovi je uvedený zdroj informácie o úmrtí. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci knihy v kapitole: „Pramene slúžiace na vyhľadávanie padlých vojakov“.

BARTÁK Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 2. septembra 1883, rodičia: Juraj Barták a Mária, rod. Tabarová. Pred svadbou žil v Biskupiciach pri Trenčíne, po svadbe s Alžbetou Mahríkovou z Opatoviec v roku 1911, v Opatovciach. Mal syna Jána. Zomrel vo vojne. (EVP-7)

BARTÁK Štefan, rím. - katolík, nar. v roku 1895 v Bohuniciach. Narukoval k 15. honvédskeму pešiemu pluku do Trenčína. Padol 20. augusta 1915 v Haliči, pri obciach Tokary, Gródki (Lubľinské vojvodstvo, juho-východné Poľsko). Príčinou smrti bola strelná rana do hrude. Pred smrťou bol zaopatrený, pochovaný bol 20. augusta 1915 za kostolom v Tokaroch. (VHA-R7 s. 481, VUA-D, PK-7)

BUJNÝ Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. v roku 1884 v Opatovciach č. 20, rodičia: Ján Bujný a Rozália, rod. Véghová. Mal deti: Jozefa, Karolínu, Helenu. Pracoval ako stolár. Bojoval v Haliči ako domobranca, príslušník 6. roty 71. pešieho pluku. Zahynul 23. septembra 1916 v zákope pri obci Wolczkowce neďaleko Zborova (teraz Vovchivtsi, Ternopilská oblasť, západná Ukrajina). Príčinou smrti boli strelné zranenia hrude. Podľa svedectva sanitárov Morvitz a Rosenfelda bol pochovaný 24. septembra 1916 pri majeri za Wolczkowcami. (VHA-R271 s. 61, Matr. zomr. -TS)

DOHŔANSKÝ Ján, slobodný, rím. - katolík, nar. 8. júna 1889 v Opatovciach č. 18, rodičia: Michal Dohňanský a Katarína, rod. Bulková. Pracoval ako kováč. Bol príslušníkom 2. kráľovského jazdeckého delostreleckého pluku v hodnosti desiatnika. Zahynul 4. novembra 1915. (Matr. zomr. -TS, PK-7)

HORŔÁK Adam, ženatý, rím. - katolík, nar. 15. decembra 1880 v Opatovciach č. 15, rodičia: Štefan Horňák a Anna, rod. Oravcová. S manželkou Máriou Oravcovou žil v Opatovciach. So 71. peším plukom bojoval v Haliči, kde koncom roka 1914 padol. Ako dátum smrti je uvedený 31. december 1914. (EVP-7, Matr. zomr. -TS, PK-7)

HORŇÁK Michal (BORČAN), ženatý, rím. - katolík, nar. 1. mája 1870 v Turnej č. 42, rodičia: Michal Horňák a Eva, rod. Bulková. Po svadbe s Máriou Bulkovou v roku 1895 žil v Opatovciach č. 24. Mali deti: Annu, Jána, Jozefa, Viktora. Zahynul vo vojne. (EVP-7, PK-7)

CHORVÁT Ján, ženatý, rím. - katolík, nar. 8. novembra 1882 v Opatovciach č. 19, rodičia: Ján Chorvát a Anna, rod. Habdáková. S manželkou Annou Ďuržovou zo Záriečia mal dcéry Kristínu a Agnesu. Bol príslušníkom 15. honvédskeho pešieho pluku. Podľa záznamu z matriky padol v bojoch v Sliezsku 27. novembra 1915. (EVP-7, Matr. zomr. –TS, PK-7)

CHORVÁT Jozef, slobodný, rím. - katolík, nar. 28. marca 1891 v Opatovciach č. 19, rodičia: Ján Chorvát a Anna, rod. Habdáková, brat Jána Chorváta (nar. 1882) – viď vyššie. Padol vo vojne, ako dátum smrti je uvedený 1. jún 1919. (EVP-7, Matr. zomr. –TS)

JANÍK Štefan, rím. - katolík, nar. 22. januára 1894 v Opatovciach č. 14, rodičia: Štefan Janík a Katarína, rod. Zaťková. Narukoval k 71. pešiemu pluku do Trenčína, neskôr bol zaradený do 7. roty 77. pešieho pluku. Mal hodnosť čatára. Padol v boji 26. októbra 1917. (ZS-výtl. 646 z 26. jan. 1918)

MAHRÍK Ján (FIGURECH), ženatý, rím. - katolík, nar. 26. septembra 1883 v Opatovciach č. 11, rodičia: Ján Mahrík a Anna, rod. Kováčech. S manželkou Annou Čačíkovou mal dcéry Agnesu, Annu a syna Jána. Narodenia syna sa však otec nedožil, zomrel šesť týždňov pred tým. Manželka sa neskôr vydala za Štefana Majčíka do Mníchovej Lehoty. Bol odvedený v októbri 1904 do Trenčína k 15. honvédskeму pešiemu pluku. Zomrel doma v Opatovciach 10. októbra 1915 na následky zranenia z vojny. Pochovaný bol 12. októbra 1915 v Opatovciach. Jeho hrob nie je označený. (VHA-VC, PK-7)

MARCINÁT Juraj, ženatý, rím. - katolík, nar. 14. marca 1868 v Adamovciach č. 20, rodičia: Juraj Marcinát a Alžbeta, rod. Habdáková. S Katarínou Bujnou z Opatoviec sa oženil v roku 1894. Mali deti: Juraja, Štefana, Magdalénu, Jána, Helenu, Katarínu, Michala. Bol mlynárom v Opatovciach. Zahynul vo vojne, pravdepodobne v Čiernej Hore. Ako dátum jeho smrti je v matrike uvedený 24. január 1919. (EVP-7, Matr. zomr. –TS, PK-7)

MARCINÁT Štefan, rím. - katolík, nar. 25. augusta 1898 v Opatovciach. Zomrel na španielsku chrípku doma v Opatovciach. Je pochovaný na miestnom cintoríne. (PK-7)

MARGORÍN Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 18. marca 1879 v Opatovciach č. 16, rodičia: Ján Margorín a Anna, rod. Mojžišová. V roku 1902 sa oženil s Katarínou Mikulášovou z Rozvázdz a mali dcéry: Annu, Katarínu, Agnesu. Zomrel vo vojne. Dátum jeho smrti bol úradne stanovený na 11. júna 1920. (EVP-7, Matr. zomr. –TS)

ORAVEC Štefan, ženatý, rím. - katolík, nar. 30. októbra 1883 v Opatovciach č. 8, rodičia: Ondrej Oravec a Anna, rod. Mináriková. Bol domobrancom 15. honvédskeho pešieho pluku. Zomrel 14. septembra 1917 na maláriu v záložnej

nemocnici vo Fiume (teraz Rijeka, západné Chorvátsko). Pochovaný bol 16. septembra 1917 na vojenskom cintoríne v Rijeke. (VHA-R12 s. 34, VUA-KP)

ŠULEK Adam, slobodný, rím. - katolík, nar. 4. septembra 1889 v Opatovciach č. 11, rodičia: Štefan Šulek a Katarína, rod. Mojžišová. Bojoval v Haliči ako domobranec 3. záložnej rotý 71. pešieho pluku. Padol 18. mája 1915 pri obci Dolobow, neďaleko Rudki (teraz Dolobiv, Ľвовská oblasť, západná Ukrajina). Svedectvo o smrti vydal Adaška. Pochovaný bol 18. mája 1915 pri Dolobowe. (VHA-R270 s. 76, Matr. zomr. -TS)

ŠULEK Michal, ženatý, rím. - katolík, nar. 30. januára 1880 v Opatovciach č. 11, rodičia: Michal Šulek a Anna, rod. Mahríková. S Katarínou Janíkovou sa oženil v roku 1904 a mali deti: Jozefa, Magdalénu. Bol príslušníkom 8. záložnej rotý 71. pešieho pluku. Padol 12. marca 1915 pri osade Ľopienka, neďaleko Cisny, na úpätí vrchu Korbánia (teraz okres Lesko, Podkarpatské vojvodstvo, juhovýchodné Poľsko). (VHA-R270 s. 29, Matr. zomr. -TS, PK-7)

VRÁTILI SA...

MARGORÍN Adam sa narodil 24. februára 1894 v Opatovciach č. 16 roľníckemu gazdovi Jánovi Margorínovi a Anne, rod. Mojžišovej. Narukoval do rakúsko-uhorskej armády a bojoval na východnom fronte, kde padol do ruského zajatia. Bol v zajatí na Ukrajine. V zajateckom tábore mali zajatci ťažký život.

Adam Margorín. F107

Oblečení v špinavých a roztrhaných uniformách, křímení nechutným jedlom a navyše slovanskí vojaci zažívali nadradenosť nemeckých a maďarských zajatcov, ktorú im dávali pociťovať aj tu. Príliš sa mu tu nepáčilo, a keď sa vyskytla príležitosť na útek, využil ju. Asi by to s ním zle skončilo, keby ho neprichýlil a neschoval jeden dedinský gazda. U neho zostal potom určitý čas a pomáhal pri prácach na hospodárstve. V roku 1917 sa ruský front rozpadol a boje medzi ruskou, nemeckou a rakúsko-uhorskou armádou ustali. V Rusku začala občianska vojna. Za tejto situácie Adam nechcel zostať na Ukrajine a snažil sa dostať domov. Časť zajatcov bola prepustená, a tak

sa aj on pripojil k svojmu bývalému útvaru. Keď dostal voľno, konečne sa po dlhšej dobe podíval domov. Ale po návrate z dovolenky šiel hneď s kádom do bojov na taliansky front.

Vojna sa skončila, Adam Margorín sa vrátil domov a v novembri 1919 sa oženil s Annou Dohňanskou z Opatoviec. Na fronte však zahynul jeho starší brat Štefan aj brat jeho manželky Ján Dohňanský. Ľudia sa spamätávali z hrôz, ktoré vojnové besnenie zanechalo. Zdalo sa, že národy sa poučili a budú sa snažiť žiť v pokoji

a mieri. Opak však bol pravdou a po dvoch desaťročiach sa znova rozhorela ľudská nenávisť a nadradenosť, vyúsťiac do vojny ešte krutejšej ako tá predchádzajúca. A Adamov príbeh mal pokračovanie.

Pri prechode frontu II. svetovej vojny cez naše obce začiatkom apríla 1945 sa Adam vo Veľkých Bierovciach stretol s Rusom, u rodiny ktorého bol počas prvej vojny ukrytý po úteku zo zajatia. Volal sa Ivan a ako vojak Červenej armády sa dostal pri postupe frontu smerom na západ až na Slovensko.

Dom Dohňanských v Opatovciach. F108

Nevedno, či sa títo dvaja stretli riadením osudu alebo Ivan Adama zámerne vyhľadal, no mali si spolu čo povedať. Zaspomínať na staré časy, porozprávať zážitky z vojny, pochváliť sa svojimi rodinami. Obaja dúfali, že aj táto vojna čoskoro skončí. Ale osud bol neúprosný. Pri jednom takomto rozhovore v Opatovciach na záhumní, za rodným Adamovým domom, padol neďaleko nich delostrelecký granát. Nemci mali obsadené polia a vrchy pri Chocholnej a Kostolnej na pravej strane Váhu, aby bránili priesmyk pri Drietome. Vo vrchoch mali kanóny a odtiaľ ostreľovali priestor ľavého brehu, od Krivosúd-Bodovky až po Hámry. Po výbuchu granátu sa Adamovi nestalo našťastie nič, ale Ivanovi odtrhlo nohu. Na následky tohto zranenia o pár dní v nemocnici zomrel.¹¹⁸

TRUNEK Štefan sa narodil 18. mája 1892 v Turnej č.3. Rodičia Štefan Trunek a Anna, rod. Bočáková žili v Turnej. Počas prvej svetovej vojny bojoval na ruskom fronte, kde aj padol do zajatia, v ktorom bol až štyri roky. Pracoval v Rusku na veľkých lánach poľa, na hospodárstve u jednej vdovy. Mala pridelených viacerých vojnových zajatcov. Zo spomienok jeho vnučky sa dozvedáme, že po vojne sa vracali zo zajatia domov vlakom. Na rôznych staniciach sa postretali rodáci, ktorí sa vracali z rôznych kútov Ruska a Ukrajiny. Štefan spomínal, ako sa navzájom delili o kúsok chleba, lebo boli veľmi hladní. Hneď po návrate z vojny,

¹¹⁸ Poskytla Margita Naďová z Opatoviec (dcéra).

Štefan Trunek – vpravo. F109

sebou. Zverstvá oboch zanechávali stopy v správaní i v srdciach tých, ktorí museli takmer denne bojovať a zabíjať.¹¹⁹

BULKO Štefan sa narodil 17. apríla 1898 v Opatovciach č. 24 Jánovi Bulkovi a Kataríne, rod. Dohňanskej. Bojoval na talianskom fronte v delostreleckej batérii pri obsluhu kanónov. Hoci bol mladý, svojou šikovnosťou sa vypracoval do funkcie zameriavača a postupne získal hodnosť čatára. Podľa tejto hodnosti dostal aj neskôr, po návrate domov, prezývku „Firech“,¹²⁰ keďže v Opatovciach bolo viac rodín Bulkovcov a bolo potrebné takýmto spôsobom ich rozlišovať. Ako následok vojny a služby pri delách trpel do konca života miernou nedoslýchavosťou. Po vojne sa oženil a mal troch synov: Štefana, Jána a Milana.¹²¹

ešte v roku 1918, sa oženil so svojou snúbenicou Annou Bočákovou, ktorá na neho niekoľko rokov čakala.

Štefan Trunek vedel veľmi dobre po rusky, čo mu bolo na osoh počas druhej svetovej vojny, keď pri prechode frontu mali v dome plno Rusov a v záhrade zakopané delo. Opití vojaci vraj chceli znásilniť jeho dcéru, ktorá bola vtedy už síce vydatá, ale bola mladá a pekná. Štefan to vyriešil po rusky s veliteľom, ktorý bol na vojakov prísny a tvrdo ich potrestal. Jeho malý vnuk mal v tom čase len pár mesiacov, a keď na vedľajší dom padla bomba, stále v noci plakal. Rusi spali vedľa v izbe a hnevali sa, že ten malý stále plače. Jeden vojak dával jeho matke fľašu vody, aby mu dala napiť, aby bol ticho. Druhý vojak zasa vravel, že keď prídu do Germánie, každé také dieťa zabije.

Aj takto sa prelínali vojny medzi

Štefan Bulko. F110

119 Poskytla Anna Ilkyvová z Opatoviec (dcéra).

120 Odvodené od nemeckého slova zugführer – čatár.

121 Poskytla Eva Šujanská, rod. Bulková z Opatoviec (vnučka).

Štefan Bulko v talianskych horách. F111

MARCINÁT Juraj sa narodil 12. novembra 1895 v Opatovciach. Bojoval na ruskom i talianskom fronte. Jeho otec Juraj zahynul vo vojne v Čiernej Hore. Brat Štefan sa síce vrátil domov, ale zomrel na španielsku chrípku. Juraj po vojne pracoval ako mlynár na rodičovskom mlyne v Opatovciach.¹²²

Juraj Marcinát. F112

122 Poskytol Ján Marcinát z Opatoviec.

ZOZNAM PADLÝCH A ZOMRELÝCH Z OBCE KRIVOSÚD-BODOVKA

Z obce Krivosúd-Bodovka zomrelo vo vojne 11 mužov. U piatich z nich nevieme, žiaľ, zatiaľ určiť miesto ich úmrtia. Dvaja vojaci padli v bojoch v Haliči, Štefan Kadlečík podľahol zraneniam v trenčianskej nemocnici, Alexander Stern v nemocnici v Novom Meste nad Váhom. Ondrej Kadlečík zomrel v ďalekom Albánsku na choleru a príčinou smrti Jána Valacha bolo silné podchladenie na fronte, následkom čoho zomrel v nemocnici v maďarskom Debrecíne.

Medzi invalidov s nárokom na mesačnú podporu boli zapísaní: Štefan Kubáň so zníženou spôsobilosťou o 60%, Adam Sedlák o 40% a Ján Kufa o 30%.

V zátvorke za údajom o každom vojakovi je uvedený zdroj informácie o úmrtí. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci knihy v kapitole: „Pramene slúžiace na vyhľadávanie padlých vojakov“.

BOLECH Štefan, ženatý, evanj. a. v., nar. 12. februára 1888 v Krivosúd-Bodovke č. 7, rodičia: Ondrej Bolech a Eva Bolechová. V roku 1911 sa oženil s Katarínou Fábikovou z Bodovky a mali dcéry Zuzanu a Annu. Pracoval ako pomocný robotník a s manželkou chodievali na práce do Čiech. Narukoval k 71. pešiemu pluku. Koncom roka 1915 bol zajatý na ruskom fronte. Zahynul vo vojne, nevedno, či v zajatí alebo na fronte. (EVP-8)

DOLINSKÝ Gál, ženatý, rím. - katolík, nar. 15. januára 1889 v Krivosúd-Bodovke č. 12, rodičia: slobodná matka Katarína Dolinská (otec Ondrej Šimo). Domovskú príslušnosť mal v Novej Vsi nad Váhom. Pracoval ako hospodársky sluha. Bol vojakom 71. pešieho pluku, s ktorým bojoval v Haliči. Od 16. augusta 1915 bol nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne z roku 1925 bol vyhlásený za mŕtveho a úradne stanovený deň jeho smrti na 16. august 1917. (VHA-R273 s. 35)

CHRASTINA Ján, ženatý, evanj. a. v., nar. 1. februára 1890 v Krivosúde č. 28, rodičia: Ján Chrastina a Eva, rod. Kadlečíková. V roku 1914 sa oženil s Annou Blaškovou z Turnej. Narukoval do Trenčína k 71. pešiemu pluku, neskôr bol preradený do 9. pluku. Zúčastnil sa bojov na ruskom fronte. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne z roku 1922 bol vyhlásený za mŕtveho s dátumom smrti 31. december 1917. (Matr. zomr. –TS, Matr. nar. –TS)

KADLEČÍK Štefan, evanj. a. v., nar. 25. septembra 1893 v Krivosúde č. 44, rodičia: Michal Kadlečík a Zuzanna, rod. Chrastinová. Zomrel na následky zranenia z vojny v nemocnici v Trenčíne v roku 1918. Tam je aj pochovaný. (Matr. nar. –TS)

KADLEČÍK Ondrej, ženatý, evanj. a. v., nar. 17. apríla 1886 v Malých Stankovciach č. 14, rodičia: Ondrej Kadlečík a Anna, rod. Okružková. Po svadbe s Evou Sedlákovou z Bodovky v roku 1910 žili na Bodovke. Mali synov: Štefana a Ondreja. Bojoval na balkánskom fronte ako príslušník 6. horského delostreleckého pluku. Zomrel 16. marca 1916 na choleru v meste Miloti (teraz Milot, kraj Lezhë, severné Albánsko). Pochovaný bol 16. marca v Miloti. (VUA-KP, EVP-8, Matr. zomr. –TS, Matr. nar. –TS)

KUBÁŇ Ondrej, ženatý, evanj. a. v., nar. 24. februára 1883 v Krivosúd-Bodovke č. 45, rodičia: Štefan Kubáň a Eva, rod. Rozvadská. S Evou Januškovou sa oženil v januári 1907 a mali deti: Zuzanu, Katarínu, Jána. Bojoval v Haliči ako vojak 15. honvédskeho pešieho pluku. Zomrel 4. júla 1915 po zranení stehna v poľnom záložnom lazarete č. 5/14-47 pri obci Gościeradów, neďaleko Krašnika (Lublinské vojvodstvo, juhovýchodné Poľsko). Pochovaný bol 5. júla 1915 v Gościeradówe. (VHA-R7 s. 252, EVP-8, Matr. zomr. –TS)

MINÁRIK Ondrej, ženatý, rím. - katolík, nar. 12. augusta 1887 v Krivosúd-Bodovke č. 30, rodičia: Ondrej Minárik a Mária, rod. Tomíková. So Zuzanou Chochlíkovou sa oženil v novembri 1913 a mali dcéru Annu. Bol domobrancom 71. pešieho pluku v Trenčíne. Padol 4. augusta 1916 v boji pri obci Trościaniec Wielki, neďaleko Zborova (teraz Trostianets, Ternopilská oblasť, západná Ukrajina). Príčinou smrti bola strelná rana do hlavy. Pochovaný bol 4. augusta 1916 na bojisku. Ako svedok smrti je zaznamenaný jeho spolubojovník Štefan Straka zo Zlatoviec. (VHA-R272 s. 97, EVP-8, Matr. zomr. –TS)

ROZVADSKÝ Ondrej, ženatý, evanj. a. v., nar. 9. augusta 1884 v Krivosúd-Bodovke č. 57, rodičia: Ondrej Rozvadský a Katarína, rod. Kubáňová. S manželkou Annou Zahumenskou mal synov Jána a Štefana. Zahynul vo vojne 4. augusta 1918. (EVP-8, Matr. zomr. –TS)

SEDLÁK Ján, ženatý, evanj. a. v., nar. 9. júna 1873 v Krivosúd-Bodovke č. 27, rodičia: Štefan Sedlák a Anna, rod. Mináriková. V roku 1896 sa oženil s Annou Hrušovskou z Veľkých Stankoviec. Mali syna Jána a dcéru Annu. Ako vojak 15. honvédskeho pešieho pluku sa zúčastnil bojov na ruskom fronte a od júna 1917 bol nezvestný. Výrokom vojenskej sedrie v Trenčíne bol vyhlásený za mŕtveho s dátumom smrti 1. júla 1919. (VHA-R15 s. 147, EVP-8, Matr. zomr. –TS)

STERN Alexander, slobodný, izraelita, nar. 10. januára 1898 v Krivosúd-Bodovke č. 62, rodičia: Ignác Stern a Cecília, rod. Schvuzerová. Domovskú príslušnosť mal v Novom Meste nad Váhom. Narukoval k 71. pešiemu pluku. Bol ženistom pomocnej rotý 5. ženijného práporu v hodnosti čatára. Zomrel 19. júla 1917 na následky zranenia v Nemocnici Červeného kríža v Novom Meste nad Váhom.

Pavol Ďuriš (vpravo) na talianskom fronte. F113

Pochovaný bol 21. júla 1917 na židovskom cintoríne v Novom Meste nad Váhom. (VHA-R273 s. 8, VUA-KP, ZS-výtl. 651 z 9. febr. 1918)

VALACH Ján, ženatý, evanj. a. v., nar. 9. februára 1873 v Krivosúde č. 50, rodičia: Ján Valach a Mária, rod. Psotná. V roku 1898 mal svadbu s Katarínou Pevnou z Veľkých Stankoviec. Mal dcéru Zuzanu. Bojoval ako vojak 15. roty 23. domobraneckého pešieho pluku. Zomrel 23. apríla 1916 v nemocnici v Debrecíne na následky podchladenia na fronte. Pochovaný bol na miestnom vojenskom cintoríne, hrob č. 893. (EVP-8, ZS-výtl. 594 zo 4. júla 1917, Matr. nar. -TS)

ŠTYRIDAŤŠTYRI

Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci

*„Drahá mama,
ja, ich syn Janko sa odoberám od mojej
láskou vrelo milovanej mamičky,
od zvlášť milovanej sestry
a od svojho milovaného bratříčka Otku,
lebo mňa 8. júna poobede zastrelia.
...Takže sa s nimi rozlučujem
i s celou rodinou. Zbohom!“¹²³*

V decembri 1917 uzavreli Centrálné mocnosti s Ruskom prímerie. Po podpísaní Brest-Litovskej mierovej zmluvy 3. marca 1918 začal masívny návrat zajatcov z ruského zajatia. Podľa doplnkov tejto zmluvy medzi Rakúsko-Uhorskom a Ruskom mali byť čo najrýchlejšie do svojej domovskej krajiny prepustení a odtransportovaní vojnoví zajatci, ktorí si neželali zostať vo vtedajšom mieste pobytu. Mala prebehnúť aj výmena ranených a chorých. Do konca júna sa do monarchie vrátilo asi 60 – 70 tisíc slovenských a českých zajatcov, tzv. navrátilcov.¹²⁴ Títo mali byť znova nasadení do bojov, ktoré ešte prebiehali na talianskom a západnom fronte. Cez zberné stanice sa dostávali ku svojim náhradným vojenským útvarom. Tam sa museli podrobiť tzv. ospravedlňovaciemu konaniu, ktoré museli absolvovať všetci vojaci, ktorí nezranení padli do zajatia. Pred komisiou zloženou z dôstojníkov odpovedali na otázky ohľadom spôsobu a príčin zajatia, správania sa v zajatí, vyzradenia údajov o vlastnom vojsku, služby v légii alebo v iných monarchii nepriateľských jednotkách.¹²⁵ Ak si navrátilci mysleli, že ich po príchode do vlasti budú vítať s otvorenou náručou, krutá realita ich vyviedla z omylu. Stretávali sa s upodozrievaním, výsmechom, aroganciou a šikanovaním dôstojníkov, ktorí v bojovom nasadení často ani vôbec neboli. K tomu pocítili dôsledky vojnou zničeného hospodárstva monarchie - nekvalitná strava, slabé ošatenie, nepravidelný zôld. Po príchode na dovolenku videli biedu, v ktorej žili ich rodiny. Spustené polia, domy a naopak bujnajúcu úžeru miestnych zbohatlíkov a špekulantov. Z vojakov vyprchal vojenský duch, ochota bojovať za nenásytnú monarchiu. Zistili, že zomierali a trpeli v zákopoch, v prvej línii aj v zajateckých táboroch úplne zbytočne. Mali už vojny plné zuby...

123 List na rozlúčku, ktorý napísal domov odsúdený Ján Pittner z Trenčianskych Teplíc.

124 HRONSKÝ, M.: Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci, 2. doplnené vydanie, Martin, 1988, str. 45.

125 HRONSKÝ, M.: Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci, 2. doplnené vydanie, Martin, 1988, str. 50

Za tejto situácie sa navrátilci z Ruska dostávali v priebehu jarných mesiacov roku 1918 **do Kragujevca v Srbsku**, kde bol sústredený náhradný prápor 71. pešieho pluku. Nováčikovia, ročník narodenia 1900, tu boli umiestnení už od polovice februára. Títo rukovali 6. februára 1918 do Trenčína, odkiaľ po dvoch dňoch v počte asi 600 vojakov, boli vlakom prevezení do Kragujevca. O udalostiach v kasárňach však nechajme rozprávať priamych účastníkov:

Štefan Záhumenský z Veľkých Stankoviec: „*Narukoval som ani nie 18-ročný rovnako do Kragujevca, kde bol 71. drotársky regiment z Trenčína. Neľudské zaobchádzanie ofícierov s vojakmi, zbytočný dril, slabá strava, už i tak napätú situáciu v kasárňach len zhoršovali. Medzi vojakmi to vrelo tým viac, že príchodom starých frontových vojakov z Ruska sa začali šíriť myšlienky vzbury. Množili sa správy o nepokojoch v zázemí, kde zúril hlad, bieda a choroby.*“¹²⁶

Ján Kusenda z Novej Bošáče: „*Život vojakov v Kragujevci bol utrpením. Nevyhovujúce ubytovanie, zlá strava, biedne oblečenie a tyranizácia dôstojníkov, vojakov doslova urážali. Po niekoľkých dňoch pobytu v Kragujevci začali do kasární prichádzať zajatci z Ruska. Často nám po večierke rozprávali o revolúcii v Rusku, vplývali na nás svojimi myšlienkami o vzbure. Navrátilci robili všetko pre to, aby si na svoju stranu získali všetkých vojakov. Nás bránili ako oko v hlave. Ak niektorý dôstojník udrel nováčika, čo nebolo ojedinelé, okamžite skočili k nemu so zdvihnutými päsťami.*“¹²⁶

Štefan Škorvaga z Klubiny pri Čadci: „*Naši nadriadení s nami strašne zaobchádzali. Človek bol pre nich ako hovädo... Zvlášť na Slovákov boli takí, nemali nás za nič. Za každú maličkosť boli tresty. Hlavne nás fackovali. Keď som ja narukoval, tak už vojakov nevyvážovali, ale tých, čo narukovali pred nami, tých áno.*“¹²⁴

Štefan Herman z Veľkých Stankoviec: „*Dôstojníci boli Nemci a Maďari, tí držali veľkú disciplínu. V regule medzi vojakmi boli rozdiely. Keď som sa stretol s Maďarom a povedal som, že som Slováč, hneď sa pýtal po maďarsky, že kde je slovenská krajina.*“¹²⁷

Štefan Blaško z Hámrov: „*Navrátilci sa vôbec nebáli. Keď boli svedkami toho, že nás veliaci dôstojníci na cvičisku alebo v kasárňach neľudsky prehánali, dotyčného neraz zbili a nás posmeľovali, aby sme sa nebáli. Ak niektorí z navrátilcov ešte do dovolenky trochu dôstojníkov poslúchal, po návrate z dovolenky nechcel poslúchať ani jeden.*“¹²⁴

Ján Janíček zo Selca:¹²⁸ „*Keď sa začala vojna, išlo sa do poľa radostne, lebo sa verilo, že sa ide brániť dobrá vec. Iný obraz sa však ukázal už po krátkom čase. Začali nás buzerovať, vyhrážať sa zastrelením, slovom, nasilu chceli mať lásku k vlasti... Najlepšie sme to mali v Rusku, kde sme žili ako páni. Keď sme sa*

126 Trenčianske noviny – Roč. XIX., Číslo 22, z 30. mája 1978, str. 2.

127 HRONSKÝ, M.: Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci, 2. doplnené vydanie, Martin, 1988, str. 71.

128 Ján Janíček sa narodil 19. marca 1883 v Selci č. 63. Zomrel 8. marca 1943.

my hlupáci vrátili, začal sa pre nás svinský život. V tábore Krasno v Haliči sme dostali chlieb šesťkrát za mesiac. Dôstojníci však žrali, slopali a bavili sa s pobehlicami a pritom chceli, aby sme my, „svine“, „psi“ a ako ináč nás nazývali, bojovali. Ale za koho? Takí sprostí už nie sme, už máme toho dosť. V Rusku sme dostali dobrú školu. Keď sa dostanem na dovolenku a zbadám, že moje deti hladovali a páni majú všetko, dolámem im všetky kosti.“

Veliteľstvo náhradného práporu vedelo o týchto náladách medzi vojakmi a snažilo sa robiť protiopatrenia. Jedným z nich bolo nasadenie agentov kontrarozvedky medzi mužstvom. Títo boli zaradení ako navrátilci z Ruska do útvarov, kde sa snažili získať dôveru vojakov a potom podávali hlásenia vedeniu o všetkom, čo sa dialo medzi vojakmi. Najšikovnejším z nich bol agent Hubert Jindra, ktorý pravidelne posielal správy o zmýšľaní a postojoch navrátilcov. Tieto správy boli použité vojenským súdom pri hľadaní vinníkov vzbury a vynášaní rozsudkov, kde Jindra bol jedným z hlavných svedkov. O tom, že si naozaj získal veľkú dôveru vojakov svedčí aj to, že ho zasväcovali do priprav vzbury. Keď **Ján Janíček zo Selca a Ján Bača z Moravského Lieskového** odchádzali na dovolenku, povedal Janíček Jindrovi: *„My sa teraz pripravíme na prácu (mal na mysli vzburu). My dvaja (Janíček a Bača) pôjdeme na dovolenku, a ty, Jindra, musíš prevziať prácu. Uvidíme, aká je situácia doma. V momente, keď zbadáme, že naši ľudia žijú zle a že sa s nimi zle zaobchádza, expresne ti napíšeme. V znamení, že máš začať, budú písmená S. A. v liste. Nato budeš musieť poštvať kamarátov v kasárni.“*¹²⁹ Na základe agentovho hlásenia boli Janíček, Bača a ďalší na dovolenke pozatýkaní a prevezení do internačného tábora v Kenyérmező pri Ostrihome.^{129, 130}

Napätie medzi pešíakmi v Kragujevských kasárňach sa stupňovalo, stačil len sebamenší podnet a vzbura mohla vypuknúť. Ale vznikla spontánne a bez lepšieho organizačného zabezpečenia. A pokiaľ aj niektorí navrátilci pripravovali vzburu na vhodnejšiu chvíľu s prepojením na srbský odboj, museli sa prispôsobiť vzniknutej situácii.

J. Hoško z Trenčína: *„Boli sme, ako nás nazvali, navrátilci. Po príchode nás postupne sústredovali do jednej stodoly a tam po jednom preverovali. Jeden na druhého sme nič nevyzradili, ale boli niektorí smelí, že povedali, čo si o vojne a rakúsko-uhorskej monarchii myslia. Tí dostali červenú pásku ako nebezpeční bolševici, eskortovali ich do Belehradu a viac sme ich nevideli. Po previerke navrátilcov od nováčikov prísne izolovali. Večer 2. júna sa strhla vzbura. Večierku o 21. hodine netrúbili, ale asi o pol hodiny neskôr, ktosi kolbou pušky uderil do dverí a skríkol: „Všetko von!“ Kto sa ako stihol obliecť, tak vybehol na dvor kasárne. Pri vylámanom rotnom sklade rozdávali pušky a do chlebníkov strelivo – časť z neho však bola cvičná. Vzbúrenci čoskoro obsadili celé kasárne. Viac*

129 HRONSKÝ, M.: Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci, 2. doplnené vydanie, Martin, 1988, str. 82, 83.

130 Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1, kapitola 222, str. 336 – 337, VHA Bratislava, 2016

ako 1500 mužov, z toho dobrá polovica navrátilcov, vyrazilo v skupinách do mesta. Ich úmyslom bolo zmocniť sa všetkých objektov počnúc od arzenálu, okruhového domu veliteľstva až po železničnú stanicu. Idúc cestou strhávali elektrické a telefónne vedenie. “¹³¹

M. Haljak z Trenčína: „Všetci, čo sme z Ruska prišli do Kragujevca, sme si mysleli, že aj tu je koniec vojny. Ale tu navrátilcov vyhlásili za nebezpečných revolucionárov, ktorých bolo treba čím skôr poslať na front. Dôstojníci zle zaobchodili s navrátilcami. A tak už pred vzbúrou sa neraz schytili odvážnejší navrátilci s nenávidenými dôstojníkmi a poddôstojníkmi. Niektorí z vojakov zvolal „Oho! ho!“ a už dôstojníka mleli. Pravda, nikdy to pre navrátilca dobre nedopadlo. Mnohí dezertovali do tzv. zeleného kádru, k srbským partizánom, ktorí bojovali za oslobodenie Srbska. O tom, že sa chystala vzbura, som aj ja vedel, no určite vypukla predčasne. Rátalo sa aj s účasťou srbských partizánov. Vzbura nebola dobre organizovaná, nebolo dosť zbraní, ani streliva, preto už na druhý deň ráno pomocou kanónov a ťažkých guľometov narychlo povolané cisárske vojská vzburu krvavo potlačili. “¹³¹

Štefan Herman: „My, regrúti, sme boli na svojich lôžkach, keď sme začuli streľbu. Museli sme sa ihneď obliecť a obuť. Hneď nato prišli do cimry starí vojaci, vyhнали nás na dvor, tam nám dávali náboje a povedali: Regrúti, musíme dobyť arzenál, tam je hlavný sklad s municiou. “

Vilibald Štefanec z Tuchyne: „Na kraji mesta za takým kopčekom bola ukrytá hliadka s guľometom a zvolala: ‚Kto je váš komandant?‘ My sme sa rozprchli, zaľahli a začali strieľať, ale oni spustili guľomet. Tak nás tam na rovnom teréne niekoľkých usmrtili. Ja som sa hodil do kanála, ktorým otekala voda zo striech, a tak som sa zachránil. Paľba potom utíchla, zostalo tam niekoľko mŕtvych a ranených.

Štefan Blaško: „Ako nás navrátilci hnali na arzenál, začali z kopcov reflektormi osvetľovať naše kasárne a delostrelectvo začalo strieľať. Keď sme nepochodili pri arzenáli, obrátili nás na stanicu, no tam už tiež boli guľomety, ktoré ostreľovali ulice. Zo všetkých strán sa strieľalo a ťažko bolo rozoznať, kde sú vzbúrenci a kde naši protivníci.

Štefan Záhumenský: „Vzbura vypukla v nedeľu, po večierke. Do výstrelov z pušiek sa ozývali výstrely z diel a guľometov. Bojovalo sa po celú noc. Na druhý deň prišli bosniaci, ktorí živelnú vzburu krvavo potlačili. Ihneď bolo vyhlásené stanné právo, pluk bol odzbrojený a začalo vyšetrovanie. Jedným z najhorlivejších dôstojníkov pri vyšetrovaní bol veľmi zle preslávený kapitán Spira.¹²⁶

Ján Kusenda: „Počas vzbury sme my, nováčikovia, mali obsadiť sklad. Keď nás vyzvali, aby sme sa k nemu presunuli, bolo už neskoro. Bol obsadený. Noc sme prestáli vonku v očakávaní, čo nám prinesie nové ráno. Kasárne sme po návrate našli vyrabované, na zemi sa hromadila omietka so sklom. Dali nás nastúpiť, naliali

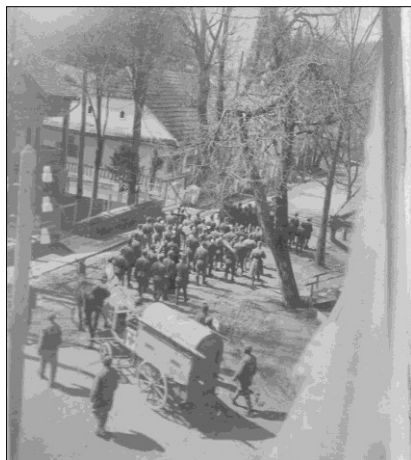
trocha čiernej kávy. Potom dali príkaz nahlásiť všetkých, čo vzburu organizovali. Ak sa tak nestane v priebehu dopoludnia, každého desiateho zastrelia... Boli to ťažké hodiny čakania. Vodcovia vzbury sa však prezradili sami. Dvaja z navrátilcov sa začali hádať, o hádke sa dozvedeli dôstojníci a v priebehu niekoľkých hodín zaistili desiatky vojakov.“¹²⁶

Sprievod odsúdencov mestom. F114

Hrozbu zastrelenia každého desiateho vojaka ale veliteľ náhradného práporu pplk. Marx neuskutočnil. Uvedomil si, že by musel dať postrieľať asi 500 mužov, preto na poludnie toto odvolal a povedal, že budú potrestaní len skutoční vinníci.

Vojensko-súdna vyšetrovacia komisia hľadala dôkazy, aby mohla vyniesť čo najprísnejšie tresty. Tie mali byť odstrašujúcim príkladom nielen pre vojakov, ale aj civilné srbské obyvateľstvo. V sobotu 8. júna 1918 ráno o 8. hodine v budove Oblastného veliteľstva po nemecky prečítali obžalovaným ich obžalobu. Rozsudok znel: „Pre zločin vzbury podľa § 167 VTZ a poriadkov

Odchod odsúdencov na popravu. F115

stanného práva, okrem degradácie tých, ktorí mali nejakú hodnotu a straty vyznamenaní, sa odsudzujú **na trest smrti zastrelením** ...“ Štyridsiatim štyrom mužom začal zvonit' umieračik.

Poprava na Stanovljanskom poli. F116

Ján Kusenda:
*„Bol to hádam
 najotrasnejší
 okamih môjho
 života. Mal som
 službu na bráne,
 keď cez ňu viedli
 odsúdencov. V ich
 očiach som videl
 vzdor
 a opovrhnutie
 všetkými, čo nad
 nimi
 vyniesli
 rozsudky.
 Navzájom sa*

*povzbudzovali
 a takisto aj*

všetkých zamŕknutých naokolo, ktorí sa museli na transport a neskôr na popravu pozerat'. Boli to dojmavé okamihy, keď vykrikovali mená svojich rodín, mená dedín, kam treba poslať posledné slovo na rozlúčku najbližším. Nepoznal som z nich osobne nikoho, ale poznal som medzi nimi tých, ktorí sa s nami po večeroch rozprávali.“¹²⁶

Štefan Blaško:
*„Bol rozkaz, aby
 každý vojak, aj keď
 bol maród, musel sa
 ísť pozerat' na
 popravu a nesmel mať
 pri sebe ani nožík.“*

Poprava sa mala vykonať o 14. hodine toho istého dňa na bývalej srbskej strelnici na Stanovljanskom poli. Na poprave sa okrem celého náhradného práporu 71. pešieho

Po poprave. F117

pluku malo zúčastniť v čo najväčšom počte aj civilné obyvateľstvo.

Štefan Blaško: „Dali ich po 22. Jedných postavili z jednej strany násypu a druhých z druhej strany. Bosniaci strieľali do tých odsúdených tak, že vystrieľali všetkých päť nábojov. Najprv odstrelili prvých 22 a potom druhých 22. Do hrobového ticha, ktoré tu panovalo, zaznel výkrik: ‘Len strieľajte, vrahovia! Za nami idú bratia Slovania, Srbi, ktorí nás pomstia!’ ...“

Spomienky vtedy 23-ročnej Srbky, Vidy Vukomanovičovej: „...Počula som rachot pušiek. Videla som, ako na zem padajú vojenské čiapky a ľudské telá sa váľajú v krvi. Ľudia sa po vysokej tráve rozutekali preč, akoby ich niekto naháňal. Jeden dôstojník išiel s revolverom od jedného k druhému a strieľal do zátylku. ...Potom prišiel vojenský lekár so sanitármi, každému zisťovali pulz, zdvihli ho a nechali voľne padnúť na zem. Tak zisťovali, či sú celkom mŕtvi. Potom prišla

skupina vojakov
a začala mŕtvych
vyzliekať – blúzy,
baganče i nohavice.
...Po reči dôstojníka
sa vojsko začalo
rozchádzať, zostala
jedna skupina, ktorá
začala pochovávať
popravených. Najprv
ich naložili na tri
volské povozy, po 5
až 6 na jeden voz,
ktorý ťahali veľké
maďarské voľy

Spoločný hrob. F118

k jame. Keď boli
všetci odvezení

do jamy, poliali ich vápnom a zahrabali. ...Ráno i v ďalšie dni prichádzali ľudia z mesta a okolitých dedín a nosili na hrob kvety a pálili sviečky ...“

Už týždeň po poprave boli vojaci náhradného práporu prevážaní na taliansky front, aby podporili poslednú ofenzívu Rakúsko-uhorskej monarchie na Piave.

Štefan Záhumenský: „My, ktorí sme to všetko v Kragujevci videli, sme hneď po potlačení vzbury boli odvelení na taliansky front. Tam sme boli pridelení k 16. chorvátskemu pešiemu pluku.“ ¹²⁶

J. Opatovský z Trenčína: „O tom, čo sa v Kragujevci stalo, sme sa dozvedeli až o niekoľko dní na talianskom fronte. Boli sme práve po ofenzíve. Prečítali nám to v rozkaze. Tí, ktorí sme boli starší, jeden po druhom sme sa mlčky pozreli a všetci

sme si mysleli to isté: Škoda, že sme tam vtedy neboli a nemohli pomôcť našim kamarátom. Niektorí dôstojníci boli naozaj veľké svine!“ ¹³¹

Po potlačení vzbury slovenských vojakov náhradného práporu 71. pešieho pluku v Kragujevci bola jej krvavá bilancia krutá: 44 boli popravení, 2 zastrelení počas vzbury, 1 vojak bol zastrelený na druhý deň po vzbure v kasárňach, 4 zomreli na následky ťažkých zranení z bojov. **Celkovo 51 obetí.** ¹³² Myšlienky odporu sa však šírili aj po iných práporoch cisárskej armády. Len dva dni po poprave v Kragujevci, boli 10. júna v Bratislave za vzburu odsúdení a popravení dvaja slovenskí vojaci náhradného práporu 72. pešieho pluku. ¹³³

Na mieste posledného odpočinku štyridsiatich štyroch popravených slovenských vojakov bol neskôr postavený pamätník, ktorý je súčasťou komplexu Slovačko groblje (Slovenský cintorín). Vojaci zastrelení pri vzbure, aj tí, ktorí podľahli zraneniam, sú pochovaní na vojenskom cintoríne v Kragujevci. ¹³⁴ Na tomto cintoríne je pochovaný aj náš rodák Jozef Staník zo Sedličnej, ktorý v miestnej záložnej nemocnici podľahol tuberkulóze pľúc dňa 16. septembra 1918. ¹³⁵

Vzbura vojakov 71. pešieho pluku a jej dôsledky boli jednoznačným dôkazom nezmyselnosti vojny a absurdity, s akou sa dialo všetko, čo s vojnou súviselo. Bežní vojaci mali pre generálov a veliteľov hodnotu len ako spotrebný materiál. Jednali s nimi tak, akoby to ani neboli mysliace a cítiace bytosti. Monarchia zomierala a jej agónia zapríčinila stratu ďalších ľudských životov.

ŠTEFAN ZAHUMENSKÝ O SEBE

Narodil sa 24. marca 1900 vo Veľkých Stankovciach č. 67. Rodičia: Ján Zahumenský a Anna, rod. Jašová.

„Keď sa začala prvá svetová vojna mal som štrnásť rokov. Bolo to v auguste. Bola vyhlásená mobilizácia, všetci záložníci do 42 roku, za dvadsaťštyri hodín sa každý mosel hlásiť u svojho bivalého útvaru pluku. Moj otec vojakom nebol, ale keď prišiel rok 1915 už boli odvodí aj na tich, čo neboli vojaci. Do toho patrel aj moj otec. Mal som pätnásť rokov, keď otec narukoval do Trenčína k 15-temu honvédskeму pluku. V 1916-tem roku už bol v ruském zajatí.

Š. Zahumenský. F119

132 PAVLÍK, P.: K niektorým otázkam Kragujevskej vzbury, 3. opravená a doplnená verzia, Trenčín, 2017, str. 8 – 11.

133 Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1, kapitola 217, str. 316 – 318, VHA Bratislava, 2016

134 PAVLÍK, P.: K niektorým otázkam Kragujevskej vzbury, 3. opravená a doplnená verzia, Trenčín, 2017, str. 6.

135 Vojenský historický archív Bratislava - Zbierka vojenských matrík, R272 s. 147.

Ked som mal na osemnásť rok, už 12. januára aj 1900-ročník išiel k odvodu. Tak som narukoval k bivalému 71. Trenčianskemu Pluku, kerí bol preložený do okupovaného územia do srbska, terajšej Juhoslavije. Ked vipukla v rusku revolúcia všetci zajatci boli prepusteni z ruského štátu. Ale každý sa mosel hlasit k svojmu bivalému pluku. Každí dostal mesac dovolenku a zas naspet, krátky vicvik a zas na talijansky front, až s tej Rakúsko uherskej vojenskej disciplini strhla sa vzbura, kerá bola bosenským vojskom potlačená a 44 Slovákov vojakov bolo odstrelených, na ktorú udalosť zme sa moseli dívať. Bolo vihlasene stanne právo, nesmel žiaden ništ o tom písať. Po tejto udalosti zme išli na talijansky front. Tam zme boli v zálohe. Tam zúrili dve choroby – malarija a španjelská chripka. Ja som tam na tú španjelskú chripku ochorel, tak ma previezli do nemocnice do mesta Bolzana. Ked som bol už lepšie potom ma previezli s červením krížom do rakúska do Insbruku do nemocnice, odtiaľ aj do Lučenca a tam som dočkal koniec vojny a odišiel domov.“

V októbri 1921 bol povolaný do základnej vojenskej služby do Trenčína a bol pridelený k 39. pešiemu pluku.

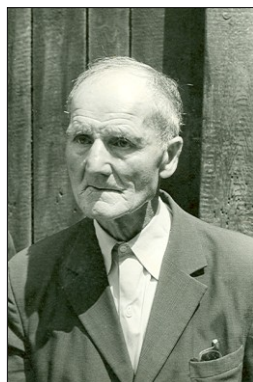

Š. Zahumenský (vpravo) so Š. Blaškom. F120

Štefan Zahumenský v Taliansku (je označený šípkou). F121

Absolvoval spojársky kurz a výcvik ako telefonista a stavač. V decembri 1922 bol prepustený na trvalú dovolenku a v septembri 1923 preložený do zálohy.¹³⁶

ŠTEFAN HERMAN

Narodil sa 10. novembra 1900 vo Veľkých Stankovciach č.64. Rodičia: Miloš Herman a Alžbeta, rod. Zahumenská. V čase vzbury bol v kasárňach v Kragujevci ako nováčik spoločne so Štefanom Zahumenským z Veľkých Stankoviec. Po vojne sa oženil s Katarínou Husárovou a žil v Rozvadzoch, kde v roku 1935 postavil dom vedľa Pastierne.¹³⁷

Štefan Herman. F122

Spomínanie na Kragujevac. F123

136 Poskytol Pavol Zahumenský z Veľkých Stankoviec (synovec).

137 Poskytol Ján Herman z Malých Stankoviec (syn).

ARMÁDA NEJESTVUJÚCEHO ŠTÁTU

Československé légie a legionári

*„Dnes každý občan povinný je
prispiet' svojimi silami
k vytvoreniu nového štátu...
... Domnievam sa, že Slovákom
postačí vysvetliť, o čo ide
a že oni sami stanú pod prápory slobody.“ 138*

Z mladosti si pamätám, ako niektorí starší chlapi, vtedy už sedemdesiatnici a starší, boli označovaní prívlastkom „legionár“. Takto ich miestni označovali kvôli rýchlejšej identifikácii v dedine. Ľudia v dedine dostávali rôzne prezývky, väčšinou také, ktoré vystihovali danú osobu alebo niekoho z jeho rodiny z povahovej, či fyzickej stránky. Často bývali aj hanlivé, ale označenie „legionár“ znelo hrdlo. Od mamy som sa dozvedel, že aj môj dedko bol legionár. „*Bojoval v Rusku, na Sibíri*“, to bolo všetko, čo mi k tomu povedala. V škole sme sa tiež o nich veľa neučili, v učebných osnovách chýbali. Kto to teda boli tí „legionári“?

Po vypuknutí prvej svetovej vojny slovenskí a českí muži bojovali v rakúsko-uhorskej armáde ako občania cisárskej monarchie. Boli však iba občanmi druhej kategórie. Pretože Slováci trpeli v rámci Uhorska pod silným maďarským vplyvom a Čechom bránili v rozvoji ich vlasteneckých snáh zasa Rakúšanov. Všetky pokusy o sebaurčenie národa alebo národné cítenie boli tvrdo potláčané a nečrtali sa žiadne náznaky zlepšenia v tomto smere. Niet preto divu, že prvé kroky v tomto procese urobili krajanovia žijúci v zahraničí, najmä vo Francúzsku, Rusku a Amerike. Uvedomili si, že vojnový konflikt by mohol byť príležitosťou k vybojovaniu si určitého statusu autonómie v rámci monarchie, keď už nie priamo samostatnosti.

Prvé vojenské dobrovoľnícke jednotky boli založené hneď po zahájení prvých ofenzív na východnom a západnom fronte. V Kyjeve vznikla tzv. **Česká družina** o počte štyroch rôt, čo bolo asi 720 dobrovoľníkov, z toho 16 Slovákov. Skladala sa z krajanov žijúcich pred vojnou na Ukrajine a v Rusku, ktorí neuposlúchli povolačské rozkazy do rakúsko-uhorskej armády, ale vstúpili do ruskej. Vo Francúzsku sa v tom istom čase dalo dokopy asi 300 českých parížskych sokolistov a založili jednotku, ktorá neskôr dostala názov **Rota Nazdar**.¹³⁹ Bolo treba veľa úsilia a diplomatických schopností politikov, aby vlády štátov, v ktorých sa tieto vojenské jednotky tvorili, súhlasili s ich pretvorením do väčších organizovaných celkov, ako bol pluk alebo divízia. Predsa len, pre Rusko,

138 M. R. Štefánik, v prihovore ku deputácii vojakov, pri návšteve čs. tábora pre Slovákov v Irkutsku dňa 27. novembra 1918. In. Pplk. konc. PRÁŠEK, V. Historie 12. čs. střel. pluku M. R. Štefánika, Praha, 1938.

139 Názov vznikol zo sokolského pozdravu „Nazdar!“

Francúzsko a neskôr aj pre Taliansko, boli slovenskí a českí vojaci stále príslušníkmi nepriateľskej, rakúsko-uhorskej armády. Tu treba vyzdvihnúť diplomatické schopnosti a styky Milana R. Štefánika a neskoršieho prezidenta Tomáša G. Masaryka, ktorí mali veľký podiel na pretvorení dobrovoľníckych zborov do ucelených bojových útvarov, ktoré boli súhrnne označované ako **československé zahraničné vojsko**, neskôr známe pod názvom **československé légie**. Ale dôveru veliteľov najpresvedčivejšie získali naše jednotky oduševnením a odhodlaním, s ktorými dosiahli úspechy pri nasadení v bojoch na fronte.

Po schválení náborov v zajateckých táboroch sa základom jednotlivých légií stávali hlavne Slováci a Česi, ktorí padli do zajatia. Ale vstup do légie nebol pre vojaka jednoduchou záležitosťou. V prvom rade musel počítať s tým, že sa znova zapojí do vojnového života. Zanechá relatívne bezpečie zajateckých táborov a vráti sa do vlhkých zákopov, do víru prudkých bojov. Znova bude zabíjať, ale teraz tých, s ktorými vojnu začínal. Navyše boli pri náboroch naši vojaci negatívne ovplyvňovaní zajatcami nemeckej, rakúskej a maďarskej národnosti. Vstupom do légie sa vojak, ako občan Rakúsko-Uhorska, otvorene postavil proti svojmu štátu, čo bolo posudzované ako vlastizrada a legionár musel počítať s prípadnými následkami. V prípade zajatia nemeckou alebo rakúsko-uhorskou armádou ho čakala istá poprava. Preto možno povedať, že vojaci, ktorí napriek všetkým týmto okolnostiam vstúpili do légie, urobili tak z vlasteneckých pohnútok a po ovplyvnení myšlienkami boja za nový, slobodnejší štát. V ruských zajateckých táboroch sa napríklad do légie prihlásilo len asi 15 % všetkých slovenských a českých zajatcov. Légie sa stali vojskom ešte neexistujúceho československého štátu a po zvyšné vojnové roky boli zhmotnením myšlienky vzniku nového štátu a ich vojenská činnosť pozitívne vplývala na predstaviteľov Dohodových veľmocí.

Francúzska légia mala základ v už spomínanej Rote Nazdar. Tá však po nasadení do prvej línie, pri ofenzíve spojeneckých vojsk, 9. mája 1915 v bitke pri Arrase utrpela veľké straty, čím v podstate zanikla. Náboru dobrovoľníkov pre vznik novej jednotky bránili francúzske zákony, ktoré zakazovali prijímať do armády príslušníkov nepriateľských štátov. Vo februári 1916 bola vo Francúzsku založená Československá národná rada, hlavný orgán zahraničného odboja. Tá si za svoju prioritu určila vznik bojaschopných jednotiek na západnom fronte. Nové dobrovoľnícke jednotky boli tvorené Slovákmi a Čechmi zajatými na srbskom fronte, ktorí po ústupe srbských vojsk boli cez Taliansko dopravení do Francúzska. K nim sa pridali aj vojaci, ktorí prešli na stranu srbských vojsk a tvorili málopočetnú srbskú légiu. K nim sa pripojilo asi 400 dobrovoľníkov, ktorých dokázal presvedčiť M. R. Štefánik pri svojej návšteve rumunských zajateckých táborov. Asi 2000 zajatcov bolo do Francúzska dopravených dvoma transportmi z Ruska. V pláne boli presuny podstatne väčšieho množstva v Rusku prihlásených dobrovoľníkov, ale vinou občianskej vojny boli tieto zámery prekazené. Po vstupe USA do vojny doplnili československé jednotky na západe aj mnohí americkí Slováci a Česi, ale drvivá väčšina z nich bojovala v zaradení americkej, prípadne britskej armády.

Zvyšok francúzskej légie tvorili bývalí členovia Roty Nazdar a neskôr aj zajatci z bojov na západnom fronte, ktorí pochádzali z rakúsko-uhorských divízií presunutých na západ v roku 1918. Oficiálny súhlas francúzskej vlády k vytvoreniu československej légie dokázali M. R. Štefánik a T. G. Masaryk získať až koncom roku 1917. Jej veliteľom sa stal generál Maurice Janin.¹⁴⁰

V roku 1918 zasiahli do bojov dva vytvorené pluky: 21. a 22. strelecký pluk. Neskôr k nim pribudol aj 23. a v roku 1919 i 24. strelecký pluk. Československé jednotky sa zúčastnili bojov s nemeckou armádou v oblasti Alsaska a v októbri 1918 aj v Ardenách v bitkách pri Terrone, Vouziers a Chestres. V ťažkých bojoch pri Chestres zahynuli dvaja naši rodáci: Ján Humera z Malých Stankoviec a Pavol Dohňanský zo Selca¹⁴¹ (viac o bitke v kapitole o západnom fronte). V novembri boli jednotky stiahnuté do zázemia, ale po vzniku Československej republiky sa na prelome rokov 1918 a 1919 uskutočnil ich presun do vlasti, kde sa niektoré prápory okamžite zapojili do bojov o hranice novej republiky – na juhu s Maďarskom a v sliezskom Tešínsku s Poľskom. Celkovo bolo zaradených do francúzskej légie 9367 vojakov, z nich 560 zahynulo.¹⁴²

Pamätník padlým legionárom vo Vouziers. F124

Talianska légia sa rodila veľmi ťažko. Vláda v Taliansku dlho nemala záujem o vznik dobrovoľníckeho vojska zloženého zo Slovákov a Čechov aj napriek tomu, že sa v zajateckých táboroch na území kráľovstva hromadili desatisíce zajatcov. V talianskej armáde už od roku 1917 pôsobili výzvedné oddiely zložené hlavne z českých, ale v menšom počte aj slovenských a slovinských prebehlikov. Tieto jednotky vykonávali prieskumnú činnosť o pozíciách rakúsko-uhorských vojsk po celej dĺžke frontu. Na jar 1918 sa boje presunuli hlboko

140 ČERNÝ, V. Legionári u Terronu a Vouziers. In *I. svetová II/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 38 – 41.

VALOVÝ, J. Krvavé vavříny francouzských legií. In *I. světová Speciál 2/2016*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 36 – 39.

141 Vojenský ústřední archiv v Praze „Osobné karty legionářův a legionářské poslužné spisy - VUA-OKL, VUA-Databáza legionářův, Legie-100.

142 Stručná historie československého boje za svobodu 1914 – 1920, Čsl. Obec legionářska, 2008.

do talianskeho zázemia a na obranu bola vítaná každá pomoc. 24. mája podpísala talianska vláda so zástupcom Československej národnej rady, M. R. Štefánikom, dohodu o organizovaní československého vojska na území Talianska. Boli postavené prvé jednotky: 31., 32., 33. a 34. strelecký pluk. Niektoré ich prápory sa zúčastnili už v júni krutých obranných bojov pri ofenzíve rakúsko-uhorských vojsk na rieke Piava. Tu už stáli proti sebe slovenskí aj českí vojaci na oboch stranách frontu, preto sa plk. Štefánik snažil formou letáku osloviť slovanských vojakov na rakúskej strane: „*Česi a Slováci! ... Uvedomte si, že víťazstvo Rakúska znamená pre náš národ zánik, jeho porážka naše oslobodenie a lepšiu budúcnosť. ... Pôjdete bojovať za toho, kto nás utláča?...*“¹⁴³ Možno týmito slovami boli oslovení aj naši rodáci, ktorí v bojoch na Piave padli do talianskeho zajatia a potom vstúpili do légie (Michal Goliaš z Rozvázdz., Štefan Krčmárík zo Selca, Ján Bolech z Krivosúd-Bodovky).¹⁴¹ Ale ani velenie monarchie nezostalo pozadu. Za každého zajatého alebo zabitého legionára mali cisárski vojaci sľúbenú finančnú odmenu alebo dovolenku.¹⁴⁴ V priebehu existencie talianskej légie bolo rakúsko-uhorskými vojakmi potupnou smrťou obesením zabitých celkovo viac ako 50 čs. legionárov.

V auguste a v septembri sa celá čs. divízia zúčastňovala bojov v ťažkom horskom teréne pri Gardskom jazere. Tu sa uskutočnila pre taliansku légiiu legendárna a hrdinská bitka o kótu 703 Doss'Alto. V novembri bola ešte československá divízia rozšírená o 35. strelecký a 39. výzvedný pluk. Zo zajatcov hlásiacich sa do čs. vojska, v počte asi 60 tisíc mužov, boli vytvorené domobranecké prápory, ale keďže sa prihlásili do légie až po vzniku republiky, nemali títo vojaci štátom priznaný charakter legionárov.

Po skončení bojov na fronte boli jednotky vlakovými transportmi prevážané domov, kde sa talianski legionári aj domobranci od decembra 1918 zapojili do bojov na južnom Slovensku, ktoré trvali až do leta 1919. Tiež bojovali o severné hranice republiky v Tešínsku. V talianskej légii bojovalo 19476 slovenských a českých vojakov, 725 z nich padlo.^{142, 145}

Ruská légia bola najväčšou spomedzi všetkých a prešla najkomplikovanejším vývojom, bojmi aj návratom do vlasti. „Česká družina“ bola využívaná v ruskej armáde na výzvednú činnosť už od prvého roku vojny a postupne sa rozrastala prílevom nových dobrovoľníkov a tiež aj mnohých zajatcov. Vo februári 1916 bol z nej vytvorený Československý strelecký pluk, ku ktorému sa pridali neskôr ďalšie dva. Čs. zahraničné vojsko sa prvýkrát v boji vyznamenalo 2. júla 1917 v bitke pri ukrajinskom Zborove, kde svojim oduševneným prístupom zaznamenalo úspechy proti nepriateľovi. To bolo ale v protiklade s upadajúcou morálkou ruskej armády, vojakov ktorej už silne ovplyvňovali myšlienky bolševickej revolúcie

143 Slováci v prvej svetovej vojne 1914 – 1918, XI b, Literárne informačné centrum Bratislava, 2010.

144 BLAHUŠ, P. Víťazství alpských orlů s čs. emblémy. In *I. světová Speciál 1/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 69 – 71.

145 VÁCHA, D. Zborov italských legií. In *I. světová Speciál 2/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 17 – 19.

širiace sa naprieč Ruskom. Pomery v Rusku sa skomplikovali po októbrovej revolúcii, keď bolševici zvrhli Dočasnú vládu. Československý zbor vyhlásil neutralitu voči vnútornej politike Ruska

a vo februári 1918 bol prehlásený

Československou

národnou radou za súčasť

čs. vojska vo Francúzsku.

Bola snaha čo najskôr prepraviť

ruských legionárov na západný front. Preto začali

ustupovať z Nemcami

obsadzovanej Ukrajiny

smerom na východ, aby

sa z Vladivostoku preplavili do Európy. Legionári boli nútení zvädzať silné ústupové boje s nemeckými vojakmi, aby sa vyhli obklúčeniu a likvidácii časti zboru. Legendárnou sa stala bitka o železničný uzol v Bachmači.

Spočiatku sa zdalo, že presun slovenských a českých vojakov cez Sibír prebehne bez väčších problémov, ale napätie medzi bolševickou vládou a legionármi stúpalo, navyše podporované Nemcami, ktorí mali záujem na zablokovaní presunu silnej ozbrojenej zložky na front do Francúzska. Spúšťačom otvoreného konfliktu medzi bolševikmi a legionármi bol tzv. čeljabinský incident, 14. mája 1918. Na miestnej

Popravení čs. legionári bolševikmi. F125

Príchod čs. legionárov do Irkutska. F126

železničnej stanici sa míňal vlak nemeckých a maďarských zajatcov, vracajúcich sa na západ, s hliadkujúcimi legionármi. Niektorý zajatec hodil z vlaku železný predmet do hlúčika legionárov a jedného vážne zranil. Ostatní legionári previnilca chytili a na mieste zlynčovali. Do toho sa zaplietli boľševici, ktorí vystúpili proti legionárom a pozatýkali ich. Legionárske jednotky ale oslobodili svojich spolubojovníkov a obsadili mesto. Následne, vládny komisár Lev Trockij vydal príkaz, aby všetci československí vojaci boli odzbrojení. Legionárom hrozilo zajatie alebo zaradenie do vznikajúcej Červenej armády. Rozhorel sa otvorený vojenský konflikt medzi československým zborom a sovietskymi jednotkami. V priebehu pár mesiacov trvajúcich bojov legionári so zbraňami v rukách ovládli veľkú časť Transsibírskej magistrály s viacerými mestami (Penza, Tomsk, Omsk, Samara, Krasnojarsk, Irkutsk, Jekaterinburg, Kazaň). Tým začala slávna **sibírska anabáza čs. legionárov**.¹⁴⁶

Legionárska rozvedka na Sibíri. F127

Dohodové štáty mali snahu použiť légiiu v Rusku na vytvorenie protiboľševického frontu na Volge a na Urale, z ktorého by sa neskôr mohol stať protinemecký front. Legionári sa ale nechceli nechať vtiahnuť do tejto hry mocných, mali už vojny po zuby a ich záujmom bolo, čo najskôr sa dostať domov. Bojové nadšenie vyprchalo a morálka mužstva klesala. Koncom roka 1918 prišiel do Irkutsku Milan R. Štefánik, vtedy už minister vojny novovzniknutej republiky a francúzsky generál M. Janin, aby zistili, aká je situácia v čs. zahraničnom vojsku.

146 Hromadný odsun legionárov po Transsibírskej magistrále do Vladivostoku.

Po inšpekcii na fronte aj v tyle sa Štefánik presvedčil o skutočnom stave vojsk, ktorý označil za „tragický“. Nariadil, aby sa čs. vojsko stiahlo z dobytých území a postupne sa evakovalo Transibírskou magistrálou na východ.

Cestu do Vladivostoku si museli legionári v priebehu rokov 1918 a 1919 vybojovať v množstve bitiek nielen proti jednotkám Červenej armády, ale aj rôznym povstaleckým a partizánskym skupinám, ktoré využívali chaos občianskej vojny na lúpenie. Legionárske jednotky boli rozptýlené na stovkách kilometrov magistrály. Ohrozovali ich tiež miestne povstania spôsobené Kolčakovou diktatúrou.¹⁴⁷

Ku koncu roka 1919 bolo čs. vojsko v Rusku rozdelené do troch divízií. Tie obsahovali dvanásť streleckých plukov, jeden úderný prápor, dva jazdecké pluky, tri delostrelecké pluky a tri oddiely ťažkého delostrelectva. Celkovo bojovalo v légii viac ako 60 tisíc vojakov, z ktorých padlo v boji alebo zomrelo následkom zranení a chorôb 4112 mužov.¹⁴²

Ruskí legionári boli do vlasti prepravovaní z prístavu Vladivostok tridsiatimi ôsmimi lodnými transportmi, tromi rôznymi trasami od začiatku roka 1919 až do septembra 1920. Prvá trasa viedla cez Singapur, Indický oceán, Suezský prieliv do jadranského prístavu Terst. Druhá smerovala cez Tichý oceán na západné pobrežie Ameriky, odkiaľ boli vojaci vlakmi prevezení naprieč Kanadou alebo USA na východné pobrežie. Následne ďalšími loďami cez Atlantik prevezení do Európy. Tretia trasa viedla cez Panamský prieliv.

Legionársky zjazd v Trenčíne 27. – 28. júna 1925. F128

Tak sa slovenskí a českí vojaci dostali po viac ako piatich rokoch domov. Mnohých z nich doma možno aj oplakali. Vrátili sa už do novej vlasti, ktorú pomáhali vybojovať v ďalekom Rusku, pretože bez légii, nielen ruskej ale i francúzskej a talianskej, by Československá republika nevznikla.¹⁴⁸

147 KOZELKA, P. Naprič Sibiří. In *I. svetová Speciaľ* 1/2014, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 34 – 37.

148 Československá legie v Rusku 1914–1920, diel I., str. 12 – 47, VÚA Praha, Epoque 1900, Naše vojsko, VHÚ Praha, 2014.

ZOZNAM LEGIONÁROV

V zátvorke za menom legionára je číslo, pod ktorým bol vedený v jeho spisoch s označením lokalizácie zahraničného vojska, v ktorom pôsobil: LR - légia v Rusku, LT - légia v Taliansku, LF - légia vo Francúzsku. Stav legionára (slobodný, ženatý) je uvádzaný taký, aký bol v čase jeho vstupu do zahraničného vojska. V zátvorke za údajom o každom legionárovi je uvedený zdroj informácie o jeho činnosti v légii. Bližšie vysvetlivky k zdrojom nájdete na konci tohto zoznamu.

HUMERA Ján (LF 2855), slobodný, evanj. a. v., nar. 19. januára 1898 v Malých Stankovciach. Narukoval k honvédskeму vojsku. V bojoch pri Slanici v Rumunsku (teraz Slănic, župa Prahova) bol zajatý dňa 4. júla 1917. V novembri bol presunutý do zajateckého tábora v Srbsku, kde sa prihlásil do čs. zahraničného vojska a od 7. marca 1918 sa stal príslušníkom československej légie vo Francúzsku. Tam bol koncom mája zaradený ako strelec do 10. roty 22. streleckého pluku. Bojov na západnom fronte sa zúčastňoval od júna 1918. **Padol 22. októbra 1918 v boji o kótu 153 pri Chestres** neďaleko Vouziers vo Francúzsku (región Ardennes, severo-východné Francúzsko). Pochovaný bol 24. októbra 1918 vo Vouziers. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, PK-1*)

DOHŇANSKÝ Pavol (LF 2831), slobodný, rím. - katolík, nar. 29. júna 1894 v Selci. Žil vo Fairfielde v meste Bridgeport, štát Connecticut, USA, kde pracoval ako mechanik a šofér. Bol členom Slovenskej Ligy,¹⁴⁹ pobočka Bridgeport aj členom Sokola. V prihláške do československého zahraničného vojska uviedol, že je pripravený odcestovať do Európy s prvou výpravou. Prihlášku podpísal prostredníctvom dôverníka Jozefa Michalka v Bridgeporte dňa 15. októbra 1917 a tento deň je zároveň aj jeho vstupom do légie. Z Ameriky odplával 3. novembra 1917 loďou Madonna. V marci 1918 bol zaradený do 21. streleckého pluku, neskôr bojoval v 10. rote 22. streleckého pluku vo Francúzsku. Bojov sa zúčastňoval od júna 1918. **Padol 23. októbra 1918 pri boji o kótu 153 pri Chestres** neďaleko Vouziers (región Ardennes, severo-východné Francúzsko). Pochovaný je v Chestres. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

149 Slovenská liga v Amerike bola založená 30. mája 1907 v Clevelande. Združovala viaceré krajanské spolky. Jej cieľom bolo reprezentovať amerických Slovákov a podporovať emancipačné snahy Slovákov vo vtedajšom Uhorsku.

GOLIAŠ Michal (LT 20029), ženatý, rím. - katolík, nar. 1. októbra 1876 v Rozvadzoch č. 21, rodičia: Ján Goliaš a Anna, rod. Plášková. S manželkou Máriou Staníkovou mal päť detí: Jána, Annu, Štefana, Máriu a Michala. V roku 1897 bol odvedený k c. a k. práporu poľných strelcov č. 19. Do vojny narukoval 3. augusta 1914. Ako desiatnik 15. honvédskeho pešieho pluku sa zúčastnil bojov v Haliči, neskôr v Taliansku, kde bol 15. júna 1918 zajatý talianskou armádou v bojoch na rieke Piava. V zajateckom tábore Avezzano (region Abruzzo, Taliansko) sa prihlásil do čs. vojska a po zložení sľubu 29. novembra 1918 bol začiatkom decembra zaradený do 11. roty 32. čs. streleckého pluku. Vo februári a marci 1919 bol v talianskej nemocnici, v záznamoch však nie je uvedená príčina jeho liečby. Ale pravdepodobne sa jednalo o závažnejšiu

Michal Goliaš s manželkou. F129

Ján Goliaš v uniforme 12. strel. pluku. F130

chorobu alebo

zranenie, pretože hneď po príchode krote dostal dovolenku na dobu neurčitú a odišiel domov. **Zomrel 4. októbra 1920 v nemocnici v Trenčíne** a ako príčina smrti je uvedená otrava krvi. Pochovaný je na cintoríne v Trenčíne. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, MO-R*)

GOLIAŠ Ján (LR 91811), slobodný, rím. - katolík, nar. 22. júna 1896 v Rozvadzoch č. 21. Pri odvode bol vo februári 1915 a na vojnu narukoval 16. júna 1915 do Trenčína k 71. pešiemu pluku. Bol zajatý počas veľkej Brusilovej ofenzívy pri meste Založce, východne od Lvova (teraz Zalitzsi, Ternopilská oblasť, západná Ukrajina) 5. augusta 1916. V zajateckom tábore v Omsku sa prihlásil do československého vojska a 28. novembra 1918 bol zaradený do československého tábora pre Slovákov v Irkutsku, v ktorom slovenskí

Ján Goliaš s rodinou. F131

Krasnojarsk – Filimonovo a začiatkom roka 1920 bojov na staniciach Nižneudinsk, Ňura a Azej. V apríli 1920 bol povýšený na slobodníka. Z Vladivostoku bol evakuovaný 21. júla 1920 transportom č. 33, loďou U.S.A.T. Logan, cez Suezský prielav a prístav Terst v Taliansku. Do novovzniknutej republiky prišiel 14. septembra 1920. Službu v légii oficiálne ukončil demobilizačným príkazom 4. februára 1921. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, MO-R*)

TOMÍK Ondrej (LR 75772), slobodný, rím. - katolík, nar. 2. januára 1895 v Rozvadzoch č. 23. Narukoval v roku 1914 vo Viedni a bol pridelený k 71. pešiemu pluku. Bojoval na ruskom fronte a v priebehu Brusilovej ofenzívy padol do zajatia 5. augusta 1916 pri meste Založce. Legionárom bol od 12. septembra 1918, kedy bol zapísaný do zoznamu omskej zbernej stanice pre nábor dobrovoľníkov. Bol zaradený ako strelec do 6. batérie 1. delostreleckej brigády, neskôr bol prevelený do 3. pluku ľahkého delostrelectva. Na prelome rokov 1918 a 1919 sa zúčastnil bojov proti sovietskym vojskám pri ústupe československého vojska od mesta Ufa. V roku 1919 bojoval pri ochrane sibírskej magistrály a vo februári 1920 bol účastníkom bojov pri Nižneudinsku a pri ústupe do Irkutska. Bol povýšený do funkcie strelmajstra. Bol evakuovaný z Ruska do vlasti 29-tým lodným transportom Protesilaus s odchodom z Vladivostoku 8. júna 1920, smerujúceho do kanadského prístavu Vancouver. Odtiaľ boli vojaci prepravovaní železnicou cez Kanadu a 18. júla sa nalodili na britský parník Minnekahda, ktorý ich doviezol do nemeckého prístavu Cuxhaven. Ondrej

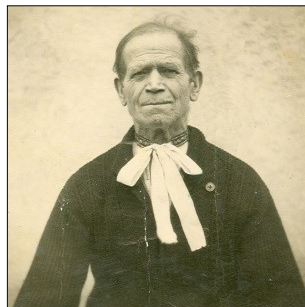

Ondrej Tomík. F132

a českí dôstojníci vykonávali vojenskú aj výchovnú prípravu mužstva. V júli 1919 bol preradený do 12. československého streleckého pluku ako strelec výzvednej roty. Tomuto pluku bolo v novembri rozkazom čsl. vojska v Rusku č. 74 § 2, pridelené meno: 12. strelecký pluk M. R. Štefánika. S plukom sa v roku 1919 zúčastňoval ochrany sibírskej železničnej magistrály v úseku

bol demobilizovaný z légie 31. júla 1920. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, MO-R*)

KRČMÁRIK Štefan (LT 20371), ženatý, rím. - katolík, nar. 5. marca 1889 v Selci č. 39. Od roku 1915 bojoval ako vojak 15. honvédskeho pešieho pluku. Bol ranený do ľavej ruky. Dňa 15. júna 1918 bol zajatý talianskou armádou v bojoch pri rieke Piava. Počas zajatia sa v meste Avezzano (región Abruzzo, Taliansko) prihlásil do čs. vojska. Zaradený do légie bol 29. novembra 1918 a to do 7. roty 35. pešieho pluku. Jeho ďalší osud nie je jasný, pretože podľa jedného záznamu v databáze legionárov vo VUA bol popravený, podľa iného bol demobilizovaný. Bližšie záznamy o jeho smrti, ani o demobilizácii však nie sú. Zložka poslužných spisov o jeho činnosti v légii, uložená vo VUA Praha, je prázdna. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

Jozef Cibulík. F133

CIBULÍK Jozef (LR 91519), ženatý, rím. - katolík, nar. 3. marca 1880 v Selci č. 57. Pracoval ako robotník. Bol zaradený do 15. domobraneckého pešieho pluku. Do zajatia padol 15. decembra 1914 pri Lubline v Haliči, do čs. vojska sa prihlásil v Kurgane v Irkutsku, do ktorého bol zaradený 2. januára 1919. Po výcviku v československom tábore pre Slovákov bol začiatkom júla prevelený do 12. streleckého pluku M. R. Štefánika, ale už v auguste ochorel na skorbut¹⁵⁰ a bol poslaný do zdravotníckeho vlaku Dr. Suchánka na liečenie. Po rekonvalescencii v Krasnojarsku sa vrátil koncom roka 1919 k svojmu útvaru. Loďou U.S.A.T. Logan bol evakuovaný domov. Na Slovensko prišiel 14. septembra 1920. Službu v légii ukončil 13. januára 1921. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, MO-R*)

HRUŠOVSKÝ Ján (LR 91759), slobodný, rím. - katolík, nar. 12. októbra 1893 v Turnej č. 40. Po svadbe s Annou Obdržalovou žil v Rozvadzoch, neskôr v Sedličnej. Ako príslušník 71. pešieho pluku narukoval 16. decembra 1914 do Viedne. Bojoval v Karpatoch, kde bol 1. apríla 1915 zajatý ruskou armádou. V Irkutsku si podal žiadosť o prijatie do čs. vojska a 20. októbra 1918 bol do neho začlenený. Po výcviku bol priradený do výzvednej roty 12. streleckého pluku M. R. Štefánika. Z Vladivostoku odišiel loďou U.S.A.T. Logan do Terstu. Na Slovensko prišiel 14. septembra 1920. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, MO-R*)

BETÁK Ondrej (LF 9533), slobodný, rím. - katolík, nar. 29. novembra 1895 v Selci č. 84. Do francúzskeho tábora La Pallicé prišiel 13. júna 1919 a bol zaradený do čs. zahraničného vojska. Bol vojakom 24. pluku. Jeho služba v légii bola

¹⁵⁰ Skorbut je choroba spôsobená nedostatkom vitamínu C v potrave. Prejavuje sa krvácaním ďasien, vypadávaním zubov, mäknutím kostí a spomalenou tvorbou červených krviniek.

ukončená 19. júla 1919. Vrátil sa do vlasti. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

HALUZIČ Ján (LT 26388), slobodný, evanj. a. v., nar. 22. júla 1896 v Selci č. 40. Jeho rodičia pochádzali zo Starej Turej a Myjav. Vojenskú službu nastúpil 17. januára 1916. Bol zajatý 4. novembra 1918 pri Fehre a prevezený do Villa Bartolomea (provincia Verona, Taliansko). Vo februári 1919 bol zaradený ako strelec do 48. práporu čs. vojska v Taliansku. Prísahu čs. vojsku zložil 18. júna 1919. Podľa záznamu v databáze legionárov vo VUA bol popravený, ale žiadne ďalšie správy, ktoré by potvrdzovali jeho smrť, nemáme. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

KUMA Ján (LF 10422), ženatý, rím. - katolík, nar. 12. decembra 1894 v Selci č. 64. Bol zajatý americkou armádou dňa 8. októbra 1918 v bojoch vo Francúzsku. V tábore La Pallicé bol zaradený do čs. vojska 9. júla 1919 ako vojak 24. streleckého pluku. V auguste bol evakuovaný do vlasti.

(*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

KUMA Jozef (LF 7144), ženatý, rím. - katolík, nar. 26. marca 1884 v Selci č. 22. Po návrate z Ameriky, kde bol niekoľko rokov, pracoval ako vedúci seleckého potravinového družstva. V roku 1913 sa oženil so Zuzanou Svatíkovou. Začiatkom roka 1915 narukoval k 71. pešiemu pluku. Po absolvovaní zdravotníckeho kurzu bol v roku 1917 pridelený k zdravotníckemu oddeleniu ako sanitár. V bojoch na západnom fronte pri Verdune padol dňa 8. októbra 1918 do francúzskeho zajatia. Prevezený bol do tábora v Asnières-lès-Dijon (región Burgundsko), kde sa prihlásil do čs. zahraničného vojska, do ktorého bol zaradený 30. októbra 1918. Bol pridelený do 23. streleckého pluku. Po vykonaní vojenského výcviku bol pridelený k 3. bataliónu ako inštruktor a veliteľ sanitnej skupiny. Začiatkom roka 1919 sa vrátil do vlasti a ďalej slúžil v Prahe, Hradci Králové a v Pardubiciach. Tu získal hodnosť desiatnika. V máji bol demobilizovaný. Bol vyznamenaný viacerými medailami vo Francúzsku i v Československej republike. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, PK-5*)

KUMA Ondrej (LF 9308), slobodný, rím. - katolík, nar. 9. mája 1898 v Selci č. 66. Bol bratom Jána Kumu. Do čs. zahraničného vojska vo Francúzsku vstúpil 11. júna 1919 v tábore La Pallicé a bol zaradený do 24. streleckého pluku. Do vlasti bol evakuovaný 28. júla 1919. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

PALATINUS Ján (LR 92030), ženatý, rím. - katolík, nar. 8. mája 1880 v Selci č. 44. Bojoval na východnom fronte ako vojak 15. honvédskeho pešieho pluku a bol zajatý ruskou armádou dňa 24. júna 1916 pri meste Luck (teraz Lutsk, Volyňská oblasť, západná Ukrajina). V zajateckom tábore Záluck sa v novembri 1918 prihlásil do čs. zahraničného vojska, do ktorého bol v Irkutsku zaradený 20. decembra 1918. Po základnom výcviku v tábore pre Slovákov bol v marci 1919 prevelený do strážnej rotý a o štyri mesiace neskôr bol pridelený ako strelec do 4. rotý, 12. streleckého pluku M. R. Štefánika. S ním sa zúčastňoval bojov na ochrane Magistrály. Z Ruska bol evakuovaný transportom č. 33, loďou U.S.A.T. Logan,

cez Suezský prielav do Terstu v Taliansku. Do Trenčína prišiel 14. septembra 1920. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

PUNA Adam (LF 9797), slobodný, rím. - katolík, nar. 7. decembra 1898 v Selci č. 64. Do čs. zahraničného vojska vo Francúzsku vstúpil 14. júna 1919 v tábore La Pallicé a bol vojakom 24. streleckého pluku. 18. augusta 1919 bol evakuovaný do vlasti. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

BOLECH Ján (LT 19965), slobodný, evanj. a. v., nar. 23. mája 1898 v Bodovke č. 31. Narukoval v roku 1916, bojoval v 15. honvédsom pešom pluku a 15. júna 1918 bol zajatý na Piave talianskou armádou. V zajateckom tábore v Avezzane (region Abruzzo) sa prihlásil do čs. vojska v Taliansku. Dňa 29. septembra 1918 bol zaradený do légie ako strelec 32. pešieho pluku. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, MO-KB*)

Ondrej Ďuriš – vpravo. F134

ĎURIŠ Ondrej (LR 75736), ženatý, evanj. a. v., nar. 28. októbra 1883 v Krivosúde č. 24. Rukoval v roku 1915 k 71. pešiemu pluku, s ktorým bojoval na východnom fronte. V priebehu Brusilovej ofenzívy padol do zajatia 5. augusta 1916 pri meste Založce. Do čs. zahraničného vojska sa prihlásil v Omsku a stal sa jeho príslušníkom 12. septembra 1918. Bol zaradený ako sanitár k vojenskému zdravotníckemu vlaku č. 4. Za vzorné plnenie služby bol povýšený na slobodníka. Z Vladivostoku bol evakuovaný 23. transportom President Grant s odchodom 27. apríla 1920. Do vlasti prišiel 20. júna a službu v légii ukončil 2. októbra 1920. (*VUA-OKL, VUA-Databáza*

legionárov, Legie-100, MO-KB)

ROZVADSKÝ Ján (LF 8122), ženatý, evanj. a. v., nar. 20. októbra 1888 v Bodovke č. 33. Vo vojnových rokoch žil v Amerike, v meste Cudahy, v štáte Wisconsin, kde pracoval ako mäsiar. S manželkou Zuzanou mal dcéru Katarínu. V Amerike už používal tvar priezviska „Rozvacký“. V meste Milwaukee sa prihlásil 28. septembra 1918 do čs. zahraničného vojska. Od 18. novembra 1918 bol zaradený do 23. streleckého pluku

Ján Rozvaský. F135

vo Francúzsku, s ktorým v januári 1919 odišiel do Čiech. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

HORŇÁK Ján (LF 9646), slobodný, rím. - katolík, nar. 15. júla 1892 v Opatovciach č. 22. Do čs. zahraničného vojska bol zaradený 13. júna 1919. Bol vojakom 24. pluku. Jeho služba v légii bola ukončená 19. júla 1919. Jeho legionársky spis neobsahuje žiadne údaje, takže o ňom nič bližšie nevieme. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

ŠULEK Pavol (LR 75739), slobodný, rím. - katolík, nar. 14. augusta 1893 v Opatovciach č. 18. Bol príslušníkom 71. pešieho pluku, ku ktorému narukoval 1. novembra 1915. Počas veľkej ruskej protiofenzívy padol do zajatia 5. augusta 1916 pri meste Založce. Do čs. zahraničného vojska v Rusku sa prihlásil v Omsku, kam prišiel z Petrohradu. 12. septembra 1918 bol zapísaný do zoznamu Omskej zbernej stanice dobrovoľníkov, pričom bol zaradený do 1. ťažkej delostreleckej divízie. Na tri mesiace bol pridelený do poddôstojníckej školy. Do vlasti bol evakuovaný 22. transportom, loďou America s príchodom do Terstu 7. júna 1920. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

ONDRUŠEK Pavol (LR 87864), ženatý, rím. - katolík, nar. 15. júla 1883 vo Veľkých Bierovciach č. 30. S manželkou Magdalénou a štyrmi deťmi býval v Trenčíne, kde pracoval ako robotník. V rakúsko-uhorskej armáde bol vojakom 15. honvédskeho pešieho pluku. Padol do ruského zajatia dňa 4. septembra 1914 v bojoch v Haliči pri Lubline (východné Poľsko). V tábore v Tjumene (Ľumeň, Uralský okruh) sa prihlásil do čs. zahraničného vojska a 14. novembra 1918 bol v Irkutsku zapísaný medzi dobrovoľníkov. Po asi polročnom výcviku bol zaradený do 9. roty 12. streleckého pluku M. R. Štefánika. Vo všetkých spisoch, aj pri podpise, je uvádzané meno Ondruška Pavel. V lete 1919 bol liečený na skorbut. S 12. plukom sa zúčastňoval ochrany Magistrály na úseku Krasnojarsk – Filimonovo. Z Ruska odišiel loďou U.S.A.T. Logan a na Slovensko s útvaram dorazil 12. septembra 1920. Službu v légii ukončil 13. januára 1921. (*VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

MOJŽIŠ Michal, evanj. a. v., sa narodil 5. februára 1894 vo Veľkých Bierovciach č. 10. Vo Francúzsku vstúpil v roku 1919 do čs. zahraničného vojska. Bol zaradený do 3. práporu 24. streleckého pluku. Bojov na západnom fronte sa už tento pluk

Michal Mojžiš. F136

ako sanitár do 2. roty. Zúčastňoval sa bojov proti boľševickým vojskám. Postupne získal hodnosť desiatnika. Do vlasti bol evakuovaný 31. transportom Teuger s odchodom z Vladivostoku 7. júna 1920. Domov sa vrátil 1. augusta. (VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100)

Rodina Jána Zahumenského.

F138

ZAHUMENSKÝ Ján (LF 7184), ženatý, evanj. a. v., nar. 28. augusta 1875 vo Veľkých Stankovciach. Do zajatia padol až tesne pred koncom vojny, 8. októbra 1918 pri Verdune.

V tábore Asnières-lès-Dijon (región Burgundsko) sa prihlásil 23. októbra do čs. zahraničného vojska. Bol

**Ján Zahumenský (vpravo)
a Ján Chovanec.** F139

zaradený ako strelec do 23. streleckého pluku. 14. januára 1919 sa vrátil do vlasti. S manželkou Zuzanou, rod. Bučkovou mal 11 detí. Zomrel 25. februára 1959.¹⁵² (VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, PK-2)

DOMKO Michal (LR 87504), rím. - katolík, ženatý, 3 deti, nar. 7. októbra 1880 vo Veľkých Stankovciach č. 61. Otec Adam mal domovskú príslušnosť v obci Soblahov. Narukoval v roku 1914 k 15. domobraneckému pešiemu pluku. Bojoval na východnom fronte a bol zajatý pri obci Ostrovec 29. októbra 1914. Do čs. zahraničného vojska bol zaradený 7. júla 1918 v zajateckom tábore, v sibírskom meste Tomsk a po výcviku bol zaradený do 12. streleckého pluku M. R. Štefánika. Podľa nálezov vojenskej komisie konanej v Tomsku v novembri 1919 bol Michal Domko na návrh lekára oslobodený od vojenskej služby z dôvodu chronickej gastritídy (zápal žalúdka). Do vlasti bol evakuovaný v apríli 1920 lodným transportom Mount Vernon s príjazdom do Terstu 6. júna. Po demobilizácii žil s manželkou Annou v Bošáci. (VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100, KmL)

¹⁵² Poskytla Anna Strechová, r. Zahumenská z Melčíc-Lieskového (vnučka) a Anna Ďurišová z Veľkých Stankoviec.

**C. Bezunk s rodinou
v r. 1927. F140**

1916 zajatý (Lvovská
oblasť, západná
Ukrajina). Bol
internovaný
v Moskovskom
zajateckom tábore.
24. júla 1917
v Bobrujsku bol zaradený
do čs. zahraničného

C. Bezunk (druhý sprava) v kasárňach v Brne. F141

vojska, ako strelec 1. roty
1. záložného čs. pluku. Dva mesiace na to bol prevezený do Francúzska, kde bol
v novembri 1917 zaradený do 21. regimentu čs. vojska. Do vlasti sa vrátil 9. januára
1919. V roku 1924 dostal ako legionár miesto štátneho zamestnca v Omnii Kubra.
Úradnícka práca ho nebavila a preto už v roku 1926 kúpil pozemok na hornom konci
Veľkých Stankoviec v lokalite Laštek, kde začal vyrábať tehlu. Tehly vyrábala
ručným spôsobom, až neskôr postavil tehelnú v dolnej časti dediny, kde už mal
aj strojné vybavenie. Začiatkom 50-tych rokov mu štát všetky stroje znarodnil.
S manželkou mal synov Stanislava, Oldřicha a Jaroslava.¹⁵³ (VUA-OKL, VUA-
Databáza legionárov, Legie-100)

KOMOROVSKÝ Štefan (LR 86869) - jeho osud bol naozaj ťažkým
bádateľským orieškom vzhľadom na množstvo nepresných a často si odporujúcich
údajov. V zozname padlých legionárov vo virtuálnom pamätníku na stránke
www.pamatnik.valka.cz bola ako jeho rodisko uvedená obec Rozvadze. Chyba pri

¹⁵³ Informácie a foto poskytol Slavomír Bezunk a matrikárka Oú Trenčianske Stankovce
pani Zemánková.

určovaní rodiska nastala asi zlým prekladom maďarského názvu obce Ružindol – Rózsavölgy, čo je matrika pre Biely Kostol, kde sa Štefan narodil. Zapisovateľ si ho zmýlil s maďarským názvom obce Rozvadze - Rozvágy. Štefan sa narodil 11. novembra 1895 v Bielom Kostole pri Trnave, kde boli v tom čase jeho rodičia Štefan Komorovský a Katarína, rod. Vlnová na robotách. Krstnými rodičmi Štefanovi boli Ján Klobušický a Katarína, rod. Komorovská, rodičia Vincenta Klobušického zo Selca, ktorý zahynul vo vojne.

Ďalším nesprávnym údajom vo virtuálnom pamätníku je samotné priezvisko, ktoré je tu uvádzané ako KOMÁROVSKÝ. V niektorých spisoch je skomolené aj jeho krstné meno, namiesto Štefan je udávané meno Michal. Ale matrika nepustí, správne je Štefan Komorovský.

Na dovŕšenie množstva nesprávnych údajov, je nepresná aj nasledujúca informácia: *„Nezvestný od boja pri Kaule 1.8.1918. Pravdepodobne padol. Pochovaný neznámo kde.“* Na internetovej stránke som zistil, že jeho meno sa nachádza na pamätníku v meste Spassk Dalnij (pri Vladivostoku v Rusku) medzi menami padlých československých legionárov. Vtedy som aj ja doplnil Štefana Komorovského na zoznam padlých Rozvadžanov, pri tvorbe pamätníka obetiam I. a II. svetovej vojny, ktorý sme inštalovali na miestnom cintoríne pri príležitosti 800 rokov prvej písomnej zmienky o obci Rozvadze, v roku 2012.

Aký bol však skutočný osud vojaka Štefana Komorovského? Jeho zložka osobných a poslužných legionárskych spisov vo VUA Praha je pomerne obsiahla. Narukoval v roku 1915 v Trenčíne ako vojak 71. pešieho pluku. Bojoval v Haliči na ruskom fronte, kde pravdepodobne padol do zajatia. Do čs. zahraničného vojska vstúpil 6. mája 1918 a bol zaradený do 4. roty 7. streleckého „Tatranského“ pluku, s ktorým sa zúčastňoval bojov proti boľševikom vo východnej Sibíri. Koncom júla 1918 bolo päť rôt 7. streleckého pluku sústredených v ussurijskej tajge pri osade Kaul, kde bolo malé nádražie s traťou vedúcou vyvýšeným násypom cez bažinatý kraj. Mali za úlohu kryť ústup hlavných síl československého vojska, presúvajúcich sa k Vladivostoku. V bojoch, ktoré sa rozpútali 1. augusta 1918, bojovali legionári proti niekoľkonásobnej presile vojakov Červenej armády. Podľa záznamov tu zahynulo 43 československých legionárov a mnohí boli zranení. Štefan Komorovský utrpel priestrel ľavej nohy v oblasti kolenného kĺbu. Keďže sa nevrátil k útvaru a neboli o ňom žiadne správy, bol vyhlásený za nezvestného a po niekoľkých týždňoch zaradený do zoznamu padlých. Jemu sa však po zranení podarilo dostať do nemocnice, kde po chirurgickom zákroku mal ľavú nohu kratšiu o štyri centimetre. Začiatkom októbra bol prevezený do Morskej nemocnice a 16. októbra do nemocnice amerického Červeného kríža na Ruskom ostrove.¹⁵⁴ Zo stavu nemocných bol vypísaný 11. januára 1919 a ako invalid bol uprednostnený pri evakuácii legionárov z Ruska do vlasti a už štyri dni na to nastúpil na prvý lodný

154 Ruský ostrov je ostrov v zálive Petra Veľkého v Japonskom mori, niekoľko kilometrov južne od mesta Vladivostok, v Prímorskom kraji Ruska.

transport „Roma“ a odišiel cez taliansky Neapol domov. Na Slovensko dorazil 24. marca 1919.¹⁵⁵

Po vojne žil v obci Veľké Bierovce. Po otcovi mal síce Štefan domovskú príslušnosť v Selci, ale pred vojnou bol prijatý do domovského práva v Trenčíne,¹⁵⁶ takže príslušnosť mu bola zmenená. Po vojne získal domovskú príslušnosť v Bierovciach, kde pravdepodobne pracoval ako robotník na miestnom majeri. 26. apríla 1920 sa oženil s Annou Ondráškovou z Veľkých Bieroviec. Bola mu priznaná 50 percentná invalidita a mesačný príspevok 192 korún, ale pre slabé finančné zabezpečenie požiadal v septembri 1921, prostredníctvom obecného predstavenstva obce, Československú obec legionársku v Trenčíne o peňažnú pomoc: „*Obecné svedectvo, dľa ktorého predstavenstvo obce Veľké Bierovce hodnoverne svedčí, že Štefan Komorovský je obyvateľ obce Veľké Bierovce, aj príslušný sem patrí. S tímto dokazujeme, že menovaný je docela bezmajetný a bezprávný. Prosí slovenský zväz ruských legionárov, že by mu ku pomoci prispeli*“. Podpísané richtárom Jánom Bulkom dňa 13.9.1921. Z vojska bol demobilizovaný 31. decembra 1919. (VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100)

BODICKÝ Ladislav evanj. a. v., nar. 4. januára 1895 v Štrbe-Hrádku (okres Poprad). Jeho rodičmi boli Cyril Bodický a Eva, rod. Lajková. **Otec Cyril Bodický bol evanjelickým farárom v Štrbe a od roku 1899 v Malých Stankovciach.** Jeho syn mal preto v čase nástupu na vojnu zapísanú domovskú príslušnosť v obci Malé Stankovce. Pred vojnou študoval na Obchodnej škole vo Vyškove na Morave a po štúdiach pracoval ako úradník. V septembri 1914 bol odvedený k 71. pešiemu pluku do Viedne. V marci 1915 odišiel so svojim útvarom na východný front, no už v apríli bol zajatý ruskou armádou v Karpatoch, pri Lupkovskom priesmyku (Laborecká vrchovina na hraniciach Slovenska a Poľska), kde v zime a na jar 1915 zvädzali vojská rakúsko-uhorskej a ruskej armády tvrdé boje.

V Borispolе v Rusku vstúpil 27. augusta 1917 do čs. zahraničného vojska a bol zaradený do 12. rotý **Ladislav Bodický. F142** 7. streleckého Tatranského pluku. Zúčastňoval sa bojov proti boľševikom na Sibíri v oblasti Magistrály. Jeho velitelia si všimli jeho organizačné i vojenské schopnosti a začiatkom októbra 1918 bol menovaný do funkcie inštruktora v československom tábore pre Slovákov v Irkutsku, v ktorom slovenskí a českí dôstojníci pripravovali vojakov – dobrovoľníkov, ktorí vstúpili do československého vojska v Rusku. Museli ich naučiť novej taktike boja, aby vedeli plniť úlohy plynúce z neľahkej

155 Kpt. IVIČIČ, V.: Tatranci. Dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti, Přerov, 1924.

156 ŠOBA Trenčín, Evidencia o strate a nadobudnutí domovského práva.

pozície v kontexte práve prebiehajúcej ruskej občianskej vojny. Vojaci sa tu vzdelávali aj ideovo a národnostne, veď doma vznikalo nové zriadenie štátu a oni sa mali vrátiť už nie do monarchie, ale do republiky. Drvivá väčšina slovenských vojakov boli jednoduchí roľníci a robotníci, vychovávaní v duchu uhorskej štátnosti, bolo nutné všepiť im národného ducha slovenskej a slovanskej svojbytnosti. Na túto úlohu sa Ladislav Bodický veľmi dobre hodil. Vyrastal v rodine a v prostredí, v ktorom sa slovenské povedomie podporovalo, veď jeho otec, evanjelický farár, bol zároveň aj náboženským spisovateľom a národovcom.

Ladislav Bodický vďaka svojim schopnostiam stúpaj aj hodnostne. Od obyčajného slobodníka sa prepracoval do konca roka 1918 na praporčíka a v júli ďalšieho roka už bol zapísaný do zoznamu dôstojníkov v hodnosti podporučíka. V januári 1920 mu bolo zverené dočasné velenie 12. roty 12. streleckého pluku M. R. Štefánika v hodnosti poručíka. Z Ruska bol evakuovaný 21. júla 1920 transportom č. 33, loďou U.S.A.T. Logan. Doma však mali rodičia veľkú starosť o syna, ktorý im už dlhú dobu neposlal o sebe žiadne správy. Preto otec, Cyril Bodický, dal uverejniť v júli 1918 v „Národných novinách“ správu a v nej prosí vojakov, ktorí prišli z Ruska a vedeli niečo o jeho synovi Ladislavovi, aby mu to oznámili.¹⁵⁷ Rodičia sa synovho príchodu dočkali až v septembri 1920.

V období československej republiky pôsobil Ladislav Bodický ako dôstojník československej armády na rôznych miestach. Tesne po vojne bol ako veliteľ roty na nepokojnej južnej hranici s Maďarskom v Parkani (teraz Štúrovo). Jeho ďalšími pôsobiskami boli Most v Čechách, Trnava, Petržalka. V čase rozdelenia republiky bol prevelený do Bratislavy, kde prevzal velenie 4. pešieho pluku, s ktorým sa ako podplukovník zúčastnil ťaženia slovenskej armády do Poľska. Od októbra 1943 do júla 1944 bol v hodnosti plukovníka veliteľom 2. technickej divízie v Taliansku. V čase vypuknutia SNP bol prevelený na Slovensko a vymenovaný za veliteľa Obrannej oblasti v priestore Oravy a Liptova. V tejto funkcii však zlyhal, pretože nevedel klásť účinný odpor nemeckým jednotkám. Bol odvolaný a na návrh Slovenskej národnej rady zbavený vojenskej hodnosti a vzatý do vyšetrovacej väzby. Po prepustení z väzby sa opätovne hlásil na veliteľstve a bola mu vrátená dôstojnícka hodnosť. Po potlačení SNP sa zúčastnil na partizánskych bojoch v horách so skupinou majora Dr. Jána Čipku v rámci 1. čs. partizánskej brigády J. V. Stalina a neskôr 3. partizánskeho pluku. Od polovice decembra 1944 sa ukrýval v horách pri Banskej Bystrici. Slovenský vojenský súd v Bratislave ho 30. januára 1945 v neprítomnosti odsúdil na trest smrti „...pre zločin úkladov o republiku a pre zločin dezercie k nepriateľovi“.

Po prechode frontu sa hlásil do československej armády. Od októbra 1945 do augusta 1947 velil pešiemu pluku č. 26 v Jelšave. Po komunistickom prevrate v roku 1948 bol zbavený vojenskej činnosti služby a prepustený z armády. V roku

157 Národní noviny: výťahok z 23.7.1918, str. 3.

1950 mu odňali vojenskú hodnosť plukovníka a degradovali ho na vojaka v zálohe. V rokoch 1951 a 1952 pracoval ako úradník v n. p. Košické mliekare. V máji 1953 mu odobrali dôchodok s odôvodnením, že menovaný mal záporný postoj k vtedajšiemu zriadeniu, k spojencovi ZSSR a bol politicky nespoľahlivý. V októbri 1953 bol vysťahovaný s rodinou z Košíc do Levoče. Zomrel v Košiciach 21. septembra 1973.

Počas svojej vojenskej kariéry získal tieto vyznamenania: Československá revolučná medaila, Československý vojnový kríž 1919, Spojenecká medaila Víťazstvo, Československý rad Sokol s hviezdou, Za hrdinstvo III. stupňa, Pamätná medaila 1939 "Javorina -Orava", Kríž svetovej vojny VI. stupňa, Kríž odboja I. stupňa, Štefánikov pamätný odznak, Československá vojenská medaila Za zásluhy I. stupňa, Čestný odznak zlatý Karola IV., Zlatá medaila Karola IV., Za vernosť a branné zásluhy vlasti, Pamätné medaily Čs. dobrovoľníckeho zboru v Taliansku peší pluk 39-Výzvedný a peší pluk 32-Gardský.^{158, 159} (*VUA-Databáza legionárov, Legie-100*)

Pramene slúžiace na vyhľadávanie informácií o legionároch a ich činnosti v légiách:

- **VUA-OKL** : Vojenský ústřední archiv v Prahe „Osobné karty legionárov a legionárske poslušné spisy“.

- **VUA-Databáza legionárov** : Vojenský ústřední archiv v Prahe „Databáze VHA – Databáze legionářů“ – internetová stránka.

- **Legie-100** : vyhľadávanie vojakov bojujúcich v československom zahraničnom vojsku – légiách, prostredníctvom projektu Légie-100, ktorý je realizovaný Československou obcou legionárskou v rokoch 2014 až 2020 za podpory Vlády Českej republiky.

- **KmL** : Kmeňový list vojaka.

- **PK** : Obecné pamätné knihy – Kroniky. *PK-1* Malé Stankovce, *PK-2* Veľké Stankovce, *PK-3* Rozvadze, *PK-4* Sedličná, *PK-5* Selec, *PK-7* Opatovce.

- **MO** : Monografie obce. *MO-R* Monografia bývalej obce Rozvadze, *MO-KB* Monografia obce Krivosúd-Bodovka.

158 VHU Praha, VHU Bratislava - Vojenské osobnosti československého odboje 1939 - 1945, Avis Praha – máj 2005.

159 <http://www.vhu.sk/plukovnik-pechoty-ladislav-bodicky/>.

MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK

Slávny syn slovenského národa

*„... Letel si vysoko, vznášal sa nad nami,
nesený veľkými túžbami, snahami.
Národ Ťa miloval, junač Ťa ľúbila,
vlast' drahá na slávu veniec Ti uvila...“ 160*

O tomto významnom slovenskom vlastencovi, vedcovi, politikovi a štátnikovi bolo napísané množstvo publikácií i štúdií. Jeho prínos k osamostatneniu sa Slovákov spod uhorského vplyvu je obrovský. Bol jednoducho človekom na správnom mieste a v správnom čase. Myšlienke oslobodenia svojho národa a jeho začlenenia do novovzniknutého štátneho útvaru na slovanskej báze venoval všetky sily svojho chatrného zdravia. Jeho život je príkladom toho, čo dokáže silný duch v človeku, ktorý nepodľahne egoistickým túžbam po peniazoch, sláve, moci ale nezištne sa obetuje boju za pozdvihnutie ducha celého národa. Toho národa, ktorý po tisícročnom útlaku a silných maďarizačných snahách posledných desaťročí bol v hlbokom morálnom i duševnom útlme a na pokraji straty vlastnej národnej identity.

Venujme sa Štefánikovi ako vojakovi a jeho činnosti v priebehu vojnových rokov. Jeho vojenskej kariére predchádzalo úspešné vedecké pôsobenie vo Francúzsku, kde sa mohol naplno venovať obľúbenému odboru – hvezdárstvu. Podnikol niekoľko výstupov na Mont Blanc, na ktorom zriadil hvezdárstvo. Absolvoval vedecké výpravy do Turkménska, na Tahiti i do Ekvadoru, v ktorom plnil aj diplomatické poslanie francúzskej vlády. Odtiaľ sa vrátil s podlomeným zdravím a musel sa podrobiť operácii. Za služby preukázané Francúzsku bol ocenený vysokým štátnym vyznamenaním.

Začiatok vojny ho zastihol v Maroku. Vrátil sa do Paríža a ako francúzsky občan¹⁶¹ sa hlásil u 102. pešieho pluku v Chartres. Obnovené zdravotné problémy ale ohrozili jeho pôsobenie v armáde. Hneď ako mu zdravotný stav dovolil, absolvoval vojenský letecký výcvik, ktorý ukončil v apríli 1915 ako desiatnik. V hodnosti podporučíka sa potom ako letec zúčastňoval bojov na západnom fronte. Ako príslušník prieskumnej leteckej jednotky na lietadle typu Farman M. F. 11¹⁶²

160 ROY, V. Náš Ikarus, úryvok z básne.

161 Francúzske štátne občianstvo mu bolo udelené 27. júla 1912.

162 KUDLIČKA, B. Letec Štefánik. In *I. svetová III/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 18–21.

vykonával spoločne s pozorovateľom lety nad bojové línie, aby podával informácie o pohyboch a zoskupovaní nepriateľských vojsk. V dobe medzi operačnými letmi sa venoval meteorológii. Stal sa jej priekopníkom pre armádne využitie v čase vojny. Predpovede počasia mali veľký vplyv na organizáciu leteckých akcií (prieskumy, fotografovanie pozícií, stíhanie a bombardovanie).

Na jeseň bol Štefánik v rámci vojnovej pomoci dohodových štátov pridelený k francúzskemu leteckému oddielu v Srbsku na pomoc bojmi preriedenej srbskej armáde. 17. septembra 1915 odplával parníkom do gréckeho prístavu Soluň a koncom mesiaca už podnikal prieskumné lety nad frontom pri Belehrade. No už v októbri nemecké, rakúsko-uhorské a bulharské vojská mohutnou ofenzívou spôsobili porážku Srbov a po rozpade frontu nasledoval ústup zvyškov srbskej armády a spojeneckých posíl.

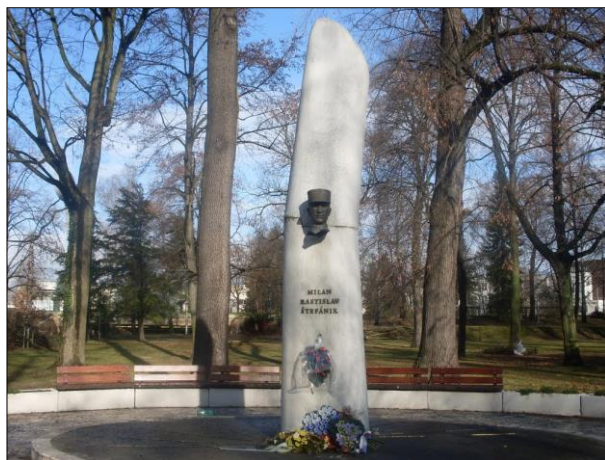
S obrovskými problémami sa aj letecké oddiely sťahovali južným smerom do Kruševacu. Vzhľadom na postupujúcu cisársku armádu museli ustupovať ďalej cez Čiernu Horu a Albánsko. Štefánik spoločne so svojim mechanikom sa vtedy nachádzal v Kraljeve. Viackrát sa spolu pokúšali preletieť cez pohorie Kopaonik do 90 km vzdialenej Mitrovice, ale vinou silného protivetra boli ich prelety neúspešné. Nezostávalo iné len sa pridať ku kolóne a cez hory sa dostať pešo. Ale ústup pokračoval až k albánskym hraniciam a na Štefánikovi sa po vysilujúcich pochodoch naplno prejavila jeho choroba sprevádzaná silným krvácaním do žalúdka. Jeho jedinou šancou bola okamžitá preprava lietadlom cez Albánsko do prístavu Vlorë. Na let sa podujal francúzsky pilot, kapitán L. Paulhan. Nebezpečný prelet cez neznámy terén ponad albánske hory a za veľmi zlej viditeľnosti do 200 km vzdialeného prístavu sa šťastne vydaril a ťažko chorý Štefánik bol prevezený do Ríma a neskôr do Francúzska, kde sa opäť podrobil operácii žalúdka.¹⁶³

Pôvodný pamätník M. R. Štefánika, ktorý stál na vstupe do parku v Trenčíne. F143

163 KUDLIČKA, B. Na srbském nebi. In *I. světová IV/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s.34–37.

Vo februári 1916 sa však už zúčastnil v Paríži založenia Československej národnej rady ako zástupca Slovákov. Následne, v rámci svojej zdravotnej dovolenky, vykonal diplomatickú cestu do Talianska. Zároveň tu na pozícii pozorovateľa podnikol niekoľko preletov nad rakúsko-uhorskými zákopmi, nad ktorými vyhadzoval letáky s vlasteneckými výzvami pre Slovákov, Čechov a Chorvátov, aby nebojovali za svojich utláčateľov. V lete 1916 bol vyslaný Čs. národnou radou do Ruska, aby tam medzi slovenskými a českými zajatcami získaval dobrovoľníkov pre francúzsku armádu a zabezpečil ich prevoz na západný front. V rumunských zajateckých táboroch tiež robil nábor a podarilo sa mu získať asi štyristo dobrovoľníkov. Zapojil sa tiež do organizovania protivzdušnej obrany Bukurešti proti nemeckým vzducholodiam.¹⁶⁴

Súčasný pamätník v parku v Trenčíne. F144

na povolení vzniku samostatnej čs. armády vo Francúzsku (čs. légia). Tieto jednaní boli úspešné. Rovnaký úspech dosiahol podplukovník Štefánik začiatkom roka 1918 pri rokovaníach s talianskou vládou. Ich výsledkom bolo povolenie na vytvorenie čs. vojska v Taliansku. V júni bol povýšený do hodnosti generála vo funkcii zástupcu vrchného veliteľa čs. zahraničných vojsk generála Maurice Janina.

Koncom roka 1918 odišiel M. R. Štefánik s M. Janinom cez Washington, San Francisco do Yokohamy, odtiaľ do Vladivostoku a Irkutsku na inšpekčnú cestu čs. vojska na Sibíri. Unavený po namáhavej a dlhej ceste, Štefánik zistil neradostný stav čs. armády. Preto po návrate do Paríža presviedčal spojeneckých politikov

V máji sa už v hodnosti kapitána vydal do Ameriky, kde nielenže dokázal naverbovať medzi krajanmi veľa dobrovoľníkov, ale získal medzi americkými politikmi a osobnosťami podporu myšlienke československej štátnosti. S prvým lodným transportom amerických dobrovoľníkov sa vrátil v novembri 1917 do Francúzska a hneď sa zapojil do jednaní s tamojšou vládou

¹⁶⁴ KUDLIČKA, B. Štefánik na nebi Velké války. In *I. světová IV/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 11–13.

o potrebe ukončenia zapojenia sa čs. vojska do protibolševických bojov na strane bielogvardejcov a začať s presunom slovenských a českých vojakov do vlasti.¹⁶⁵

Konečne sa aj on mohol vrátiť domov. Ešte sa zastavil v Taliansku, kde vykonal prehliadku čs. domobraneckých praporov a 4. mája 1919 sa vydal na cestu do vlasti. Lietadlo Caproni 450, v ktorom boli okrem Štefánika ešte dvaja piloti a mechanik, však vo Vajnorocho havarovalo. Podobne ako biblickému Mojžišovi, ani Štefánikovi nebolo súdené vstúpiť do - pre neho zasľúbenej zeme. Aj Štefánik vyviedol svoj národ z poroby, no jeho prvý dotyk so slobodnou slovenskou zemou bol jeho posledným.

Výstižnú **charakteristiku osoby M. R. Štefánika** podal francúzsky generál **Maurice Janin**: „*Dôverne som sa s ním poznal dva a pol roka. Keď som ho prvýkrát stretol, prekvapila ma živá inteligencia, ktorú prezrádzali jeho modré oči plné svetla a súčasne nesmierna nervozita. Cítil som, ako sa intenzívne chveje pri snahe rýchle získať dôveru človeka, ktorý bol dôležitý pre úlohu, ktorú on prišiel vykonať. Jednou z príčin jeho úspechov bola silná schopnosť presvedčať. Umožňovala mu, aby ovládol názory ľudí, s ktorými hovoril alebo dokonca svojich protivníkov, a aby našiel presvedčivé dôvody prenikajúce im do duše. Jeho schopnosť čítať v duši tých, s ktorými hovoril, mu našepkávala vhodné slová, aby ich presvedčil. Bol tiež veľmi citlivosť, čo bolo ale na prospech veci.*

Jeho myšlienky neboli zaťažené nijakým formalizmom. Keď som ho napríklad upozorňoval, že názov, ktorý používa Národná rada vo francúzštine, nie je úplným prekladom jeho českého názvu, a že tam chýba slovo „Slovaque“, odpovedal mi, že je nevyhnutné zjednodušovať. Je aj tak príliš veľa ľudí, ktorí dostatočne nevedia, kto sú Česi, než aby sa im ešte plietla hlava rečami o Slovákoch, o ktorých vedia ešte oveľa menej alebo vôbec nič. On to bol, ktorý bol toho názoru, aby sa zvolilo kratšie pomenovanie.

K Slovensku ale lipol hlbokou láskou, a keď o ňom hovoril, robil to vždy s takou nehou, s akou človek lásku vo svojom srdci to, čo poznal a miloval počas svojho detstva, od čoho ho ale život oddelil a čo si opäť želá zhliadnúť, ale nevie, či mu to osud ešte dožičí.“¹⁶⁶

Trosky lietadla Caproni. F145

s akou človek lásku vo svojom srdci to, čo poznal a miloval počas svojho detstva, od čoho ho ale život oddelil a čo si opäť želá zhliadnúť, ale nevie, či mu to osud ešte dožičí.“¹⁶⁶

165 Pplk. konc. PRÁŠEK, V.: Historie 12. čs. střeleckého pluku M. R. Štefánika, str. 7 – 12, PRAHA, 1938.

166 Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI.b (Slováci v prvej svetovej vojne 1914 - 1918), kap. 21, str. 94 – 96, Literárne informačné centrum Bratislava, 2010.

12. STRELECKÝ PLUK M. R. ŠTEFÁNKA

Slováci v ruskej légii

*„Milý Bože, kde som zašiel!
Noc ma stihla na cudzine,
nohy šliapu holé skálie,
ustávajú v pustatine!“¹⁶⁷*

Podiel slovenských vojakov v ruskej légii bol asi 7 %, čo činilo asi 5 tisíc mužov. Spočiatku boli Slováci sústredení najmä v **7. streleckom Tatranskom pluku**, ktorý bol založený koncom mája 1917 v mestečku Berezaň pri Kyjeve.

Príslušníci 12. strel. pluku. F146

Základný tábor pluku, do ktorého prichádzali českí a slovenskí vojaci z ruských zajateckých táborov tvorilo osem zemľanok, stodola pre kone a pár drevených barakov. V dobe, keď ruská armáda odhadzovala zbrane, títo muži ich naopak brali do rúk, aby si vybojovali právo na nový štát. Krst ohňom zažili jeho príslušníci v boji o železničný uzol v Bachmači, ale osvedčili sa aj v ďalších bojoch na svojej ceste do Vladivostoku.¹⁶⁸

Vzhľadom na hojný príliv nových dobrovoľníkov a úlohy, ktoré malo čs. vojsko plniť pri Irkutsku, Bajkale a Čite, sa veliteľstvo rozhodlo založiť dva nové strelecké pluky. Preto k doterajším desiatim plukom pribudli pluky č. 11 a 12.

Dňom vzniku **12. streleckého pluku sa stal 15. júl 1918** a miestom Novonikolajevsk v Tomskej gubernii. Základ pluku tvorilo 900 dobrovoľníkov.

Už 4. augusta odišiel pluk do Irkutsku, kde celé mužstvo obdržalo letné uniformy a čiapky vyzdobené bielo-červenou stužkou (národné farby). Vojaci boli vyzbrojení puškami kalibru 7,5 mm a začali konať strážnu službu skladísk v meste. Koncom mesiaca bol pluk prevelený na severouralský front do Jekaterinburgu, kde prebiehali

¹⁶⁷ PRERADOVIČ, P. Pútnik, úryvok z básne.

¹⁶⁸ Kpt. IVIČIČ, V.: Tatraci. Dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti, Přerov, 1924.

boje medzi čs. vojskom a bolševikmi. 12. pluk vykonával strážnu službu na železničných staniách a ochranu trati.

V zajateckom tábore v Omsku bolo zhromaždených asi 800 Slovákov.

Obrnený legionársky vlak. F147

a útlak spôsobili, že Slováci si málo všimli, čo sa okolo nich deje. Otupene niesli svoj údel a ani v zajatí nedokázali striasť zo seba vplyv maďarských veliteľov a putá vojenskej poslušnosti k cisárovi. Nemali vypestovanú lásku k národu a vzťah ku slobode. Vznesené myšlienky o svojbytnosti slovenského národa obyčajného slovenského vojaka neoslovovali. On musel všetko vidieť, aby sa k niečomu odhodlal. Bolo nutné odstrániť nánosy mravného poníženia, duševnej poroby a vzbudiť v Slovákoch národnú hrdosť.

Aby boli Slováci zbavení vplyvu maďarských veliteľov, bol vytvorený v Irkutsku tzv. **Výchovný tábor pre Slovákov**. V ňom slovenskí vojaci boli vzdelávaní a vedení k myšlienkam zmyslu boja za samostatný štát a k národnému povedomiu. Činnosť tábora začala 7. septembra 1918. Zo 7. streleckého pluku boli do tábora prevelení viacerí dôstojníci

Ich národné povedomie a cítenie bolo však na slabšej úrovni. Duševná tma, zmätok myšlienok a názorov, nechť ku všetkému - tak ich charakterizovali dobrovoľníci z radov legionárov, ktorí vykonávali náboru do čs. vojska medzi zajatcami. Stáročná nadvláda Maďarov urobila z nich nedôverčivých ľudí. Mnohogeneračná poroba

Guľomet v palebnej pozícii legionárskeho vlaku. F148

dedinách a po tajge, mali skôr charakter lúpežný ako vojenský.¹⁶⁹ Bolševickí agitátori sa ich snažili využívať na boj proti Kolčakovej Sibírskej armáde aj proti jednotkám čs. vojska. Povstalci sa snažili poškodzovať trať a znemožniť prevádzku na nej. Preto strážne hliadky museli byť rozmiestnené na veľkom úseku trate a navyše za tuhej sibírskej zimy. Výzvedné jednotky 12. pluku robili prieskum po dedinách popri trati do vzdialenosti až 10 km po oboch stranách a hľadali a zneškodňovali povstalcov. Situácia v oblasti pôsobenia 12. pluku sa skomplikovala po dobytí Omska Červenou armádou. Nastal rozpad Sibírskej armády, ktorá vyčerpaná hladom a epidémiou škvrnitého týfu, v zmätku ustupovala na východ. Trať bola beznádejne zatarasená transportmi, preto správu železnice prevzali do svojej moci orgány čs. vojska. Zastavili prepravu ruských vlakov, až kým neprešli československé ešalony.¹⁷⁰ Napätie zvyšoval ešte zabajkalský ataman Semjonov, ktorý so svojimi kozákmi

Tepľuška – ubytovací vagón. F150

vystupňoval útoky proti jednotkám čs. vojska. Domnieval sa, že tie v záujme vlastného bezpečia vytvoria nový front proti bolševikom a pomôžu Kolčakovi k moci. Ale československé velenie zachovávalo neutralitu a nezasahovalo do občianskej vojny.

Dňa 6. decembra 1919 bol 12. strelecký pluk premenovaný na **12. strelecký pluk Milana Rastislava Štefánika**. Od januára 1920 sa 12. pluk dostal do zadného voja československých plukov presúvajúcich sa po Magistrále na východ do Vladivostoku. Tým spôsobom prichádzali jeho príslušníci do priameho bojového styku s jednotkami bolševickej armády. Zadný voj ničil za sebou trať, likvidoval mosty a prejazdy, aby nepriateľovi sťažil postup. V **Nižneudinsku** miestni robotníci

169 Krutosť a bezprávie Kolčakovej diktatúry ho pripravili aj o posledný zvyšok sympatií civilného obyvateľstva. Pád Omska, kde sídlilo velenie sibírskej armády, bol začiatkom konca Kolčakovej vlády.

170 Skupina vojsk presúvajúc sa vlakom.

rozobrali trať a zabránili tak odchodu posledných vlakov 12. pluku, v ktorých bol 3. prápor s výzvednou rotou. Keď na stanicu dorazila boľševická armáda, rozpútal sa boj. Hustá hmľa a 30 stupňový mráz sťažovali podmienky na obranu. Veliteľstvo pluku vydalo príkaz na spálenie vlakov na stanici a k zničeniu diel. Vo vlakoch spálili aj telá

padlých spolubojovníkov a pešo ustupovali k najbližšej stanici vzdalenej asi 25 km. Ďalšie boje prebiehali na stanici **Ňura pri riečke Rija** (súčasný názov Ija). Útok boľševikov síce naši vojaci odrazili, ale opäť boli nútení v noci opustiť stanicu a v hlbokom snehu za silného mrazu sa presúvať do **stanice Azej** ¹⁷¹. Miestami až po pás v závejoch snehu im asi osemkilometrový presun trval takmer štyri

Vladivostok. F151

hodiny. V staniach vojaci vykonávali strážne služby za veľmi tvrdých podmienok, lebo mrazy dosahovali až -54°C .

Ustavičný boj vysiloval obe strany. Boľševici zistili, že čs. jednotky sú výborne organizované a bude výhodnejšie umožniť im odsun. Preto 7. februára bolo uzavreté prímerie, ktoré zaručovalo čs. vojsku pokojnú evakuáciu na východ.

U. S. A. T. Logan. F152

Československé velenie sa zaviazalo k neutralite a k tomu, že staničné objekty odovzdá neporušené a posledný vlak odovzdá v Irkutsku sovietskej vláde ruský zlatý poklad, ktorý zadržovalo. V Čite vojenské transporty odbočili z Magistrály a cez Mandžusko a čínske mesto Charbin sa presúvali na Vladivostok. Vojaci 12. pluku boli na čínskom území účastníkmi viacerých menších konfliktov medzi japonskými vojakmi a zamestnancami železníc. Japonci oficiálne vystupovali ako

¹⁷¹ Azej sa nachádza asi 14 km po trati Magistrály na východ od mesta Tulun v Irkutskej oblasti.

ochrancovia čs. vojska, ale v skutočnosti spôsobovali iba problémy a starali sa iba o svoje expanzívne záujmy. Koncom júna 1920 transporty s jednotkami 12. pluku prichádzali ako posledné do Vladivostoku. Po príchode do mesta vojaci mohli opustiť svoje „tepľušky“, ¹⁷² ktoré im boli po mnoho mesiacov domovom a sťahovali sa do kasární. Teraz si užívali pokojné chvíle. Využili ich na nákup pamätných predmetov a k prehliadkam mesta a pevností. 6. júla sa konala slávnosť, na ktorej bola pluku za účasti generála S. Čečka odovzdaná vojenská zástava.

19. júla prišla dlho očakávaná chvíľa a do prístavu vplával americký lodný transport U. S. A. T. Logan, ktorý mal previezť príslušníkov 12. pluku domov.

Nalodenie prebehlo v priebehu ďalšieho dňa. Na transport sa nalodilo celkom 1556

vojakov a dôstojníkov, 33 manželiek, 14 detí a 44 iných osôb.

21. júla 1920 – 33. lodný transport U.S.A.T. Logan

o 6. hodine ráno vyrazil na cestu do Európy. Vojaci sa pohľadmi lúčili s ruskou zemou

a spomínali na všetko, čo prežili od začiatku vojny. Ako prechádzali od Haliče cez zajatecké tábory a jednotky čs. vojska, cez celú Sibír až k Tichému oceánu. Spomínali na tých, ktorí zostali v tej milovanej i preklínanej ruskej zemi. Zo samotného pluku to bolo celkovo 39 mužov.

Na začiatku plavby sa udiala neprijemnosť, keď Logan nabehol na plytčinu a pomocné lode ho dokázali vyslobodiť až po preložení časti nákladu. Po dvojdnovom zdržaní sa dostal cez Ussurijský záliv na širé more. Pasažieri sa zoznamovali so životom na mori, veď väčšina z nich sa plavila na mori prvýkrát. Po dvoch dňoch mali možnosť prežiť prvú búrku na otvorenom mori. U mnohých sa začali prejavovať známky morskej choroby. Zo začiatku si vystačili sledovaním morskej scenérie, no postupne bolo treba vojakov nejako zamestnať. Preto sa mohli zapojiť do rôznych aktivít (knižnica, vystúpenia plukovej hudby, jazykové kurzy a i.). Po vstupe do tropického pásma vojaci trpeli veľkou horúčavou a dusnom, preto

Port Said na dobovej pohľadnici. F153

172 Tepľušky boli ubytovacie vagóny slúžiace na presun vojakov po sibírskej magistrále. Kryté nákladné vagóny mali dvojité podlahy aj obvodové steny, aby odolali silným mrazom. Vnútro bolo prispôbené na ubytovanie asi 16 legionárov. V zime boli v strede vagóna umiestnené kachle.

boli zriadené na palube sprchy, v ktorých sa dalo schladíť. 3. augusta zakotvil Logan v Singapure. Čs. vojaci po skupinách mohli navštíviť a pozrieť si mesto a okolie prístavu. S miestnym futbalovým klubom odohrali vybraní členovia pluku aj futbalový zápas s výsledkom 1:1. Po šesťdňovom pobyte nabral Logan kurz

Vystupovanie z lode v Terste. F154

na Cejlón. V Columbe zostal tri dni a opäť mali všetci možnosť pozrieť si mesto. 31. augusta vplávala loď do Suezského priplavu. Po príchode do Port Saidu bola vojakom umožnená návšteva mesta, niektorí si dokonca stihli pozrieť aj pyramídy. 9. septembra Logan dorazil do prístavu Terst. Kvôli štrajku prístavných robotníkov museli vojaci vyložiť svoj náklad sami a vlakmi boli prepravení cez Lubľanu, Steyr do Českých Budějovic.

Odtiaľ viedla posledná etapa cesty cez Znojmo

do Komárna, kam prišli 16. septembra 1920. V nasledujúcich dňoch príslušníci pluku postupne odchádzali na tzv. repatriačné dovolenky.¹⁷³

Z našich rodákov boli príslušníkmi 12. streleckého pluku M. R. Štefánika: slobodník Ján Goliaš, Jozef Cibulík a Ján Hrušovský z Rozváz, Michal Domko z Veľkých Stankoviec, Ján Palatinus zo Selca, Pavol Ondrušek z Veľkých Bieroviec a poručík Ladislav Bodický z Malých Stankoviec.¹⁷⁴

173 Pplk. konc. PRÁŠEK, V. Historie 12. čs. střeleckého pluku M. R. Štefánika, s.7–12, PRAHA, 1938

174 Vojenský ústřední archiv v Praze „Osobné karty legionárov a legionárske poslužné spisy - VUA-OKL, VUA-Databáza legionárov, Legie-100.

NA STRANE BOLŠEVIKOV

Slováci a Česi v Červenej armáde

Po brestlitevskom mieri v marci 1918 skončila existencia východného frontu. V ruských zajateckých táboroch sa nachádzali desaťtisíce zajatcov slovenskej a českej národnosti, o ktorých bojujúce strany prejavovali veľký záujem. V jednom z bodov prímeria si Nemecko a Rakúsko-Uhorsko vymohli navrátenie zajatcov do vlasti počítajúc s ich nasadením v bojoch proti Dohode. Štáty Dohody, za prispenia Československej národnej rady, však už v predchádzajúcich rokoch v zajateckých táboroch agitovali a získaných vojakov plánovali previezť na západný front. Podobne zmýšľala aj bolševická vláda, ktorá ale chcela získané posily nasadiť na ruskom území v boji o posilnenie moci v neprehľadnej občianskej vojne.

Drvivá väčšina zajatcov pochádzala z roľníckych alebo robotníckych pomerov a myšlienky protiburžoáznej revolúcie v Rusku vnímala pozitívne. Preto bolševickí komisári mali pri náboroch vojakov uľahčenú prácu. Do radov Červenej armády prestúpilo aj mnoho čs. legionárov. Pre jednoduchých vojakov bola myšlienka zvrhnutia nadvlády statkárov a šľachticov predsa len bližšia ako boj za novú republiku, ktorej vznik bol ešte v nedohľadne. Celkovo bojovalo v Červenej armáde asi 10 tisíc Slovákov a Čechov.¹⁷⁵ Tí boli nasadzovaní do ústupových bojov proti

nemeckým a rakúsko-uhorským jednotkám na Ukrajine a tiež bojovali proti Kolčakovovej Sibírskej armáde na Urale i na Sibíri. Niektorí sa zúčastnili aj bratrovražedného boja s čs. legionármi v povolžskej Penze. Po vzniku Československa koncom roka 1918 sa väčšina z nich vrátila domov.

Adam Hudec (vpravo) so spolubojovníkmi z Ruska. F155

175 SOLAŘÍK, B. Legionáři v rudém hávu. In *I. světová Speciál 1/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 51 – 53.

Adam HUDEC sa narodil 5. apríla 1894 vo Veľkých Stankovciach č.28, rodičia: Pavel Hudec a Anna, rod. Filipová. V bojoch v Haliči bol postrelený do hlavy a padol do ruského zajatia. Po vyliečení sa pravdepodobne prihlásil do Červenej armády, o čom svedčí vyznamenanie Červenej hviezdy, ktorého bol držiteľom. Vo svojich spomienkach vravieval, ako sa v Sankt Peterburgu (neskôr Petrohrad a Leningrad) stretol so strojcom ruskej revolúcie V. I. Leninom. Po návrate domov sa v novembri 1920 oženil s Katarínou Horňáčkovou, rod. Humerovou, vdovou po Ondrejovi Horňáčkovi, ktorý zahynul v októbri 1914 v bitke pri Ivangorode. Narodila sa im dcéra Katarína.¹⁷⁶

Adam Hudec s rodinou. F156

176 Poskytla Zuzka Bučková z Malých Stankoviec (pravnučka).

STÁROČNÉ RÍŠE SA RÚCAJÚ

Následky prehratej vojny pre Rakúsko-Uhorsko a Nemecko

*„... Ó, ľudstvo! Ľudstvo! Tak si vzdialené
nebolo nikdy od príkazu Krista:
Blížneho miluj ako seba, sčista
a bez výhrady splna, iskrenne.*

*Nač bolo jeho spásne učenie,
stvrdené smrťou, pravda, cesta istá:
keď bratu brat zmar stonásobne chystá,
preň zažiha hoc pekla plamene?“¹⁷⁷*

Malo to byť iba krátke vojenské dobrodružstvo, ktoré urobí poriadok s neposlušnými Srbmi. Iné vyhlásenia tvrdili, že vojna skončí, než opadne lístie zo stromov. Opadlo päťkrát, než sa vojnové besnenie skončilo. Vojna odhalila slabosť **Rakúsko-uhorskej monarchie**, ktorá nebola na vojnu dobre pripravená. Ukázalo sa, že jej armáda nedokáže účinne bojovať v modernej technickej vojne. V bitkách v Haliči bolo Rakúsko-Uhorsko Rusmi viackrát porazené a len zásah nemeckej armády ho ochránil od porážky. V Srbsku tiež nedokázalo zdolať početne slabšiu balkánsku armádu. Opäť až Nemci spoločne s Bulharmi zlomili odpor Srbov. Aj víťazné ofenzívy na talianskom fronte boli uskutočnené s príspevím nemeckých jednotiek. Bez podpory Nemecka by Rakúsko-Uhorsko vo vojne dlho nevydržalo.

V poslednom roku vojny sa už v monarchii naplno prejavil nedostatok potravín a iných druhov tovaru.

Obyvateľstvo žilo v neistote. Vysoká inflácia a rozmáhajúci sa čierny trh komplikovali napätú atmosféru, ktorú na kritickú hranicu ešte zhoršila jesenná pandémia španielskej chrípky. Tá si vyžiadala v celej Európe milióny obetí. Opakovane sa objavovali známky občianskej neposlušnosti a národnostné menšiny sa snažili presadiť svoje požiadavky.

Obyvatelia volali po pomste proti tým, ktorí začali vojnu a zapríčinili následný hlad a biedu. Nenávisť prejavovali voči šľachte, veľkopriemyselníkom, statkárom, na dedinách proti drobným vojnovým zbohatlíkom, obchodníkom, krčmárom. Chudobní ľudia útočili na dedinských notárov kvôli nespravodlivo rozdeľovaným

Zajatci vracajúci sa z Ruska. F157

177 HVIEZDOSLAV, Pavol Ország: Krvavé sonety, úryvok z básne.

vojenským podporám. Šírili sa správy o činnosti Československej národnej rady v zahraničí aj o existencii čs. légii. Zajatci z Ruska rozprávali doma o ruskej revolúcii.¹⁷⁸

Symbolickým predobrazom zániku monarchie bola aj udalosť, ktorá sa stala pri korunovácii cisára Karola za uhorského kráľa Karola IV.¹⁷⁹ Podľa starej tradície vytasil meč a šľahol ním na štyri svetové strany, sľubujúc, že ochráni hranice krajiny. Pri štvrtom šľahu mu však ťažký meč vypadol z rúk.¹⁸⁰

V novembri sa masovo vracali vojaci z frontov a zo zajatia. Preplnené vlaky sa sivali ich uniformami, na čiapkach mali mnohí z nich stužky v národných farbách. Monarchia sa otriasala v základoch a rúcala sa. Cisár sa snažil udržať jej celistvosť prisľubom vytvorenia federácie s väčšími právomocami pre minoritné národy v monarchii, ale oslobodzovací proces bol už rozbehnutý. Vznik nových štátov bol pre jedných víťazstvom, pre iných prehrou. Slovenské a české územia sa spojili do jedného štátneho celku s pripojením Zakarpatskej Rusi. Slovinsko a Chorvátsko vytvorili so Srbskom základ spoločného kráľovstva, z ktorého neskôr

Španielska chrípka

Akoby tých mŕtvych po 4-ročnom vraždení nebolo dosť. V roku 1918 sa po celom svete rozšírila pandémia, ktorú poznáme pod názvom „španielska chrípka“. V Nemecku jej vraveli „flámska“, v Spojených štátoch zasa „purpurová smrť“. Dodnes nikto presne nevie, kde a ako sa smrtiaci vírus objavil. Podľa niektorých názorov sa začal šíriť z Číny a Spojených štátov, no závažnou rýchlosťou zasiahol všetky kontinenty. Prekvapoval svojou agresivitou, ktorou dokázal likvidovať celé rodiny. Napádal najmä mladých ľudí vo veku 20 až 40 rokov. Kulmináciu dosiahla pandémia v októbri 1918 a celkovo si vyžiadala okolo 80 miliónov obetí – niekoľkonásobne viac ako I. svetová vojna.

vznikla Juhoslávia. Rumunsko získalo od Uhorska celé Sedmohradsko. O hranice nového štátu ale museli československé vojská posilnené legionárskymi plukmi z Talianska a Francúzska ešte tvrdo bojovať. Najmä o južnú hranicu s Maďarskom boli vedené silné boje.¹⁸¹

Na rozdiel od Rakúsko-Uhorska **nemecké cisárstvo** prezbrojilo svoju armádu pár rokov pred začiatkom vojny a výborne organizované vojenské jednotky mali veľké predpoklady na víťazné ťaženie. Počas celej vojny však Nemci doplácali

178 Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI.b, (Slováci v prvej svetovej vojne 1914 - 1918), kap. 42, str. 176 – 178.

179 Korunovácia sa konala 30. decembra 1916 v Budapešti.

180 Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI.b, (Slováci v prvej svetovej vojne 1914 - 1918), kap. 43, str. 179 – 183.

181 BOREK, V. Uherská agónia. In *I. svetová III/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 45 – 47.

na svojho slabšieho spojenca, ale hlavne na okolnosti, ktoré ich nútili neustále presúvať pluky z východnej hranice krajiny na západnú a opačne. Bojovať súčasne na dvoch frontoch s takými dlhými bojovými liniami bolo náročné. Keďže boje na oboch frontoch uviazli v nekonečnej zákopovej vojne a ich rýchle ukončenie vojenskou cestou nebolo v dohľadne, využili Nemci všetky možné prostriedky na ovládnutie situácie. Taktika oslabovania nepriateľa sabotážnymi akciami hlboko v jeho zázemí sa používala už od začiatku vojny. Akcie na rozpútanie sociálnych nepokojov, organizáciu štrajkov vo fabrikách alebo ničenie strategických objektov boli arzenálom boja tajných služieb. Ale najväčším úspechom nemeckej tajnej politiky za účelom rozpadu východného frontu bola podpora destabilizácie politickej situácie v cárskom Rusku.

Po prevrate v marci 1917 bol cár Mikuláš II. prinútený odstúpiť a vedenie štátu prevzala Dočasná vláda, ktorá vyhlásila, že splní záväzky voči spojencom Dohody a bude pokračovať vo vojne. Preto Nemecko podporilo zástancov revolúcie – boľševikov, záujmom ktorých bolo skoré ukončenie vojny a prevzatie moci v Rusku. Nemecké tajné služby pomohli prepraviť vodcu revolucionárov **Vladimíra I. Lenina** v apríli zo švajčiarskeho exilu do Petrohradu¹⁸² a v začiatkoch revolúcie pomáhali jemu i boľševikom aj finančne. Ich investícia sa vyplatila, pretože v novembri 1917 boľševici naozaj prevzali moc, no myšlienky revolúcie už v predstihu spôsobili, že ruskí vojaci odmietali ďalej bojovať.¹⁸³ Všetko bolo zavŕšené **mierovou zmluvou 3. marca 1918 v Breste-Litovskom**, ktorú boľševická vláda podpísala s Centrálnymi mocnosťami (Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Turecko, Bulharsko) za veľmi nevýhodných podmienok pre Rusko. Podľa zmluvy Rusko stratilo Fínsko, pobaltské krajiny, Ukrajinu, Gruzínsko, Arménsko. Centrálné mocnosti získali obrovské potravinové a surovinové zdroje, vďaka ktorým mohli pokračovať vo vojne a hlavne mohli presunúť svoje vojenské divízie na západný front.¹⁸⁴

Mohutná ofenzíva nemeckých vojsk na západe v roku 1918 však skončila neúspechom aj vďaka prísunu čerstvých posíl do tábora Dohody po vstupe americkej armády do vojny. **11. novembra 1918 nemecké velenie prijalo podmienky prímeria stanovené štátmi Dohody**, čím vlastne uznalo porážku vo vojne.

Po prehratej vojne Nemecko prišlo o viaceré územia a kolónie. Alsasko a Lotrinsko pripadlo Francúzsku, Pomoransko, Poznaňsko, časť Pruska a Sliezska sa stali súčasťou Poľska. Mierovou zmluvou z Versailles pri Paríži bolo Nemecko uznané za vinníka rozpútania vojny a muselo hradiť vysoké reparácie. Cisár Wilhelm II. ale odsúdený nebol a dožil svoj život v exile v Holandsku.¹⁸⁵

182 Petrohrad, neskôr Leningrad, v súčasnosti Sankt Peterburg, bol vtedy hlavným mestom Ruska.

183 HAK, T. Vilémův trojský kůň. In *I. světová II/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 44 – 47.

184 SOBOTKA, J. Hanebný mír. In *I. světová II/2015*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 47 – 49.

185 CHADIMOVÁ, E. Horší než válka. In *I. světová III/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, s. 46 – 49.

RABOVKY

Priebeh a následky rabovačiek v Stankovciach

*„Zjarmení, zbabelí, otrockí boli,
viedli ich: išli s'ta na jatku voľy,
kázali: liali krv, veleli: mreli,
tak biedne, ako by sami to chceli,
až sa z bied storakých spurný ston
zmohol: oho! ho! Oho!!*

*Veky sme slúžili, striasali jarmo,
plakali, túžili, mreli – a darmo,
krvou sme zrosili rodinné zeme,
dnes sme už vyriekli, že i žiť chceme –
a na to právo kto šliapol by nohou:
oho! ho! Oho!!” 186*

Vojna sa končila, ale ľudia stále ničilo utrpenie a núdza o každodenný chlieb. Prídel potravín bol veľmi malý. Vojaci vracajúci sa zo zajatia a z frontu vraveli: „*Vojnu sme šťastne prehrali. Toľko trpieť, hladovať a dať sa zabíjať pre nič, za nič. Len preto, že to páni tak chceli mať.*“ Tešili sa z rozpadu monarchie a netajili svoju nenávisť voči Židom, ktorých väčšinou vinili za biedu a trápenie svojich rodín. Všetka tá beznádej a bezmocnosť posledných rokov vyplávala na povrch, a ako divá rieka bez brehov brala všetko, čo jej prišlo do cesty. Strápení a na krutosť privyknutí ľudia boli ľahkou korisťou. Prebúdzať sa v nich hnev a túžba po pomste. Stačila iskra a plameň nenávisti a pomsty vzbĺkol.

Po prvých správach o rozpade monarchie sa i v našich končinách rozmohli živelné rabovačky obchodníkov a krčmárov, z ktorých mnohí na vojne a biede obyčajných ľudí zbohatli. Z Trenčína začiatkom novembra 1918 prichádzali správy o násilnostiach, ktoré sa diali v dedinách po širšom okolí na oboch brehoch Váhu. V pondelok **4. novembra 1918 večer** prišli z Veľkých Bieroviec do Malých Stankoviec mládenci vedení vojakmi, ktorí sa vrátili z ruského zajatia a napadli miestneho krčmára. Krčmár Löwy „Na Belovci“ im však dobrovoľne dal všetko, čo žiadali: nápoje, peniaze i tovar. Keď to dostali, dali mu pokoj a išli ďalej. Akonáhle sa to rozchýrilo po Malých aj Veľkých Stankovciach, aj domáci obyvatelia napadli ostatných krčmárov a obchodníkov. Vojaci pili a ženy s deťmi odnášali potraviny, náradie a brali dobytok. Pokračovali aj v utorok, keď prišli rabovať aj ľudia z Turnej. Tam síce správca miestneho veľkostatku, aby predišiel rabovaniu, dal ľuďom za výhodnú plácu lúskať kukuricu. Ale keď na roľu prišla správa o rabovačkách v susedných dedinách, všetci sa tam ponáhľali, aby neprišli neskoro. Bol demolovaný aj liehovar v Sedličnej a prerušené telefonické spojenie s Trenčínom. Medzitým postihnutí zabehli do Trenčína a povolali si na pomoc vojakov, ku ktorým sa pridali aj tunajší židia-vojaci.

Koniec rabovaniu urobili vojaci, ktorí prišli na autách a na kočoch z mesta. Najprv išli do Veľkých Stankoviec a odtiaľ sa zastavili i na malostankovskom Belovci, kde začali strieľať. Len deň predtým sa z frontu navrátilí miestny občan,

Štefan Kuník bol týmito vychádzajúc zo šenkovne ¹⁸⁷ **zastrelený**. Zostal ležať v predseni mŕtvy medzi sudom a bedňou, v kaluži rôznych liehovín a vlastnej krvi. **Štefan Horňáček bol ťažko zranený**. Ostatní sa rozutekali a poskrývali. Vyhrážali sa síce, že ešte budú rabovať, ale k tomu neprišlo. Notár Pavol Zsolnay zo Sedličnej utiekol aj so ženou a dcérou do Trenčína nechajúc dom otvorený, ale nikto mu nič nevzal.¹⁸⁸

V nedeľu,

10. novembra evanjelický farár Cyril Bodický zvolal po službách Božích zhromaždenie, kde vysvetlil politickú situáciu a vyjadril

Belovec v roku 1951. F158

pohoršenie nad krádežami. Zvolili si obecnú národnú radu a rabovačky utíchli. 30. novembra ale dovezli do Potravínového družstva vo Veľkých Stankovciach 16 q cukru ako prídela od štátu pre obce celého notariátu a niektorí ľudia sa znova chystali rabovať. Ale pán farár bol včas o chystanej krádeži upozornený a zatelefonoval do Trenčína pre vojsko. To prišlo v noci a piatich podnecovateľov rabovačiek odvieďlo.¹⁸⁹ Všetci, ktorí cítili, že sa previnili počas vojny voči ľuďom, sa z okolia Trenčína odsťahovali do mesta. Prívrženci Uhorska zorganizovali ozbrojenú občiansku gardu, ktorá zablokovala vchody do Trenčína. Cez Vlársky priesmyk prišiel na Považie prápor 1. československého pluku, ktorý 10. novembra 1918 vtiahol do Trenčína, obsadil hlavné inštitúcie a správu mesta a župy odovzdal Slovenskej národnej rade. Československé vojsko s nadšením uvítal a uviedol do uprázdnených kasární sudca Dr. Karol Štúr. Jedna časť vojska sa uberala pravou stranou Váhu na Nové Mesto nad Váhom a druhá cez Turnú na Bánovce, kde likvidovali posledné zvyšky odporu maďarského vojska.¹⁹⁰

Poriadok bol postupne nastolovaný, násilnosti ustali a ľudia sa učili žiť podľa zákonov novej republiky.

187 Vid' kapitolu „Zoznam nárečových a vojenských výrazov“.

188 Pamätná kniha obce Malé Stankovce.

189 MEDVECKÝ, K. Slovenský prevrat III. diel, vyd. SSV 1930.

190 LIPTÁK, Ľ. PhDr., DrSc. Dejiny Trenčína v rokoch 1849-1918. In *TRENČÍN – VLASTIVEDNÁ MONOGRAFIA 1*, str. 190, Mestský úrad Trenčín, ALFA Bratislava 1993.

VEĽKÁ VOJNA KONČÍ

Koniec vojny – účtovanie

*„... Keby sme sa vrátili domov v roku 1916,
boli by sme z bolesti a sily našich zážitkov rozpútali víchricu.
Keď sa vrátíme teraz, po vojne - budeme ustati, zrútení, vyprahnutí,
vyvrátení z koreňov a bez nádeje.
Nebudeme sa už vedieť vpraviť do života.
Doma nám nebudú ani rozumieť!...“ 191*

Vojnový konflikt, vedený v rokoch 1914 – 1918, bol dlho nazývaný ako **Veľká vojna**.¹⁹² S týmto označením sa môžeme ešte stretnúť i v súčasnosti. Straty na ľudských životoch, devastácia krajín a ich hospodárstiev boli obrovské. Nič podobné ľudstvo v jeho poznanej histórii dovtedy nezaznamenalo. Veľké straty boli spôsobené nielen podmienkami zákopovej vojny, ale hlavne novými spôsobmi boja a druhmi zbraní, ktorými bojujúce strany chceli preraziť protivníkovu obranu. Bolo to najmä masívne nasadenie guľometov a delostrelectva, zbraní, ktoré spôsobili najväčšie škody v radoch pechoty. V prvých rokoch vojny sa ešte generáli nenaučili šetriť „ľudským materiálom“ a vinou ich často ľahkovážnych rozhodnutí prišli o život státisíce vojakov.

Celkovo bolo vo vojne mobilizovaných 65 miliónov vojakov. Z nich asi **8 miliónov bolo zabitých alebo zomreli na následky zranení a chorôb. Ďalších 21 miliónov bolo zranených**, z nich mnohí s následkami trvalej invalidity. Vojna zapríčinila aj úmrtie asi 6,6 milióna civilných obyvateľov. Na príčine boli najmä choroby (týfus, španielska chrípka a i.), etnické čistky (Arméni v Turecku) ale tiež hlad a bieda spôsobené kolabujúcimi ekonomikami štátov na konci vojny.

Čísla označujúce počty strát sa podľa rôznych zdrojov značne líšia ale ich sumarizácia je asi nasledujúca: vojenské straty - štáty Dohody: Rusko 1,7 milióna mŕtvych a 4 milióny zranených, Francúzsko 1,2 milióna mŕtvych a 4,3 milióna zranených, Britské impérium 950 tisíc mŕtvych a 2 milióny zranených, Taliansko 460 tisíc mŕtvych a 1 milión zranených, Rumunsko 330 tisíc mŕtvych, Srbsko 130 tisíc mŕtvych a 130 tisíc zranených, Belgicko 35 tisíc mŕtvych a 45 tisíc zranených, Spojené štáty americké 50 tisíc mŕtvych. Centrálne mocnosti: Nemecko 1,8 milióna mŕtvych a 4,2 milióna zranených, Turecko 310 tisíc mŕtvych a 400 tisíc zranených, Bulharsko 85 tisíc mŕtvych a 150 tisíc zranených.^{193, 194}

191 REMARQUE, Erich M.: Na západe nič nového, úryvok z knihy.

192 Až po druhom veľkom vojnovom konflikte v 20. storočí sa začali oba označovať ako 1. a 2. svetová vojna.

193 WESTWELL, I. První světová válka den po dni, str. 85, Naše vojsko Praha, 2013.

194 Za krále, republiku a cara. In *I. světová II/2017*, extra VÁLKA, ISSN 1805– 7195, str. 26 – 27.

Rakúsko-Uhorsko zmobilizovalo 70 % mužov v brannom veku. Okrem ročníkov 1890 – 1892, ktoré práve konali povinnú vojenskú službu, boli na začiatku vojny

Pamätník v Rozvadzoch. F159

Trenčianskych Stankoviec (Malé a Veľké Stankovce, Rozvadze, Sedličná) to bolo 39, zo Selca 43, z Veľkých Bieroviec 23, z Opatoviec 16, z Krivosúd-Bodovky 11 chlapov.

Napriek mnohým neľútostným bitkám na zemi, na mori i vo vzduchu, o výsledku vojny sa nerozhodlo na bojových poliach ale v zázemí. Porážku Centrálnych mocností spôsobil totálny kolaps ich hospodárstva a ekonomická neschopnosť ďalšieho financovania nákladov vojny. Nový rakúsko-uhorský cisár Karol I. už v roku 1917 zistil, že ekonomika jeho krajiny je v úplnom rozklade a navrhoval ukončenie vojny. Nemecký spojenec ale stále počítal s víťazstvom a následným naplnením cisárskej pokladnice. Vydržal však iba rok a hospodárska kríza v krajine sa stala neúnosnou. Tá sa prejavovala nielen v civilnom sektore veľkou biedou a hladom, ale vplývala aj na morálku, inak disciplinovaných, nemeckých vojakov.

Pamätník padlým v Selci. F160

povolané ročníky 1882 – 1889. Obrovské straty už v prvom roku vojny však nútili mobilizovať ďalšie ročníky. V roku 1918 už rukovali aj muži ročníkov 1865 a nováčikovia ročníka 1900. Celkovo narukovalo asi 9 miliónov mužov, z nich takmer jeden milión zahynulo alebo zomrelo a 3,6 milióna bolo zranených.^{194, 195}

Z našich obcí tiež zahynulo na bojiskách alebo zomrelo na následky zranení a chorôb veľa mužov. Z bývalých obcí

195 HRONSKÝ, M. Vzbur slovenských vojakov v Kragujevci, 2. doplnené vydanie, Martin, 1988, str.22.

Vrch Skura

V oblasti východných Karpát prebiehali na jar 1915 boje medzi rakúsko-uhorskými a ruskými vojskami. Tisíce mužov našlo svoje posledné miesto v hrobách, ktoré sú rozosiate takmer po celom severovýchodnom Slovensku. Mnohé sú už zabudnuté a slynuli s terénom. No v posledných rokoch obnove vojenských cintorínov v tejto oblasti venujú veľké úsilie členovia Klubu vojenskej histórie (KVH) Beskydy. Intenzívne boje sa v marci a apríli 1915 viedli tiež na vrchu Skura nad obcou Hostovice (okres Snina) a v jeho blízkom okolí. Týchto bitiek sa zúčastnili aj príslušníci 71. trenčianskeho pešieho pluku. KVH Beskydy a obec Hostovice postavili v júli 2017 na vrchu Skura zvonicu, ktorá má pripomínať vojakov, čo tu zahynuli. Z vojenských archívnych záznamov máme doložené, že na vrchu Skura padol dňa 20. apríla 1915 Štefan Melicher zo Selca a dňa 28. marca 1915 pri neďalekej obci Jablonka Ján Zemánek z Veľkých Bieroviec.

Pre celú generáciu, ktorá prežila vojnu sa stal typickým pocit beznádeje a pesimizmu. Silneli pocity nostalgie za strateným svetom. Našťastie, na druhej strane prišli nové možnosti a výzvy v novom štáte. Odtrhnutie od Uhorska bolo našou príležitosťou na nový začiatok, po stránke politickej i národnej.

Zvonica na vrchu Skura. F161

Pamätník v Trenčianskej Turnej. F162

**Vizualizácia pamätníka v Trenčianskych Stankovciach.
F163**

Z VOJNOVÉHO SPÁLENISKA SA RODIA NOVÉ ŠTÁTY

Vznik Československej republiky

*„Ludu československému!
Tvoj odveký sen stal sa skutkom.
Štát československý vstúpil dnes
do radu samostatných,
kultúrnych štátov sveta...”* ¹⁹⁶

O sebaurčenie Slovákov ako národa bojovali mnohí národovci, ale po revolúcii v „meru ôsmych“ rokoch a následnom rakúsko uhorskom vyrovnaní sa situácia Slovákov v Uhorsku ešte zhoršila. Maďarizácia slovanských národov sa stávala neúnosnou. V rámci Uhorska mali Slováci podstatne menšiu šancu na presadenie národných záujmov ako Česi v Rakúsku. Preto sa iniciatívy chytili slovenskí emigranti za morom, ktorí vo vojne videli príležitosť na oslobodenie Slovákov spod vplyvu Maďarov. Prvotná idea nehovorila o spojení s Čechmi. Prichádzala do úvahy možnosť pripojenia Slovákov k veľkému bratovi – Rusku. Ale variant vytvorenia spoločného štátu s jazykovo i kultúrne blízkymi národmi Čechov a Moravanov bola reálnejšia. Čechom spojenie so Slovákmi prinášalo výhodu v tom, že v budúcom štáte by bol podiel slovanských národností väčší ako nemeckých. Veľký vplyv na podporu myšlienky samostatného Československa a jeho uznanie víťaznými štátmi Dohody, mal vznik a pôsobenie československých légii. Francúzsky prezident R. Poincaré na mierovej konferencii vo Versailles povedal: *„Čechoslováci si vydobyli na Sibíri, vo Francúzsku a v Taliansku svoje právo na nezávislosť!”* ¹⁹⁷

Z mnohých osobností, ktoré svojou činnosťou prispeli k zrodu novej republiky sa najviac skloňujú mená Milana R. Štefánika a Tomáša G. Masaryka. Oni sa najviac zaslúžili o vznik Československej národnej rady vo Francúzsku v roku 1916. Štefánikove styky v zahraničných politických kruhoch a Masarykova diplomacia pracovali pre vec spoločného štátu Čechov a Slovákov. Významným úspechom čs. zahraničného odboja bolo uznanie Československej národnej rady svetovými mocnosťami, postupne Francúzskom, Veľkou Britániou, USA a Talianskom. Prezident USA Wilson síce vo svojom vyhlásení povojnového usporiadania navrhoval autonómiu národov Rakúsko-Uhorska pri zachovaní celistvosti monarchie, ale aktivity zahraničného odboja Čechov a Slovákov najmä v USA, vrcholiace „Washingtonskou deklaráciou“, naklonili sympatie verejnosti, médií a napokon i samotného prezidenta myšlienke vytvorenia samostatných štátov.

196 Vyhlásenie Národného výboru čs. o vzniku samostatného československého štátu dňa 28. Októbra 1918 v Prahe, úryvok.

197 KOZELKA, P. Bez síly bodáků by republika nevznikla. In *I. světová Speciál 1/2014*, extra VÁLKA, ISSN 1805– 7195, s. 8 – 12.

M. R. Štefánik presviedčal v memorande taliansku vládu týmito argumentami: „*Udržiavať Rakúsko-Uhorsko a pomáhať mu znamená pracovať pre silnejšie Prusko. Rozpadom monarchie sa urobí koniec nemeckým snahám o ovládnutie strednej Európy a Balkánu.*“¹⁹⁸

Skutočnosť, že 27. októbra 1918 Rakúsko-Uhorsko prijalo podmienky bezpodmienečnej kapitulácie bola podnetom, aby sa iniciatívy ohľadom osamostatnenia od cisárskej monarchie ujal Národný výbor a **28. októbra 1918 vyhlásil v Prahe samostatný Československý štát**, ktorého správu aj prevzal.¹⁹⁹ Národný výbor preberal úrady od rakúskeho a maďarského vedenia často za dramatických okolností. Podarilo sa to najmä vďaka podpore vlastných vojenských jednotiek, ktoré narýchlo vznikali z vojakov českej a slovenskej národnosti nachádzajúcich sa v tej dobe v útvaroch na území republiky a z členov Sokola. Bol očakávaný príchod najväčšej posily – čs. légii, hlavne z Talianska a Francúzska. Najťažšou úlohou Národného výboru bolo prevzatie vojenskej moci od veliteľstva rakúsko-uhorskej armády.

O dva dni neskôr, 30. októbra, v Turčianskom Svätom Martine, **Slovenská národná rada prijala Martinskú deklaráciu**, ktorou sa aj Slováci prihlásili k programu Československého štátu. Takto zapísali atmosféru po vzniku republiky kronikári v našich obciach:

„*Pokojné, hmlisté, podzimné ráno 28. októbra 1918 prebudilo sa všedným životom a preca.*²⁰⁰ *Padly putá storočnej poroby nášho národa a po temnej noci nastal deň slobody. V tunajšej obci v uvedený pondelok nik netušil udalosti v Prahe. Až utorok, dňa 29. októbra rozšírila sa radostná novinka a mnohí z občanov ponáhľali sa do Trenčína. V celom národe, vojnou a jej biedami utrýznenom, vzplanulo obrovské nadšenie, ktoré vyjadrované bolo jasaním, spevom národných piesní a všeobecným sbratrovaním. Behom ďalších mesiacov vracali sa vojaci domov. Po mnohých utrpeniach, mnohokrát po dlhoročnej neprítomnosti radostne boli uvítaní svojimi rodinami. Bohužiaľ mnoho sa ich viacej nevrátilo.*“²⁰¹

Rodiaca sa republika však nemala na ružiach ustlané. Českí Nemci obývajúcí pohraničné oblasti sa snažili o začlenenie častí severných a južných Čiech, južnej Moravy a Sliezska do Nemecka a Rakúska. Ale rýchly zásah československých jednotiek zabezpečil bez väčších problémov pokoj v týchto oblastiach už koncom roka. V dňoch 23. až 30. januára 1919 prebiehali boje o Tešínsko v tzv. „sedemdnovej vojne“. O toto územie s veľkými zásobami nerastného bohatstva malo záujem novovznikajúce Poľsko, hoci podľa medzinárodných dohôd bolo priznané Československu. Bojov sa zúčastnili talianski a francúzski legionári, ktorí sa už vrátili do vlasti. Boje mali rýchly priebeh najmä zásluhou ich skúseností. Čs. jednotky obsadili Karvinú, Bohumín, Ostravu, Tešín a postupovali do Poľska.

198 Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI.b, kap. 19 (Slováci v prvej svetovej vojne 1914 - 18).

199 tamtiež, kap. 80.

200 Vid' kapitolu „Zoznam nárečových a vojenských výrazov“.

201 Pamätné knihy obcí Opatovce a Rozvadze.

Politickým rozhodnutím Dohody bolo ale dohodnuté prímérie a čs. vojská sa stiahli za svoje hranice.

Najsilnejšie a najdlhšie boje viedla nová republika s Maďarskom o slovenské územie, pretože Maďari sa v žiadnom prípade nechceli vzdať „horných Uhier“. Už 2. novembra 1918 vstúpili čs. jednotky na Slovensko. Bez väčších problémov obsadili Trenčín aj Trnavu a do konca januára 1919 zatlačili maďarských vojakov za demarkačnú líniu určenú štátmi Dohody. Vládnú krízu v Maďarsku využili komunisti, chopili sa moci a v **marci 1919 vznikla Maďarská republika rad**. Následne začali boľševici ofenzívu za účelom obsadenia Slovenska. Po prisune posíl zatlačili čs. vojská na ústup a obsadili Lučenec, Košice i Prešov, kde založili 16. júna Slovenskú republiku rad. Ich úmyslom bolo prebojovať sa až k hraniciam Poľska a spojiť sa so sovietskou boľševickou armádou, ktorá bojovala proti Poľsku. Boje medzi čs. a maďarskými jednotkami svojou intenzitou pripomínali boje nedávno skončenej vojny. V tejto situácii zasiahla Najvyššia mierová rada v Paríži a v ultimáte vyzvala maďarské veliteľstvo, aby ukončilo boje a stiahlo svoje jednotky za vytýčené hranice. V opačnom prípade pohrozila obsadením Budapešti vojskami Dohody. Maďarsko sa podmienkam podrobilo a vojská stiahlo. Koniec všetkému urobila **Trianonská mierová zmluva** zo 4. júna 1920, ktorá definitívne určila nové hranice štátov po rozdelení Uhorska. V bojoch o Slovensko padlo alebo bolo vyhlásených za nezvestných asi 2800 československých vojakov.^{202, 203}

O vznik Československej republiky sa svojim úsilím aj životmi pričínili veľa ľudí. Nielen politikov, vzdelancov, učiteľov, legionárov ale i obyčajných ľudí. Slováci a Česi sa učili žiť v novom, spoločnom štáte. Najmä pre Slovákov to bolo niečo nové. Získali slobodu a po niekoľkých storočiach sa vymanili spod maďarského vplyvu. Všetko bolo treba budovať nanovo. Úrady, inštitúcie, školstvo, no najmä národné povedomie v ľuďoch a ich hrdosť na príslušnosť k samostatnému národu. Bolo treba oslobodiť ľudí od pocitu poníženosti a podriadenosti inému národu. Naučiť ich slobode. Či sa to podarilo, na to si môžeme teraz s odstupom času dať odpoveď sami. Ale už fakt, že Slovensko existuje ako samostatný štát, tomu veľa nasvedčuje.

202 Stručná historie československého boje za svobodu 1914 – 1920, Čsl. Obec legionárska, 2008.

203 VÁCHA, D. Příliš poklidný převrat? In *I. světová Specíál 1/2018*, extra VÁLKA, ISSN 1805–7195, str. 13 – 15.

NAMIESTO ZÁVERU

Som hlúpe -nást' ročné dieťa,
ešte stále neznalé sveta,
rád ochutnávam prvé dojmy
a náhle plávam vo víre vojny.

Uniforma hrdá, v ruke zbraň,
v hrudi vlast'... žiješ? Tak ju bráň!
Vraj pre ďalšiu generáciu,
ja musím zomrieť, oni nech žijú.

Tak trasiem sa strachom v zákope,
všetko zlo sveta mám na kope,
špinu a smrad a krik a bolesť,
prečo musím ja obeť priniesť?

Vraj zabijem, vraj sa to stane,
no ako keď bojím sa vlastnej zbrane?
Bojím sa kvapky dažďa čo padá,
krvi čo cestu z tela si hľadá.

Už týždne nespím, postrácal som sny,
nerozoznám viac noci od dní,
cez deň horí šero, oheň a prach,
noc bleskov a hromov, výbušný strach.

Raz za paľby zbadal som pár očí,
lesk hlavne strachom ma pomočil,
zahanbený, triaška zbraň mieri,
vyvrtal som do neho dve diery.

Telo zrútilo sa k mojim nohám,
pane, haló! Tak vstaňte preboha!
Pád na kolená, slzy kričia z rias,
skúšam na hodinkách obrátiť čas.

Nehybná biela tvár, však ja som vrah,
k zemi ma pritlačil zo smrti strach,
čo bolo vo mne všetko som vydávil
na torzo mojej hrdinskej zástavy.

Šialenstvo sa prebudilo vo mne,
kradnem život všetkému čo sa pohne,
hrám sa na Boha olovom chladným,
modlím sa k nebu, prosím ťa
spadni...!

Posledný náboj sebe chcel som
nechať,
nech môžem krv von zo mňa
vyšpliechať,
lenže som stratil tú guľku tmavú,
ktorú som si chcel prehnať cez hlavu.

Tu nenájdem kľud, čo ma zabije,
tak ženiem sa do prvej línie,
toto nie je svet, čo za život stál by,
už cítim bozky guľometnej paľby.

Padnem, zem a vedľa mňa dieťa,
takisto mladé a neznalé sveta,
čo zabilo mňa, tak plač a lež
alebo utekaj smrť pohľadať tiež. ²⁰⁴

204 „Hrôza vojny alebo vojna hrôzy“, tak nazval autor, podpísaný ako Daron túto báseň.
www.basnicky.sk/basnicky/1039/0/hroza_vojny_alebo_vojna_hrozy/

205 *Križ na ceste z Bellinzony do Tonallu* – maliar Roland Strasser, 1918, olej/plátno,
Heeresgeschichtliches Museum in Wien, Arsenal, in der Halle Nr.6.

20. 11. Začal útok ruských vojsk v Karpatoch. Po štyroch dňoch prekonalí hrebeň a vnikli na východné Slovensko. 28. novembra boli ale prinútení sa stiahnuť.
- 29.12. Boje Rusov s Turkami pri Sarkamiši v kaukazských horách.

Frontové línie koncom roka 1914. Obr.7

Rok 1915

26. 1. Protiútok ruskej 8. armády v oblasti Karpát. Rusi prenikli do údolia rieky Laborec a následne do oblasti Medzilaboriec na východnom Slovensku.
31. 1. Prvýkrát vo vojne bol použitý otravný plyn. Nemci ho použili proti Rusom, ale nepriaznivé poveternostné podmienky jeho účink minimalizovali.
- 7–22. 2. V druhej bitke pri Mazurských jazerách Nemci porazili 10. ruskú armádu a frontová línia sa posunula viac ako 100 km na východ.
22. 3. Rusi dobyli rakúsko-uhorskú pevnosť Przemysl vo východnej Haliči.
22. 4. Začala druhá bitka pri belgickom meste Yper. Nemci použili jedovatý chlór.

25. 4. Britské a francúzske vojská sa začali vylod'ovať na tureckom polostrove Gallipoli, za účelom obsadenia prieplavov Bospor a Dardanely so zabezpečením prístupu do Čierneho mora.
2. 5. Spojené nemecké a rakúsko-uhorské vojská dosiahli prielom frontu na línii Tarnów-Gorlice.
7. 5. Nemeckou ponorkou bol bez varovania potopený britský zaoceánsky parník Lusitania. Zahynulo asi 1200 ľudí.
9. 5. Súčasťou ofenzívy francúzskych vojsk pri Artois v SV Francúzsku bola aj bitka pri Arrase, kde bola do boja nasadená aj rota Nazdar, ktorá bola predvojom vzniku československého zahraničného vojska vo Francúzsku. V tomto boji bola však takmer celá zničená.
23. 5. Taliansko vyhlásilo vojnu Rakúsko-Uhorsku a vstúpilo do vojny.
6. 6. Nemecké vzducholode Zeppelin pri leteckom útoku bombardovali britské prístavy a Londýn.
22. 6. Rakúsko-uhorské vojská obsadili metropolu Haliče Lvov.
23. 6. Začiatok bojov na talianskom fronte. V prvej bitke na rieke Soča sa bojovalo v oblasti mesta Goricia a planiny Doberdo.
18. 7. Začiatok druhej bitky na rieke Soča. Taliansky útok bol opäť neúspešný.
26. 8. Nemci dobyli Brest-Litovský. Rusi behom pár mesiacov stratili územie Haliče i Poľska.
2. 10. Vstup Bulharska do vojny na strane Centrálnych mocností.
6. 10. Obnovené boje v Srbsku, keď zo severu zaútočili nemecké a rakúsko-uhorské vojská. O týždeň na to z východu vpadli do Srbska bulharské vojská. Srbské jednotky boli donútené ustúpiť.
18. 10. Začiatok ďalšej talianskej ofenzívy - tretia bitka na rieke Soča.
10. 11. Ani vo štvrtej bitke na rieke Soča Taliani nevyužili svoju presilu na prerazenie obrany rakúsko-uhorských jednotiek.
23. 11. Zvyšky srbskej armády začali ústup cez hory do Albánska. Vysil'ujúci pochod dôsledkom hladu, zimy, vyčerpania a chorôb neprežili tisícky ľudí.

Frontové línie koncom roka 1915. Obr.8

Rok 1916

8. 1. Rakúsko-uhorské vojsko začalo ofenzívu proti Čiernej Hore a za necelé dva týždne ju obsadilo.
8. 1. Po neúspešných bojoch proti Turecku sa britské a francúzske vojská evakuovali z polostrova Gallipoli.
21. 2. Nemci zahájili mohutnú ofenzívu v priestore francúzskeho pevnostného systému pri meste Verdun.
13. 3. Taliani začali piatu bitku na rieke Soča.
18. 3. Rusi uskutočnili protiofenzívu na východnom fronte v oblasti jazera Naroč, aby na seba viazali časť nemeckých vojsk a uľahčili tak obrancom pri Verdune.
5. 4. Britské, francúzske a talianske vojnové lode evakuovali z albánskych prístavov vojakov srbskej armády do Grécka.
31. 5. V Severnom mori sa uskutočnila námorná bitka medzi britskou a nemeckou námornou flotilou, známa ako bitka pri Jutskom polostrove alebo tiež pri Skagerraku.

4. 6. Začala mohutná Brusilovova ofenzíva na veľkej dĺžke východného frontu.
1. 7. Briti odpálením podzemných náloží pod nemeckými zákopmi začali ofenzívu pri rieke Somma.
9. 8. V priebehu šiestej bitky na Soči sa Talianom podarilo dobyť mesto Goricia.
27. 8. Rumunsko vyhlásilo vojnu Rakúsko-Uhorsku a vtrhlo do Sedmohradska.
1. 9. Bulharsko vyhlásilo vojnu Rumunsku.
14. 9. Taliani zahájili siedmu bitku na rieke Soča, ale bez väčších úspechov.
9. 10. Začala ôsma bitka na Soči.
19. 10. Po vytlačení rumunských vojsk zo Sedmohradska, nemecké a rakúsko-uhorské jednotky vstúpili do južného Rumunska a obsadili prístav Konstanca.
31. 10. Taliani sa márne snažia prelomiť obranu protivníka aj v deviatej sočskej bitke.
6. 12. Obsadenie Bukurešti vojskami Centrálnych mocností. Nemci zaujali ropné polia v Ploješti.
15. 12. Francúzi protiofenzívou pri Verdune vytlačili Nemcov z oblasti, o ktorú sa od začiatku roka viedli tvrdé boje.

Frontové línie koncom roka 1916. Obr.9

Rok 1917

- 31. 1. Nemecko začalo neobmedzenú ponorkovú vojnu za účelom vyhladovenia Británie.
- 8–12. 3. V Moskve a Petrohrade vypukli nepokoje a štrajky zamerané proti cárskej vláde.
- 15. 3. Cár Mikuláš II. pod tlakom udalostí abdikoval. Vedenie prevzala „Dočasná vláda“.
- 3. 4. V. I. Lenin prišiel z exilu do Petrohradu, aby na čele bolševikov získal moc v Rusku.
- 6. 4. USA vyhlásili vojnu Nemecku ako odpoveď na útoky proti svojim obchodným lodiam.
- 17. 4. Z dôvodu neúspešných ofenzív ale najmä ľahkovážneho mrhania ľudskými životmi zo strany veliteľov sa medzi francúzskymi vojakmi rozšírili vzbury. Odmietali nastupovať do útoku, ale iba udržovali pozície.
- 12. 5. Ani v desiatej sočskej bitke, ktorá bola z nich najväčšia Taliani nedosiahli výraznejší úspech.
- 24. 6. Do Francúzska prišiel prvý kontingent amerických vojakov.
- 17. 6. Grécko vyhlásilo vojnu Centrálnym mocnostiam.
- 1. 7. Na východnom fronte začal protiútok Rusov, tzv. Kerenského ofenzíva. Jej súčasťou bola aj bitka pri Zborove, v ktorej sa vyznamenali českí a slovenskí legionári.
- 31. 7. Začala tretia bitka pri belgickom meste Ypres, známa ako Passchendaele.
- 18. 8. Ďalšia ofenzíva talianskych vojsk - jedenásta bitka na Soči.
- 1. 9. Nemecká protiofenzíva na východnom fronte bola úspešná, pretože ruskí vojaci už odmietali poslušnosť svojim veliteľom.
- 24. 10. V dvanástej bitke na Soči rakúsko-uhorské vojská posilnené nemeckými divíziami zahájili mohutný protiútok na viacerých miestach talianskeho frontu. Po prielome frontu v horskom teréne pri Caporette zatlačili talianske vojská hlboko do vnútrozemia.
- 7. 11. Bolševici v Petrohrade zvrhli „Dočasnú vládu“ a ujali sa moci.
- 9. 12. Rumunská vláda uzavrela prímerie s Centrálnymi mocnosťami, ktoré ovládli takmer celú krajinu.

Frontové línie koncom roka 1917. Obr.10

Rok 1918

3. 3. Bolševické Rusko podpísalo v Breste-Litovskom mierovú zmluvu so štátmi Centrálnych mocností, podľa ktorej Rusko prišlo o obrovské územia. Nemecko ďalej okupovalo Ukrajinu.
8. 3. Československí legionári v Rusku vybojovali úspešnú bitku s Nemcami o železničný uzol v meste Bachmač. Obsadenie tohto strategického miesta bolo dôležité pre zaistenie presunu čs. vojsk Transibírskou magistrálou do Vladivostoku.
21. 3. Nemecko posilnené divíziami z ruského frontu začalo ofenzívy na západe s cieľom rozhodnúť vojnu pred zapojením sa americkej armády do bojov.
14. 5. V tzv. Čeljabinskom konflikte došlo k otvorenému stretu medzi československými legionármi a vojakmi bolševickej Červenej armády.
28. 5. Americké jednotky sa naplno zapojili do bojov na severovýchode Francúzska.

- 2. 6. Vzbura slovenských vojakov 71. záložného pešieho pluku v Kragujevci.
- 15. 6. Rakúsko-uhorská armáda zahájila bitku na rieke Piava v Taliansku.
- 21. 6. Po problémoch so zásobovaním a aj vinou náhleho zvýšenia hladiny rieky zlyhala ofenzíva cisárskeho vojska a muselo sa vrátiť na ľavý breh Piavy.
- 18. 7. Spojené francúzske, britské a americké vojská v druhej bitke na rieke Marna zastavili postup Nemcov. Vyčerpané a preriedené nemecké divízie sa museli dať na ústup, ktorý sa im už nepodarilo zastaviť.
- 24. 7. Rakúsko-uhorské jednotky v bojoch v Albánsku zatlačili francúzskych a talianskych vojakov až na juh krajiny. Medzi vojakmi sa však hromadne šírila epidémia malárie.
- 15. 9. Začala ofenzíva dohodových vojsk na južnom fronte. V bitke pri Dobrom Poli v Macedónsku porazili bulharské a rakúsko-uhorské jednotky a začali oslobodzovanie Srbska.
- 26. 9. V oblasti severne od Verdunu spojenecké armády zahájili protiútok na nemecké pozície.
- 21–23. 10. Československí legionári sa zúčastnili ťažkých bojov s nemeckou armádou v oblasti Ardén v bitkách pri Terrone, Vouziers a Chestres vo Francúzsku.
- 24. 10. Talianska protiofenzíva na Piave. Frontová línia bola prelomená a rakúsko-uhorské vojsko muselo ustúpiť.
- 28. 10. V Prahe vznikla Československá republika.
- 29. 10. Vzbura nemeckých námorníkov na základni v Kieli, keď odmietli už bojovať vo vojne.
- 30. 10. Slovenská národná rada v Turčianskom Svätom Martine prijala Martinskú deklaráciu, ktorou sa Slováci prihlásili k programu československého štátu.
- 2. 11. Československé vojsko vstúpilo na územie Slovenska za účelom prebratia moci a ochrany pred útokmi maďarských gárd.
- 3. 11. Bolo podpísané prímerie medzi rakúsko-uhorským velením a štátmi Dohody, čím boli boje na talianskom fronte ukončené.
- 9. 11. Abdikoval nemecký cisár Wilhelm II.
- 11. 11. O 11. hodine vstúpilo do platnosti prímerie medzi Nemeckom a štátmi Dohody. Boje I. svetovej vojny boli oficiálne ukončené.
- 29. 12. Čs. vojsko posilnené legionármi z Talianska a Francúzska obsadilo Košice a na prelome roka aj Bratislavu.

Rok 1919

- 15. 1. Začal odsun čs. legionárov z Ruska. Z Vladivostoku odplával do vlasti prvý z takmer štyridsiatich lodných transportov.
- 23–30. 1. Prebiehali boje o Tešínsko v tzv. „sedemdnovej vojne“ medzi Československou republikou a Poľskom.
- 21. 3. V Maďarsku bola boľševikmi vyhlásená Maďarská republika rad.
- 4. 5. Pri návrate na Slovensko zahynul Milan Rastislav Štefánik.
- 16. 6. Po obsadení území na východe Slovenska maďarskou armádou bola v Prešove založená Slovenská republika rad.
- 23. 6. Pod tlakom Dohody velenie maďarských vojsk podpísalo prímerie s Československou republikou a stiahlo vojská.

Rok 1920

- 4. 6. Vo Veľkom Trianone pri Paríži bola podpísaná mierová zmluva, ktorá stanovila hranice Československej republiky a Maďarska.
- 21. 7. Z Vladivostoku odplával 33. lodný transport U. S. A. T. Logan, ktorým sa do vlasti vrátili príslušníci 12. streleckého pluku M. R. Štefánika, pluku s najväčšou účasťou slovenských legionárov.

PRAMENE SLÚŽIACE NA VYHLADÁVANIE PADLÝCH VOJAKOV

- **VHA** : Vojenský historický archív Bratislava „Zbierka vojenských matrik“

Príklad záznamu: VHA-R272 s. 186: R272 – typ a poradové číslo matriky, s. 186 – číslo strany.

Zbierka vojenských matrik bola vytvorená z vojenských matrik prevedených z Vojenského ústredného archívu Praha. Zahrňuje matriky narodených, sobášených a zomrelých. Väčšina matrik obsahuje menný index. Záznamy vo vojenských matrikách sa vzťahujú k vojakom pochádzajúcich zo Slovenska.

- **VHA-VC** : Vojenský historický archív Bratislava „Vojnové hroby a cintoríny na Slovensku“, okres Trenčín, šk. 67.

- **VUA-KP** : Vojenský ústřední archiv v Prahe „Kartotéka padlých v 1. světové válce“ (<http://www.vuapraha.cz/>)

- **VUA-D** : Vojenský ústřední archiv v Prahe „Databáze VHA – Databáze padlých v 1. sv. válce“.

Databáza čerpala informácie z vojenských matrik zomrelých, súdnych prehlásení a iných dokumentov vojenských správ. Bola vytvorená dodatočne, nevznikla na základe systematickej vojnovnej evidencie padlých. Preto nemôže obsahovať zoznamy všetkých padlých a údaje v nej zaznamenané sú často povrchné a chybné. (<http://vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>).

- **EVP** : MV SR, ŠABA pobočka Trenčín „Evidencia vojnových poškodených a štátnych starobných podpôr“, šk. 6, ev. č. 223.

EVP-1 Malé Stankovce, *EVP-2* Veľké Stankovce, *EVP-3* Rozvadze, *EVP-4* Sedličná, *EVP-5* Selec, *EVP-6* Veľké Bierovce, *EVP-7* Opatovce, *EVP-8* Krivosúd-Bodovka.

Evidencia obsahuje zoznamy vojnových vdov a sirôt po padlých vojakoch a tiež vojenských invalidov. Je uvedená aj výška ich podpôr.

- **ZS** : „Zoznam strát - Kramerius“. Príklad záznamu: ZS-výt. 643 z 18. jan. 1918: číslo výtlačku 643, vydaný 18. januára 1918.

Zoznam strát, tzv. Verlustliste, vydávalo viedenské Ministerstvo vojny počas celej vojny. Obsahuje mená padlých, zomrelých, ranených a zajatých vojenských osôb v rámci každého čísla v abecednom poradí, a to zvlášť dôstojníkov a zvlášť mužstva. C. a k. ministerstvo vojny vydalo počas vojny 709 zoznamov strát, každý má okolo 55 strán. Zoznamy však nie sú úplné a nie sú dobre zdigitalizované, takže

robia chyby pri vyhľadávaní. Digitalizácia sa uskutočnila v rámci Národného programu Ministerstva kultury ČR – Kramerius“

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/>.

- **OÖLb** : „Zoznam strát – OÖ landes bibliothek (Die digitale Landes bibliothek Oberösterreich)“.

Příklad záznamu: - *OÖLb- výtl. 620 z 25. okt. 1917*: číslo výtlaku 620, vydaný 25. októbra 1917.

Čerpá z rovnakého zdroja údajov o vojakoch ako „Kramerius“, ale na hľadanie osôb používa iný vyhľadávač. <http://digi.landesbibliothek.at/>

- **VV-DS** : Databáza strát z územia Slovenska v prvej svetovej vojne na internetovej stránke: velkavojna.sk.

- **Matr. zomr., Matr. nar.** : Matrika zomrelých – Úmrtná matrika, Matrika narodených – Rodná matrika.

Matr. zomr. –TS: Úmrtná matrika v Trenčianskych Stankovciach, *Matr. zomr.* –TN: Úmrtná matrika v Trenčíne, *Matr. nar.* –TS: Rodná matrika v Trenčianskych Stankovciach, *Matr. nar.* –T: Rodná matrika v Trenčianskej Turnej.

- **Pam.** : Pamätníky obetiam I. svetovej vojny.

Pam. –R : Pamätník postavený v obci Trenčianske Stankovce, miestna časť Rozvadze, *Pam.* –S : Pamätník postavený v obci Selec, *Pam.* –T : *Pamätník postavený v obci Trenčianska Turná*, *Pam.* –V : internetová stránka - pamatnik.valka.cz.

- **PK** : Obecné pamätne knihy – Kroniky.

PK-1 Malé Stankovce, *PK-2* Veľké Stankovce, *PK-3* Rozvadze, *PK-4* Sedličná, *PK-5* Selec, *PK-7* Opatovce.

- **KmL** : Kmeňový list vojaka.

Základná osobná dokumentácia vojakov je dostupná vo Vojenskom ústrednom archíve v Prahe (VUA). Žiaľ, kmeňové listy mužov narodených v rokoch 1887 až 1900 boli v 70-tych rokoch minulého storočia skartované. Z toho dôvodu sú informácie o väčšine vojakov bojujúcich v I. svetovej vojne, pochádzajúcich zo Slovenska a Čiech, nenávratne stratené.

POUŽITÉ PRAMENE A LITERATÚRA

BRABENEC, V. Ing.: Spomienka na sté výročie začiatku prvej svetovej vojny v Trenčíne – prednáška, Trenčín, 2014.

Časopis Extra VÁLKA – I. SVĚTOVÁ, vydavateľ Extra Publishing, s. r. o., Brno, Česká republika.

Československá legie v Rusku 1914-1920, diel I., VÚA Praha, Epoque 1900, Naše vojsko, VHÚ Praha, 2014.

HORŇÁK, R.: Historia domus parochiae Trenčianska Turná.

HRONSKÝ, M.: Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci, 2. doplnené vydanie, Martin, 1988.

Kpt. IVIČIČ, V.: Tatraci. Dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti, Přerov, 1924.

KUBIŠ, Ľ. Ing.: Selec - Genealógia rodín, Vydavateľstvo Ivan Štelcer, Trenčín, 1995.

LETKO, A. Ing.: Rodokmeň rodiny Letkovej, Kroměříž.

Matrika narodených v Trenčianskych Stankovciach.

Matrika zomrelých v Trenčianskych Stankovciach.

MEDVECKÝ, K.: Slovenský prevrat III. diel, vyd. SSV 1930.

Monografia bývalej samostatnej obce Rozvadze.

Monografia obce Krivosúd-Bodovka.

MV SR, ŠABA pobočka Trenčín, Evidencia o strate a nadobudnutí domovského práva.

MV SR, ŠABA pobočka Trenčín, Evidencia vojnových poškodencov a štátnych starobných podpôr, šk. 6, ev. č. 223.

Pamätné knihy obcí Malé Stankovce, Veľké Stankovce, Rozvadze, Sedličná, Selec, Opatovce.

PAVLÍK, P.: K niektorým otázkam Kragujevskej vzbury, 3. opravená a doplnená verzia, Trenčín, 2017.

Pplk. konc. PRÁŠEK, V.: Historie 12. čs. střeleckého pluku M. R. Štefánika, PRAHA, 1938.

Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI.b (Slováci v prvej svetovej vojne 1914 - 1918).

Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1, VHA Bratislava, 2016.

Reader's digest, Ilustrované dejiny sveta, První světová válka 1914-1918.

Stručná história 71. pešieho pluku a jeho účasť na bojiskách prvej svetovej vojny, KaMC OS SR Trenčín, 2008.

Stručná historie československého boje za svobodu 1914 – 1920, Čsl. Obec legionárska, 2008.

Trenčianske noviny – Roč. IX., Číslo 23, zo 4. júna 1968.

Trenčianske noviny – Roč. XIX., Číslo 22, z 30. mája 1978.

TRENČÍN – VLASTIVEDNÁ MONOGRAFIA 1, Mestský úrad Trenčín, ALFA Bratislava 1993.

VHÚ Praha, VHÚ Bratislava - Vojenské osobnosti československého odboje 1939 - 1945, Avis Praha – máj 2005.

Vojenský historický archív v Bratislave, Vojnové hroby a cintoríny na Slovensku, okres Trenčín, šk. 67.

Vojenský historický archív v Bratislave, Zbierka vojenských matrik.

Vojenský ústřední archiv v Prahe, Osobné karty legionárov a legionárske poslužné spisy, Kmeňové listy vojakov.

WESTWELL, I.: První světová válka den po dni, Naše vojsko Praha, 2013.

Internetové stránky:

<http://www.vuapraha.cz/node/69> - VUA v Prahe, Kartotéka padlých v 1. světové válce.

<http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase> - VUA v Prahe, Databáze VHA – Databáze padlých v 1. sv. válce, Databáze legionářů.

<http://digi.landesbibliothek.at/> - Zoznam strát, OÖ Landes bibliothek (Die digitale Landesbibliothek Oberösterreich).

<http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/> - A Monarchia III. Katonai felmérése, Mapy Rakúsko-Uhorska z roku 1910.

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/> - Zoznam strát v digitálnej knižnici Kramerius.

<http://www.vhu.cz/knihovna/seznamy-padlych-zemrelych-nezvestnych-ranenych-ci-zajatych-v-1-svetove-valce/> - Zoznam strát, VHU Praha.

<http://www.velkavojna.sk/straty/> - Databáza strát z územia Slovenska v prvej svetovej vojne.

<https://www.familysearch.org/> - Digitálne matriky narodených, zomrelých a sobášených.

<http://legie100.com/krev-legionare/> - Zoznam legionárov, VHU Praha.

<http://www.vhu.sk/plukovnik-pechoty-ladislav-bodicky/>.

http://www.basnickysk/basnickysk/1039/0/hroza_vojny_alebo_vojna_hrozy/.

ZOZNAM FOTOGRAFII A OBRÁZKOV:

Archív autora – F36, F87, F89, F130, F131, F132, F133, F146, F148, F149, F150, F159, F162, F163, Obr.4, Obr.7, Obr.8, Obr.9, Obr.10.

Heeresgeschichtliches Museum in the Vienna Arsenal – F1, F2, F3, F21, F22.

Internetové stránky – F14, F18, F45, F50, F78, F84, F85, F99, F124, F142, F143, F144, F152, F161, Obr.3, Obr.6.

Monografia obce Krivosúd-Bodovka – F113, F134.

Monografia obce Selec, 1989 – F73.

Obecný úrad v Trenčianskych Stankovciach – F32, F33, F34, F140, F141.

První světová válka 1914 – 1918, Reader's Digest Ilustrované dějiny světa, Praha 2012 – Obr.1, Obr.2.

RACEK, J. Příběh ruských légii: Anabáze pohledem kralupských legionářů. Praha: BVD, 2017 – F127, F147, F151, F154,

Reprofoto profimedia, autor portrétu: WABMUTH Hermann – F4.

Trenčianske múzeum v Trenčíne – F46, F80, F81, F83, F114, F116, F117, F125, F126, F128, F157, F160.

Vojenský ústřední archiv v Praze, Osobné karty legionárov a legionárske poslužné spisy – F16, F59, F135, F137.

Výstava ku 100. výročiu vzbury v Kragujevci, TSK Trenčín, jún 2018 – F6, F82.

Z korešpondencie Jána Filinu – F5, F48, F49, F52, F53.

Zoznam strát, Kramerius – F100.

Fotografie poskytli tieto súkromné osoby:

BUČEKOVÁ Zuzana, Trenč. Stankovce (Malé Stankovce) – F155, F156.

ČERVENANOVÁ Zuzana, Trenč. Stankovce (Rozvadze) – F88.

HERMAN Ján, Trenč. Stankovce (Malé Stankovce) – F122, F123.

HRUŠOVSKÁ Daniela, Trenč. Stankovce (Sedličná) – F29, F30.

CHOCHLÍKOVÁ Terézia, Selec – F74.

ILKYVOVÁ Anna, Opatovce – F109.

JANČO Ivan, Trenč. Stankovce (Rozvadze) – F90, Obr.5.

JANČO Ján, Ing., Trenčín – F43, F51, F54, F55, F56, F57, F58, F58-1, F66.

JANČO Miloš, Trenč. Stankovce (Veľké Stankovce) – F65.

JANUŠKA Ján, Selec – F44.

KMEŤO Peter, Krivosúd-Bodovka – F26, F31, F35, F145.

LAKOTOVÁ Amália, Veľké Bierovce – F101, F102, F103, F104, F136.

LETKO Antonín, Kromčíž – F60, F62, F63, F68, F69, F70, F71.

LETKO Jozef, Trenč. Stankovce (Rozvadze) – F61, F62, F63, F68, F69, F70, F71.

LETKOVÁ Anna, Trenčín – F64.

MARCINÁT Ján – F112.

MICHALCOVÁ Zuzana, Trenč. Stankovce (Sedličná) – F15, F93, F94, F95, F96.

- MOJŽIŠ Jozef, Trenč. Stankovce (Malé Stankovce) – F17.
NAĐOVÁ Margita, Opatovce – F107, F108.
ORSÁGOVÁ Gabika, Trenč. Stankovce (Sedličná) – F97, F98.
PEVNÁ Pavla, Trenč. Stankovce (Rozvadze) – F86,
PODOLINSKÁ Marianna, Trenč. Stankovce (Rozvadze) – F129.
Rodina BEZUNKOVÁ, Trenč. Stankovce (Veľké Stankovce) – F140, F141.
SEDLÁČEK Karol, Trenč. Stankovce (Rozvadze) – F153.
STRECHOVÁ Anna, Melčice-Lieskové – F25, F138, F139.
SULO Ondrej, Melčice-Lieskové – F7, F8, F9, F10, F11, F12, F13, F19, F20, F23, F24, F27, F28, F38, F39, F40, F41, F47, F75, F76, F77, F79, F91, F92, F105, F106, F115, F118.
SVATÍKOVÁ Anna, Selec – F60, F67, F72.
ŠMATLÁK Štefan, Trenč. Stankovce (Sedličná) – F158.
ŠUJANSKÁ Eva, Opatovce – F110, F111.
ŠULEK Rudolf, Trenč. Stankovce (Rozvadze) – F37.
ZAHUMENSKÝ Pavol, Trenč. Stankovce (Veľké Stankovce) – F119, F120, F121.
ZEMÁNEK Vladimír, HUSÁR Štefan, Ing., Trenč. Stankovce (Sedličná), Trenčín – F42.

ZOZNAM NÁREČOVÝCH A VOJENSKÝCH VÝRAZOV

- ablez
ablezovať prvý front
- Adriatické more
akurát
alarm
angrif
aport, do aportu vyhadzovať
aprovizácia
asentírka, asentírovaný
auzac
bajonet mit šaide
barak
- batalion
bárs
berný úrad
cigaretle
četníctvo
cigória
cikaja, v podobe cikaje
cimra
cug, 1. po jednom cugu,
 2. ísť cugom
 3. cug
cvibach, v podobe cvibachu
čil, čilek
čítajúci 26 jutér
čužpajzla
darebný, práca nebola darebná
dekunek, dekunky
direkciou do ...
dneskaj , dneskam
Dolné Štýrsko
- do včilku, dovčilku
do vienňa
- výmena, náhrada
- vystriedať v službe alebo v boji v prvej línii
- Jadranské more
- presne, práve
- poplach
- útok
- vyhadzovať medzi nepotrebné veci
- zásobenie potravinami
- odvod na vojnu, odvedený za vojaka
- nadstavec, zameriavač
- bodák s pošvou
- provizórna, zvyčajne drevená vojenská ubytovňa
- vojenský útvar, prápor
- hoci
- daňový úrad
- cigarety
- žandári
- kávová prisada
- vlnovka, v tvare vlnovky
- izba
- po jednom ťažení, útoku
- viezť sa vlakom
- čata
- suchár, v tvare suchára
- teraz
- majúci výmeru 26 jutár
- príloha k hlavnému jedlu
- zbytočný, práca nebola márna
- vojenský kryt stavaný najmä zo skál
- smerom niekam
- dnes
- Dolné Štajersko, historické územie v severovýchodnom Slovinsku, v čase vojny bolo súčasťou Rakúsko-Uhorska
- doteraz
- do Viedne

držať front	- udržiavať pozície na fronte
Ersatz kompánie, 1.cug	- záložná rota, 1. čata
expres, viezť sa v exprese	- rýchlik, viezť sa rýchlikom
fasung	- výdaj stravy alebo potravín
feldban	- voz, prostriedok poľnej dopravy
feldpost	- poľná pošta
feldpostkarta	- korešpondenčný lístok z vojny
	zasielaný poľnou poštou
feldvach	- poľná hliadka, stráž
feldvebel	- poddôstojnícka hodnosť, rotmajster, šikovateľ
ferrikovať	- bojovať, prenikať
festunk	- pevnosť
fíky	- figovníky, figy
forhut	- predvoj
formindungy z meldunky	- vojenské správy, hlásenia
forsírovať v angrife	- robiť podporu pri útoku
fršlus	- uzáver na puške
fusakle	- ponožky
Galícia – Halič	- historické územie v Poľsku
	a na Ukrajine, v čase vojny bolo
	súčasťou Rakúsko-Uhorska
gebirg kanóny	- horské delostrelectvo
gefekt	- boj, bojový útok
handgranát	- ručný granát
hilfsplac	- miesto prvej pomoci, priestor
	pre ošetrovanie
hitzplatze	- bojisko
hody	- hodovanie, slávnosť výročia posviacky
	kostola alebo jeho patróna
holt	- nuž
hrube, hrube plecá bolá	- veľa, veľmi bolia plecia
hrube vymordovali	- veľmi sa natrápili, unavili
hrube zlý doktor	- veľmi zlý doktor
chova	- strava
chybovať	- chybať
Ičán, Ičánko, Ičo	- Štefan (krstné meno)
Infanterie-Regiment	- vojenský peší pluk
jachať, jachali sme	- uháňať, rýchle sa viezť, uháňali sme
jako najchytřejšie možno	- ako najrýchlejšie možno
jakošto	- ako, ako napríklad

karbid	- karbid vápnika (používal sa do lúč na svietenie)
karetka, dali mi karetku	- doklad, vybavil som doklad
karta, vojenská karta	- korešpondencia z vojny
kasten mit cu bringel	- podávacie zariadenie
kaverna	- ukryt pod zemou alebo v skalách
keťasovanie	- predaj tovaru za predražené ceny
kisna	- debna
komandant	- vojenský veliteľ
kompania	- rota, skupina
kopanina	- obrozená pôda
koperda	- obálka
k posledu	- nakoniec, na záver
kríže, koľko krížov čoho máte ?	- spôsob ukladania snopov obilia na poli (zviazané snopy sa kládli kolmo na seba), koľko krížov akého obilia máte?
kuča	- chatrč, chalupa
K.u.K. Ersatz Boan	- cisársky a kráľovský záložný praporec
kvartírovať	- byť ubytovaný
kvér garnitury	- obruba pušky
kvér puc rekvizita	- čistiace potreby na pušku
kvér typu repetir	- puška opakovačka
lagrovať	- táboriť
landšturmista	- domobranec c. a k. armády
lauf	- hlaveň
lenunk	- vojenský žold, plat
leutnant	- poručík
linkstezajtehut	- ľavý voj
lušteniny	- strukoviny
malariaš	- chorý na maláriu
manka	- mamka, mama
mantel	- dlhý vojenský kabát
maród	- pacient
maród-cimra	- ošetrovňa
maród vizita	- zdravotná prehliadka
masso	- mäso
marš	- vojenský pochod, presun
maršbatalión, maršbaťák	- pochodový praporec
mašina, zísť z mašiny	- vlak, vystúpiť z vlaku
mašinkver	- guľomet, strojná puška

menáž, menážovať

mináž

moc, moc chlapov

moset

mrcha časy

mundúr

nachhut

napraviť niekam, napravili nás

napravovať cesty

nezabývaj na mňa

ništ

numero

obrlajtnant

oficieri

okamžení

onuce

opucovať

ostatný

ostatná hodina

otrusky

otsílam vám

parolod'

patrne

patrola

pán vicišpán

pilne

pionier

plano chovať

pláténé pergamenty

pletichy

počilejšku

podhovať sa

podperili sme sa rozmajrínom

ponevač

porád

posel

poslať na káder

postovať, postovali sme

- vojenská strava, vydávať vojenskú stravu

- výdaj stravy

- mnoho, mnoho chlapov

- musieť

- zlé počasie

- vojenská uniforma

- zadný voj

- nasmerovať niekam, poslali nás

- opravovať cesty

- nezabúdať na mňa

- nič

- číslo, označenie

- vojenská hodnosť nižšieho dôstojníka

- vojenský veliteľ

- okamih, čas

- kus teplej látky na ovinutie holej nohy v čižmách, náhrada ponožiek

- očistiť, umyť sa

- posledný

- posledná hodina, naposledy

- odmrvené suché čiastočky z rastlín

- posielam vám

- parník

- asi

- vojenská kontrola

- podžupan

- súrne

- príslušník ženijného vojska, zákopník

- slabo kŕmiť, zle stravovať

- tvrdá plátenná väzba (napr. knihy)

- intrigy, úklady

- doteraz

- trocha sa vyliečiť, vystrábiť sa

- ozdobili sme sa rozmarínom

- keďže, nakoľko

- hneď

- zatiaľ, doteraz

- poslať k vojenskému útvaru

- strážiť, udržiavať pozície

na fronte, držali sme pozície

poškrkať, poškrkať prádlo

Prajzi

prádlo

preca

prehodí sa to

premluvit

príhodný čas

raport

rastovať

rečnovanka

regiment

rekonvalescent

rekstezajtehut

reservný špitál

rezerva, sme ako rezerva

rozsorťovať

rumani

sanitenci

Sedmohradsko

skladať v magazíne

slávského jazyka

snah, snahu tu neni

spakovať, mať spakované

spatrovať na vlastné oči

sušené strúhance

šaft mit obršať

šenkovňa

šiance

šíf

šnajder

šnuptichle

španielka

špitál, byť uložený v špitáli

špíze

šrapnele

štácia

štacion za zámkom

štangla

- roztrhať, potrhať spodný teplý odev
na menšie kúsky

- Prusi

- spodný odev

- predsa

- zmení sa to

- povedať

- vhodný čas

- vojenské hlásenie, osobná žiadosť
u veliteľa

- odpočívateľ

- básnička

- pluk

- pacient zotavujúci sa po chorobe

- pravý voj

- záložná nemocnica, ošetrovňa

- záloha, sme pripravení v zálohe

- roztriediť, rozdeliť

- Rumuni

- zdravotníci, ošetrovatelia na fronte

- historické územie v Rumunsku, v čase
vojny bolo súčasťou Rakúsko-
Uhorska

- skladať tovar v obchode

- byť napísaný v slovanskom jazyku

- sneh, nie je tu sneh

- pobaliť, byť pripravený na odchod

- vidieť na vlastné oči

- sušené kúsky cesta

- pažba

- výčap

- násypy, zákopy

- loď

- krajčír

- vreckovky

- španielska chrípka

- nemocnica, byť hospitalizovaný

- hroty

- črepinové strely, granáty

- stanica, vlaková stanica

- stanica za hradom

- tyč

štelung, štelunk

štreka

šús

švarmlínia, švarum línia

švindleri

transport, sadnúť na transport

trigové košeľe

urlaub, urlab

urlábnik

varta, stojíme na vartách

včil, včul

viršľa

v kope

vysťájať niekoho

vistunk, oslobodiť z vistunku

viziterovať, viziterovať

vojenské komando

vrušať, vrušali sme do štelungu

vydať písma

zdelujem

zdržovať

zhovoriť sa, môžem sa zhovoriť

z nevymluvnej lásky

zunovaný

zupa

zvraty urobiť

- zákop, vojenská pozícia

- koľaje, železničná trať

- dávka (napr. z guľometu),
nem. Schuss, Schoss

- vojenský pochodový tvar, rojnica

- podvodníci

- prepravný prostriedok, vlak,
sahnúť na vlak

- teplé košeľe

- vojenská dovolenka

- vojak na dovolenke

- hliadka, stráž, sme na stráž

- teraz

- párok

- spolu

- odprevádzať, lúčiť sa

- vojenský výstroj, odložiť výstroj z tela

- urobiť vojenskú prehliadku

- vojenské veliteľstvo

- vbehnúť, rýchle zaujať vojenskú
pozíciu

- vydať vojenské doklady

- oznamujem

- držať, udržiavať

- dorozumieť sa, viem sa dorozumieť

- z nekonečnej lásky

- unavený

- polievka

- prejsť zákruhy